

1

Edvard Hezlet bio je istovremeno inteligentan i oprezan mladić. Kad je jednog divnog jutra ustao iz postelje, još nije bio rešen na prosidbu. A bilo je moguće da se to desi, priznavao je on u sebi. Ako dan bude lep, ako se bude osećao srećnim, ako Margareta bude ljubazna, ako nađu za izlet onakvo mesto kakvo su želeli, lako bi se moglo desiti da zatraži od nje da se uda za njega.

Odlučio je da pričekava ukoliko sve te okolnosti ne budu povoljne. Zapamtio je pouku, bar se tako nadao. Ako ga danas opet odbije, to će biti treći put, i on će prestati da misli na nju. To jest, nadao se da će moći da prestane da misli na nju. Dok se brižljivo oblačio, pazeći pri tom na talase svoje smeđe kose i na boju kravate, plave nasuprot njegovim mirnim smeđim očima, razmišljao je o svojoj sklonosti da bude veran, sklonosti koja se graničila s tvrdoglavošću. Da nije bilo te crte njegova karaktera, sigurno se ne bi ponizio da dva puta prosi istu devojkicu, da dozvoli da ga odbije i da sad razmatra mogućnost još jednog poniženja.

Razum i ponos, udruženi, više puta su ga navodili na želju da prestane da misli na Margaretu Siton. Majka ga je često podsećala na to da Margareta nije jedina, pa čak možda ni najlepša devojkica na svetu, ali takve reči mu nisu prodirale u srce. Tu je Margareta ostajala jedina, i trebalo je samo da upita svoje srce pa da je se seti u svim pojedinostima: njene crne kovrčave kose, kao more plavihočiju, uokvirenih dugim crnim trepavicama, i njenih malo većih i veoma pokretnih usta. Njen profil predstavljao je za njega vrhunac lepote. Čelo joj je bilo ravno i glatko, ni visoko ni nisko, bez onog ispupčenja koje je toliko mrzeo na svom čelu. Nos, između crnih obrva, bio je malo istaknut, prav, nežan sve do vrha, gde se neznatno povijao nagore, taman toliko da joj zbog toga gornja usna bude kraća, Edvard je pokušavao da ubedi sebe da njeno lice nema nikakve veze s tim što je on tako očajnički voli, ali je znao da je ne bi smatrao tako neodoljivom da nije bilo tog lica, koje je do najmanje pojedinosti bilo baš ono što je najviše od svega voleo na ženi. Da nije bilo tog lica, on svakako ne bi razmišljao o mogućnosti da je i po treći put zaprosi.

Jer u tom trenutku, pogledavši kroz prozor, on vide da mu ovaj dan neće pružiti nikakvog opravdanja da to izbegne. Magla se lagano dizala s oblikih brežuljaka Nove Engleske, i sredinom prepodneva biće sunca čak i u dolinama. Mala, bistra reka bila je još uvek pod maglom, ali to su bila samo njena isparenja. Čim sunčevi zraci padnu na nju, i to će se rasturiti. Grad Čedberi nalazio se severozapadno od Bostona. Ležao je na strmom obronku Granitne planine; njegove kuće su okruživale središnju utrinu, na čijoj se najvišoj tački dizala velika i stara crkva od belo obojenog drveta. Zvonik je bio izveden u velikom stilu, a krov s obeju strana uzdignut kao da ima krila. Čedberi se ponosio svojom crkvom, i zbog čistote njenih oblika i njene veličine nije joj bilo takmaca kod građanstva. Crkva je u toj meri dominirala gradom da se čak ni gradska većnica, sagrađena stotinak godina kasnije, nije usuđivala da stoji pored nje. Tadašnje gradsko veće Čedberi ja sagrađilo je većnicu iza crkve, a kraj nje su podigli vatrogasnu stanicu. Ni jedna ni druga zgrada nisu se videle iz podnožja brežuljka, a kad bi nedeljom gotovo ceo Čedberi sedeo u crkvenim klupama od orahovine, ljudi su sa zadovoljstvom osećali da su njihovi preci mudro postupali kad su smestili vatrogasne mašine tu pri ruci, za slučaj da neki plamen iz potaje ugrozi ovo njihovo dragoceno vlasništvo.

Oko utrine se nalazilo oko dvadesetak kuća; mali, čist hotel, štamparija Madera i Hezleta", bakalnica i pošta. Od tih dvadesetak kuća najveća je bila kuća Sitonovih, masivna četvrtasta zgrada sa dva krila, pokrivena svetlom sindrom, i sa zelenim prozorskim kaptovima. Na krovu se nalazila kao neka osmatračnica ograđena belom drvenom ogradom, a ista takva čvrsta drvena ograda dizala se oko tremova na spratu i u prizemlju. Ako je u tom trenutku gledala sa istočnog prozora svoje kuće, Margareta je videla istu ulicu koju je Edvard posmatrao s prozora male, ali veoma lepe kuće koja je bila njegov dom. Ulica je bila oprana i čista. On i Margareta su odrasli u toj ulici, tako reći u susedstvu, i još u gimnaziji on se zaljubio u nju. Ali Edvard ni izdaleka nije bio najzgodniji ili najsilniji učenik u razredu, i ona ga je prezirivo odbijala u korist Harolda Ejmsa, sve dok u poslednjem razredu, na veliko iznenađenje svoje i svoje porodice, Edvard odjednom nije počeo da raste. To je privuklo Margaretinu pažnju, i pošto je godinu dana stariji Harold otišao u koledž, Edvard je počeo da se zabavlja sa Margaretom. Ali tada se nije baš mnogo žurio da joj govori o ljubavi, premda je već počinjao da strahuje da mu je suđeno da je voli. Štitila ga je urođena opreznost, te se posle mature zadovoljio time što ju je zamolio da mu piše kad su se rastali, on da bi otišao u Harvard, a ona u Vašar, i što je tokom sledećih leta i zima mogao da je viđa uvek kad bi ona na to pristala. To nije bilo dovoljno, jer je ona bila dva leta odsutna; jedno je provela u Evropi, a drugo u Engleskoj, gde su još živeli neki članovi porodice Siton. Njen otac, Tomas Siton, bio je

konzervativac engleskog kova, uprkos činjenici da se prvi Siton, 1775. godine borio protiv engleskih trupa blizu Čedberija.

I Hezletovi su bili Englezi, ali ne tako nametljivo. Mark Hezlet, Edvardov otac, nije zauzimao tako dobar društveni položaj kao Tomas Siton. Porodica Hezletovih došla je u Čedberi pre nepunih pedeset godina, dok su Sitonovi živeli tu odvajkada i, koliko je svima bilo poznato, uvek u istoj staroj crvenoj kući od opeka, uz koju je Tomas Siton dozidao dva krila kad su mu se rodila deca. Hezletovi su se selili iz jedne kuće u drugu, uporedo s porastom svog bogatstva. Edvard nije znao celu istoriju svog oca, jer ju je majka čuvala obavijenu velom tajanstvenosti. Znao je da mu je otac jedno vreme bio čak i ovčar na nekoj farmi na Zapadu, i da ga je majka, kći porodice koja je stalno čeznula za Novom Engleskom, dovela natrag u Čedberi. Prve godine bile su očajne. Edvard je to znao jer ih se sećao. Još uvek je u tajnim kutovima njegove duše živela bolna uspomena iz ranog detinjstva na ružne kuće, siromašni nameštaj, večiti zadah perionice, koji je postajao naročito jak ponedeljkom izjutra, kad se i otac dizao rano da pomogne majci u pranju porodičnog rublja. Postojalo je tu i drugo razdoblje, kad je otac bio vozač na vijugavoj maloj trolejbuskoj liniji između Čedberija i Dirburna, pa onda ono doba kad je pokušav^r da nauči posao preduzimača radeći kod svog brata Henrija Bejnsa, koji je imao mnogo više uspeha u životu. Ali i to je omanulo. Tek kada se otac jednog dana obreo u štamparskom preduzeću Lumisa i Madera, blagostanje je počelo da se oseća u napaćenoj porodici. Tu se Mark Hezlet snašao na neki način, i zajedno s obezbeđenim životom raslo je i njegovo pouzdanje, tako da je jednog dana postao ortak. Kada je umro Lumis, stariji suvlasnik, preduzeće je dobilo ime Mader i Hezlet^r.

U vreme kad je Edvardu bilo deset godina, a njegovom mlađem bratu Bejnsu pet, živeli su udobno u toj kući sa dvanaest prostorija. Bela boja, zeleni prozorski kapci, uredan travnjak pod brestovima, njegova zasebna soba na drugom spratu, dovoljno visoko da se iz nje vide okolni brežuljci – sve je to postalo okvir njegova detinjstva. Njegova sestra Lujza nije ni znala za drugi dom. Ali pošto je on pamtio i one druge, prolazne kuće, njihovu bedu i zadah, nikad nije sasvim zaboravljao da ovaj dom predstavlja raskoš. To ne znači da je tu sve teklo srećno. Edvard je imao duboko ukorenjeno osećanje ponosa, zbog čega je morao često da pati. Zdrav razum mu je govorio da on sam sebi stvara tu patnju i da je ona izlišna, pa se zbog toga stideo da o tome ma kome govori, što je samo udvajalo njegovu patnju. Ali bilo je tako, i on tu nije mogao ništa da pomogne. Govorio je sebi da bi mogao biti srećan kad bi se Margareta najzad udala za njega, kad bi živio u svom domu, daleko od majke, njenih čudi i ljutnji, i daleko od oca i njegovog nastojanja da sve umiri i zagladi. Ali ni u to nije bio siguran. On je bio mešavina oca i majke, i znao je to. U svojim mračnim trenucima plašio se katkad da bi njegova sumornost mogla da smeta čak i njegovom braku.

Ipak je odbijao da to primi kao činjenicu. Uporno se trudio da ubedi sebe kako su ovi usponi i padovi raspoloženja rezultat spoljašnjih okolnosti i njegove potrebe da ode iz jedne kuće koja je za njega postala i suviše tesna. Nije znao da li njegov brat i sestra osećaju isto što i on. Oni su ni^r izgled bili ljubazni prema njemu, ali neke poverljivosti tu nije bilo. Roditelji behu odlučni da oba sina pošalju u koledž, i Edvard nije imao srca da kaže ocu kako nema koledža koji bi mu mogao pružiti sve što on očekuje od škole. Kao najstarije dete, diplomirao je tog proleća na Harvardu sa zadovoljavajućom ocenom, a Bejns, koji je sad bio u Drhoremnoj školi, trebalo je da stupi na Harvard kad tome dođe vreme. Lujza je još išla u osnovnu školu. Bila je to mršava, visoka devojčica, na čijem licu nije bilo ničeg upadljivog, izuzev što je bila neverovatno plava. Još nije bilo rešeno hoće li i ona ići u koledž.

Mark Hezlet, iako častoljubiv kad su bili u pitanju njegovi sinovi, bio je u nedoumici što se tiče školovanja žena, a gospođa Hezlet, koja se udala kad joj je bilo sedamnaest godina, završila je samo osnovnu školu u jednom malom gradu u Kanzasu, gde je njen otac bio magacioner. Podstaknut svojim ponosom, Edvard je neslavno pokušao da probudi Lujzine ambicije, ali ga je ona samo slušala, gledajući ga nepoverljivo svojim plavim očima.

Zar ne želiš da ideš u koledž, Lujza – upitao ju je Edvard strogo.

Lujza je videla da će morati da odgovori. Svejedno mi je ako odem – priznala je oprezno. A onda dodala, malo hrabrije: A svejedno mi je i ako ne odem.

Ta porodica nije bila nesrećna – njeni članovi bili su međusobno vezani dubokom i prećutnom odanošću – ali nikad nije bila naročito vesela. Strah od života, uspomene na teška vremena, bojazan od društvenog zapostavljanja i nehotične zaboravnosti prijatelja, sve se to udružilo i doprinosilo da atmosfera u kući bude hladna.

Stoga je stalno i neverovatno dobro raspoloženje Sitonovih prosto opčinjavalo Edvarda, da ne kažemo sasvim zanosilo. Samouveren, nadmoćan, bezobziran, stari Tomas Siton voleo je svoju lepu, sedokosu ženu i svađao se s njom. Jezik im je brzo leteo, i Edvard je uživao u oštini njihovih sudova i duhovitosti, premda ga je to pomalo i uznemiravalo. Pošto sam nije bio duhovit, nadao se da će možda razviti u sebi tu osobinu ako bude boravio u vedroj i živoj atmosferi koja je okruživala Sitonove. Kad je bio s njima, postajao je sasvim drugi čovek. Iako staložen i obazriv, on je bio ljubazan i učtiv, ali je umeo dobro da se brani. Nije se plašio Sitonovih, čak ni starog Tomasa. Prva reč divljenja koju mu je Margareta uputila bila je posledica toga njegovog stava. Moram reći, Nede, da odlično izlaziš nakraj s ocem. On je navikao na Sandrinu i moju drskost i na Tomove čudi, ali ti si tako nepristupačan. A on nije navikao na to.

Edvard se osmehnuo, prećutkujući činjenicu da je patio zbog napada koji je na njega izvršio Tomas Siton.

Štampar, a? Novine?

Ne, gospodine ... knjige odgovorio je Edvard odlučno.

Time se nećete obogatiti rekao je Tomas. _ Ja i nemam želju da se obogatim uzvratilo je Edvard.

Hm! frknuo je Tomas. Bio je to visok i krupan čovek, sede kose i brade, nosio je odelo od tvida u vreme kad je većina gospode nosila odelo od crne čoh. Ali to je ono njegovo izigravanje engleskog zemljoposjednika, smatralo se u Čedberiju. Edvard je uzdrhtao od tog pretećeg gundanja, ali je bilo tačno da se, u stvari, nikog nije plašio. Upornošću je savladao strah urođen njegovoj porodici.

Edvarde! dolete sad do njega uza stepenice Lujzin glas. Mama pita jesi li spreman za doručak!

Evo me! doviknu joj on. Okrete se od prozora i pogleda se poslednji put u ogledalu, _pa strča niza stepenice, gotovo sasvim zadovoljan svojim izgledom. Nije bio uobražen u svoje ćošasto lice, i bio je uveren da je ono daleko od lepog. Ali se donekle ponosio svojom visinom i lepim stasom, jer je bio plećat i vitak. Ima i ružnijih ljudi od njega, obično bi zaključio.

Ušavši u solidnu i udobnu trpezariju, Edvard oseti da mu se raspoloženje popravlja. Stilske stvari još nisu bile u modi, i nameštaj je bio od masivne orahovine, skup ali udoban. Jedna od prvih stvari koju je majka zaželela kad je novac počeo da se skuplja u banci bila je lepa trpezarija. Dugačko ogledalo na ormanu za posuđe ukaza mu se pred očima kad je ušao, i u njemu on ugleda još jednu sliku prepunog stola postavljenog za doručak, oko koga je sedela porodica, i sebe kako stoji na vratima. Samo Bejns nije bio prisutan, a o Bejnsu je majka upravo i govorila.

Uđi, Edvarde. Baš kažem ocu kako sam mislila da ga i tvoj koledž staje silnih para, ali ovaj tfejns neće baš nimalo da štedi, to vidim po računima koji su već počeli da stižu. Otac je jedva skuPio hrabrost da mi to kaže. Činilo mi se da si noćas izgledala pomalo umorna, Meri reče otac blago. Sedi brkovi bili su mu malo umrljani žumancetom.

Pa i jesam odvratila ona a sad sam opet umorna. Obrisati ta jaja sa brkova! Gledala je muža dok nije obrisao usta, a onda se okrete Edvardu: Sedi, sine! Hoćeš li da ti spremim nešto za jelo, ili će Margareta poneti hranu? On sede i odlučno, premda pomalo stidljivo, ne htede da pogne glavu za vreme molitve. Očevo Blagoslovi", promumlano iznad svih tih jela, već mu je izgledalo nekako palanački. Ipak mu je bio potreban izvestan napor da počne da jede, a da se čak i ne prekrsti. Izbegavao je majčin pogled iz straha da ona, ako im se oči sretnu, ne počne opet da mu prebacuje zbog njegovog bezbožništva. Stoga se osećao pomalo kao kukavica, mada je, u stvari, bio samo oprezan. Preli gustom pavlakom zdalu ovsene kaše koja ga je čekala na njegovom mestu i dobro je zašećeri. Ne brini, mama reče. Kupicu nešto u dućanu.

Gluposti reče majka odsečno. Kupovna hrana!

Pa onda mi daj malo tog kolača sa čokoladom predloži on. Nije bio nimalo siguran da će se Margareta potruditi da nešto ponese, ali nije hteo da to otkrije pred svojim.

Majka se još kolebala. Napraviću i malo sendviča od one sinoćne piletine reče. Onda ćeš biti van opasnosti.

Van kakve opasnosti? upita otac suvo. Edvard se osmehnu, a majka se glasno nasme

ja. Kad se smejala, svi su joj sve opraštali. Van svake opasnosti reče ona živo. Hoćeš li još kafe, Mark?

Ne reče otac. Moram da idem u štampariju.

Ne ponašaj se kao da žališ zbog toga preseće ga majka. Znaš dobro da će onaj dan kad budeš morao da napustiš preduzeće biti najžalosniji u tvom životu. O, mama! uzviknu Lujza očajno. Zašto to radiš?

Majka se digla od stola i bila je već na kuhinjskim vratima, ali sad zastade.

Šta radim, gospođice? upita.

Ništa, ništa reče njen muž pomirljivo. On savi ubrus, baci pogled na pokretna vrata kroz koja je majka izašla, a onda pogleda na sat.

Znaš šta ću uraditi onog dana kad se povučem od poslova? upita on Lujzu.

Šta, tata? upita ona bez naročitog interesovanja.

Uhvatiću prvi voz koji ide na zapad i posetiću mesto gde sam nekad živeo, pa ću možda i ostati tamo reče otac.

O, tata! zakuka Lujza.

Nikad se ti nećeš povući reče Edvard bezbrižno. Jeo je prepečenu zemičku s maslacem slatko i s apetitom, a pošto je kajgana sa šunkom bila baš onakva kakvu je on voleo, dodade i od toga podobru količinu na podlogu od ovsene kaše, koju je već pojeo. Verovao je da je prestao da raste, ali je stalno bio užasno gladan.

U tom trenutku zazvoni telefon u predsoblju, i svi se trgoše. Bila je to nova sprava u kući, i zvonce je zvonilo oštro i uvek neočekivano. Edvard brzo izlete iz sobe, podiže tešku slušalicu i začu neko krčanje i brujanje. Iz toga se najzad izdvoji Margaretin glas, čio i nestrpljiv. Jesi li to ti, Nede? upita ona.

Ja sam! viknu on.

Ne urlaj, Nede! Pući će mi uši odgovori mu ona. Nede, čuješ li me?

Čujem odgovori on malo tiše.

Tako ti je čudan glas požali se ona. Kao da se nečeg bojiš.

Ne bojim se reče on kratko.

Nede! javi se ona ponovo.

Da?

Nede, da li ćeš biti mnogo razočaran ako odložimo izlet? Srce mu side u pete. A onda se tako naljuti da nije mogao izustiti ni reči.

Nede, čuješ li? viknu ona.

Čujem! viknu sad i on. I biću strašno razočaran, Margareta.

Ćutanje potraj a jedan trenutak. Onda se ponovo začu njen glas, jak kao i uvek.

To je samo zato što je otac odjednom resio da ide u Njujork, pa hoće da i ja pođem s njim.

Ja sam zasigurno očekivao ovaj dan otkako si se vratila kući, a to znači više od tri nedelje odgovori on.

O, Nede! uzviknu Margareta, ponovo obuzeta nestrpljenjem. Ti si stalno ovde, a i ja... to je kao da imamo još milion dana!

Možda nećemo više nikad imati ovako lep dan reč on pa nastavi zlovoljno: Ako nećeš da dođeš, ja te i ne zovem, ali onda ne pravi planove za neki drugi dan, Margareta. Prosto ćemo reći da izleta neće biti. .. više nikad! Majka se pojavi na vratima predsoblja, s kašikom u ruci, i Edvard vide kako se ljutito mršti na njega.

Edvarde Hezlete! procedi ona. Ako uzmeš tu ...

On joj mahnu rukom da odlazi, pokušavajući da čuje Margaretu.

O, bože, znala sam da ćeš biti takav! reče ona plačnim glasom.

Takav sam reče on tvrdoglavo.

Nede, ako dođem, obećavaš li da ćeš biti dobar?

Zavisi od toga šta hoćeš time da kažeš odvratila on.

Zeleo je da majka ode, kako bi mogao slobodno da govori. Ali kod njih telefonski razgovor nikad nisu smatrali za nešto privatno. Otac je stajao i čekao na ulaznim vratima, a i Lujza je sad bila u predsoblju.

Ti znaš šta hoću time da kažem ponovi uporno Margareta. Ne znam odvratila on.

Edvarde, ti si tako ... neukrotljiv.

Možda jesam složi se on.

Nastade tako dugo ćutanje da se on upita nije li Margareta obesila slušalicu. Onda ona reče mireći se sa sudbinom: Dobro. Voliš li sendviče sa šunkom ili sa govedinom?

Majka je spremila malo piletine reče on.

Nemoj se uznemiravati.

E, dobro reče Margareta glasom u kome se nije osećala zahvalnost. Onda ću ja da ponesem pitu s jabukama, šta misliš?

To će biti sjajno reče on kratko. Doći su po tebe za pola sata.

Onda obesi slušalicu i pogleda svoje ukućane.

Sve je u redu reče kratko.

Da pravim sendviče? upita majka.

Da, mama, molim te reče Edvard.

Otac poljubi majku i ode svojim poslom, Lujza počeo da rasprema sto, a majka se vrati u kuhinju. Edvard se uputi gore u svoju sobu. Bio je uzbuđen, a nije hteo da majka to vidi. Ono prijatno osećanje nade i iščekivanja, koje ga je obuzelo jutros, beše iščezlo. Opet se prepusti pesimizmu. Margareta ga ne voli i nikad ga neće voleti. Zalio je što nije bio tako pametan da digne ruke od izleta. A onda se njegova večita upornost ponovo probudi u njemu. Ne, ići će, učiniće sve baš onako kao što je smislio. Zaprošiće je, a ako ga ona odbije, reći će joj da je to više nikad neće pitati.

Kad je sišao niza stepenice, sa svojim žiradošeširokom ispod miške, njegovo čoškasto mladalačko lice bilo je tako strogo da mu majka nije rekla ni reči kad mu je pružila lepo upakovanu kutiju u koju je stavila njegov ručak.

Edvard je uzeo, i već je bio na vratima kad ču kako majka nešto govori.

On zastade.

Šta kažeš, mama? U njenim sivim očima videla se beskrajna nežnost. Rekla sam, bog te blagoslovio, sine ponovi ona.

On pocrvene od iznenađenja.

Hvala, mama promuca i iziđe.

Bio je iznajmio konja i čezeo, i sad s visokog kolskog sedišta ugleda Margaretu kako ga čeka na tremu kuće Sitonovih. Svaka druga devojka u Cedberiju čekala bi ga u kući, i svaka druga bila bi u šeširu i kaputu, a možda i s rukavicama. Ali Margareta je sedela na najvišem stepeniku, oslonivši sanjivo svoju nepokrivenu cmokosu glavu na belo obojeni stub. Kraj nje je ležao zavežljaj, umotan u hartiju, bez sumnje pita s jabukama; na sebi je imala stari kostim, čiju je suknju Edvard duboko u duši smatrao suviše kratkom. Bila joj je najmanje petnaest santimetara iznad članaka. Margareta je znala šta on o tome misli, jer je njeno suviše budno oko primetilo njegovo neodobravanje jednog kišnog dana kad su se slučajno sreli na ulici.

U čemu je stvar? upitala ga je. Jesam li umazana po licu?

Kad je izvukla od njega zašto je odvratio pogled, nasmejala mu se. Pocepala sam ivicu suknje na bodljikavoj žici, pa sam morala da je potkratim svud unaokolo. Ne budi lud, Nede! On je začutao, i onda su se rastali.

Dok joj se sad približavao, pomisli da bi ona sigurno obukla nešto drugo kad bi stvarno marila za njega. Da mi neko plati, neću je zaprositi, pomisli smrknuto, ali je znao da hoće.

Ona ga veselo pogleda kad je stigao do kapije.

Pužu jedan! uzviknu. Čekam te već čitavu večnost! Skoči s lakoćom koja je bila tako prijatna za oko, i brzim koracima pođe stazom. Edvard je znao da su u celoj ulici zavesa na prozorima razmaknute, da bi ih svi videli kako odlaze, ali ona za to nije marila. Trebalo mi je prilično vremena da zaključim hoćeš li poći ili nećeš reće on. Spremao se da siđe sa čezza, ali se ona jednim zamahom vinu i sede kraj njega.

Vidim da imaš novog konja reče mu ne osvrćući se na njegovu poslednju primedbu.

Rekao sam Džimu da neću onog tromog odvrati on. Ceo Cedberi znao je uprste konje Džima Smajlija.

Neko vreme vozili su se čuteći. On je još uvek bio suviše narogušen da vodi razgovor, a uz to i nekako utučen. Uprkos staroj haljini, Margareta je divno izgledala. Imala je plavu platnenu bluzu, i Edvard sa zaprepaščenjem primeti da na njoj nema okovratnika. To je bilo tako neobično kao da je dekolтовana. Ona ga uhvati kako baca pogled na njen vrat.

Ako išta na svetu mrzim, to je da nosim visok okovratnik na izletu izjavi brzo. Ovo je neka stara bluza, pa sam odsekla okovratnik.

Lepo izgleda reče on uzdržano.

Meni je svejedno kako izgleda reče ona. Opet su ćutali neko vreme. A onda, s obzirom na to da su bili mladi ona je imala samo dvadeset jedenu, a on dvadeset dve godine čarolija lepog dana potajno im se uvuče u krv. Čak i kad bi živeli sto godina, ne bi doživeli dovoljno ovakvih dana. Magla se beše razila, i sunce je bacalo zrake na nestalne jesenje boje drveća. Ulica u Čedberiju, oivičena starim brestovima, sa malo uvučenim belim kućama usred zelenih travnjaka, ubrzo se pretvori u seoski put između niskih kamenih zidova, a zatim u široku utabanu stazu koja je vodila duž bistrog potoka u neverovatno senovitu šumu.

Edvardov duh bio je zaokupljen razmišljanjem kad treba da učini bračnu ponudu. Ako mu ostane neizgovorena na duši, neće moći da uživa u jelu. Sa druge strane, opet, neće imati uopšte volje za jelo ako bude izgubljena i poslednja nada. Ljutio se na samog sebe što je tako budalast oja još uvek gaji

8 Duga ljubav

17nadu u srcu. I to sad, pošto mu je ona jutros onako otvoreno pokazala šta misli!

Staza ih iznenada dovede do jednog proplanka, i oni ugledaše pod sobom prekrasnu padinu na kojoj je ležao Cedberi; sad je ličio na pravo selo, njegove bele kuće blistale su na suncu, a crkveni zvonik dizao se, vitak i visok, iznad drveća koje ga je okružavalo. Ovo je pravo mesto, zaključio on odjednom, pa nek bude šta bude. Priteže uzde i skoči s kola, pa reče:

Da ostanemo ovde, Margareta.

Ona se nasmeja. Pobogu, Nede, ne budi tako mračan... osim ako nemaš nameru da me ubiješ!

Ali i sama skoči jednim od onih svojih ljupkih, sporih pokreta, i stade iščekujući, samo malo niža rastom od njega. Njene jasnoplave oči gledale su pametno i poverljivo, i dok je on osećao kako sva njegova ljubav hrli k njoj, učini mu se da bi bilo prirodnije kad bi ona pokazala malo više stidljivosti. U njoj nije bilo ničega što je podsećalo na druge žene, i baš zato ju je voleo tako očajnički, iako sa strepnjom. Život s Margaretom, bez obzira na to kakav bi inače bio, ne bi bio spokojan. Edvard se nije zavaravao. Da je postojao ma koji način da se spase, on bi to učinio, ali načina nije bilo. Ako ga ne bude htela pretpostavljao je na osnovu zdravog razuma on će se jednog dana oženiti nekom drugom ženom, ali to, u stvari, nije mogao da zamisli.

Sedi na ovo deblo, Margareta zapovedi joj. Ona poslušno sede; stojeći pred njom, Edvard je pogleda i vide ono što je i očekivao da su joj oči pune smeha.

Spusti taj bič, Nede reče mu veselo. Zamisli da stara gospođa Taunsend gleda kroz svoj dogled.

On se okrete naglo i bez reči, priveza konja i baci bič u čezze. Onda i sam sede na deblo. Kad su tako sedeli, bili su niži od drveća na brežuljcima i nisu se mogli videti. U ovo doba radnog dana nije bilo verovatno da će se neko naći u planini. Margareta počeo on odlučno hajde da se objasnimo jednom zasnagda.

Ona pokri lice rukama. O, bože reče tako skrivena zar pre ručka?

Sad i na ovome mestu reče on s istom onom upornošću u glasu. Ovo će biti poslednji put, obećavam ti.

Ne, Nede, ne obećavaj! Taj slabašni glas koji je dopirao do njega isood njenih ruku potpuno ga omete.

Kako? uzviknu on. Slušaj, Margareta! Ludačka nada se probudi u njemu. Hoćeš li time da kažeš...

Još uvek zaklanjajući oči rukama, ona odmahnu glavom. Ništa neću da kažem. Ti uvek misliš da ja hoću nešto da kažem!

On se naže i obema rukama skloni joj šake s lica, držeći ih čvrsto. Ona bezuspešno pokuša da se oslobodi.

Reci šta si htela da kažeš naredi joj Edvard.

Ona prestade da se bori; odjednom postade pametna i nežna. Sunce je punim sjajem obasjavalo njeno sveže lice, i Edvard se jedva uzdržavao da je ne zagri. Nisi ponela šešir, i nos ti se već ispegavio prebaci joj on.

Nisam mislila da ćeš to hteti da kažeš reče ona blago.

I nisam hteo odgovori on, i dalje je držeći za ruke ali ti mi stalno odvrćaš misli... Margareta!

Sta je?

Da nastavim?

Ako moraš...

Posmatrao ju je: njene rumene usne, njen kao mleko beo vrat, i sitne crne kovrče.

Nikad neću odustati promuća.

Na te reči ona ćutke spusti trepavice, i Edvard oseti kako likuje zbog tog njenog popuštanja.

2

19 Margareta reče izgovarajući njeno ime dubokim i svečanim glasom i po treći put te pitam: hoćeš li da mi budeš žena?

Svaki put kad ju je ovo pitao, ona je odgovarala drukčije. Prvi put se nasmejala, odmahнула glavom i pobegla od njega. Bio je dovoljno budalast da joj nespretno otkrije svoju ljubav na maturskoj igračici, a odmah zatim ju je pozvao na igru njen sledeći igrač, neki mladić iz Grotona, koga je Edvard mrzeo iz dna duše, ali ne samo zato što mu je morao prepustiti uredništvo lista Harvard Krimson".

Druga prilika bila je dobro isplanirana. Vraćao se s njom iz crkve, i taktički ju je poveo dugim zaobilaznim putem, u nadi da će joj biti potrebna njegova pomoć na zaleđenom putu. Ali ona je zaista bila vrlo nezavisna.

Kad ju je ponovo zaprosio, odgovorila je jasno: Ne."

Zašto? upitao ju je, osetivši se pogođenim u istom trenutku.

Ne osećam želju za tim odgovorila je. Nije htela da doda više ni reči, i ostatak puta do kuće prešli su ćuteći.

Sad je čekao dršćući. Ona odjednom istrže svoje ruke iz njegovih, i Edvard se užasnu. Ali ih odmah pusti, pa je sedeo ćuteći. Kad je Margareta progovorila, učinila je to, sasvim neočekivano, zamišljeno i mirno.

Naravno, Nede, ja sam o tome mnogo razmišljala. Znala sam da ćeš me opet pitati. Bože dragi, kako te dobro znam... mnogo bolje nego ti mene! U tome i jeste sva nezgoda. Da te ne znam tako skroz naskroz, verovatno bih se odmah udala za tebe. Ali...

Ona zastade i, tužna izgleda, odmahnu glavom. On opet oseti kako mu srce naglo tone, kao kamen bačen u studenac. Sta mi nedostaje? upita je. Bio je tako uvređen da nije bio u stanju da pozove u pomoć svoj ponos. Očekivao je smeh, ali se još više zbuni kad ga ona ozbiljno pogleda. Ti si dobar reče mu potpuno iskreno. Ja ne valjam. Srce mu opet jače zakuca. On se živo nađe ka njoj. Ako je samo to, Margareta, dušo, onda to prepusti meni. Ja ću te uzeti takvu kakva si.

Ali se ona odmače od njega, izvan domašaja njegovih ruku. Ni meni ništa ne nedostaje, Nede. Samo... želim jedan zaista izuzetan brak.

Edvard je pogleda tako tupo da ga ona malo gurnu. Eto ... vidiš da čak i ne shvataš šta hoću da kažem!

Pa zašto mi onda ne objasniš? upita on. Ona razmisli o tome i počne ponovo: Ne želim da budem u braku kao drugi svet. Hoću da to bude nešto sjajno ... zabavno, znaš, i dovoljno čvrsto da bismo smeli da kidišemo jedno na drugo kad smo tako raspoloženi i da kažemo šta stvarno mislimo, a da ipak znamo da nas ništa ne može rastaviti, čak ni trenuci mržnje. Ja nisam pažljiva osoba, Nede. Neću da budem primorana da se uzdržavam i da mislim hoće li nešto povrediti tvoja osećanja. Mene bi to umorilo. Sve mora da bude jasno, čvrsto, čisto.

Ja to mogu da prihvatim reče on.

Ne znam sigurno da li možeš odvrati ona. Njena snažna ruka igrala se trulim komadićem stabla na kome su sedeli. Svaki put kad bi sreo Margaretu, bacao je pogled na tu ruku da vidi nosi li prsten. Najstrašnija mora u njegovom životu bila je pomisao da će se ona veriti s nekim drugim pre nego što njemu pođe za rukom da joj dokaže da se mora udati za njega.

Kako da te uverim? upita je.

Ne znam odgovori ona.

Nije predviđao da će doći u takav ćorsokak da će Margareta hteti da se uda za njega ako bude sigurna da je on dovoljno jak! Znao je šta je htela time da kaže. Svojom neverovatnom inteligencijom prozrela je njegovu slabost, naslutila je kako je bilo lako raniti ga povrediti njegova osećanja, kao što je govorila njegova majka.

Ti si veoma pametna reče on polako. A svaki čovek stavlja dosta na kocku ako se oženi mudrom ženom. To je tačno složi se ona.

Ali ja hoću tebe ili nijednu, Margareta. Takav sam reče on polako.

Ako se udam za tebe reče ona ozbiljno to će biti moj život i moja karijera. Hoće li biti i tvoj?

Edvard se zagleda u jasnu i čistu dubinu njenih svetloplavih očiju, i onda kao kroz maglu sagleda šta brak može značiti za muškarca potpuno drugarstvo, duboko prijateljstvo, nešto što je toliko iznad dosadnih brakova svakidašnjice koliko i čovek iznad životinja. Da reče to mogu da obećam ... i obećavam ti.

Hoćeš li onda da me uzmeš za ženu? upita

ona.

Čarolija tih reči ležala je u njihovoj jednostavnosti. Ona ih je izgovorila mirno, ne pokrenuvši se da ga dodirne i ne ispruživši ruku.

Zar ti... pitaš mene? prošaputa on.

Da!

On ustade i privuče je sebi. Jesi li sigurna da zaista to i misliš?

Ako budeš održao svoje obećanje. Desnom rukom on privuče njenu glavu sebi na grudi. Ako me tako dobro poznaješ, zar ne znaš da držim svoja obećanja?

Ona podiže glavu i pogleda ga. Da reče opet. Bio je to znak pristanka i poverenja, i on uzdrhta od straha i radosti. . .

Usred tog svečanog raspoloženja Margareta trenutak kasnije nešto promrmlja. Edvard se saže da je čuje. Gladna sam govorila je ona njemu u kaput. Zar ti nisi?

On se nasmeja i pusti je. Umirem od gladi! Ali ne možemo jesti ovde nasred puta.

Zašto da ne? To nije toliko intimna stvar kao bračna ponuda.

Ne, ali ja nisam to tako zamislio. Čudio se sve više. U stvari, ni jedno ni drugo nisam planirao jutros.

Planirao?

Naravno. Ne misliš, valjda, da sam najkrupniju stvar u životu hteo da prepustim slučaju?

O, Nede, zar ti sve planiraš uzviknu ona.

Naravno reče on odlučno.

Na to ona odjednom prsnu u neobjašnjiv smeh i otrča ka čezama, a on odreši konja i skoči u kola kraj nje, pa počese polako da krivudaju utabanim putem. On je obrli jednom rukom i oseti zapanjujuću, neiskazanu sreću zato što se ona naslanja na njega.

Uvek ću ti kvariti planove reče ona zato što ja uradim nešto samo onda kad mi padne na um.

Naučiću se na to... i na sve ostalo izjavi on.

Ali kad dođeš na to mesto za izlet. . .

To nije baš pravo mesto za izlet morade on pošteno da prizna.

Jeste, ako si ti sanjao o njemu! uporno ponovi ona.

Našli su to mesto na vrhu planine, kraj jednog drugog potoka, koji se ulivao u omanje jezero. Oboje uzviknuše u istom trenutku kad su ga otkrili; on pokaza na njega bičem, a ona kažiprstom. Edvard ispregnu konja i priveza ga malo dalje, a Margareta raspakova ručak. Njegova majka beše stavila u paket i jedan mali, čisti stolnjak, i to podstače Margaretu da prikupi crveno hrastovo lišće i složi po nekoliko zajedno da posluže kao tanjiri. Na njih stavi lepe sendviče, kolač i pitu. Edvard htede da sedne krajnje, ali ona odmahnu glavom. Sedi preko puta, Nede. Hoću da vidim kako ćeš izigledati svakog dana za doručkom.

On posluša, ali se osećao kao na mukama jer je znao da izgleda kao stidljiva budala. Na meni nema bogzna šta da se vidi reče, trudeći se da to zvuči nemarno.

Oduvek sam mrzela svakog zgodnog muškarca koga sam poznavala primeti ona. Uzmi sendvič, Nede! On uze jedan i zagriže ga. Nisi mrzela Harolda Ejmsa podseti je.

Ne budi lud ... mrzela sam ga odvrati ona. ■ Je li te on prozio?

Ona odgrize veliki komad sendviča. Pa šta ako i jeste? upita ga.

Ništa. . . samo mi se to ne sviđa. Stideo se da joj prizna da je ljubomora jedan od njegovih poroka. Nagonski je osećao da ona neće trpeti ljubomoru. A onda oseti potrebu da bude iskren prema njoj. Moram da ti kažem da sam ljubomoran po prirodi. . . bar mislim da jesam.

Znam da jesi reče ona.

Edvard je pogleda. Znaš! ponovi nekako neodlučno. A onda blesnu njegov oskudan smisao za šalu. Hoćeš li mi uvek govoriti da već znaš ono što hoću da ti kažem? To će biti dosadan brak.

Neću ti uvek to govoriti reče mu Margareta i osmehnu se pokazujući rupice na obrazima. Te rupice na obrazima bile su prva stvar koju je zapazio na njoj još dok je bila devojčica, na čedberijskim rođendanima.

Znaš li šta je Lusi Snel govorila za tebe? upita je on obešenjački.

Šta?

Govorila je da se smeješ samo da bi pokazala rupice na obrazima.

Ona se nasmeja. Možda je to tačno.

Zar te nikad ništa ne ljuti, Margareta?

Ne ... kad sam zadovoljna, a skoro uvek sam zadovoljna.

On uzdahnu. Kamo sreće da i ja mogu to da kažem! Imam dozlaboga rđavu narav.

Ne tiče me se tvoja narav ako se samo budeš pomirio s tim da je se ja ne plašim. Ja ti neću sve oduzeti, Nede.

Ja i ne želim da to učiniš. On spusti svoj drugi sendvič i pogleda je ozbiljno. Margareta, hoću da ti kažem nešto sad kad sam miran i srećniji nego što sam bio ikada u životu. I želim da se setiš toga kad budem zapao u svoje mračno raspoloženje, i da ne obraćaš pažnju na mene.

Da čujem, Nede? Ona spusti sendvič da bi ga bolje saslušala.

Ne želim da se ikada plašiš mene ... ili da mi popuštaš. Hvataj se ukoštac sa mnom, Margareta... i pomaži mi!

Hoću reče ona tiho.

Po svaku cenu? upita on ozbiljno.

Da! Opet to njeno divno, savršeno *da!*

Cak i ako te udarim?

Oči joj sevuše. Ako ti udariš mene, i ja ću tebe! reče ona vatreno.

Oboje se nasmejaše. Spremna si na sve, a? reče on zaljubljeno.

Kao po dogovoru, nagoše se preko malog stolnjaka i poljubiše.

Tako prođe taj divni dan. Edvard ne bi ni u snu pomislio da ga produži više nego što bi bilo mudro pred uvek budnim očima Čedberija. Nežnost koju je osećao prema njoj bila je bezgranična hteo je da je štiti i od samog

sebe. I tako, odredivši vreme povratku prema sunčevom položaju na nebu, on ubrzo posle četiri sata ustade s trave gde je ležao kraj njenih nogu, dok je ona sedela na jednom niskom starom panju.

Treba da krenemo, Margareta, ako hoćemo da stignemo kući pre sunčevog zalaska.

Zašto bi trebalo da stignemo kući pre sunčevog zalaska? upita ona sanjalačM.

On joj ne odgovori odmah, jer je bio zauzet oko uprezanja tvrdoglavog konja. Margareta je znala isto tako dobro kao i on zašto treba da budu kod kuće, ali ga je izazivala. Jedan časak Edvard se pozabavi mišlju da prihvati to izazivanje. Htede da kaže: Dobro, onda nećemo da idemo kući." Ali se plašio. Nije znao dokle bi je njen prkos mogao odvesti. Kad su bih deca, jednom ju je neko začikivao da skoči s krova ambara na Sitonovom imanju, i on je stajao tu ne verujući da će ona biti tako luda. Ali ona je bila tako luda, i Edvard nikad neće zaboraviti onaj užasni trenutak kad je skočila u vazduh i kad je video njene crne kovrče kako lepršaju iza nje, a ona leti, ruku raširenih kao krila.

Sećaš li se onog dana kad si skočila s ambara? upita je.

Zašto si se toga setio? upita ga ona.

I ja se pitam. Sačeka da konj bude gotov, a onda reče odlučno: Hajde, Margareta.

Malo se kolebala, a onda odjednom poslušša. Tolika njena poslušnost kao magnet povuče njegovu ljubav iz dubine duše, i on je zagrlj i poljubi vatreni je nego što je dotle sebi dozvoljavao.

Oh, Nede prošaputa ona bićemo srećni, zar ne?

Naravno potvrdi on.

I tako sidoše s planine kroz zlatni sjaj sunca na zalasku; utabani put postade seoski drum, a seoski drum ponovo postade ulica u čedberiju, i u trenutku kad su stigli pred kapiju njene kuće, sedeli su svečano jedno kraj drugog, i to ne suviše blizu. On skoči s kola, otvori kapiju, i za časak stisnuše jedno drugom ruku.

Laku noć reče ona nežno, a oči su joj blistale tamnim sjajem safira.

Laku noć, ljubavi reče on. Pozvao bih te večeras, ali moji se uvek vrte oko telefona. Sutra ću doći da razgovaram s tvojim ocem.

Pusti da mu ja prva kažem!

On na to začuta, a onda reče: Ne, Margareta... pusti da ja govorim za sebe.

Ali, zašto?

Biće mi lakše ako tako učinim.

Znači, moram to držati u tajnosti cele noći? Reći ću bar majci.

Ne, Margareta ponovi on uporno. Neka to za noćas ostane među nama.

Ona otvori usta da se pobuni, ali očuta.

Dobro, Nede reče mu nežno i osmehnu se svojim živahnim i blistavim osmehom. Posle toga Edvard se rastade s njom, otera čez i konja u štalu za iznajmljivanje, i vrati se kući pešice kroz zlatom prelivenu ulicu.

Sad, kad je bio sam, osećao se nekako svečano uzvišenim i posvećenim. Obećao je Margareti da će njihov brak biti njegov život i njegova karijera. Nije baš tačno znao šta to znači, ali je znao da je Margareta središte oko koga će sve morati da se izgradi. Umeo je da bude predan kao retko ko, možda, i to saznanje ga nije unižavalo. On je u predanosti nalazio duboko zadovoljenje. Ali je znao da je samo Margareta mogla da izazove u njemu to osećanje zadovoljenja. Da se ženio nekom drugom, sad bi mislio na sebe. A ovako, mislio je na Margaretu.

Podiže glavu i udahnu oštar i čist, prohladan jesenji vazduh. Podiže oči ka planini gde su se tolike stvari odigrale. Dan je bio tako jasno podeljen kao da je oštrica mača pala kroz vreme. Još jutros je bio jedan čovek, a sad je dvugi. Njegov brak će se razlikovati od svih koje je on u životu video.

Otvorivši teška orahova vrata na očevoj kući, Edvard uđe u predsoblje i oslušnu. U kući je vladala tišina. A onda mu iz kuhinje do ušiju dopre žamor glasova, očevog i majčinog glasa. Nije želeo nikome da priča o onome što se desilo toga dana. Sutra, kad bude išao gospodinu Sitonu, moraće sve da kaže, a onda će to saznati i njegova porodica. Ali ova noć mora da bude produžetak sna u kome mu je prošao dan. On se na prstima pope uza stepenice, uđe u svoju sobu i stade naslonjen leđima na vrata.

Slika sobe utiskivala se u njegovo pamćenje tokom celog detinjstva i mladosti, a ipak mu je sad izgledala kao nova. Ne, izgledala je stara kao ljuštura iz koje je izrastao, kao košuljica koju je svukao sa sebe. Tu više nije bio njegov dom.

Nečujno se krećući, on se umi i presvuče, pa siđe dole. Trpezarijska vrata behu otvorena, i on ugleda Lujzu kako postavlja sto.

Edvard zastade na vratima. Hoće li skoro večera? upita.

Lujza ga rasejano pogleda. Mislim da hoće. Idem da donesem krčag s mlekom reče Edvard. Uputi se u kuhinju, ali mu u istom trenutku bi jasno da je prekinuo razgovor između oca i majke. Otac ga pogleda zbunjeno, a mati nastavi da muti umak koji je pravila u zdeli, i ne osvrnuvši se na njega.

Došao sam po krčag s mlekom reče on.

Tamo je reče majka.

Otac ustade sa stolice kraj štednjaka. Jesi li se lepo proveo? upita ga trudeći se da izgleda bezbrižan.

Da, vrlo lepo odgovori Edvard, trudeći se da izgleda isto tako. Pošto je otvorio hladnjak, izvadi iz njega bocu s mlekom, izruči je u krčag i odnese ga u trpezariju. Lujza beše već postavila sto, i stajala je kraj prozora gledajući

na ulicu obavijenu sumrakom. Edvard se upita šta li ona misli, ali nije mogao da je pita, jer je vrlo dobro znao kako bi on, da je u njenim godinama, sigurno odbio takvo pitanje.

U tom trenutku majka gurnu vrata, otvori ih širom, i uđe noseći veliku plitku činiju s isečenom kuvanom govedinom prelivenom umakom. Hajde brzo da jedemo dok je još toplo.

Pošto je još jednom otišla po krompir i kupus, uđe i otac, i svi sedoš za sto. Ovo bi veče moglo da bude potpuno isto kao i svako drugo, pomisli Edvard. Samo je on znao da nije isto.

Edvarde!

Majčin nestvarni glas trže ga te noći iz dubokog sna. Ugleda je kako stoji usred njegove spavaće sobe, uvijena u sivu flanelsku domaću haljinu. Kosa joj je bila namotana na papilotne, a lice blede na mesečini koja je padala u sobu kroz otvoren prozor.

Još polubudan, Edvard sede u postelji. Šta se desilo, mama?

Ona pride i sede na postelju, a onda ustade i zatvori prozor, pa se dršćući spusti na stolicu s izvijenim naslonom. To je ono što ne znam reče ona tihim, uzbuđenim glasom. Ne mogu da spavam jer mislim na razne stvari.

Kakve stvari, mama? Nagonski je pogađao kakve.

Edvarde, znam da se danas nešto desilo između tebe i Margarete.

Kako ti je to palo na um?

Cele večeri si bio nekako drukčiji.

Zar? Ove ga reči zapanjiše, jer je laskao sebi da se ponašao potpuno prirodno.

Čak je i Lujza to primetila reče mu majka.

U njemu se probudi upornost, i on ništa ne odgovori. Kakvog prava imaju oni na njegovu ispovest dok on sam ne reši da se ispovedi? Više nije dete. Time što je izjavio Margareti ljubav, i što ju je Margareta prihvatila, oboje su se oslobodili prošlosti.

Ne bih htela, Edvarde, da izgleda kao da se mešam u tvoje stvari reče majka počutavši koliko je red ali bi mi bilo žao kad bi se ti oženio ne rekavši to meni.

Nisam se oženio reče on ustežući se.

Jesi li se verio? Majka postavi ovo pitanje brzinom grabljivice koja se ustremľjuje na plen. Edvard je bio suviše pošten da bi znao kako da se suprotstavi tome.

Pa, jesam reče polako. A onda ga obuze bes. Rekao bih ti to sutra, mama. Činilo mi se da je pristojnije da najpre razgovaram sa gospodinom Sitonom, pošto sam saznao Margaretino mišljenje.

Ali ja sam tvoja majka reče ona. Edvard oseti tugu i uvređenost u njenom glasu.

Koliko ga je puta u detinjstvu to nateralo da učini nešto što mu je mrsko! Pa i docnije, kad je postao mladić, još uvek ga je taj glas primoravao, samo što se tada s vremena na vreme bunio i ljutio. I to je razdoblje prošlo, i on je naučio da ćuti kad bi osetio taj prizvuk u majčinom glasu. U ovom trenutku, dok je sedeo u postelji, besneo je jer je osećao da mati želi silom da ga vrati u dečastvo. Sva njegova nova muškost opirala se tome. On čvrsto stisnu usne i zagleda se u litografiju na zidu iznad njene glave. Bila je to slika koju je sam izabrao kad mu je bilo petnaest godina, a predstavljala je beo brod koji punom brzinom jedri po jasnoplavom moru, pod isto tako plavim nebom. Sad je znao da ta slika nije baš od najboljih, ali je on toliko puta gledao to sveže plavo more i brod, kad se jutrom budio, da bi mu slika nedostajala kad više ne bi tu visila. Poneću je sa sobom, pomisli.

Zar nećeš ništa da kažeš? upita majka.

Neću do sutra, mama.

E, onda ti mogu reći da nemaš srca izjavi ona. Njeno četvrtasto lice odjednom postade bakarnocrveno; povukavši gajtan kojim je bila opasana, još bolje ga pritegnu. Ali ja ću ti ipak reći ono što sam htela. Mi nemamo čega da se stidimo. Očevo preduzeće vredi koliko i svako drugo u Cedberiju ili u okolini. Ovo govorim za tvoje dobro.

Ne govori to, mama prekide je on.

Hoću da govorim! Glas joj je bivao sve jači. Neće me, valjda, sprečiti moj rođeni sin. Pazi šta ti kažem, Edvarde, ti nećeš nikad biti srećan s tim Sitonovima. Ona je gorda devojka, diže nos i nema ni trunke skromnosti.

Edvard je i dalje posmatrao brod koji juri, i plavetnilo koje je bilo isto kao i boja Margaretinih očiju.

I nije nikakva domaćica! A uz to, Edvarde, oni se ni najmanje ne ustežu od razvoda. Ti znaš da je i rođena sestra Tomasa Sitona razvedena. Zato i živi u Parizu. Pristojni ljudi je ne bi ovde trpeli. A odakle starom Si tonu novac? On nikad nije dovoljno radio da bi ga stekao. Sigurno igra na berzi tamo u Njujorku! Ko zna? I bez vere su... on je slobodni mislilac, pa će se i ona tako ponašati i vaspitaće tvoju decu da budu sasvim drukčiji od svih nas, i ja neću naći nikakve utehe u njima.

Edvard nervozno pogleda u njene ruke. Drhtale su, i on je znao šta se sprema. U sledećem trenutku ona brižnu u bezglasen plač, a onda izlete iz sobe ostavivši vrata širom otvorena. On uzdahnu, ustade, zatvori vrata i otvori prozor, pa ugasi svetlost. Moraće da kaže Margareti da ga je majka na kraju ipak povukla za jezik. I samo zahvaljujući tome što je mislio na Margaretu, što je ponovo proživľjavao, minut po minut, ceo prošli dan, bio je u stanju da pojača svoju odluku i obnovi ljubav, i da tako ponovo otpočne sopstveni život. A onda opet zaspa, utešen. Majka nije više bila nimalo važna.

Pod svojim svakodnevnim spoljašnjim izgledom Edvard je sutradan ujutro skrivao od majke da se uopšte seća razgovora koji su vodili prošle noći. Odlučno se uzdržavao da ne pozove Margaretu telefonom, čak ni iz očeve kancelarije. Otac je, naime, pošto je promrmljao svoju uobičajenu molitvu i onda rasejano dopola pojeo doručak, iznenada rekao: Ako nemaš ništa pametnije da radiš, Edvarde, mogao bi danas malo da mi pomogneš u kancelariji.

Edvard je potvrdno klimnuo glavom, i više nisu progovorili ni reči. I majka je ćutala, izuzev što bi postavila najneophodnija pitanja o ručku, a Lujza je jela ne govoreći ništa, kao i uvek. Edvard je, međutim, znao tako dobro kao da mu je neko recima to saopštio da je majka ispričala ocu o onom ponoćnom prizoru i da će to prepodne otac u kancelariji udesiti da ostane nasamo s njim, i nešto će mu reći. Nije mogao da zamisli šta će to biti.

Ali sve to nije važno, govorio je sam sebi. Jučerašnji dan bio je istinit, a danas po podne će videti Margaretu. On se nije unapred radovao svom razgovoru s Tomasom Sitonom, ali ga se nije ni plašio. Biće dostojanstven i samopouzdan, jer zna da mu je Margareta dala svoje obećanje; pa čak i ako stari bude imao nešto protiv, njihov brak će se ipak ostvariti.

Doručak je bio gotov; otac i Edvard istovremeno ustadoše od stola. Naći ćemo se na vratima, tata reče on. Poljubi majku, jer je znao da ona to voli, klimnu glavom Lujzi i iziđe iz sobe. U predsoblju ponovo oseti iskušenje da pozove Margaretu, ali se odluči da to ne učini. Pomišljao je da ona sigurno još spava, a bilo bi mu teže da je pozove pa da ne čuje njen glas nego da je uopšte ne pozove. On obuče kaput od mrkog gabardena, i nekoliko minuta kasnije on i otac su zajedno išli ulicom. Cedberi je izjutra bio naročito prijatan; kuće su bile čiste, prozori su blistali, a dim se polagano vio iz dimnjaka. Ovdaonda bi se otvorila neka vrata, i kroz njih su žurno izlazili ljudi odlazeći na posao. Otac i on išli su svojim putem, izmenjujući tek po koju reč, ali je i ćutanje bilo prijatno.

Kad su stigli u štampariju, Edvard zastade da najpre propusti oca. Službenici podigoše oči i klimnuše glavom, a Edvard uđe za ocem u prilično veliku kancelariju.

Sedi reče otac. Daću ti da čitaš neke korekture.

Edvard poslušao pošto je skinuo šešir i kaput i obesio ih na čiviluk u uglu. Kancelarija se nije menjala godinama, otkako ju je Edvard pamtio; često je provodio u njoj poneki slobodan sat pomažući ocu za vreme raspusta.

On počeo da čita korekture dosadne stranice jedne brošure koju je izdavalo neko istorijsko društvo; bila je već sredina prepodneva kad otac progovori.

Edvarde reče svečano od čega nameravaš da živiš?

Edvard podiže oči. Znao je da je otac pokazao neverovatno strpljenje ne samo tog dana već i tokom prošle četiri godine dok je on, bez naročite žurbe, nastavio školovanje u koledžu. Pošto je otac bio primoran da rano u mladosti počne sam sebe da izdržava, sad se ponosio time što je strpljiv sa sinom.

Mislim da je ovo prvi put što mi postavljaš to pitanje, oče reče Edvard. On spusti korekture i olovku i okrete se na okrugloj pokretnoj stolici.

Nikad nisam morao da te pitam reče otac gordo. Ali je naišao čas kad ćeš ti, pretpostavljam, zaželeći da zarađuješ sam za sebe, a uz to je, svakako, došlo i vreme kad bih ja hteo malo da olakšam život tvojoj majci. Želeo bih da ima kućnu pomoćnicu. Ona nije pristajala na to dok si ti bio u koledžu, a drugo dvoje dece u školi. Sad nije više onako snažna kao nekad... pa i shvatljivo je da nijedna žena to ne može biti. Rekao sam joj da nađe nekoga ove nedelje.

To me raduje ■ reče Edvard od srca, pa zastade.

Dakle? reče otac.

Edvard se osmehnu svojim neprimetnim, uzdržanim osmehom. ■ Bilo bi mi lako da kažem šta želim da radim kad bih bio izričito obdaren za nešto. Ali ja to nisam. . . izuzev što se interesujem za knjige uopšte.

Za knjige? ponovi otac iznenađeno.

Zar te to čudi? upita Edvard. Pa ti si štampao knjige toliko godina.

Ne baš knjige ispravi ga otac. ■ Štampao sam sve što mi je došlo pod ruku: kataloge, brošure, izveštaje, objave venčanja, božićne čestitke, sve odreda.

Pomislio sam da bi ti možda hteo da mi prepustiš izdavačko odeljenje u svom preduzeću, da ga malo proširim reče Edvard smelo.

Smesta vide da je to za oca nešto novo i zastrašujuće.

Knjige predstavljaju rizik reče on polako.

Pogledaj koliko ih je nagomilano po antikvarnicama u Bostonu! Uplašim se kad god odem tamo. Ljudi ih jednom pročitaju, pa onda prodaju.

Ali ih moraju kupiti da bi ih pročitali ubeđivao ga je Edvard.

I ta najnovija manija za javnim bibliotekama

nastavi otac. Onaj Karnegi. . . potpuno će upropastiti izdavački posao. Ko će kupovati knjige ako može da ih čita besplatno?

Hoćeš li da me uzmeš na godinu dana? upita Edvard.

Očevo opiranje doprinelo je da se u njemu iskristališe ono što je dotle predstavljalo još sasvim ne

33 određene misli. Bilo je tačno da nije znao od čega bi hteo da živi. U koledžu je slučajem dospao u istu sobu sa grupom mladića koji nisu imali potrebe da misle na rad odmah posle diplomiranja, i tako se odavao više razmišljanju nego delovanju. Ipak je znao da je to sredina koja je njemu potpuno tuđa, i da će on stvarno morati da zapne iz sve snage, i to što pre. Ali diplomirao je tek prošlog juna. A, pre svega, osećao je da neće moći da izabere poziv dok ne reši pitanje svog braka s Margaretom. Tako je mnogo zavisilo od toga kakav će život ona želeti i koje će mesto njih dvoje odabrati da u njemu stanuju. Sad je bio malo zbunjen naglošću s kojom je doneo odluku makar i za godinu dana.

Otac je u međuvremenu razmišljao o tom pitanju. Pa, recimo za godinu dana reče on polako.

Razgovaraću s tvojom majkom, pod uslovom da ne zahtevaš poseban kapital.

Edvard ne odgovori za trenutak. Zastoj u poslovima, koga se otac tako plašio i koji je bacio senku na poslednju godinu njegovog školovanja, možda se sad polako popravljao. Banke su spasli milionari, koji su ulagali svoju imovinu, nasuprot sitnim ljudima, koji nisu imali ništa. Otac je bio prosto odvratio zahvalan tim velikim ljudima".

Ako te na kraju godine ne budem mogao ubediti da uložiš izvestan kapital u to, smatraću da sam promašio reče Edvard.

Taman je hteo ponovo da se okrene na stolici, kad otac diže ruku. Samo još časak, sine... obećao sam nešto tvojoj majci.

Edvard vide da je otac pocrveneo, i odmah mu bi lakše. Majka se noćas naljutila na mene, znam reče iskreno. Ali ako nemaš ništa protiv, tata, pričekaj do sutra, i sve će se razjasniti.

Majka se veoma lako vređa, sine podseti ga otac.

Znam, jer mi je dala tu osobinu u nasleđe reče mirno Edvard. Ali ja mislim da je pogrešno vredati se tako brzo, i to je crta koju želim da pobedim u sebi. Onda se konačno okrete i, uzevši olovku, nastavi da radi, a otac ne reče više ništa. U podne se zajedno vratiše kući izmenivši samo najobičnije reči o poslu. Gotovo u potpunoj tišini pojeli su ručak, koji se sastojao od mesa i povrća i pite s jabukama, a onda se Edvard pope u svoju sobu. Znao je da Tomas Siton spava jedan sat, između jedan i dva. Imao je nameru da stigne tamo i da se vidi s Margaretom pre nego što se njen otac probudi, pa da se potom, i to što je moguće brže, pojavi pred njim.

Umi se, opipa bradu, koja mu je nekako prilično brzo rasla, i reši da se ponovo obrije. Onda obuče odelo od tamnoplavos? serža i belu košulju s tvrdim okovratnikom. Obično je nosio i tamnoplavu kravatu, ali danas, pri pomisli na Margaretu, stavi kravatu koju mu je ona Doklonila o prošlom Božiću od tamnocrvenog atlasa s plavom prugom. Tako doteran, pošto je očistio cipele i nokte, zaključio da je učinio sve što može, pa siđe u prizemlje i izide iz kuće a da majku nije video niti potražio. Ali kao podstaknut nečim, kad je već bio napolju, okrete se i ugleda je kraj prozora dnevne sobe; gledala je za njim držeći ruku na ustima. Nije joj video oči, ali je osetio njihov ozbiljan i žalostan pogled, pa podiže ruku i mahnu joj. Posle trenutnog oklevanja i ona mahnu njemu belom maramicom, a taj njen napor učini da sva njegova ljutnja iščezne. Isto tako dobro kao što je znao sebe znao je i nju, znao je da mu je oprostila, i zato se oseti srećnim.

Sažaljiv sam, eto, pomisli pomalo žalosno, pitajući se neće li mu život biti teži zbog njegovog mekog srca. I tako je, prilično pribrano, stigao do velike kuće od crvenih opeka, koju su u Čedberiju obično zvali Sitonova". Stajala je, povučena od ulice, okružena tradicionalnim brestovima, a travnjak je bio pokriven debelim slojem opalog lišća. Niko se nije video osim male, pogr-bljene prilike starog Bila Kora, koji se starao o vrtu. Baš je polako skupljao lišće grabuljama od bambusove trske kad se Edvard približi stazom popločanom opekama.

34

35 Ima li koga? upita Edvard.

Nisam nikog video odgovori Bil i nasloni se na grabulje. Koga tražite?

Margaretu? pokuša Edvard sreću.

Bila je napolju, pod jabukom iza kuće, kad sam je poslednji put video reče Bil. Pre ručka, čini mi se. Žvakao je duvan polako i s mukom, a onda ispljunu na lišće tamnomrku grud vicu.

Edvard se, međutim, nije uputio jabuci. Osećao je da je popodne koje ga čeka u neku ruku zvanično, i zato se pope uza pet mramornih stepenika do prednjeg ulaza. Tu pritisnu na zvono. Obično je vrata otvarala služavka, ali ovog puta, na njegovu radost, širom ih otvori lično Margareta.

Videla sam te kad si dolazio reče nežno. Baš se probudio. Kako divno izgledaš! Zar ti se ne sviđa kravata?

Obećaj da ćeš me uvek pustiti da ti biram kravate! Hoćeš li da ostanemo malo napolju?

Više bih voleo da prebrinem tu brigu reče on stojeći i dalje na pragu.

Margareta se nasmeja. Jadni Nede! On zaista nije tako zao. No, ipak mislim... Ona začuta i odmahnu glavom. Edvard prekorači prag. Šta misliš upita.

Bolje da ti ne govorim.

Margareta, reci mi! navali on.

Ne, neću izjaviti ona. Suviše je glupo.

Ali ti si to pomislila!

■ Pa, ja i mislim veoma glupe stvari. . . vrlo često.

Pre nego što je stigao da se ponovo pobuni, iz biblioteke iznenada odjeknu glas Tomasa Si tona: S kim to razgovaraš, Margareta?

Ona okrete glavu u pravcu odakle je dolazio glas. S Nedom, tata!

Na to se začu gundanje, a onda zavlada tišina.

Upravo se probudio objasni Margareta.

Reci mi na šta si mislila? reče Edvard tvrđoglavu. O, bože! reče ona iznenada. E pa, evo o čemu... otac se nekada nosio mišlju da me uda za jednog čoveka... iz Njujorka.

Tako? uzviknu Edvard. Od besa mu krv brže zastruja u žilama, i on koraknu ka biblioteci. Onda se okrete.

Margareta je stajala ruku sklopljenih pod bradom i gledala ga bez osmeha svojim sjajnim plavim očima. Edvard se vrati.

Sad se više ne možeš predomisliti reče ozbiljno.

Ona odmahnu glavom. Ne boj se reče.

Posle toga, besan i ponosan u isto vreme, Edvard se uputi u biblioteku. Popodne je bilo toplo, a soba sunčana i tiha. Duvan, koža i stare knjige ispunjavali su vazduh nekim suvim mirisom na mošus. Visok prozor gledao je na uvek zapušteni vrt, a žuto lišće sa jednog bresta lepršajući je padalo i udaralo

o okna. Tomas Siton je sedeo zavaljen u duboku kožnu naslonjaču, i Edvard opazi njegovu prosedu riđu glavu zavaljenu na naslonu.

Jesi li ti, Peg? upita on sanjivo. Margareta odgovori s vrata: Tata, rekla sam

da će Ned doći da razgovara s tobom.

Edvard se okrete i namršti se na nju.

Margareta, idi, molim te reče on. Ne želim da budeš prisutna dok mi razgovaramo.

Ona se napući na njega i iščeze tresnuvši vrata s izlišnom bukom.

Tomas Siton se nasmeja. Tako i treba, mladiću reče on polako svojim sporim i zvonkim glasom. Samo je zavitlavajte! To je dobro za nju. Hodite, sedite ovamo.

Ne pokrećući se, čak i ne dižući glavu, on napući debele usne i pokaza stolicu s druge strane kamina, i Edvard sede. Margaretin otac nije baš privlačan, pomisli on. Njegov umrljan kaput od tvida bio je raskopčan, kaiš olabavljen. Ruke je držao skrštene na mrkoj košulji. Cipele beše skinuo, a noge stavio na izbledele somotsko jastuče. Ali njegovo široko, sanjivo lice bilo je dobroćudno i veselo.

Dakle? reče. Sad više nema smisla da igramo žmurke, gospodine Sitone reče Edvard brzo. Pretpostavljam da ste primetili da se već godinama interesujem za Margaretu.

Primetio sam reče suvo Tomas Siton. Ali bilo je i drugih.

Pa, mislim da sam ja drukčiji od njih reče Edvard, dozvolivši sebi da se sasvim malo osmehne. Juče sam je zaprosio, i ona je rekla da pristaje.

Ona je vrlo prevrtljiva dama, i ne bi bilo pošteno s moje strane da to sakrijem od vas odvratila Tomas Siton.

Nikad mi dosad, međutim, nije dala potvrđan odgovor, a ja joj neću dozvoliti da se predomisli reče Edvard odlučno.

Tomas Siton se opet nasmeja. Pa zašto ste onda došli k meni? upita.

Hteo sam lično da vam to saopštim reče Edvard. Zbog smeha starog gospodina on oseti kako se njegov uvek budan ponos roguši i propinje, pa se uozbilji.

Tomas Siton spusti ruku, izvuče žućkastu svilenu maramicu iz džepa i obrisao njom celo lice. Taj pokret ga nekako razbudi. On širom otvori oči, sede uspravno u naslonjači i počeo da puni duvanom staru lulu od morske pene.

Ako to treba da shvatim ozbiljno reče onda će biti bolje da malo o tome razmislim. Margareta je moja mezimica, i ne mogu tek tako da je pustim da ode. Kako nameravate da se izdržavate, mladiću?

Shvatate, nadam se, da ne bih prozio Margaretu ne razmišljajući o tome kako ću je izdržavati odgovori Edvard. Moj otac ima štampariju, kao što vam je poznato, gospodine Sitone. Ja ću pomagati u poslu, i verovatno ću ga preuzeti jednog dana.

Vi niste jedini sin reče Tomas Siton istim onim suvim glasom.

Ne, gospodine, ali sam pet godina stariji od Bejnsa, i među nama nema suparništva. U vreme kad on bude spreman da počne da radi, ja ću već biti sasvim uveden, u posao... možda čak i upravnik. Otac je, u stvari, vlasnik štamparije, jer, kao što znate, gospodin Mader je već prešao osamdesetu.

Ne gurajte oca u stranu reče stari gospodin iznenada.

I ne pomišljam na to odvratila Edvard žustro.

Tomas Siton odbi nekoliko dimova iz lule i opet se zavalio u naslonjaču.

Vidim da ste naprašite naravi reče.

Oprostite reče brzo Edvard.

Šta mislite, koliko ćete zarađivati... u najboljem slučaju, recimo?

Edvard se malo premišljao. Smatrao je da njegov otac zarađuje pet do šest hiljada dolara godišnje. Nije nikako mogao znati da li će se to Sitonu učiniti mnogo ili malo. On pogleda Sitona pravo u oči, plave i sjajne. Ne znam reče iskreno. To sve zavisi lično od mene. Ja hoću nešto više nego da samo upravljam štamparijom. Rekao sam ocu da želim da preduzmem za svoj račun štampanje knjiga... izdavanje. To bi moglo da se isplati.

Volite knjige? upita Tomas Siton.

Ima nečega u njima reče Edvard ustežući se. Nije hteo da ovom promućurnom starijem čoveku otkrije izuzetan uticaj koji su knjige imale na njega. Mada nije osećao želju da sam napiše nešto, sve njegove stvaralačke umne snage pokrenule bi se kad bi držao dobru knjigu u rukama. Ako je, pošto bi je pročitao, osećao da ona postaje deo njega samog, to bi za njega bilo nešto dragoceno. Zeleo je da ima lepo povezane knjige, i više no jednom odlazio je u Boston i poručivao da mu se poveže u kožu ili platno poneka knjiga za koju je smatrao da je postala njegova.

Razumete li se malo u izdavačkom poslu? upita Tomas Siton.

Imam svoje ideje o tome odgovori Edvard. Posle toga zapadoše obojica u duboko ćutanje.

Tomas Siton sklopi oči, Edvard se upita neće li ponovo zaspati. Čekao je ćuteći s poštovanjem, ali ipak nestrpljivo. Međutim, stari Siton nije spavao. Zatvorenih očiju, on ponovo progovori.

Ako ste se vi s Margaretom sporazumeli, pretpostavljam da ću morati to da prihvatim. Nemam ništa protiv vas!

Ali ne znam da li ste vi muž za nju, a ne verujem da bi i ona to mogla znati dok vas ne isproba.

Na to se Edvard seti majčinih opomena od prošle noći. Razvod je bio uobičajen u ovoj porodici. Ali on to neće dozvoliti ma šta se desilo između Margarete i njega. Ja nameravam da ostvarim uspešan brak reče tvrdoglavo.

Svi mi to nameravamo odgovori Tomas.

Ali u pitanju je nešto više nego brak, mladiću moj. U pitanju je i žena, a žena je u stanju da upropasti brak, ako je takva priroda. Margareta je obesna, i glupo bi bilo uobražavati da nije. U tome je na majku. Jednom sam morao da istučem njenu majku... kišobranom, dobro se sećam. Baš sam se bio vratio iz Londona, a ona se zagrejala tamo za nekog čoveka dok ja nisam bio tu. To im je u krvi. Bio sam kupio dobar, jar kišobran kod Hiridža, i kad mi je ona smesta saopštila da su se njena osećanja prema meni promenila, odgovorio sam: Ne, nisu", pa sam raspalio po njoj kišobranom. Plakala je, ali ja nisam ni za dlaku popuštao. Spavao sam s njom te noći, a sutradan je opet bila ona stara. Nisam nikad saznao čak ni kako se zvao taj čovek.

On se zakikota; Edvard ga je slušao užasnut. Šta li bi njegova majka rekla na tu žalosnu priču? Hvala bogu što ne mora nikad da čuje za nju.

Pouka izvučena iz ovoga jeste nastavi Tomas Siton da Margaretu treba držati čvrstom rukom.

Učiniću sve što mogu reče Edvard uzdržano premda ne mogu zamisliti da bi moglo doći do tuče . . . bar ne kad sam ja u pitanju.

E pa, lepo reče Tomas Siton. Sami ćete pronaći oružje. Ali ima i gorih stvari od kišobrana!

On se nakašlja, uspravi, potraži svoje kožne papuče, nađe ih i obu na noge. Onda ustade. Peg ■ viknu.

Vrata se otvoriše tako brzo da se Edvard upita, ustajući pažljivo na noge, da nije Margareta prisluškivala na vratima. Odbaci tu pomisao kao nedostojnu, ali se njen otac nasmeja dok je ponovo sedao.

Ti si prisluškivala, bitango jedna reče joj on.

Nisam ■ odgovori Margareta smejući se i pokazujući rupice na obrazima. Htela am, ali sam se pobojala da će se Ned zbog toga naljutiti, on nije na to navikao. Samo sam stajala u pripravnosti i čekala da me pozovete. Sedi, Nede.

Pa, oče, hoće li me Ned? upita.

On kaže da hoće odgovori joj otac.

Njih dvoje su se voleli dubokom ljubavlju i Edvard to ljubomorno oseti kad se očeve i kćerine oči sretoše u nežnom, nemom razgovoru. Nije bilo pošteno, svakako, što je stari Tomas imao prednost koju su mu pružale one duge godine provedene s njom, za vreme kojih ju je gledao kako raste, od rođenja pa sve dok nije postala žena. Koji bi se drugi čovek mogao nadati da će je tako dobro upoznati? Onda mu pade na um da između njegova oca i Lujze ne postoji takav odnos, i on opet shvati da u Sitonovima ima nečega po čemu se razlikuju od njegove porodice.

Ali, hoćeš li ti njega, Peg? upita je Tomas Siton. Znaš, tu se dvoje pitaju.

Margareta pokaza svoje duboke rupice na obrazima. Trebalo mi je mnogo godina da se resim izjavi iskreno.

Gluposti reče Edvard naglo. Resila si tek juče, znaš to dobro, Margareta. Eto, još juče izjutra htela si da otkažeš izlet. A dvaput si.. .

On zastade opazivši da ga Tomas Siton radoznalo sluša, a oči mu svetlucaju od smeha.

Samo dvaput? reče on. Goveće, pa to nije ništa! Njena majka je devet puta kvarila našu veridbu. On i Margareta u isti mah prsnuše u smeh, uvredljivo glasan za Edvardove uši. U svakom slučaju reče Edvard ozbiljno ona se resila, pa bilo to juče ili ne bilo.

Margareta se živo okrete k njemu. Od prvog dana kad sam te ugledala počela sam da se pitam hoću li se udati za tebe ili neću.

Nije prosto mogao da veruje u to, ali je ipak bio potresen do dna duše. Pa mi smo se oduvek poznavali reče on.

Ja sam se oduvek i pitala reče ona smesta.

Zašto si me onda onako odlučno odbijala? upita je Edvard.

Oh, trebalo ti je toliko vremena da odrasteš reče ona podsmešljivo. Mislila sam, zaista, da nikad nećeš postati čovek... a ja mrzim dečake. Ti još uvek nisi stvarno odrastao, Nede, ali sad vidim da će i to biti jednog dana.

Tomas Siton ustade i zamaha svojim velikim rukama. Vas dvoje ste, tako reći, već venčani reče on savlađujući smeh. Ne budi tako stroga prema njemu, Peg. Dobar je to mladić. Nemoj da budeš rđava prema njemu.

Polako se uputi vratima s rukama u džepovima, zadigavši peševe na kaputu. A vama, Edvarde, savetujem ... nabavite dobar engleski kišobran. Biće vam potreban.

Pa izađe iz sobe i ostavi ih nasamo zatvorivši pažljivo vrata za sobom.

Margareta baci poljubac za njim, pa se onda nežno okrete Edvardu. Zar nije božanstven? Zatvorio je vrata zato što nas razume. On razume svakoga, mislim... A mene najbolje od svih. Ona pomeri jastuče i nasloni glavu Edvardu na kolena.

Oh, presrećna sam! reče.

Jesi li zaista srećna? upita je Edvard. Preterana pažnja njenog oca bila mu je pomalo neprijatna, jer je izgledalo da stari Siton na prostački način zamišlja da će oni odmah pasti jedno drugom u zagrljaj! Ali nije mogao da se odupre iskušenju gledajući Margaretinu crnokosu glavu u svom krilu. Kako je bog bio milostiv kad joj je podario majčinu crnu kovrčavu kosu i očeve plave oči! Sa crvenom kosom bila bi sasvim druga žena. Osim toga, on nije mario crvenu kosu.

Oh, srećna! ponovi ona sanjalački. Kad samo pomislim da više ne treba da lupam glavu oko udaje! Najzad je sve uređeno, i sad mogu da mislim na nešto drugo.

Edvard se zapanji i, sklanjajući ruku s njene glave, reče: Na šta da misliš? Nije trebalo da se brineš zbog toga.

Ali ga ona uze za ruku i položi svoj meki obraz na njegov dlan. Naravno da sam brinula reče iskreno. Svaka devojka lupa glavu oko toga. Otkud sam znala da ćeš me ti opet zaprositi, i otkud sam znala da ću reći da", čak ako ti to i učiniš? A, recimo, da sam rekla ne", da li bi me ti opet zaprosio? Otkud sam znala? I da me, recimo, ti nisi opet zaprosio, šta bih mogla da radim, naravno, pod pretpostavkom da sam želela da me ti opet zaprosiš?

On uzdahnu i čvrsto je steže u zagrljaj. Prestani, Margareta naredi joj. Sedi malo sa mnom i čuti, molim te. Sve me je ovo nekako savladalo.

Ona se na to tiho nasmeja, ali ga poslušala. Edvard je sedeo u toj toploj, zlatnoj sobi, držeći je u zagrljaju, potpuno srećan; jedino ga je malo mučio strah da će se vrata iznenada otvoriti i da će se na njima pokazati nečije iznenađeno lice. Zaboje ga što se ona, pogađajući njegov strah, diže, pride vratima i zaključa ih. Onda se vrati i ponovo se šćucuri u njegovom zagrljaju, a on je sedeo i držao je tako, i osećao kako njegova ljubav raste svakog trenutka, tako da se najzad uplašio tolike sreće. Margareta mu polako zavuče desnu ruku pod kaput i zagrlila ga, a levu prinese njegovom obrazu, a on, shvativši malo posle šta znači neprekidni nežni pritisak te leve ruke, popusti i, okrenuvši lice njenom, nađe se i prisloni svoje usne na njene, u dugom poljupcu.

Prvi se on otrže od toga poljupca. Drhtao je zbog moći koju je imala nad njim. Od dodira njenih usana, tako pripijenim uz njega, osećao je vatru u krvi, a noge su mu klecale. Borio se da se ne preda na taj način. Ako je hteo da i dalje bude gospodar svoga života, moralo je negde u dubini njegove duše da se nalazi mesto gde će biti sam i voditi računa

o svemu što je njegovo, pa i o njoj.

Hajde, hajde, draga reče odlučno.

Ona ga čežnjivo pogleda, te je morao silom da se odupre tom kao ruža ljupkom licu naslonjenom na njegove grudi.

Moram da idem kući, dušo reče nežno. Znaš da se ovo mora saopštiti i mome ocu i majci.

Opet je bio sasvim nepripremljen za njen postupak. Ona skoči i otrže mu se iz ruku, živahnog, čak uzbuđenog lica. Oh, sjajno! uzviknu. Sad ću i ja poći s tobom.

On ustade. Ali ima li to smisla? promuća.

Zašto da ne? upita ona odlučno. Zar ne treba da ih upoznam? I zar ne treba da oni upoznaju mene?

Pa, valjda, treba reče on nesigurno. Ona zaboravi na njega i pogleda se. Oh, ova stara haljina! uzviknu uzbuđeno. Moraću da se presvučem.

Edvard nije dotle ni primetio kako je obučena, ali sad vide da je u haljini od izbledeleog plavog lanenog platna, koja se beše izgužvala dok je sedela stisnuta u njegovom zagrljaju.

Šta da obučem? upita zabrinuto. A onda mu stavi ruku na usta. Ne, ne govori... moram sama da **resim**.

S tim recima pohita iz sobe, a Edvard pride prozoru i ostade kraj njega posmatrajući tihi, u korov zarasli vrt.

Nekoliko starinskih hrizantema cvetalo je pod brestovima, nalik na blistave crvene

1 zlatne mrlje. U dnu vrta mala mramorna statua nagog dečaka vragolasto je provirivala iz jezerceta zatrpanog

lišćem. Pretpostavljao je da će za godinu dana od danas biti oženjen. On i Margareta stanovaće negde u

Čedberiju i to je bila stvar o kojoj je trebalo razmisliti. Nije želeo da živi sa porodicom, ni njenom ni svojom. U ovoj ogromnoj staroj kući bilo je dovoljno prostora, ali on to nije hteo da uzima u obzir. Ako želi da je učini srećnom, mora je imati samo za sebe.

Ona se vrati za nekoliko minuta, u novom jesenjem kostimu plavom kao vres, i mekom filcanom šeširu. Niko u Čedberiju nije nosio odeću kao ona, tako jednostavnu i meku, u kojoj je bila tako divna.

Kupila sam ga u Londonu reče ona. Sviđa li ti se?

Lepo ti stoji reče on. A onda, savladan njenom lepotom, oseti se bolno uniženim. Oh, Margareta, možeš li da budeš strpljiva sa mnom i sa mojima? upita i uze je za ruke u rukavicama. Mi smo prost svet u poređenju s tobom.

Ona se osmehnu na njega nežnim divnim osmehom. Ja se udajem za tebe ... samo to treba da pamtim reče.

Edvard oseti da je ohrabren i ojačan njenim recima; obgrli je oko ramena i čvrsto stisnu. U pravu si reče srdačno. Hoćeš li me podsećati na to svakog jutra?

Iziđe iz kuće i nadoše se na popodnevnom suncu. U Edvardovu svest se uvlačilo saznanje o tome kako je čaroban njegov život. Bilo je nemoguće zamisliti da će njegova žena, njegov dom, biti isti kao i u drugih ljudi. Bez obzira na to kakvi su bili nedostaci drugih, on i Margareta su imali veće mogućnosti od njih. Nosili su sreću u sebi, u svojoj mladosti i zdravlju i dobrom raspoloženju, i u divoti svoje ljubavi. Koračao je pored nje, taman toliko viši da bi bio zadovoljan sobom, a njegov korak slagao se s njenim dok su išli tako držeći se za ruke, koje su skrivali između sebe.

Nede reče ona iznenada moram ti priznati da sam prošle noći ipak sve rekla majci.

■ Rekla si! uzviknu on.

Nisam mogla drukčije. Došla je u moju sobu kad sam se svukla, i primetila je sve to na meni, verovatno. Stoga sam prosto rekla: Da, verila sam se", a ona je odgovorila da se raduje tome. U uzbuđenju zbog današnjeg razgovora, Edvard beše zaboravio na ponoćnu scenu sa svojom majkom. Sad se seti, i nađe se u nedoumici da li da pošteno ispriča Margareti o majčinim sumnjama. Onda se reši da to kazivanje odloži za kasnije.

Je li to sve što je rekla tvoja majka? upita.

Pa, rekla je da treba da porazgovaramo o tome kad ćemo se venčati i gde ćemo stanovati.

To ćemo i učiniti složi se on a to me je baš podsetilo da te nešto upitam. Kakav prsten želiš?

Safir reče ona tako brzo da se Edvard iznenadi.

Reklo bi se da si ga već odavno odabrala primeti on.

Jesam reče Margareta. Tačno znam gde se nalazi, u jednoj staroj zlatarskoj radnji u Njujorku.

■ Hoćeš li da kažeš da si prsten pronašla pre nego muža? upita on s nejasnim osećanjem bola.

Ona se nasmeja i steže mu mišicu obema rukama. Počela sam da mislim na prsten one noći kad sam ti rekla da neću da pođem za tebe, prvi put, sećaš li se?

Da li se seća! Ma kako srećan bio, nikad neće zaboraviti to večer.

Margareta nije sačekala njegov odgovor. A onda sam pomislila da bih, ako se ikad udam za tebe, želela safir u širokom okviru, i tako, kad sam otišla u Njujork . . .

Oh, Margareta! A ja sam toliko patio pri pomisli da me nikad nećeš hteti...

Znači da si bio lud. Lepi safiri se strašno teško nalaze . . . oni dobri... ali ja sam našla jedan.

A ako je prodat?

Oh, pronašla sam ga tek proletoš i zamolila sam onog staroga da ga zadrži za mene, jer sam znala da ću se kad tad udati.

Makar to i ne bio ja, pretpostavljam!

Ne budi ljubomoran, Nede, a on je rekao da ću se svakako udati, naravno, ali da za svaki slučaj ipak položim dvadeset pet dolara kao kaparu. Margareta, nisi valjda to učinila?

Jesam, i tako je prsten obezbeđen, a verujem da ti je to milo.

Bio je suviše zbunjen svim tim da bi znao da li mu je milo ili žao, i zato je morao da razmišlja punih pet minuta. Prekinuo ga je tek njen glas, koji ga je molio:

Nede, oprosti, molim te... to je bilo užasno brzopleto od mene. Uviđam to sada.

Njemu je bilo prijatno da oprašta, te učini to potpuno i veličanstveno.

■ Čudno je to, Margareta ... ne vredi pretvarati se da nije. Ali to si baš ti, a to je jedino što je važno. Mislim da bi najbolje bilo da sutra odemo u Njujork i uzmemo ga.

Oh, divno! izgovorila je u jednom dahu svojim toplim glasom tu toplu reč, i on je znao da je postupio kao što treba. S tim uverenjem udoše u kuću, i Edvard se obradova videći da mu se otac upravo vratio i da, prema tome, još nije imao vremena da svoje pristojno sivo kancelarijsko odelo zameni umašćenim mrkim kaputom u kome je provodio večeri.

Oče! viknu Edvard s vrata. Otac se okrete. Molim?

Doveo sam Margaretu, oče. Sve je uređeno . . . Otac siđe niz ona dva stepenika uz koja se beše popeo i snebivajući se pruži ruku.

E, pa, Margareta... mi se već odavno poznajemo, rekao bih, iako smo izmenjali samo nekoliko reči. . .

Oh, dabome, gospodine Hezlete. Margaretin glas i njena pružena ruka behu srdačni i hitri.

Na vratima predsoblja pojavi se njegova majka; brzo smače kecelju i baci je iza sebe. Edvard nasluti da su nešto očekivali, jer je majka imala na sebi svoju tako reći, najbolju crnu haljinu sa čistim belim risom na visokom krutom okovratniku.

Edvarde, treba li da ti čestitam? upita ona. Iza tih usiljeno svečanih reči Edvard je vide onakvu kakva je bila prošle noći, i kruto predusrete. Da, majko. Sve je odlučeno. Razgovarao sam sa gospodinom Sitonom.

Dobro došli, Margareta ...

Još uvek neumitno ozbiljna, majka ih uvede u dnevnu sobu, gde je sedela Lujza s nekim časopisom u ruci. Ona nespretno ustade i pocrvene.

Lujza reče majka zvanično Edvard je došao da nam javi da su se on i Margareta verili.

Lujza se malo osmehnu i pruži ruku Margareti, koja je prihvatila i zadržala u svojoj. O, pa ja znam Lujzu otkad se rodila! Nadam se da nećeš imati ništa protiv mene. Radujem se što ću imati još jednu sestru. Odmah zatim svi sedoš, ne znajući šta da kažu, i Margareta, čije su živahne oči sve zapažale, počela da priča brzo i veselo:

Oh, nadam se da ćete me svi voleti... zato što i ja toliko volim sve vas. Trudiću se svim silama da budem Nedu dobra žena. Moraćete mnogo čemu da me učite, gospodo Hezlet. Moja majka je, u stvari, užasna domaćica. Ona uopšte ne vodi kuću... ali ja želim da se u tome odlikujem. Ne želim čak ni da držim devojkicu, jer ako je budem imala, nikad se sama ničemu neću naučiti. Smem li da dođem katkad subotom i da se učim tome, drađa gospodo Hezlet? s 8 P

Nikad nije bilo ljupkije žene, reče Edvard sam sebi i bez ikakvog čuđenja primeti da se njegova mati polako umekšava.

Pa, ne znam baš da li sam ja takvo čudo reče ona.

O, mama, jesi reče on usrdno i ja ću ti biti zahvalan ako pokažeš sve Margareti. Verujem da je u pravu kad kaže da ništa ne zna.

Bio je iznenađen slušajući sebe kako razgovara s majkom neusiljeno, kao da je jedan od Sitonovih; i majka ga pogleda podozrivo, ali očuta. Margareta prihvatila srebrnu loptu razgovora čim ju je Edvard ispustio.

Nede, bićeš iznenađen! Ja mogu da učim samo kad hoću. Kupicu jednu sveščicu pa ću sve unju beležiti.

Zemičke gospode Hezlet", Čorba od paradajza gospode Hezlet"... Ona se prekide.

Ne mogu i dalje da govorim gospoda Hezlet", zar ne? Reći ću mama Hezlet".

Edvard vide kako otac sve to sluša veoma pažljivo, upijajući Margaretinu srdačnost, ljupkost i lepotu, čežnjiva pogleda i otvorenih usta ispod sedih brkova. I Lujza je, nagnuvši se napred i nalaktivši se, piljila u Margaretu zaboravljajući svoju stidljivost. Samo se majka borila da više ne popusti.

Možda će Edvard voleti nešto novo reče otac polako.

Edvardu se učini da lično njega pogađa skrivena uvreda naneta majci ovim recima.

Meni se najviše sviđa majčino kuvanje reče brzo.

Nisam hteo to da kažem odgovori otac. Samo smatram da je sasvim na svome mestu da mladi postupaju drukčije od starih. To treba i očekivati.

Ja sigurno ne želim da me oni podražavaju

reče mati uzdržanim glasom, u kome Edvard oseti prizvuk tuge.

Mi to dobro shvatamo reče Margareta. Edvard ustade. Margareta, moram da te otpratim kući reče zapovednički.

Ona ustade. Dobro, Nede. A onda se uzbuđeno okrete njegovoj majci. Gospodo Hezlet, hoćete li dozvoliti da Edvard danas ostane kod nas na večeri? Jesam li suviše sebična? Zna, još nismo bili kod moje majke... zajedno. Poslaću ga rano kući.

Sad je njegova majka bila primorana da progovori.

Neka bude. Ali, ja sam mu spremila večeru...

Odjednom se javi Mark Hezlet. Pusti ga, Rut, neka ide. Covek nema u životu mnogo ovakvih dana.

4 Duga ljubav

49Ove reči kao da odjednom oslobodiše kod svih prisutnih potisnuta osećanja, koja ispuniše sobu. Edvard zažele da ode. Vратиću se rano, majko promuća on, uze Margaretu za ruku i pohita napolje.

Ovo veče se razlikovalo od svih koje je dotle proveo u kući Sitonovih, ali on nikad ranije nije ni bio primljen u porodični krug. Margareta ga uvede u biblioteku, gurajući ga nežno i držeći ga za ruku. Ona je bila srednje od Sitonove dece; njen stariji brat, Tom, i mlađa sestra, Sandra, već su bili tu zajedno s roditeljima.

Mi se uvek na trenutak okupljamo u biblioteci pre glavne večere reče ona. Bilo je to zaista sitonovski reći glavna večera", pomisli Edvard i upita se da li će i u njegovom domu poslednji obrok biti glavna večera". Malo se namršti pomislivši na to koliko je još takvih stvari koje treba resiti stajalo pred njim. Naravno, nije mu padalo na um da posumnja da će on biti taj koji će uglavnom donositi odluke.

Kad je ušao, svi ga pogledaše s ljubaznim izrazom na licu, ali se niko ne pomače. Znao je da su razgovarali o veridbi, i u vazduhu je osećao izvesnu, mada uzdržanu predusretljivost. Toma je poznavao površno, nimalo prisno, a Sandru je zapažao uglavnom zato što je bila Lujzina uzrasta, ali toliko lepša od nje da mu je bilo žao Lujze. Imala je pametno, živahno lice, a od Tomasa Sitona je nasledila ridu kosu. Margaretina usta bila su nežna uprkos svojoj punoći, ali Sandrina su bila prkosna. Tom ne podiže svoje dugačko, razglavljeno telo iz duboke naslonjače u kojoj je sedeo, ali razvuče usta u osmeh. Izvesna stidljivost izazivala je u Edvardu želju da izvuče svoju ruku iz Margaretine, ali ga je ona držala čvrsto i tako se uputila pravo majci.

Gospoda Siton je sedela kraj kamina, u crvenoj somotskoj naslonjači s visokim naslonom. Vatra je bila potpaljena, i pošto je lampa bila zaklonjena šeširom, svetlost plamenova poigravala je na njenom lepom i samovoljnom licu još vrlo mladom ispod sedih uvojaka. Na sebi je imala crnu somotsku haljinu, donekle staromodnu i široku, s nabranom belom čipkom oko vrata.

Majko reče naglo Margareta pozvala sam Neda na večeru da bi mogla da se upoznaš s njim.

Gospođa Siton pruži ruku, dugu i nežnu kao u Margarete, ali blistavu od prstenja. Uzevši je, Edvard oseti da je ta ruka, tako nalik na Margaretinu, ipak mekša nego što bi Margaretina ikad mogla da bude. U Margaretinoj ruci bilo je nečeg čeličnog.

Baš si luda, Meg promrmlja gđa Siton. Kako mogu da ga upoznam za jedno veče.

Moraćeš, u svakom slučaju, da ga zavoliš za jedno veče, jer ću se ja udati za njega.

Zar ima razloga zbog kojih ne bi trebalo da vas volim? upita gđa Siton pogledavši Edvarda bez ustručavanja svojim smeđim očima.

Sedite, mladiću umeša se Tomas Siton. Nemojte dozvoliti da se preko vaših leđa dve žene boksuju. Tome, zašto se ne mrdneš?

Tom se ne pomače. Bolje će biti da me Edvard upozna s najgore strane, oče reče dubokim, prijatnim glasom.

Sedi, Nede reče Margareta. Zašto ništa ne kažeš, Sandra?

Zato što mi je tako čudna pomisao da ćeš se ti udati odvratila Sandra. Sedela je na kožnom jastučetu za noge, šćućurena tako da joj je suknja zelene somotske haljine padala preko nogu. Osim toga nastavi otegnutim glasom, u čemu se sastojalo njeno trenutno prenemaganje ne mogu da ustanem jer će on videti koliko mi je kratka ova stara haljina. Tata je suviše velika cicija da mi kupi novu. Edvarde, eto u kakvu porodicu ulazite svojim ženidbom!

51 Laže, Nede reče Margareta bezbrižno. Nezgoda je u tome što ona želi onakvu haljinu kakve se sad ne nose, a otac je jedva dozvolio meni da napravim takvu haljinu.

Ona iziđe iz sobe svojim lakim, gipkim hodom, a Edvard sede, sad još stidljiviji, a uz to i uzbuđeniji nego što je bio ikad u životu. Sad je prvi put sedeo u ovoj sobi s ovom porodicom, a sedeće tako još ko zna koliko puta.

Samo, docnije to neće biti tako teško, mislio je uporno i sedeo, nepristupačan i ćutljiv, dok su oni piljili u njega bez ustručavanja. Bili su svi na izvestan način obučeni", kao što se Margareta izrazila, za večernji obrok. Nikad dotad nije bio tu, osim na prijemima, i zato sad pomisli da je to sigurno njihov običaj. Čak i Tomas Siton beše obukao neki stari crni somotski žaket uz svoje pantalone od tvida. Tom je imao na sebi malo staromodan smoking, koji mu nije bio baš sasvim po meri. Sandra nastavi razgovor.

Ti si takva cicija, tata. Teraš jadnog Toma da nosi tvoj stari smoking.

Umukni, Sandra reče Tom ljubazno.

To je sasvim dobro odelo reče Tomas Siton. Ja bih ga i sam nosio kad bih mogao da ga obučem.

Ali kriza je prošla, i ja ne vidim zašto . . .

Ćuti, Sandra umeša se majka. Bogami, svima si dosadila.

Opet zavlada ćutanje. Tomas Siton se naže ka stočiću kraj kojeg je sedeo i nali u čašicu vina iz kristalne boce.

Dodaj ovo svom novom rođaku zapovedi kćeri.

Edvard skoči na noge. Sam ću uzeti, hvala reče i uze majušnu čašu s jakim osećanjem radoznalosti i krivice. U celom svom životu nije okusio vino više od petšest puta, a majka mu je bila aktivni član trezvenjačkog društva u Čedberiju. Da je verovao u to, on bi gordo odbio ovo vino, ali njemu je, u stvari, bila veoma odvratna grozničava netrpeljivost žena prema alkoholu, premda je njegov razum priznavao da su neke od njih, zbog pijanog muža i praznog omota s platom, nesumnjivo trpele dovoljno da bi to opravdalo tu njihovu revnost. Međutim, njegov otac je bio trezvenjak, i Edvard je zatmerao majci što se posvećuje nečemu sa čime nema nikakve veze. On ponovo sede i srknu vino.

Milo mi je što vidim da volite čašicu vina reče Tomas Siton. Ali ono što radimo vi i ja, i ovaj Tom, i još nekolicina sličnih nama, ništa ne pomaže, mladiću . . . nalazimo se na pragu razdoblja starog morala. Osećam da se ono bliži. Kriza nas je smrtno prepala, i sad ćemo se neko vreme dobro vladati.

■ Tata, ja ću naučiti da pušim. Sandrin poverljiv, otegnut glas prekide njegovo sporo, neodlučno gundanje.

Ne tiče me se šta ti radiš odvratila Tomas. Držao je svoju čašu naspram svetlosti vatre i gledao kroz nju žmirkajući jednim okom. I ti i tvoja mama možete slobodno da pušite ako vam je to uteha zbog toga što starite. Oni su izgovarali reči tata" i mama" s naglaskom koji je Edvardu izgledao čudan, ali je on ipak znao da to nije izveštačenost. Ponašali su se na svoj način, ali ne onako kao što su njemu govorili da se treba ponašati. Sedeo je oprezno i bez reči, zapažajući kako je ova porodica neusiljena, procenjujući, a da ni sam nije znao zašto, sjaj somota, belinu ruke gospođe Siton skrštenih u krilu, izbledelu crvenu boju dugih zavesa, koje su sad bile navučene na prozore. Tomov orlovski profil, sanjiv i nasmejan, bio je deo svega toga.

Margareta se zadržala ■ reče iznenada Tom. On se okrete Edvardu. Zna, divim se vašoj hrabrosti. Kako ću da vas zovem. . . Ed? Ona je stavila zabranu na Ned". To je ime lično za nju. Moramo je slušati, jer inače dobija napade besa.

Ona ne dobija napade besa reče njegov otac svojim sporim, dubokim glasom. Ti, Tome, i ne znaš šta su to napadi. Da si samo video svoju majku kad je bila u Margaretinim godinama! Kako si samo vrištala i vikala kad nisam hteo da ti učinim po volji, jeT da, dušo? Ali to ih vremenom prođe.

Gospođa Siton se osmehnu i napravi na obrazima bez ijedne bore dve rupice, iste kao u Margarete. Nisam htela da se nadmećem s tobom, stari moj reče ona umiljato. Kad sam ja vikala, ti si urlikao. Bilo je suviše zamorno. Sećam se da sam svaki put posle toga bila potpuno promukla.

Vidiš li, Edvarde? reče Tomas Siton samozadovoljno.

Lažu oboje reče Tom lenjo. Mi ne verujemo ni reči od onoga što govore. Prave se kao da su bili pravi đavoli u našim godinama.

Sto god mi činimo, oni tvrde da su radili nešto još gore reče Sandra. Osećamo se zbog toga toliko ispod njih. Da su se nasmej ali, i Edvard bi se pridružio njihovom smehu; ali oni su bili uporno ozbiljni, te se on samo nelagodno osmehnu. Moraću tek da ih upoznam, reče sam sebi.

U tom trenutku Margareta uđe u sobu, i Edvard odmah zapazi da je lepša nego išta što je on video u svom životu. Imala je na sebi vrlo dugu blezozlatnu haljinu bez rukava, koja joj se tesno pripijala uz telo. Sprea pri dnu bila je rasečena do ispod kolena, tako da su joj se videle noge u zlatnim čarapama. Iznad haljine visoko se dizala njena crnokosa glava, a oči su joj bile plave i blistave kao safiri. Svi behu zapanjeni, a ona je uživala u njihovom zaprepasčenju. Edvard je bio siguran da je ona priviđenje, i mrzeo je što tako izgleda. Ona se polako okrete oko sebe. Htela sam da je prvi put obučen večeras izjavi. Kad bude stara, sačuvaću je za uspomenu.

Svaki od njih ju je gledao na svoj način. Tom ne reče ništa, samo upali cigaretu i zagleda se u nju kroz kolu tove dima. Majka je bila kritički raspoložena. Pitam se da li će se žene zaista navići na te tesne haljine promrmlja ona. One užasno mnogo zahtevaju u pogledu stasa. Slatka je! uzviknu Sandra. Oh, prosto ne mogu da je gledam koliko je slatka. Dođe mi da pocepam ovu starudiju na sebi!

Svi ćemo zbog te haljine postati drugi ljudi izjavi Tomas obešenjački.

Tom prsnu u smeh, a onda počeo da se smeju svi, osim Edvarda. Njemu je jedva pošlo za rukom da se osmehne, jer je bio razapet između Margaretine lepote i sopstvenog nepoverenja prema lepoti u tom obliku. Kad bude njegova žena, zabraniće joj da nosi takve haljine. Sto se pre venčamo, to bolje, pomisli on zlovoljno.

Njegove oči se odjednom sretoše s pogledom gđe Siton, koja kao da je pogađala njegove misli. Ona brzo odvratila oči od njega. Hajdemo, umrećemo od gladi izjavi i povede ih u trpezariju. On i Margareta išli su poslednji.

Zar ti se ne sviđam? prošaputa ona uhvativši ga svojom toplom rukom ispod mišice.

Nisam baš sasvim siguran odgovori on.

Oh, a zašto? upita ona.

Suviše si lepa reče on, srećan što nije više bilo vremena da nastave razgovor.

Veče je bilo završeno. Bio je iznenađen kako je ispalo kratko, uprkos njegovom strahovanju za vreme večere da će biti dugo. Ukućani su razgovarali kao da on i nije prisutan, dobacujući mu nehajno dvetri reči čiji smisao nije uspevao da shvati, a koje bi propratili uvek toplim i ljubaznim osmehom. Razgovarali su o svemu i svačemu, počev od neverovatnog bakalinovog profita, pa do toga šta je nedavno rekao Tomas Edison o novim letećim mašinama. Prvi put u životu čuo je reč "helikopter", dok ju je Tom upotrebljavao kao da je to neka kućna alatka. Tomas Siton prekide za nekoliko minuta uživanje u nadevenom ovčjem butu da bi izrazio svoj prezir prema Viljemu Dženingssu Brajenu. Pa ti ga nisi nikad ni video reče njegova žena.

Čitao sam dovoljno njegovih plačnih prenemaganja odvratila on a nijedan čovek koji nosi dugu kosu sigurno nije čitav.

Usred razgovora, koji je izgledao bez veze, ali je bio povezan, kako je zapazio Edvard, nevidljivim talasima sporazumevanja, on primeti da Margareta često i zamišljeno gleda u njega. Uzvratila joj pogled, potpuno svestan da će u izvesnom trenutku pre nego što se rastanu te večeri saznati šta su značili ti pogledi. Skupljao je pomalo hrabrost, rešen da se ne odrekne svog iskrenog uzbuđenja, i od tog časa počeo da uživa u zaista odličnoj hrani. Posle večere svi dobiše kafu u malim šoljama, izuzev Tomasa Sitona, koji je prstima češljao svoju gustu kratku bradu i sa glasnim zadovoljstvom srkao zaslađenu kafu s pavlakom iz jedne velike šolje. Posle kraćeg nevezanog razgovora Sandra se izgubi, Tom izjavi da ide da se nađe sa devojkom", gospođa Siton tiho ode na spavanje, a Tomas dohvati novine.

Margareta priđe Edvardu. Hajdemo u baštu, Nede.

Idem da ti donesem kaput.

Strašno je toplo primeti ona.

Gde ti je kaput? upita on tvrdoglavo kad su došli u predsoblje, i čekao je sve dok se Margareta odjednom ne nasmeja, i otvorivši orman, ne izvuce svoj stari plavi kaput.

U bašti, dok su sedeli na gvozdenoj klupi, čiju je hladnoću i tvrdinu Edvard osećao kroz odelo, ona zbaci kaput. Mesečina pade na njena naga glatka ramena i mišice.

Nije trebalo da obučen ovu haljinu reče ona. Možda je to bilo ludo. Ali ne, nije bilo. . . s obzirom na to kako se večeras osećam.

Neće mi se sviđati ako je budeš nosila pred drugim muškarcima reče on.

Ona mu okrete svoje zapanjeno lice. Smatraš li da nije pristojna? Znam da nije odvratila on.

Ona se osmehnu, ali ne dovoljno da bi joj se pojavile rupice na obrazima. ■ Slušaj, Nede, otkud znaš? upita ga nežno. Na osnovu čega misliš da je nepristojna?

Edvard se zgranu na to pa se čak i ne potruđi da sakrije svoja osećanja. Mislim da ne bi trebalo to ni da pitaš.

Hoćeš da kažeš, ne treba da te pitam kako se osećaš kad je neka žena nepristojno obučena? upita ona.

■ Ne odgovori on to nije zgodno.

Malo je razmislila o tome, a onda odjednom opet obuče kaput. Stidiš li se onoga što osećaš? upita ga. Njene oči, širom otvorene i radoznale, netremice su posmatrale njegovo lice, a on i protiv volje odjednom porumene.

Margareta, ne marim za ovakve razgovore reče on odlučno. Zeleo je da ga ona ne gleda ovako kao sad. U njenom upornom pogledu bilo je nečeg što je izazivalo, začikavalo, podsmevalo se, nečeg skoro obešenjačkog. Zažele da je kazni, da je vrati u granice onoga što je, po njegovom mišljenju, bila prava pristojnost. Plašio je se kad je bila ovakva, te nastavi da traži neko oružje. To me podseća na ono što je moja majka rekla prošle noći počeo on.

Ah, ti si razgovarao s majkom prošle noći! uzviknu ona.

Hteo sam to da ti kažem.

Ali mi nisi rekao, a ja tebi jesam. ■ Prešli smo na razgovor o prstenu.

Šta je ona rekla prošle noći? upita Margareta.

Edvard se zamisli. Neću da ti kažem reče najzad. Nećeš to zaboraviti.

Hoćeš li mi reći ako ja tebi kažem?

Sta da mi kažeš?

Ono što je moja majka rekla prošle noći. . . kad sam joj ispričala. On se opet zamisli. Radoznalost pobedi. Ne, bilo je to nešto više od radoznalosti bila je to potreba. Stvarno treba da zna šta njena majka misli o njemu, mora to znati da bi od početka mogao da zauzme ispravno držanje.

Šta je rekla? upita naglo.

Hoćeš li ti meni reći?

Pa, mislim da hoću.

Margareta se malo izmače i pripremi se da govori jasnim, razgovetnim glasom: Rekla je: Šta ćeš raditi kad se on ne bude smejao tvojim šalama?"

Ona ga pogleda otvoreno, ali s prislenkom sažaljenja u očima.

Je li to sve? upita on. Ona se iznenadi.

Zar bi hteo nešto gore? izjavi.

Meni se to ne čini tako strašno reče on. ■ O, bože! Ona pokri lice rukama. O, bože, bože! mrmljala je poluglasno, a onda skloni ruke s lica. Nede, ja ne mogu da se udam za tebe!

Edvarda uplaši njen ozbiljan izraz, pa smesta postade ponizan.

Mislim da nije važno šta govore naše majke reče hrabro. Moja majka je rekla da ćeš ti biti rđava domaćica i da ćeš jednog dana možda čak početi da pričaš o razvodu. Ali, šta ona zna?

Pa, naravno da sam rđava domaćica izjavi Margareta a isto tako ne sumnjam da ću katkad zaželeći da se razvedem.

Margareta! uzviknu on besno.

Svi koji su u braku to zažele nastavi ona

i razlika je samo u tome što oni koji se stvarno vole kažu sve jedno drugome, a oni drugi to ne srne ju.

Edvard je bio zaprepasčen ovim recima, i sedeo je nepomičan kao kameni dečak u fontani iza njih.

Oh! uzviknu Margareta. Samo, ti mi ne smeš dozvoliti da odem, naravno... nikad ... nikad . . . ma šta ja govorila! Baci mu se u naručje, a on je čvrsto zagrlji; ponovo mu se vrati sva njegova hrabrost i upornost. U glavi mu se vrtelo, ali mu je srce bilo mirno.

Ne razumem te procedi kroz stisnute zube. Nikad ne znam šta treba da očekujem, a verovatno nikad i neću znati. Ali ma kakva da si... neću te pustiti da odeš . . . nikad!

On zagnjuri lice u meku oblinu njenog potiljka, tamo gde se kosa kovččala naviše, i oseti da se skoro guši od ljubavi.

Oh! uzdahnu Margareta posle dužeg vremena Nede, savršeno sam srećna. .. premda znam da ću te često dovoditi do očajanja. Nede, molim te, oprosti mi sve ono što će se dogoditi.

Oprostiću ti sve promrmlja on i užasnu se svoje slabosti.

Predstojeći brak samo je još probudio posadnički nagon u Edvardu Hezletu. Taj je nagon ionako bio snažan, jer je Edvard spadao u one prirode koje privlače sebi ono što žele, a drže ono što imaju. Eventualna pobuda da nešto s nekim deli bila je u njemu drugorazredna i stečena, usađena u njegovu dušu zahvaljujući samo njegovom osećanju pravednosti.

Sad, pošto je Margareta obećala da će se udati za njega, proganjala ga je pomisao na to da mu je potreban dom i sredstva za njegovo izdržavanje. Da mu se nije svidelo očevo poslovanje, ili da ga je smatrao nesolidnim, on bi ga napustio i potražio nešto bolje. Ali on je voleo štamparski posao. Još kao dečak voleo je da ulazi u štampariju, pa je posle predavanja i za vreme dugih raspusta preklinjao oca da mu da nevažnu službicu kurira, a kasnije štamparskog momka. Otac ga je, međutim, odbijao, sve dok nije postao suvlasnik firme, bojeći se da Mader ili Lumis ne pomisle da on, Mark Hezlet, pokušava da uvuče i sina u posao. Kad je Lumis umro, otac se još uvek plašio starog Roberta Madera, i nije dozvoljavao Edvardu da slobodno dolazi u štampariju i da pomaže pri štampanju sve do poslednje godine studija u koledžu. Obradovao se kad je video koliko je njegov sin već upućen u štamparstvo, i samo ga je malo uznemiravala pomisao da će Edvard zahtevati nove i neobične tipove slova, koji se ne bi mogli dovoljno koristiti da bi opravdali troškove kupovine.

Za ono što sad ovde radimo, starinski škotski slog nam je uglavnom jedini potreban rekao je on Edvardu. Imamo, naravno, i nekoliko specijalnih tipova, da bismo zadovoljili sitničarske mušterije, a uz to za objave

venčanja i tome slično. Čovek može umrtviti veliku sumu novca time što će je uložiti u slova koja se upotrebljavaju jednom u deset godina.

Edvard je s poštovanjem primao slične savete otkad pamti za sebe. Sad, međutim, kad je dobio obećanje da će smeti da štampa po koju knjigu, on ih ponovo uze u razmatranje. Iskreno je voleo knjige, i pomisao da će stvoriti, veoma polako, naravno, nešto što će jednog dana dobiti razmere prave izdavačke kuće, uzbuđivala ga je samo malo manje od njegove ženidbe. Ali ma kako nagao bio po prirodi, prigušivao je to potrebom da izdržava ženu i decu, koju je želeo i očekivao. Neprekidno ga je brinula njegova plata, i navaljivao je na oca da razgovara sa gospodinom Maderom čim to bude moguće, kako bi on i Margareta znali od čega će imati da žive. Otac je bio pesimistički raspoložen.

Bob Mader je tako star da ne može shvatiti zašto je nekome potrebno mnogo novca za život reče on Edvardu jedne večeri. Sedeli su u dnevnoj sobi, a Edvard je bio kod kuće samo zato što je Margareta s majkom bila u Njujorku radi kupovine svadbene opreme. Edvard to u duši nije odobravao. Kad se budu venčali, on neće biti u stanju da joj kupuje haljine u Njujorku, i Margareta će morati da se zadovolji čedberskom krojačicom. Edvardov otac, samo u košulji, sedeo je u staroj naslonjači kraj peći, a ranije bi i Edvard sedeo bez žaketa. Međutim, prodiran uticaj Harvarda i, sada, Sitonovih naučio ga je da se drukčije ponaša, čak i u dnevnoj sobi kod svoje kuće, a u tome ga je hrabrila i mati, koja je smatrala da je to divno" od njega.

Tražiću dve hiljade dolara godišnje izjavi Edvard.

Stari Mader neće shvatiti zašto odvrati otac ne dižući oči s novina.

■ Onda ću tražiti posao na drugoj strani reče Edvard.

■ Pa, učiniću sve što mogu odgovori otac. Činilo se da je zadubljen u novine.

A kada, oče? navaljivao je Edvard. Vrpeljio se na kraju divana, držeći u ruci neke časopise u drvenom okviru. Vreme je prolazilo nepodnošljivo sporo. Margareta je resila da svadba bude na Badnji dan loše izabran trenutak, po njegovom mišljenju, jer će se onda sve pobrkati sa Božićem. Ali je ona bila uporna izjavljujući da će biti divno kad se probude na Božić kao bračni par. Oduvek sam volela Božić rekla je a sad će zaista biti divan. Edvard je bio opsednut svojim problemima isto koliko i radošću zbog ženidbe.

Hm? upita otac neodređeno. Pa, možda sutra. Ionako moram da uzmem od njega neka dokumenta.

Robert Mader bio je već suviše star da bi dolazio u kancelariju, ali su svaki novi posao morali da iznesu pred njega, sa potpunim predračunima o tome koliko će stajati. On je ispitivao brojeve kroz svoje male, veoma jake naočari i odlučivao da li вреди upuštati se u posao. Edvard je znao da se otac plaši tih poseta starom čoveku vezanom za postelju, ali ih je obavljao kao svoju dužnost, ne zaboravljajući nikad da polovina preduzeća još uvek pripada Maderu.

Zar neće biti nesmotreno da pitanje moje plate iznosiš pred njega u isto vreme kad i predračune? primeti Edvard.

Otac se zamišljeno počeo po glavi Pa, oceniću sam reče najzad Ako Mader bude raspoložen, možda će biti dobro da mu to pomenem. Ako ne ... videću.

On se vrati svojim novinama, ali ih trenutak kasnije opet spusti. Jeste li ikad pomišljali na to da stanujete s njenom ili tvojom porodicom? Ne znam kako bi se tvoja majka i Margareta slagale ... ni kako bi se ti snašao tamo. Ali, što se mene tiče, ako bi Margareta prihvatila svoj deo posla u kući. . .

Mi oboje smatramo da treba da osnujemo svoj dom reče Edvard bez kolebanja.

Možda je to najbolje složi se otac blago. Ovog puta posveti konačno pažnju novinama, i minuti su se otezali dok nije došlo vreme spavanju.

Pošto Margareta još uvek nije bila u Cedberiju, Edvard provede sledeće prepodne u štampariji skicirajući predračune za brošuru koja je oglašavala neko osiguravajuće društvo. On zastade da malo razmotri pitanje životnog osiguranja. Šta će biti ako on umre? Istina, mlad je i sasvim zdrav, ali i potpuno zdrav čovek može da se udavi ili da slomi vrat na neverovatno prost način. On zaključi da stari Mader mora pristati na dve hiljade, inače će on otići iz Cedberija u Boston, ili čak u Njujork.

Kad je otac uveče došao kući, nije mu saopštio nikakvu određenu odluku, koju bi on primio ili odbio.

Pa, sine, stari Mader je rekao da prve godine neće odobriti više od hiljadu osam stotina... Ali ako se pokaže dobar na poslu, videće hoće li moći da doda posle toga još i onih dvesta.

Stara derikoz! prasnu Edvard. Baš bih voleo da dignem ruke od svega toga.

Znam kako ti je reče otac ali ima još puno stvari koje treba uzeti u obzir. Stari Mader neće večito živeti. Eto, danas je vrlo rđavo izgledao. Gudio bih se kad bi izgurao još godinu dana.

Edvard je čutao, jer je njegova opreznost stupila u dejstvo. Čedberi je imao povoljan geografski položaj, bio je dovoljno blizu nekoliko velikih gradova da bi to podsticalo poslove, a ipak dovoljno daleko da opšti troškovi ostanu niski. Seliti se nekuda u ovom trenutku značilo bi nove troškove, ne računajući uz to neizvesnost. Mladi ljudi tek izišli iz Harvarda nisu predstavljali retkost na tržištu. Ima li ikakvih mogućnosti da se Maderu isplati njegov deo? upita on.

Otac se osmehnu. Ja sam sanjao o tome poslednjih deset godina. Ali za to bi mi bilo potrebno dvadeset hiljada dolara... od kojih trenutno imam pet.

Na to otac uzdahnu i uputi se na gornji sprat vukući noge, a mati proturi glavu kroz vrata i saopšti da joj je potrebno još drva za štednjak. Edvard ustade i ode u šupu iza kuće. Sunce je zalazilo, i nad gradom se prostiralo svetlo, široko nebo. Njegove razdraženosti nestade. Pod tim nebom je njegova ljubljena hitala kući, k njemu. Trebalo je da je sačeka u devet i po, i celog dana nije postojalo ništa drugo osim te pomisli da će je videti. On odlučno napuni sanduk za drva, nahrani bratovog lovačkog psa, i pojede obilnu večeru u sve boljem raspoloženju. Kad je izišao iz kuće u devet sati, bio je ispunjen velikom hrabrošću. Voz je kasnio petnaest minuta; u četvrt do deset držao je Margaretine ruke u svojim, i samo zapovednički uzvici gospođe Siton da imaju sedam kofera sprečiše ga da je zagrlji. Voz je u Čedberiju stajao tri minuta, jer je išao dalje u veće gradove, i on ulete u kupe da pokupi kofere, čudeći se, usred sve te žurbe, što je Margareta tako rasipnički uzela kola za spavanje uprkos tome što se do Njujorka putovalo samo jedan dan.

Ali večeras nije bio raspoložen da je ma zbog čega kritiku je. Sedeli su jedno kraj drugoga u Sitonovim kolima, držeći se čvrsto za ruke ispod čebeta, dok je gospođa Siton opisivala neizrecive teškoće u vezi sa kupovanjem u Njujorku. Čim su stigli kući, ona izjavi da je mrtva umorna i ode pravo gore u postelju, kuda Tomas Siton već beše otišao, a Margareta uhvati Edvarda za ruku i odvuče ga u salon; tu, iza zatvorenih vrata, završi se njihovo prvo rastajanje. Ona mu se baci u naručje, a Edvard je prvi na grudi. Oh! uzdahnu ona najzad strašno je biti toliko zaljubljen da se zbog toga osećaš nesrećnim!

Nasmeja se, izvuče se iz njegovog zagrljaja i popravi suknju. Onda se sruči na divan. Jesam li ti nedostajala? upita ga.

Svakog trenutka odgovori on sedajući kraj nje.

I ti bi meni nedostajao da sam imala za to makar i trenutak vremena izjavi ona iskreno. Oh, Nede, kad budeš video moju venčanicu!

Ona sklopi oči kao u zanosu i ukrsti ruke na potiljku.

Ispričaj mi zamoli je on ne skidajući oka s prekrasne linije njenog vrata.

Ne umem odgovori ona. Biće to pravi oblak od čipaka. Nosiću, naravno, majčin veo, a ona će mi dati i svoju bisernu ogrlicu. Tako volim što se udajem.

Samo, to je nešto više od svadbe ... počeo on, ali ga ona prekide.

Ne govori mi! uzviknu. ■ Hoću da uživam u svakom trenutku, onako kako redom dolaze. U ovom trenutku mislim samo na svadbu. Kad to prođe, onda ću misliti na ono iduće, pa na iduće, pa na iduće . . .

Podsmehnula se njegovom mračnom izrazu, a onda se pokaja i spusti glavu na njegovo rame. O čemu si, u stvari, mislio dok nisam bila tu? upita ga.

Edvard je zagrlji, strpljivo i ispunjen osećanjem da je mnogo stariji od nje. Uglavnom o novcu odgovori.

Zašto o novcu? upita ona sanjalački.

Zato što želimo da stanujemo u svojoj kući, da sami kupujemo sebi hleb . . .

I maslac i pekmez... nastavi ona.

On je tu prekide. Otac je pitao starog Madera koliko bi mogla da mi bude plata, i on je rekao hiljadu osam stotina prve godine, a zatim dve hiljade . . . ako stvari budu išle dobro. To je mnogo reče ona još uvek sanjalački.

Ja imam puno haljina.

To nije mnogo odvrati on. Dao bih ne znam šta kad bih mogao da isplatim toj staroj prokletiji njegov ideo!

Pa zašto to ne učiniš upita ona, podiže kažiprst i počeo da ocrtava u vazduhu njegov profil.

Imate tako lep nos promrmlja a usta su vam zgodna, gospodine.

On se napravi da ne čuje, mada je slušao sa zadovoljstvom. Trebalo bi za to dvadeset hiljada dolara.

Margareta se ispravi i zagleda u njega. Znaš li da ja imam svojih ličnih dvanaest hiljada? ... Ne pravi tako zgranuto lice ... to je istina.

To nema sa mnom nikakve veze reče on kruto. U dnu duše se često plašio pomisli da ona ima novca i da neće sasvim zavisiti od njega.

Ostavila mi ih je stara majka zato što nosim njeno ime. Tomu je ostavila pet hiljada, koje je on potrošio, a i Sandra ima pet hiljada, koje nije potrošila zato što ih još nije dobila. A ni ja nisam potrošila svoje iz istog razloga ... ali dobiću ih onog dana kad se udam. Tako je pisalo u staramajkinom testamentu.

Dala mu je to užasno obaveštenje potpuno nesvesna kako će se on osećati kad ga čuje. Edvard se istog časa reši da nikada neće ni taci njen novac.

Ja ću ti odmah predati novac, pa možeš da isplatiš gospodina Madera, a nateraću tatu da ti da ono što još nedostaje nastavi Margareta.

Ne! uzviknu on, žacnut najzad tako da je morao progovoriti. Nikad ne bih podneo takvu sramotu.

Margareta se uspravi. Kakvu sramotu?

Ja ću te sam izdržavati izjavi on.

Pa, naravno složi se ona gledajući ga svojim široko otvorenim i blistavim plavim očima ali ja hoću da uložim svoj novac u tvoj posao. A tata neće imati ništa protiv.

S Duga ljubav

65 On ustade i poče da hoda goredole, a onda se zaustavi pred njom. Margareta, ako zatražiš od oca da me ma i jednim centom pomogne, ja ću. ... ja ću ...

Raskinuti veridbu? upita ga ona sa živahnim radoznalošću.

On spusti pogled na to zanosno lice. Ne progundā.

Onda ću ja to učiniti umesto tebe izjavi ona tobož nadureno.

Margareta, molim te zamoli je on ne muči me.

Onda mi obećaj da ćeš uzeti moj novac. Hladan znoj izbi mu na čelu Dušo, nemoj, molim te!

Pa ja sam ionako htela nešto da ti kupim za taj novac reče ona nemilosrdno. Neka biserna dugmeta za košulju, ili možda jedan od onih modernih automobila... ili dijamantski prsten za mali prst.

Ali, Margareta, šta bih ja radio ma sa kojom od tih stvari? uzviknu on.

Zašto onda ne bi uzeo taj novac i uložio ga da radi za tebe... i za mene? odvrati ona.

Stajao je, i protiv volje potresen tim razlogom, a ona nemilosrdno nastavi da koristi svoju malu prednost. Zar ne vidiš da ću ipak zavisiti od tebe? Ako ne budeš dobro radio, propašćemo. Zar te to nije ubedilo, Nede?

Potpuno si me zbunila požali se on.

Oh, tako si gord! uzviknu ona. Nede, ja hoću da me ti izdržavaš. Ne želim da imam svoj novac. Stalno ću misliti na to kako bih mogla da kupim kartu za Evropu... kad se naljutim na tebe. Naravno, često ću se ljutiti, Nede, a i ti takođe, i zato će biti prava sreća ako sav novac bude uložen tako da ga ne možemo uzeti.

Završetak sveg tog vatrenog govora, tog nežnog ubeđivanja, potkrepljenog njenim rukama koje mu se obaviše oko vrata i telom koje se pripijalo uz njega, tako ga potpuno uništiše da on obeća da će uzeti njen novac, koji će ipak ostati uložen na njeno ime, a isto tako će na njeno ime biti kupljene i akcije. Nije hteo da uzima novac od njenog oca, nego će zamoliti svog oca da uloži onih pet hiljada, a negde će možda moći da pozajme ili skrpe još tri hiljade.

Margareta se baci na divan potpuno iscrpena.

O, hvala bogu, to je najzad uređeno! uzdahnu.

Ali ako uvek bude tako teško da te čovek ubedi, Nede, ja neću dugo živeti.

On preču ove reči i izloži joj sledeći problem.

Gde ćemo živeti, Margareta? U svakom slučaju, nećemo ni s tvojim ni s mojim roditeljima.

Na njegovo iznenađenje, činilo se da ona već zna gde će stanovati. Znam ... iznajmićemo staru Holkombovu kuću. Prazna je još otkako sam je prvi put videla i izabrala.

Margareta, smiluj se na mene zamoli je on. Ona ga pogleda razrogačivši oči. Slušaj, ta kuća je divna, pa onda sve ono zemljište oko nje...

Ona je jednu milju udaljena od grada prigovori on.

Svaki čovek u Cedberiju znao je za Holkombovu kuću, a đaci nedeljne škole, odlazeći na izlet, ručavali su pod vedrim nebom na tom zapuštenom imanju. Stara gospođa Holkomb se tu rodila; umrla je još kad su Edvard i Margareta bili deca, a njen muž je otišao da provede ostatak života u Engleskoj. Stenli Holkomb je bio tutor koledža u Oksfordu kad ga je žena dovela ovamo da piše sve one knjige koje je oduvek želeo da napiše. Za divno čudo, on ih je nekoliko i napisao, i Edvard se sad pitao nije li ga baš taj visoki Englez nežna lica uputio ka knjizi. Vidao ga je pokatkad u štampariji, kuda je gospodin Holkomb dolazio da se posavetuje o hartiji, tipu slova i povezu. U dva maha pokušavao je da ubedi gospodina Lumisa da se prihvati štampanja, ali se gospodin Lumis toga plašio.

Ta bi kuća stajala više nego što ćemo mi imati sredstava primeti Edvard. Ne, ne bi usprotivi se Margareta besnim šapatom. Videćeš!

Kad je on odmahnuo glavom, kao da sumnja, ona izjavi ćudljivo: U svakom slučaju, ja ću tamo stanovati kad se budem udala, i bilo bi lepše da ti stanuješ sa mnom. Onda uzdahnu. Veoma sam umorna, Nede. Molim te, idi kući. Ustala je i vukla ga sve dok nije i on ustao. Laku noć, Nede. Volim te.

Poljubi ga pritisnuvši dugo i nežno svoje usne na njegove, a onda šmugnu iz sobe, ostavljajući ga tamo. Stajao je jedan časak i osluškivao lupkanje njenih potpetica po stepenicama, a onda shvati da se ona neće vratiti i da mu ne ostaje ništa drugo nego da ode kući.

Dok je išao sam kroz pro hladnu noć, nonovo razmotri pitanje novca. Još uvek mu se nije sviđala pomisao na to, ali mu je savest bila malo umirena činjenicom da će novac ipak biti njen. Ušavši u kuću, ugleda kroz otvorena vrata dnevne sobe oca kako sedi za stolom, sa štitom od hartije iznad očiju, zadubljen u tabake hartije. On uđe u sobu, iznenađen, a otac diže oči k njemu i neprimetno se osmehnu. Tvoja majka je otišla da legne, ali ja sam ceo dan računao kako bih isplatio starog Madera. Nema drugog načina sem da založim kuću, a uvek sam govorio tvojoj majci da to neću učiniti, pa bilo šta bilo.

Edvard odjednom oseti da je srećan što može učiniti radi oca ono što nije hteo da učini sebe radi.

Razgovarao sam s Margaretom izjavi on. Sede i privuče sebi listove sa brojkama. Na dan njenog venčanja dobiće, izgleda, dvanaest hiljada dolara ... po staramajkinom testamentu. Nisam to znao do danas. Ona želi da ih uloži u posao.

Otac se zavalj u stolicu i podiže štit. Eto ti sad! prošaputa sasvim tiho.

Najpre nisam hteo da ona to učini. Znaš kako bi mi bilo nastavi Edvard.

Očevo lice se smrači. Naravno da nisi hteo

reče polako. Ali ona je navaljivala. Znaš kakvi su Sitonovi... a ako je iko pravi Siton, onda je to ona. I tako sam joj rekao da pristajem samo ako novac bude i dalje njen, a mi ćemo joj dati akcije u zamenu reče Edvard.

Očevo lice se opet ozari. To bismo mogli da uredimo! uzviknu on.

Ali to ipak neće biti dovoljno reče Edvard. Oni se pogledaše. Neću da zadužujem kuću

reče otac tiho ali mogao bih da pozajmim novac.

Ja nemam ništa svoje uzdahnu Edvard.

Da li da kažem tvojoj majci? upita otac. Pitanje je bilo upućeno njegovoj rođenoj sa vesti; Edvard je to znao, i zato ne odgovori na njega. Smešno je kako žene uvek moraju imati osiguran krov nad glavom i postelju reče otac zamišljeno. Mislim da je to stoga što osećaju da su nemoćne.

Opet su sedeli ćuteći. Odjednom otac zgužva one hartije. Neću joj reći. Prosto ću to učiniti. Vratićemo dug pre nego što ona i sazna za njega.

U redu, oče reče Edvard.

Posmatrao je očevo zamišljeno lice. Sitne bore iščezoše, a stisnuta usta razvukoše se u osmeh. Otac diže pogled.

Čini mi se da će se jedan od mojih snova ipak ostvariti reče stidljivo.

Sledeće mesece Edvard je proveo u iščekivanju venčanja, i to u dva razna raspoloženja. Bilo je časova kad je bio ubeđen da Badnji dan nikad neće doći, jer su zore svanjivale i sumraci padali užasno sporo, a bilo je i drugih časova, kad mu se činilo da se taj dan približava brzo i neumitno kao sudbina. Užasno su ga zbunjivale te promené u njemu samom, ali mu nije padalo na um da ikome govori o tome. Nije li postojao negde u njemu stvarni otpor protiv ženidbe, a ako jeste, da to, možda, nije značilo nedostatak muške vitalnosti? Bila je to užasna pomisao, zbog koje je postajao turoban i povučen, mada je, kao i obično, svake večeri odlazio da poseti Margaretu. Kad je jesenje vreme Drešlo u mraz, pa onda u jaku hladnoću, njihovi izleti i šetnje pretvorili su se u časove provedene pred kaminom u biblioteci; pošto bi tu proveli pola sata ili sat u površnom razgovoru s nekim od Sitonovih, bili bi ostavljeni nasamo do jedanaest sati; to je bilo vreme koje je Edvard odlučno odredio za odlazak kući.

Te su večeri obično brzo prolazile, jer mu je Margareta pokazivala uzorke čilima i zavesa, a raspravljali su i kako će rasporediti nameštaj po sobama u staroj Holkombovoj kući, koju su sad popravljali. Kuća i popravke na njoj bili su svadbeni poklon starog Tomasa ćerci, i Margareta je strasno uživala u svakoj pojedinosti. S mudrošću čiju dubinu Edvard u početku nije naslutio, Margareta je izjavila da neće kupiti ni komad nameštaja, ni metar tepiha, pa čak ni jastuk za divan bez Edvardovog učešća i odobrenja.

Naša kuća je tvoj dom isto koliko i moj govorila mu je.

Edvard beše naviknut na majčinu neograničenu vlast u kući, pa mu je ova nova odgovornost činila zadovoljstvo, a u isto vreme ga i plašila. Nije ništa znao o nameštanju kuće, i njegovo neznanje zajedno s Margaretinim odličnim ukusom moglo je biti uzrok pre svađama nego saradnji.

Jedne večeri, kad je bio mračno raspoložen, pregledao je uzorke prostirki za stepenice, koje Margareta beše spremila za njega na stolu.

Osnovni problem je u tome hoćemo li uzeti plave ili prljavoružičaste reče Margareta.

A zašto ne bismo uzeli ove mrke? upita on tmurno.

Dohvati četvrtasti sivkastomrk komadić tkanine, čiji je ton najviše podsećao na boju prašine.

Tebi večeras nije dobro, Nede reče Margareta.

Dobro mi je odvratila on.

Njene pronicljive plave oči nisu se skidale s njega. Nešto nije u redu izjavi ona. Edvard odmahnu glavom.

Ona nastavi nemilosrdno: Ti bar jednom nedeljno izgledaš tako. A ja treba da pogađam u čemu je stvar.

On sede i pripali svoju novu lulu. Pre toga nije nikad redovno pušio, ali mu je Tomas savetovao da se navikne na lulu pre ženidbe. To neverovatno pomaže rekao je on, nasrnežanih očiju ispod čupavih riđih obrva. Ako ti je lula u ustima, ne možeš odmah da odgovoriš.

Znam, zato što se i ja isto tako osećam reče Margareta; oči su joj još uvek počivale na njegovom licu. On joj uzvрати pogled, ćuteći i dalje, a Margareta nastavi taj jednostrani razgovor. Katkad prosto ne želim da se udam. Edvardu se sledi srce. I poslednji otpor iščeze, i on uzviknu: Margareta, šta to govoriš!

Ne mislim time da ne želim da se udam za tebe, Nede... nego se katkad prosto osećam čudno pri pomisli da se udajem, sad kad se stvarno na to spremam.

On izvadi lulu iz usta. Jesi li sigurna da to želiš?

Sve je to neodređeno, ali... oh, Nede, nemoj toliko da puniš tu lulu, dušo!

Žar iz lule beše mu pao na kaput, i ona polete da ga strese i osmotri štetu. Mala mrka mrlja videla se na sivoj tkanini. Tata je puni samo malo više od polovine.

Uze mu lulu iz ruke i ovlaš kucnu njom o kamin; Edvard se osećao glupo. Ali Margareta mu, nesvesna toga, gurnu ponovo lulu u usta.

Ti puši, a mene pusti da malo pričam reče živo. Tata zato i puši, znaš... mama može da priča, a on ne mora da odgovara.

Edvard na to prasnu. Slušaj, Margareta, otkud ti to znaš? upita je.

Ona se nasmeja. O, znam ja njegove majstorije! uskliknu. Sede mu u krilo i nežno ga povuče za uvo. Ja, naravno, mogu samo da pretpostavljam kako se ti osećaš, Nede ... ali, evo šta se meni čini. Mi želimo da stupimo u brak, želimo da stupimo u brak jedno s drugim, ali kad pomislimo na to da ćemo se naći sami u kući, upućeni samo jedno na drugo, i zavisni samo jedno od drugog, onda...

Izgledala je tako ozbiljna da se Edvard opet uplaši. Spusti lulu na stočić kraj sebe i privuče bliže Margaretu. Ne smeš tako da se osećaš zapovedi on. Inače ću te odvesti matičaru, pa nećemo ni čekati svadbu.

Zar se ne osećaš i ti isto tako? uporno ponovi ona.

Pa, možda reče on ustežući se. Kud li će moći da skriva svoju dušu ako ona ovako pogađa šta je u njoj?

Ima samo jedan jedini način da se izlečimo od straha koji osećamo jedno prema drugom reče ona naslonivši mu obraz na grudi.

Vreme reče on nagađajući.

Ne, nego ovo odvrati ona.

Edvard je onda čvrsto zagrlj; sedeli su ćutke, i Edvard je osećao koliko je tačno to što je ona kazala. Približiti se što više, to je bilo rešenje. Mora voditi računa o tome da nikad ne popusti želji za povučenošću. Kad se bude osećao daleko, moraće prisiliti sebe da priđe bliže, a u toj blizini više neće biti udaljenosti. Ali za to će biti potrebno da napregne svu svoju volju, premda je nežno voleo Margaretu.

Dva bića se moraju navići da budu jedno promrmlja mu ona uz grudi.

Da složi se on, a onda oseti da je ta jednosložna rečica suviše kratka, pa pribra snagu: Moraćeš me naučiti da govorim. Ja mnogo vremena provodim u ćutanju.

Ja ću te pitati šta misliš kad budem htela to da znam, a ti ćeš morati da mi pričaš odgovori ona.

Zatim ućuta, a kad Edvard spusti oči na njeno lice, vide da netremice zuri u vatru. Bila je snažno građena, i ne suviše mršava, ali tako meka, tako gipka da se povijala prema svakoj oblini njegovog tela, a kad ju je ovako držao, izgledala je sitna i laka. Mračno raspoloženje ga beše napustilo, i on je osećao samo neopisivu nežnost. Negde u njemu čekala je strast, ali on ju je zadržao tamo. Sad su tek išli u susret venčanju.

Onda odjednom nedelje počese nepromišljeno da jure, i on shvati da ih više nema. Sad su bili u pitanju samo dani, pa onda časovi, a svaki od njih nije bio duži od minuta. U dvema porodicama delatnost je bila u punom jeku. Haljine, cveće, hrana, pozivi, formalnosti oko izbora deveruša, i devera, i svatova, jedva su ostavljali vremena Edvardu da misli čak i na Margaretu. I njihov zajednički život bio je odložen. Kad bi se uveče našli na nekoliko trenutaka, bacili bi se bez reči jedno drugom u zagrljaj. Dozvoli mi da budem umorna, Nede reče Margareta. Pred svima drugima moram da se pokazujem čilom.

Preda mnom ne moraš da se pokazuješ... nikada reče Edvard.

Oh, hvala bogu! odahnu ona. Zato te i volim.

Edvard beše zamolio Bejnsa da mu bude dever, a onda je, bojeći se da će mlađi brat suviše olako shvatiti takvu odgovornost, zamolio Toma da dečaka drži na oku i vodi računa o tome da vrši svoju dužnost. Tom, koji je zavoleo mladog Bejnsa, potrudio se malo više nego što je obično činio, i među njima se razvilo drugarstvo. A ipak je baš Bejns bio na dužnosti u noći uoči venčanja. Tom se beše napio na momačkoj večeri, i Bejns s dobrovoljno ponudio da ga odvede kući i stavi u postelju, u usnuloj kući Sitonovih.

Ti idi da legneš promrmljao je Bejns Edvardu, žmirnuvši svojim sivim očima. Potreban ti je san, čoveče. I tako im je Edvard pomogao da se smeste u najmljena kola i pustio ih da odu.

Margareta ču kako se otvaraju urednija vrata i siđe niza stepenice, raspletene kose koja joj je padala na ramena, umotana u plavi kimono. Kad ugleda Toma, onako bosonoga nečujno polete niza stepenice.

O, Tome ■ prošaputa. To li si učinio ... bedni grešniče!

Tom se osmehnu ne otvarajući oči i ne puštajući ni glasa od sebe. Ljujao se napred i nazad, a Bejns ga je pridržavao.

Ne veruj em da će moći da se popne uza stepenice prošaputa Bejns. Iako mu ništa nije bilo rečeno, znao je da se sve to mora obaviti u tišini.

Bogme, moći će odvrati Margareta. Ona iskusno podiže Tomovu ruku i ujede ga za palac, a u isto vreme mu pritisnu šakom usta. Iznad njene glave Tomove oči se otvoriše, pune prekora.

Levadesna! zapovedi ona.

On tromo pomeri noge, a Margareta obavi njegovu ruku sebi oko vrata.

Podvući mu se pod drugu ruku prošaputa ona Bejnsu.

On poslušao, pa zajedno kretose uza stepenice i udoše u Tomovu sobu. Priđoše postelji, i Tom se sruči na nju.

Bejns mu skide cipele, a Margareta navuče preko njega pokrivač. Tom je već spavao. Oni na prstima iziđoše iz sobe.

Pred vratima zastadoše.

Radi li on to često? upita Bejns.

Kad god ima i najmanji izgovor reče Margareta prigušenim glasom.

Bejns je stajao neodlučno i gledao je pomalo stidljivo. Bio je visok i mršav, i na toj nejasnoj svetlosti izgledao je mlad i umoran. Idi kući što brže možeš prošaputa ona. Imaćeš sutra pune ruke posla.

On je još uvek oklevao. Kako ću te zvati? ■ upita je.

Kako ćeš me zvati? ponovi ona.

Dosad sam bio samo dete za tebe i Edvarda . . . ali sad te moram nekako zvati.

Raduješ li se? upita Margareta.

Da odgovori on. Mada je retko razgovarao s njom u toku svih onih godina otkad ju je poznavao, voleo ju je i osećao neku čudnu, golicavu bliskost prema njoj ona će biti žena njegovog brata!

Zovi me Megi predloži ona.

Ali zar te tako ne zove Edvard? upita on.

Niko me ne zove Megi odgovori ona. To će biti lično tvoje ime za mene.

On se neodlučno zamisli. Hoće li se Edvard ljutiti?

Volim kad me on zove Margareta odvratila ona. To mu nekako pristaje.

Nije imao pojma šta je htela tim da kaže, ali prihvati. U redu ... Megi.

I nemoj nikome pričati za Toma.

Neću obećati on. Ali Ed zna, naravno.

Zna? Ona zastade, a onda dodade: Jednom ću ti reći zašto se Tom napija.

Zar postoji neki razlog? upita on iznenađeno.

Uvek postoji razlog reče ona odlučno. Idi sad kući... idi!

Bejns se uputi kroz hladnu decembarsku noć i uđe u kuću. Nigde nije bilo ni šuma ni svetlosti, i on se odšunja stepenicama do svoje sobe, skide se i zavuče u hladnu postelju, brinući se da li će mu Tom sutra biti od kakve pomoći.

Sa druge strane zida ležao je Edvard, nepomičan i budan. O čemu misle muškarci uoči svog venčanja? Zavisio, pretpostavljao je on, od toga kakav je ko čovek. Zamišljao je da je to za neke ljude noć puna nestrpljivog iščekivanja fizičkog zadovoljstva. Slušao je o ljudima koji nisu mogli da čekaju, nego su odlazili u javne kuće. U razgovorima vođenim među mladićima u koledžu neki su čak savetovali da to treba raditi, jer sprečava čoveka da suviše navaljuje. Zna se uvek plaši prve bračne noći naravno ako je nevina. Cuo je te priče, iako se činilo da ne sluša, jer je bio stidljiv i preterano osetljiv. Sad je znao da je slušao pošto se, eto, svega sećao. U ono vreme je smatrao da su to prljave priče, a sad su mu se činile još prljavije. Zeleo je zadovoljenje, ali nije shvatao šta je to. Znao je samo da je nešto više od telesnog. Dok je ležao sam u svojoj sobi te poslednje noći usamljeničkog života, bio je svestan dubokog zadovoljstva zbog toga što će i on stupiti u brak čedan. Neće imati ništa da ispriča Margareti sutra uveče baš ništa. Da je bilo izvesnog događaja u njegovoj prošlosti, osećao bi se nesrećnim što joj ga nije ispričao. Njegovo beskrajno poštenje primoralo bi ga da to učini. Poljubio je poneku devojkicu dve, tačnije rečeno ali sećanje na njihovo lice, na njihove usne, sad mu je bilo odvratno. On zastanja i leže na stranu. Mladalačka ludost! Hvala bogu što ga nije odvela dalje. To je bilo zato što je tako rano zavoleo Margaretu. On uzdahnu, a njeno lice izroni iz mraka. Primiče svaki sat onako kako bude došao, sve buduće časove, dane, godine. I ugleda sebe i Margaretu i decu, ali nije mogao da im vidi lica. Biće mnogo prostoriya u toj velikoj kući. Pretpostavljao je da će se navići na Holkombovu kuću, kao što se navikao na ovu sobu. To više neće biti Holkombova kuća, postaće njegova. Slavina u kupatilu kaplje... Ali, bili su srećni što imaju kupatilo u većini starih kuća toga nema. Gospodin Holkomb je bio Englez, to je bio razlog. Mora se setiti da popravi tu slavinu. Najzad zaspa.

Dan njegovog venčanja bio je sunčan u to se uverio čim je skočio iz postelje. Sunce i plavo nebo iznad snega! Sivo nebo se beše otvorilo, i uporna tiha kišica koja je padala u suton beše se u toku noći pretvorila u sneg, a oblaci su se razili. Jedan časak stajao je kraj otvorenog prozora, udišući oštar, hladan vazduh, u sjajnom raspoloženju. Čega se plašio juče. Ili ma kog drugog dana? Ovo je bio dan koji je želelo njegovo srce, dan o kome je snevao celog života. Religija je za njega bila društvena navika iz detinjstva odlaženje u crkvu i čitanje stereotipnih molitvi navika koju je odavno napustio; ali u ovom trenutku on pade na kolena kraj postelje, moleći se u sebi da mu bog pomogne da bude dobar čovek i dobar suprug voljenoj ženi. To je trajalo samo trenutak, i on ponovo skoči na noge, donekle postidjen. Ali mu je taj nagoni čin prijao. On nije često dozvoljavao sebi da postupa po nagonu.

Onda, s neuobičajenim osećanjem lakoće, počeo da se priprema za svoj venčani dan. Imao je mnogo posla. Spavao je duže nego obično, a majka ga nije pozvala. Kad bude doručkovao, moraće da ode u crkvu radi glavne probe, a dok se to obavi, biće već podne. Margareta će morati da spava to popodne dva sata to mu je gospođa Siton odlučno rekla a on će otići u štampariju da radi ta dva sata, jer je to bio najbolji način da ih nekako prebrodi. Onda će doći vreme da se okupa i obuče, i postara za to da se i poslednje stvari spakuju u njegovu novu putnu torbu od svinjske kože, koju je dobio kao svadbeni dar od oca i majke. To nije božićni poklon, da znaš potrudila se majka da mu napomene.

Bio je tako zaokupljen tim svojim danom da nije ni pomislio šta on znači za njegovu porodicu, pa se iznenadio videći da su svi u trpezariji i čekaju ga da s njim zajedno doručkuju. Kad je otvorio vrata, opazi čak i da su obukli svoja bezmalo najbolja odela i haljine. Otac je čitao novine, mati zahvala cveće na prozorskoj dasci, Bejns zviždao kanarincu koji se besomučno raspevao, a Lujza je stajala i posmatrala ih. Ona je uvek bila srećnija

kad je Bejns kod kuće. Ugledavši to obično i pomalo pačeničko lice, Edvard oseti ostru grizu svesti što je tako često zaboravljao na sestru.

E pa, mladiću reče otac blago i pogleda preko naočara.

Nisam očekivao da ću vas sve videti reče Edvard. Bio je stidljiv i nespretan, jer je mrzeo da se nalazi u središtu pažnje.

Ovo je poslednje jutro reče nežno mati. Poslednje jutro? Ono što je za njega bilo, tako reći, prvo jutro, za nju je bilo poslednje. Za jedan tren on kao kroz maglu shvati šta znači vreme u ljudskom životu, i ne mogade da joj odgovori. Otac odgovori umesto njega. De, de, majko, ne budi smrknuta, draga moja. Mi želimo da on bude isto onoliko srećan koliko smo bili mi, zar ne? Ustade, sklopi novine i sede na svoje mesto čelo stola.

Divan početak dana promrmlja Bejns. Posedaše, i porodični doručak otpoče u tišini.

Edvard podiže oči i sreće Lujzin pogled, koji je bio uperen u njega. Kad su im se oči srele, ona pogleda u stranu.

Je li gotova tvoja haljina, Luzi? upita on. To ime, kojim joj je tepao u detinjstvu, neočekivano mu slete s jezika. Ona pocrvene i klimnu glavom.

Smatrala sam da neće lepo izgledati u tom ružičastom taftu, ali izgleda reče majka.

Baš dobro izjavi on srdačno i pogleda brata. Predao sam prsten Tomu, Bejns, ali u danom trenutku želim da mi ga ti pružiš. Pokazaću ti to danas pre podne.

Doći ću tamo reče Bejns. Drugo pitanje je bilo da li će doći i Tom.

Onda nastaviše prijatan i prisran doručak. Kanarinac je lepršao krilima i pevao kao besan, a sunčevi zraci padali su na sto. Niska peć u predsoblju zagrevala je prostoriju. Mati beše napravila pogačice i otvorila ćup sa pekmezom od ribizla, i Edvard je jeo s apetitom. Kafa je bila dobra, kajmak gust, a pržena slanina s jajima bila je njegovo najmilije jelo, uz ovsenu kašu.

E pa, sine reče otac posle dužeg ćutanja pretpostavljam da sad nećeš sići do štamparije.

Mislio sam da svratim tamo posle podne odgovori Edvard.

Ne moraš! Čekaj da vidimo ... bićeš odsutan dve nedelje nastavi otac.

Biće mi čudno kad pomislim da si na moru reče majka.

Hoćeš li se zaista usuditi da plivaš upita Lujza sanjalačkim glasom.

Ala je to čudno... baš kad mi ovde slavimo Božić!

Hej! uzviknu Edvard. A šta je bilo s božićnom jelkom? Potpuno je zaboravio na nju.

Ukrasićemo je večeras kad odeš odgovori majka. To će nas bar malo zaposliti.

Edvard vide da je ona već sve smislila. Bio je dirnut time što će im nedostajati, i pitao se nije li nepošteno prema Margareti to što je u ovom trenutku iznenadno i sa bolom osetio neku neodređenu nostalgiju zato što večeras neće biti tu da pomaže pri ukrašavanju drveta. Bojeći se da će mati pročitati šta mu je na srcu, on odgovori samo Lujzi.

Margareta kaže da će biti dovoljno toplo. Spremili su se da idu na jug, u Nju Orlenz. To je Margareta izabrala, dok je on oklevao zbog udaljenosti i troškova.

Voleo bih da odem u Nju Orlenz odgovorio joj je on ali bih pre išao nekud bliže, kako bismo mogli i da odemo i da se vratimo s mojim novcem.

Oh, čuti odvrtila mu je Margareta na to. Ovo je moj medeni mesec isto koliko i tvoj. Ja ću platiti svoju polovinu.

Edvard je, međutim, odbio takvu pogodbu. Ići će, ali samo onako kako on bude mogao da plati. To znači da će ići dnevnim kolima i uzeti sobe u jednom pansionu umesto u velikom hotelu.

Ja volim male čiste pansione brzo je rekla Margareta. Veliki hoteli su uvek zagušljivi.

Nije znala ni za kakav glupi ponos.

Margareta, ponašaj se pristojno! preklinjala ju je gospođa Siton. Bili su na probi u crkvi, ukrašenoj za Božić, a Margareta je bila ćudljiva, prkosna i tako lepa da niko od prisutnih nije mogao da skine očiju s nje. Edvarda je orosto ošamutila. On zažele da je prodrmusi zbog nevaljalstva, dok se s mukom uzdržavao da je ne poljubi.

Uhvati Bejnsa kako je posmatra sa zanosom, i to ga otrezni.

Hodi reče joj s iznenadnom strogošću. Da izvedemo ovo kao što treba! Ona se umiri na zvuk njegovog glasa i pristupi obredu, pokoravajući se pastoru, dr Hartu, s vragolastom prepodobnošću. Sandra je bila strpljiva, od Toma nije bilo ni traga ni glasa, a Bejns, koji beše na neki način dobio od njega prsten, uspeo je da ga doda ne ispustivši ga.

Koga bog veže, ljudi ne mogu ... itd. završi žurno dr Hart. Mislim da će to biti otprilike sve. Ostalo je poznato. Samo, zastanite za trenutak, Edvarde, pre nego što stavite prsten. Dajte mi dve sekunde vremena da završim rečenicu.

Bejns pruži ruku da uzme prsten.

Ja ću ga sada zadržati reče Edvard.

Onda nemoj zaboraviti da mi ga posle daš reče Bejns, malo uvređen tim nedostatkom poverenja.

Dr Hart ih je slušao, s lakim podsmehom u očima. On je krstio tu mladež, kasnije ih je primio u crkvu, a sad su oni preuzimali svoju ulogu u večnoj igri rađanja, života i smrti. On pognu glavu i polako se udalji. Kako je parohijska kuća bila tik uz crkvu, beše zadržao na nogama sobne papuče, i tako niko ne primeti njegov odlazak. Ako se Edvard nadao da će za trenutak biti nasamo s Margaretom, to nije postigao. Ona ga stisnu za ruku i dobaci mu dug pogled ispod crnih trepavica. Onda odmahnu glavom. Moram da slušam mamu ovog poslednjeg dana reče umiljato i izađe za majkom i Sandrom na vrata koja su vodila u parohijsku kuću. On ostade sam sa Bejnsom u tihoj crkvi.

„Nešto, kanda, nije u redu?“ upita Bejns.

Malo reče on kratko i pogleda na sat. Nije hteo ni o čemu da razgovara sa detetom kao što je Bejns. Sad bih otišao kući da završim pakovanje, kako bih posle ručka mogao da odem u štampariju. Onda dodade blažim tonom: Mislim da je, na kraju krajeva, ipak bolje da ti uzmeš prsten. On ga pruži Bejnsu, i kao nagradu ugleda zadovoljstvo na bratovom mladalačkom licu. Hvala reče Bejns. Ići ću da vidim kako je Tom. Bio je dobro natreskan prošle noći. Dešava li mu se to često?

Ja sam ga video samo dvatri put reče Edvard.

I kretoše svaki na svoju stranu, srećni što se rastaju. Bili su još suviše mladi da bi pokazivali naklonost koju su uzajamno osećali, pa čak i da bi znali koliko su kao braća bliski jedan drugome. Bejns je išao gurajući nogom kamičke sa staze, a Edvard se smireno uputi kući. Voleo bi da Margareta nema te napade smeha. Oni nisu značili pravu veselost, u to je bio siguran. Jednog dana će joj reći da mu se to ne sviđa.

Kad je stigao kući, pope se na sprat i zateče majku nagnutu nad njegovim putnim kovčegom.

Eh, majko reče on žurno.

Samo sam ti stavila novu četkicu za zube reče majka braneći se. Stara više nije bila ni za šta.

On nije mislio na takvu sitnicu, ali je znao da majka ima pravo. Da ne postoje kod njega i neke druge stvari ili neki postupci za koje bi se moglo reći da nisu prijatni?

Mati sede na stolicu kraj prozora. Znam, Edvarde, da ti otac nije ništa govorio. Smešno je kako muškarci ne umeju da razgovaraju jedan s drugim. Hoću samo da ti kažem ... za ženu je važno da muškarac bude ... prijatan. Nije mogao da joj odgovori niti da je pogleda u lice. Posmatrao je uporno njene ruke, mršave, suve i snažne, skrštene u krilu.

Trudiću se da to zapamtim promrmljao je.

Možda čak i ne znaš šta hoću da kažem reče ona.

Mislim da znam, majko.

Ona uzdahnu, a suze joj odjednom navreše na oči. Nadam se da će biti dobra žena reče ona.

Bila dobra ili ne, ja ne želim drugu odgovori on blago. E pa ... Majka ustade i prišavši mu poljubi ga u obraz.

Edvard je zagrljao. Hvala ti na svemu... i želim ti da nisi bio bolji ovde kod kuće.

Ti si uvek bio dobar dečak odvrati ona. Staviću tvoj božićni poklon na dno kofera ... i nešto za Margaretu.

Ona još za trenutak produži zagrljaj, a onda se odmače. E pa, mislim da onda... Tu zastade i, osmehnuvši se kroz nove suze, iziđe.

Edvard se spusti na stolicu gde je ona sedela i pogleda na ulicu. Prijatan? Ali Margareta možda ne želi da on bude prijatan. To će morati da dozna. Ipak, pomalo uznemiren majčinim recima, on pregleda svoje stvari, izbacivši dve zakrpijene pižame i stavi odgore najbolje koje je imao. Očisti svoj brijač i oprao češalj i četku, pa izvuče novu kravatu za sutra izjutra. Nove čarape, nove maramice, čistu košulju za svaki dan.

Gong odjeknu kroz kuću i on siđe na ručak, ne osećajući volju za jelom. Brižljivo je skrivao svoje uzbuđenje pod maskom ravnodušnosti, i bio je srećan što ga, kanda, niko nije zapažao. Mati je navaljivala da ukovrča Lujzi kosu, a Bejns je bio zanet svojim mislima. Otac je ćutao.

Hoćeš li sa mnom u štampariju? upita Edvarda kad je obed bio završen.

Hoću odgovori ovaj.

Obukli su kapute, stavili šešire i krenuli zajedno niz ulicu. Što se tiče onog zajma počeo otac ne verujem da bi ti lično mogao da pozajmiš hiljadu dolara?

Edvard razmisli. Moram da razgovaram o tome s Margaretom.

Otac mu dobaci oštar pogled. Ja nisam ništa pominjao tvojoj majci o našoj kući.

Margareta i ja smo se pogodili da ćemo biti iskreni jedno prema drugom odgovori Edvard.

Svi mi to činimo u početku reče na to otac. Prešli su ceo blok kuća ćuteći, a onda se otac odjednom ispravi.

Pa, bilo bi mnogo tražiti to od tebe na dan venčanja reče iznenada. Uđoše u štampariju i tu se rastadoše; otac ode u kancelariju, a Edvard u mašinsko odeljenje da pregleda složenu stranicu trezvenjačke brošure koju je naručilo neko žensko društvo iz Bostona. Poče da čita korekturu. „Jako piće razara čovekovu dušu“, objavljivao je naslov. On naznači da uzmu sitnija slova i smanje razmak između redova. Za sat i četrdeset minuta stajaće pred pastorom s Margaretom pored sebe. Za dva sata oni će biti muž i žena.

Edvard je bio potpuno stalozen, što ga je i samog začudilo. Učestvovao je u obredu s nežnom ozbiljnošću, misleći na Margaretu, a ne na sebe. Crkva je bila puna sveta koji ih je oboje poznavao još od detinjstva, starijih ljudi i žena koje su oni kao deca jedili na ovaj ili onaj način, koji su im bili učitelji u školi i na časovima veronauke, koji su im prodavali namirnice, odeću i božićne igračke, ili ih pozivali na prijeme i izlete. A bilo je tu

i mladih bračnih parova koji su ih posmatrali blistavim očima, punim iskustva, s poverenjem i odobravanjem. Deca su piljila netremice, puna strahopoštovanja zbog mistike obreda, a devojčice i dečaci, suviše odrasli da bi bili deca, posmatrali su sve to dok im je srce uzbuđeno kucalo pri pomisli na dan kad će na njih doći red. Bilo je to ispunjenje njegovog sna, taj izdvojeni i savršeni čas, u toploj crkvi iskićenoj jelovinom i imelom, dok svetlost upaljenih večernjih svetiljki prodire kroz prozore i pada na sneg. Zvuči orgulja ispunjavali su niske svodove tavanice, a uz njih se razlegao snažni, čisti glas gđe Sali, žene starog lekara, male, zdepaste i smešne zbog svoje debljine. Dr Sali im je oboma pomagao da dođu na svet, ali sad nije bio u crkvi. U obližnjoj dolini baš se porađala žena nekog farmera.

Šapat koji se širio po raju" ... Jak, prijatan glas bio je blag i pun nežnosti. A Margareta, još jutros onako čudljiva i prkosna, bila je sad ozbiljna i dostojanstvena. Nije držala nikakvo cveće, već samo molitvenik s koricama od slonove kosti, a kosa joj je bila kao tamni oblak pod čipkanim velom. Sandra i Lujza stajale su iza nje kao dve ruže bliznakinje, i Edvard s iznenađenjem opazi da je Lujza bezmalo lepa. Mati joj beše ukovčala kosu pod velikim somotskim šeširom, a usne su joj bile crvene.

Osećao je dodir Margaretinog ramena i njenu mišicu uz svoju, osećao je nežnu punoću njene bele prilike uz svoje bedro i koleno. Njen tihi glas bio je pribran i pouzdan, i nije ni zamucnuo kad je odgovarao. Bejns se znojio, ali kad je došao čas da pruži prsten Edvardu, on mu ga dodade zakačivši ga lako vrhom malog prsta da mu ne bi ispao iz ruke.

Ovim prstenom te venčavam."

Edvardov glas, dubok od nežnosti, ponavljao je reči koje je dr Hart izgovarao polako i ravnomerno. Margareta ga je posmatrala plavim i zagonetnim očima. Glava mu se malo zavrte, i on je čvrsto steže za ruku. Njihovi glasovi, koji su ponavljali reči i odgovarali, slagali su se u savršenom ritmu. Muž i žena!" Iz vrtloga ushićenja ove reči dopreše do njega jasne kao zvuk zvona. Sve je bilo gotovo. On se okrete i oni, visoko uzdignute glave, dok ga je ona držala ispod ruke, kretose kroz imelom okićenu crkvu. Ono što je bog sjedinio, neka ni jedan čovek ne razdvaja." Nijedan čovek, čak ni on sam!

Eto! reče Margareta.

Skide šešir i spusti ga na sedište preko puta.

Nije bilo baš tako strašno, a? upita on. Voz je zaokretao oko jednog brežuljka i ravnomerno brektao.

Za jedanput nije reče ona.

Samo za jedan jedini put odvrati Edvard. Ona se nasmeja na to i ispruži noge. I cipele!

Edvard kleče i skide cipele s njenih uskih stopala u svilenim čarapama, pa zadrža njenu desnu nogu u ruci.

Kako ti je mala noga promrmlja besmisleno. Krv, koju je dotle obuzdavao, brže mu zastruja. Ali je hladna... oseća se kroz čarapu! Nežno uhvati njeno stopalo obema rukama. Taban joj je bio visoko zasvođen, a peta čvrsta.

Ona zgrči prste u njegovoj šaci. Nede, ovo ne bi mogao da radiš da smo u običnom vagonu.

On podiže oči. Osmehivala se na njega s izrazom takve nežnosti i stidljivosti da on oseti laku vrtoglavicu, i jedva mu pođe za rukom da se pribere toliko da sačuva svoj ponos. Baš u trenutku kad su stupili u voz, dok je peron bio prepun ljudi koji su odlazili kući za Božić i klicali svatovima, Tomas Siton mu je čušnuo u džep neki omot.

Ovo je moj lični svadbeni poklon tebi... kao od muškarca muškarcu promrmljao je.

Voz je krenuo čim su oni ušli, i Edvard je ugledao jednog nosača kako uzima njihov prtljag. ■ Čekajte! doviknuo mu je.

Pogledaj u džep, Nede rekla mu je Margareta.

On je zavirio u omot i našao karte za spavaća kola. Margareta, opet si me nadmudrila rekao je veoma prekomno. ■ Nisam, Nede odgovorila je ona. On je to učinio bez mog znanja ... doznala sam tek pet minuta pre nego što smo ušli u voz.

Nije mogao da se ljuti na nju ni tada, a nije mogao da se ljuti ni sad. Bilo bi zaista teško sedeti pod radoznalim pogledima punog vagona tuđinaca. Ipak, postojalo je tu negde i nešto dublje, nešto što je trebalo da rasprave među sobom. Njegova žena mora da bude zadovoljna onim što može da joj pruži

mora da zaboravi oca i majku i da ide za mužem

ali sad nije bilo vreme za raspravljanje. On diže jastuk sa sedišta i spusti njene noge na njega, pa ih pokri pledom koji im beše poklonila njegova majka. Onda sede kraj nje, privuče je u zagrljaj i poljubi.

U toku svih ovih meseci držao je sebe na uzdi, nepoverljiv prema sopstvenim osećanjima. Sad ju je grlio dugo, usana prislonjenih uz njene usne, i malopomalo opreznost je slabila. Ruke mu se čvršće obaviše oko nje, i Margareta za trenutak popusti. A onda Edvard oseti da mu se ona opire. Najpre mu se rukama odupre o ramena, a onda otrže usne, i on ugleda čudan, ispitivački izraz u njenim očima.

Tada je pusti. Suviše te volim reče naglo.

Ona počne da se zanima cvećem kojim beše zakitila grudi. Još ne znam reče malo posle. Vidiš, nije to samo da ne poznajem tebe ... ja ne poznajem ni sebe.

On se taman spremio da se uvredi, ali ga ove njene reči ublažiše.

Nećemo žuriti reče.

Margareta se zamisli. Radićemo ono što nam se sviđa, zar ne?

Sad se on zamisli. A šta ćemo ako jedno od nas voli nešto, a drugo to ne voli?

Ona se nasrne ja. Ni ti ne znaš više od mene ... vidim već.

To ti smeta? Njegov ponos ponovo podiže glavu, na oprezu, spreman za napad.

Ona mu se baci oko vrata. Po mome mišljenju, to je divno. Počecemo kao potpuno jednaki. Nede, reci mi istinu, jesi li ikad dosad voleo neku ženu?

Ne... ne prošaputa on i, nagnuvši se nad nju, poljubi je u slepoočnicu. Osećao je kako joj tu bije krv u veni, pravo iz srca.

Ni ja! uzdahnu Margareta radosno.

Sigurno? On podiže glavu da bi je pogledao u oči.

Ništa nije bilo nalik na ovo.

Ali nešto je ipak bilo? uporo nastavi on.

Samo sam... tražila odgovori ona. Rana decembarska noć beše se već spustila. Ne

paleći svetlost sve dok su se mogli videti obrisi brežuljaka, oni su promatrali predeo koji je tonuo u mrak. Edvard je sedeo u blaženom sanjarenju, obgrlivši je rukom, s njenom glavom na svom ramenu, dok ne ču kako mu njen glas mrmlja u vrat:

Nede!

Molim?

Jesi li mogao mnogo da jedeš za vreme prijema?

Ne, a ti?

Ne, i umirem od gladi.

On pruži ruku i upali svetlost. Predeo koji je preletao mimo njih iščeze, i njihov kupe se pretvori u prijatnu sobicu.

Ješćemo ovde reče on.

Dabome.

On pritisnu dugme, i kad je momak doneo jelovnik, namršti se, duboko razmišljajući o tome koje jelo najbolje pristaje uz sreću. Zajedno su proučavali jela dok je momak čekao, široko se osmehujući, i najzad su poručili. Ali tek kad je počeo da jede plovčije pečenje umesto ovčijih kotleta, koje je poručio, i sladoled umesto pite s jabukama, Edvard shvati da ne jede svoja omiljena jela, ali ipak nalazi da je sve izvrsno.

Samo ono što ti želiš promrmlja on.

Otkuda znam šta želim? upita ona.

Onda mi obećaj da ćeš me prekinuti čim budeš saznala!

A šta će biti ako želim više?

Obećaj da ćeš mi reći!

Ne znam... ako budem mogla.

Ovaj razgovor usred noći natera ga da sedne u postelji i upali svetlost. Margareta je ležala na jastuku, a fina čipkama spavačica bila joj je raskopčana na grudima. Njemu se svide što nije podigla ruku da prikupi čipku. Gledala je stidljivo, ali iskreno, i nije skrivala oči od njega.

Margareta, ti me se ne plašiš? Plašiš li se ti mene?

Malo.

Zašto?

Ne želim da te uvredim.

Ležala je razmišljajući jedan trenutak, i još uvek ga gledala u oči. Možda ću ja tebe uvrediti reče najzad.

Samo ako me navedeš na pomisao... da sam učinio nešto što ti se nije svidelo odgovori on posle jednog časka i ponovo ugasi svetlost.

Ležali su jedno uz drugo, tražeći kako da priđu jedno drugom, dok se voz kroz mrak klackao ka jugu. Ništa što je znao o njoj od ranije nije mu sad pomagalo. Video ju je prvi put kao devojčicu kad mu je bilo dvanaest godina. Išla je s njim u školu još od prvog razreda, pa ju je, bez sumnje, viđao i pre toga. Ali kad je njemu bilo dvanaest godina, a njoj jedanaest, ugledao ju je jednog dana i potresao se, svestan da ona predstavlja jedinku. Njena kovčava kosa, koja joj je uokvirivala lice u mekim talasima, bila je podeljena u dve pletenice vezane skrletnim trakama. Obrazi su joj bili rumeni, a usne crvene. Bila je upravo pobedila u trčanju na školskom igralištu na dan proslave Četvrtog jula. On je držao jedan kraj vrpce kad se ona bacila na nju. Pegi je prva!" urlale su njene školske drugarice.

Posle toga uvek bi ugledao najpre nju, izjutra u razredu, u dvorištu za vreme odmora, u crkvi nedeljom. S kakvim naporom je udešavao da sedne na kraj klupe u crkvi kako bi mogao da vidi u drugom redu ispred sebe njen potiljak, i možda profil ako bi se okrenula! A ipak je razgovarao nasamo s njom tek tri godine docnije, kad je imao petnaest godina.

No svi ti njihovi zajednički razgovori i šetnje, sve te svađe i rastanci posle kojih bi se opet stidljivo pomirili ništa mu od toga sad nije pomagalo. Sad je ona bila nova žena, tuđinka, a ipak žena koju je voleo svim svojim bićem. Bio je razdiran između sebičnosti i ljubavi. Sav zdravi prohtev njegove mlade muškosti, njegova nezadovoljena i brižljivo skivena radoznalost i ukroćena strast, ona poštena životinja u njemu, sve se sad

probudilo. Nije imao ničeg što bi mu pomoglo u samosavlađivanju, osim onog što je sam uspeo da nađe u sebi. Crkva i društvo su se povukli. Oni su dali svoje odobrenje. U okviru svetinje braka sve što je želeo bilo je njegovo.

Sada je samo ljubav zapovedala. Voleo je Margaretu toliko da je, pre svega, želeo da njoj ugodí. Uprkos svom potpunom neznanju, nagonski je iz nekog kutka svog razuma saznao da veza počiva na obema stranama, a ne samo na jednoj. Bilo je toliko stvari o Margareti za koje on nije znao ili, bolje rečeno, šta je uopšte znao? Nije imao ničeg što bi ga uputilo u osetljivi mehanizam njenog tela i duha. Čak mu ni ona nije mogla pomoći. A on nije ni želeo njenu pomoć, osim u odzivu i opštenju. Da je ona preuzela vodstvo u ljubavi, njega bi to odbilo. Trebalo je da on nađe put. Margareta je bila uspavana princeza koju je on imao da probudi, ali da ona pri tom ne oseti zgražanje i stid, već čisto zadovoljstvo, tako da posle toga mogu večno živeti u sreći.

Uplašio se te odgovornosti, a strah je doprineo da postupa nežno i polako. Strah i ljubav zajedno izoštrili su mu čula i zapažanja, a nagrada za to bila je njena nepomičnost, a zatim njeno predavanje.

Boli me... ali te volim.

Savršena si.

Nede, je li ti iko išta govorio?

Ne, a jesi li ti nešto znala?

Ništa.

Onda ćemo sami naći put.

Da.

Spavali su, uljuljkani ravnomernim kretanjem voza, budili se i opet padali u san, sve dok nije svanulo. Edvard začu njen glas kako mu govori na uvo: Srećan Božić, Nede ... srećan Božić ... daj da vidimo poklone, čmavaló jedno.

On otvori oči ispod zavesé njene kose koja mu je padala preko lica.

Božić? On privuče njenu glavu sebi na rame. Sasvim sam zaboravio. Pošto je bio povučen po prirodi, Edvard se slagao s tim da je mudro provesti medeni mesec što dalje od kuće, što različítije od svakodnevnog života.

Prijatna i topla atmosfera Nju Orlienza, sunce, magla koja se spuštala na zaliv i opet se razilazila, lenjost i osećanje da je čovek na odmoru, boje na ulicama i kućama, dvorišta i vrtovi puni cveća koji bi se za trenutak ukazali čoveku pred očima - sve je to bilo novo. Njihov pansion je bio mali, ali prijatan. Soba im je bila prostrana i hladovita, a ispred velikog prozora pružao se balkon. Štitila ih je mreža od kovanog gvozda, urađena fino kao čipka, a kroz nju su videli dole unutrašnje dvorište u kome su bambusova trska i paprat okruživali bazen sa bistrom vodom, mirnom kao i kvadrat neba iznad njih.

Ziveli su tako izvan svakodnevnog života, kao u nekom zanosu. Edvard je jeo hranu koju dotle nikad nije ni okusio, jako začinjenu, kiselu, slatku i zapaprenu, pržene račićé, ribe i krompiriće, čorbu s mirodijom i mirisave sladolede. Oduvek je bio skroman u jelu, koje je obično bilo jednostavno, ali sad je s apetitom jeo, premda ipak opreznije nego Margareta. Čak je, na svoje prikriveno zaprepašćenje, opazio da ona ume da bude pomalo proždrljiva kad je u pitanju nešto što voli. On je jeo da bi sve oprobao, iako je znao da će za svoju svakodnevnu hranu uvek izabrati crni hleb, pečeni pasulj i meso bez masnoće, ono što je obično jeo. Ali je Margareta, rumena u licu i očiju blistavih kao safiri, uzvikivala da bi ovako nešto mogla večito da jede.

Zašto kod kuće jedemo kuvani krompir i kupus? upita ga ona.

Pa valjda zato što volimo jednostavne stvari ■ odgovori Edvard.

Ja ne volim! izjavi ona. Ja volim stvari koje imaju naročiti ukus.

Njeno vitko, čvrsto telo bilo je snažno isto kao i njegovo, bez trunke sala, i ona je jela koliko joj je volja, spavala satima kad bi bila raspoložena za spavanje, ili ostajala budna do ponoći. Sve njegove brižljive navike bile su poremećene, ali se nije bunio jer je znao da tako ne može ostati večito. Podsticao je sebe da bude radoznao prema stvarima koje ga inače nisu zanimalé, i pratio ju je kad je odlazila u stare radnjice i crkve koje su mirisale na plesan; kupovao joj je nepoznato cveće, jednu staru francusku naslonjaču i molitvenik sa zatvaračem ukrašenim biserom; sedeli su na trgu i jeli pomorandže, i posmatrali decu svih boja kako se zajedno igraju.

Nisam verovala da ćeš biti ovakav, Nede! uzviknu ona jednog dana.

Kakav? upita on.

Zabavan!

Pa zašto si se onda udala za mene? upita on.

Koračala je kraj njega, držeći ga obema rukama za mišicu, glave, tako reći, prislonjene uz njegov obraz, i on je nije od toga odvrćao. Potajno je i sam bio iznenađen svojom sposobnošću da tako uživa. Ovde, gde su bili nepoznati, nije mu smetalo njeno javno ispoljavanje ljubavi pred stranim svetom. Bili su usamljeni tu među tuđincima, bili su samo jedan od mnogih zaljubljenih parova. Dok je ostali svet radio, rano legao i usta jao da bi opet išao na posao, oni su živeli kraljevskim životom. Njihova soba postala im je kao sopstveni dom, i kad bi bacio pogled na njene haljine koje su visile kraj njegovog odela, Edvard bi smatrao da je to nešto sasvim prirodno, da više ne predstavlja neobičan prizor. Kad je prvi put obesila svoje haljine kraj njegovog skromnog starog sivog odela, on je tražio priliku da otvara orman preko dana, kako bi opet video tu prisnu sliku. A kada ga je Margareta upitala šta to radi, zastideo se svoje slabosti.

Moraš mi reći navaljivala je ona.

Budala sam, eto ti! rekao je on.

O, Nede, nemoj se stideti ničega!

E, pa, dobro reče on i otvori vrata na ormanu. Tvoje haljine tu. ... kraj mojih stvari...

Ona potrča ormanu i zagnjuri lice u njegov kaput. Reći ću ti nešto. Šta? Srce mu se topilo od ljubavi, a krv mu je strujala kroz žile kao vatra.

Kad sam rekla majci da ne znam sigurno želim li da se udam za tebe, ona mi je kazala: **Sta** osećaš kad vidiš njegov kaput da visi u predsoblju?" I tako sam jednog dana, kad si ti razgovarao s ocem sećaš li se? otišla u predsoblje i obrglila tvoj kaput... ovako isto, i onda sam znala.

Edvard je zanemio pred tim čudom, i samo ju je zagrlio.

Usred ljubavi i zadovoljstva, on sa stidom otkri u sebi jednog dana da nejasno počinje da misli na posao. Brzo uguši te uljeze i sakri ih od Margarete kao da su to misli o nekim drugim ženama. Ali kakvo je bilo njegovo iznenađenje kad mu, posle još jednog dana provedenog u nepomućenoj sreći i dokolici, ona iznenada reče: Nemoj da me omrzneš, Nede, ali mene muči želja da odem u svoju kuću!

Ležala je potrbuške na postelji, samo u košulji načinjenoj od belih oblaka, a kosa joj je padala na ramena. Edvard se još uvek stideo kad ju je posmatrao. Ja te nikad ne bih mogao mrzeti, Margareta. Voleo bih da ne govoriš takve stvari.

Bio je zapanjen time što je njena odvažnost veća od njegove. Dok je on skrivao svoje misli od nje, ona se usudila da ih iskaže. To je bilo nepodnošljivo, te zato i on reče: U stvari, i ja sam već jednom ili dvaput pomislio na kancelariju.

Nede, nisi valjda!

To je bio istovremeno uzvik i optužba, i on se uvredi. Zar je to gore od tvojih misli o kući?

Ne, Nede, ali... ti sad misliš na pogrešne stvari. Meni ne smeta što želiš da se vratiš u kancelariju, ali zar te kuća ne zanima?

Naravno da me zanima.

Ali ti si govorio o kancelariji!

On se uzjoguni. Kancelarija je moj posao.

I kuća isto tako. Zajedno ćemo u njoj raditi.

Sumnjam da ću ti **biti** od velike pomoći. Ona zamaha glavom tako da joj se kosa zaleprša. Ako se ne interesuješ za naš dom, ja ću stanovati u pansionu.

Besmislena svađa se polako spremala da plane, i on je odlučno preseče: Margareta, hajdemo kući.

Nije odgovorila. Razmišljajući o tome, obavila je svoju crnu kosu sebi oko vrata i podvila krajeve. Nede, kako izgledam u visokom okovratniku? ... Svi će pomisliti da nismo proveli lep medeni mesec ako se vratimo kući ranije.

Meni se sviđa kad ti je grlo otkriveno ... Zar nas se tiče šta svet misli? Mi znamo kakav smo medeni mesec proveli.

Zaista ti se svideo? Glas joj je bio budalasto setan.

Edvard sede kraj nje. **Sta** ti misliš?

Ja mislim da ti se svideo, pomalo. ... kao i meni. Bio je savršen.

On je uze u zagrljaj. I bolje je što tako misliš. Ovo ti je jedini medeni mesec u životu.

Ona uzdahnu. O, Nede, stvarno nisam mislila da možeš biti tako zlatan!

Ja sam znao koliko ti možeš da budeš zlatna... a takva i jesi.

Ljuljaškao ju je, zagnjurivši lice u njen vrat, a ona ga je čvrsto stezala obema rukama. Onda počeo tiho da se smeje.

Nede!

Molim?

Znaš li zašto se smejem?

Zar se smeješ?

■ Pomislila sam nešto.

Opet?

Hajdemo kući krišom, ne govoreći nikome! Sedeo je mirno, razmatrajući tu zamisao. Bilo je sasvim moguće živeti nekoliko dana u Holkombovoj kući njihovoj kući, kako se sad trudio da je nazove, a da to niko ne sazna. Nisu ih očekivali još za nedelju dana, a kuća je bila spremna da ih dočeka; trebalo je još samo poslednji put obrisati prašinu i spremiti topao obed. Gospođa Siton im je našla devojkicu, tako im je pisala, Heti, jednu mladu Irkinju. Bilo bi prijatno imati kuću samo za sebe, da raspolažu njom, pre nego što Heti dođe.

Jedva čekam reče Margareta. Hoću da počnem da živim sad. ... ovog trenutka.

Zar ovo nije život? upita on.

Ovo je prazno van je odgovori ona. Ležala mu je u naručju i gledala ga, i on oseti da ga hvata vrtoglavica. To njeno potpuno predavanje bilo je očaravajuće, ali je u isto vreme izazivalo u njemu osećanje nelagodnosti. Gde je izvor te detinje neusiljenosti, i šta ona znači? Znao je da takav odnos ne postoji između njegovog oca i majke.

Znao je da se majka još i dandanas svlači u mraku, tek pošto otac legne. Oca je to ljutilo, jer se ona saplitala o nameštaj. Edvard ga je slušao kako gundā.

Margareta je, pak, brzo presekla svaku stidijivost. Nasrne jala se kad se on zamotao u svoj mrki ogrtač za kupanje prve večeri u hotelu. Šta će ti to debelo čudo? upitala ga je.

Ja sam prava dlakava životinja odgovorio je, trudeći se da govori nehajno. Nisam lep ...

Na te reči ona mu je prišla, smakla ogrtač i odmerila ga od glave do pete. Imaš lep stas. Zašto bi ga skrivao? To je rekla tako spokojno da je on odmah prestao da se oseća nelagodno. Onda su njene safirskoplave oči obešenjački zablistale. Naročito od mene!

Onda su se nasmejali, i on je obesio ogrtač u orman.

Pa, ipak, iako je vrlo dobro znao da to nije kod nje znak nedovoljne čednosti, osećao je neku opasnost u toj njenoj prirodnosti. Šta će raditi ako je ona pokaže i pred nekim drugim, a ne samo pred njim? Bila je to divna osobina ovako u tajnosti, ali. . . da li će moći da ostane u tajnosti? On prelete u mislima sve moguće slučajeve kad joj se, možda, moglo prebaciti daje suviše slobodna". Nije se mogao setiti ničeg sličnog, ali on nije bio mnogo puta u kući Sitonovih. Primeni da ga ona sad radoznalo posmatra, i odjednom se zastide samog sebe i zagnjuri lice u njenu kosu. Sumnjao je da je dovoljno dobar za nju, čak i kad je bio najbolji. Ali odluči da bar tu sumnju zadrži za sebe.

Predeo je ležao pod debelim slojem snega kad su stigli pred svoja vrata. Izišli su iz voza u Rokfordu, stanici ispred Čedberija, i proveli ceo sat nabavljajući namirnice. Margareta je kupila ogromnu korpu, i u njoj su se gomilali paketi, dok je Edvard otišao da potraži neko prevozno sredstvo. Kad se vratio, vide da joj je potreban spas.

Vi ste stranci u ovom kraju? pitao je radoznalo bakalin.

Idemo tu blizu odgovorila je Margareta.

U Rokford? uporno je nastavljao bakalin.

Izvan grada rekla je Margareta mirno. Edvard upade: Jedan farmer ide istim putem kojim i mi. Imao sam sreće da ga uhvatim kod štale gde se iznajmljuju konji.

Tako umakoše bakalinu, tegleći korpu, i popeše se u sanke koje su vukle dva troma farmerska konja.

Farmer je bio čutljiv i odvezao ih je do kuće ne progovorivši ni reči. Bili su mu tako zahvalni na tom čutanju da Edvard dodade još dvadeset pet centa uz dva dolara, koliko su ugovorili; ali farmer odmahnu glavom, još uvek čutke, dohvati novčić koji mu je bio dat priđe, vrati ga i nastavi put.

Divan je! uzviknu Margareta. Oh, kad bi svi na svetu bili takvi. . . izuzev tebe i mene.

Edvard dohvati ključ koji je stajao iza prozorskog kapka i gurnu ga u zamrznutu ključaonicu. Ključ nije mogao da se okrene.

Duni u ključaonicu posavetova ga Margareta.

Ali njegov dah nije bio dovoljno topao, pa se i ona saže i dunu mlaz prijatne topline. Dah joj je uvek bio prijatan. To je bila jedna od sreća koje su ga snašle. Smejući se i duvajući zajedno, raskravili su ključaonicu, ključ se okrenuo, i oni su stupili u čistu, ledenu kuću. Izraz užasa prelete preko Margaretinog lica. I ona zastade na pragu ne zatvarajući vrata.

Nisi me preneo preko praga! uzviknu.

On je uze u naručje, iznese je, pa je ponovo unese i spusti ispred kamina u dnevnoj sobi. Od nje je naučio da tako naziva tu odaju, jer u očevoj kući toga nije bilo. Ni salon ni soba za sedenje nisu se zvali dnevna soba.

Sedi dok ja ne potpalim našu vatru zapovedi joj on.

Samo mi ti zapovedaj, Nede, tako, iz ljubavi! odgovori ona i sede.

Edvard kleče kraj kamina i prinese šibicu već naslaganim drvima. Čim se ovde razgori, sići ću u podrum i potpaliću peć reče. Ali ti ovde zagrej svoje nožice.

Upali najpre vatru u kuhinji reče ona. Ne mogu da čekam.

Margareta se nije mogla uzdržati da ne peva. Edvard nije bio u stanju da peva, ali iz nje je pesma prosto izvirala. Nije mogla da ide mirno i, zaboravivši njegovu naredbu, kao što je to činila uvek kad je htela, počne da trči po kući. Edvard podloži štednjak u kuhinji, i sad je, dole u podrumu, čuo njene korake kako lete po podu, iznad njegove glave. Koraci zastadoše na stepenicama, i Margareta mu doviknu: Neću da idem na sprat dok i ti ne podeš sa mnom!

Zlatna devojčice! viknu on u odgovor.

I peć je već bila puna goriva, te Edvard samo nali malo pretroleja na potpalu i začu kako vatra tutnji. To je bio izvor topline za njegov dom, i on prvi put oseti da je ta kuća zaista njegova. Onda se namršti. Nije bilo sita za pepeo, i ugalj će sigurno odlaziti u štetu. Pomisao na to da će morati da kupi sito, pa čak i da ga upotrebi, izazva u njemu osećanje zadovoljstva, iako je to bio posao koji je mrzeo kad god je morao da ga obavlja u očevoj kući. On opru ruke na kuhinjskoj česmi, pogleda da li vatra gori u dnevnoj sobi, a onda pređe u predsoblje, gde ga je čekala Margareta, s jednom nogom na stepeniku. Zagrlj ga, a on je obuhvati oko struka, i tako zagrljeni pođoše širokim stepenicama. Gospodin Holcomb nije voleo uske stepenice, uobičajene u Novoj Engleskoj, pa je sagradio za sebe prostrano predsoblje i široke stepenice, onakve kakve su se pravile u njegovom zavičaju u Engleskoj.

Bog ga blagoslovio reče Margareta.

Zar i ti misliš na gospodina Holkombu? upita on zaprepašćeno.

A zar ti nisi mislio? odgovori ona. Pošto su prošli kroz gornje predsoblje, udoše u svoju buduću sobu. To je bila odaja u kojoj će on provoditi prisni život s njom! Njihova deca će se tu začeti i roditi. Tu će on ostariti, i tu će, ako bog bude tako hteo, i umreti.

Još nijednom od venčanja nije mu pala na um smrt, i sad mu ta pomisao iskrсну u svem svom užasu. Jedno od njih moraće prvo da umre. Dosad mu nije palo na pamet da će tako biti. Ali ko? Da li bi mogao živeti ako to bude ona? A ipak, ona ne srne da ostane sama. Onda odbaci tu pomisao. Svakako joj ne srne reći o čemu razmišlja. Pokuša brzo da misli na nešto drugo, iz straha da ona, sa svojom neprirodnom intuicijom, ne zapazi senku smrti u njegovim mislima.

Sunčevi zraci padaju u sobu promrmlja on. Dva velika prozora bila su okrenuta prema jugu, i kroz njih se video snegom pokriven zaobljen brežuljak, koji se uzdizao ka plavom nebu.

Margareta se odjednom okrete i zagnjuri lice u njegove grudi. Ne ostavljaj me! prošaputa ona.

Pa naravno da te neću ostaviti pobuni se on.

Pusti da ja umrem prva molećivo reče ona.

Obećavam odgovori on mirno.

Držao ju je malo u zagrljaju, a onda se ona odjednom okrete i odmače od njega. Moram da spremim večeru! uzviknu i polete niz stepenice kao čigra, dok joj je suknja lepršala oko nogu.

Tri dana su proveli sami, i za sve to vreme Edvard je radio skoro bez reči, sa nekim žarom i krajnjom predanošću. Obišao je celu kuću, od tavana do podruma. Dok je Margareta tresla prašinu, uređivala ormane i fioke, i stavljala svadbene poklone na njihova nova mesta, on je nameštao kuke, pričvršćivao šarke, udešavao vrata, bojio oštećena mesta na podu i prozorskim pragovima, i ukucavao eksere, za slike. Sa one strane prozora sneg je i dalje bio nedirnuto i dubok, te se on vežbao krčeći lopatom staze, žustro i temeljito. Uživao je u svemu tome mnogo više nego u Nju Orlienzu, i sagledao je istinu o sebi da je on, ma koliko želeo da uživa u takozvanim zadovoljstvima, stvarno uživanje nalazio u radu. Tumarao je oko kuće i ispitivao svaki kapak, svaku gredu i bravu. Na zadnjoj strani kuće nalazio se veliki trem, u čijem je podu bilo istrulelih dasaka koje je trebalo zameniti. Iz časa u čas on je sve više prisvajao kuću i pretvarao je u svoj dom, a kad je došla četvrta noć, bio je već sasvim zaboravio da je tu ikad živeo gospodin Holkomb. Podložio je vatru u dnevnoj sobi, kao što je činio svake večeri, i to je sad bila njegova vatra i njegovo ognjište.

Kao da je naslutila to njegovo osećanje prisvajanja, Margareta ode gore, pošto je večera bila pripremljena, i obuče haljinu od tamnoplavog somota, sa dugim rukavima i dugom suknjom. Edvard stade u podnožje stepenica da je sačeka; posmatrao ju je kako silazi. Ona nije izbegavala njegovo divljenje niti se zbog toga stidela, a to je bila još jedna njena crta koju je voleo. Njegova majka je primala pohvale s osmehom punim nelagodnosti i odbijanja, a Margareta se osmehivala na njega, prihvatajući ih potpuno. Obukla sam ovo da proslavim dovršenje kuće

reče ona. Stajala je na poslednjem stepeniku naslonivši mu se na ramena; on je obuhvati rukama oko vitkog struka, podiže i odnese do velike kožne naslonjače kraj kamina, koja je stajala još u njegovoj sobi u Harvardu i koju su mu otac i majka poklonili jednom prilikom o Božiću. Onda stade i osvrte se gledajući po sobama. Margareta beše svuda pripalila svece i sijalice pre nego što je otišla na sprat, i sobe su sad bile skroz otvorene i sjajno osvetljene.

Ovde ćemo moći da stanujemo celog života

reče Margareta. Ima mesta za širenje.

Veličina njegovog budućeg poseda zavisila je sad jedino od njega, ali on je bio siguran u sebe. Dosad je sve u njegovom životu išlo kako treba.

Sad znam da si stvarno moja žena reče joj on.

Ruku skrštenih na potiljku, Margareta podiže oči i osmehnu se na njega. Zar dosad to nisi znao?

Nisam, u dnu duše odgovori on i kleče pred nju. Nisam zaboravio svoje obećanje ... da će naš brak postati moj život. Neću to zaboraviti dok sam živ.

Ona mu uze glavu među ruke. Nadam se da sam dovoljno dobra za tebe! uskliknu nežno, a kad on počeo da se buni, zatvori mu usta poljupcem.

Večerali su; proveli su večer umarajući po svojoj kući, srećni i zadovoljni; sedeli su kraj vatre sve dok nije izgorela i od nje ostao samo žar. Onda zaključaše kuću i podoše na spavanje. On još nije bio savladao telesnu stidljivost. Nije umeo da izrazi recima čin ljubavi. Nije želeo reći. Želeo je čutanje i osećanje. Ali Margareta je želela reći, i govorila je, smejala se, pomalo igrajući se, pomalo izazivajući, kao da želi da pobegne od dubine njegovih osećanja. Do tada je popuštao toj igri, ali ove noći je iznenada učutka.

Ne govori, ne govori.

■ Ali, Nede, tako si ozbiljan, dragi. Pa ovo je veselo, zar ne? On ne odgovori, te tako i ona učuta i ozbiljno prihvati njegovu ljubav. A kad je sve bilo gotovo, on se najpre iznenadi a zatim užasn, jer Margareta počeo da plače bez reči.

Povredio sam te! uzviknu on.

Nisi reče ona jecajući.

Pa onda ... zašto?

Ne znam... ne znam ... osećam se nekako drukčije. Ona, koja je uvek tako lako nalazila reči, nije umela da mu kaže ništa više od toga, i on ju je držao u zagrljaju sve dok nije zaspala, zabrinut, ali ipak ispunjen likovanjem. Sutradan ga probudi neki glas odozdo iz predsoblja. On ustade, navuče ogrtač i ode do stepenica. Tu se pred njim ukaza zajapureno i uplašeno lice služavke Heti.

O, gospode bože vrisnu ona. Nisam znala da ste tu!

Vratili smo se rano kući objasni on.

Nisam ponela ništa za jelo! doviknu ona.

Ima hrane u ostavi reče joj Edvard. Ja volim ovsenu kašu i kajganu, a moja žena samo pržena jaja. I prepečen hleb, razume se, i kafu. Sići ćemo za pola sata.

Heti promeni ceo kućni red, nesvesno, ali spretno. On i Margareta bili su sad gospodar i gospodarica, pored toga što su bili muž i žena, te svečano sidoše na donji sprat i sedošu da pojedu obed koji nisu sami pripremili.

Razgovor je morao biti podešen za devojčine uši, i Edvard odjednom uhvati sebe kako izlaže dnevni raspored tako hladnim glasom da je Margareta piljila u njega razrogačenim očima. Kad je Heti izišla, ona ga prekorno pogleda.

Hoćeš li odsad tako govoriti? upita ga. On se napravi da ne shvata šta je time htela da kaže. Zar ne smatraš da bi trebalo poći na posao i zarađivati za život?

Ali govorio si tako dosadno požali se ona. Pa rad možda i jeste dosadan odvrati on. Margareta pređe u otvoren napad. Znaš dobro da si to govorio zbog Heti!

Trudio sam se da govorim uprkos njenom prisustvu odgovori on.

Jedini način da čovek bude srećan pored posluge jeste ako zaboravi da ona postoji izjavi Margareta.

Edvard je neko vreme jeo ćutke. Heti je danas napravila suviše tvrdu kajganu. To će morati da izmeni, pre ili posle. Zar bi čovek mogao zaboraviti da ona postoji? Za to će biti potrebna vežba.

Margareta nastavi da priča ne obazirući se na Hetino dolaženje i odlazanje. Ipak mi se ne sviđaju one zavese u gostinskoj sobi. Šta misliš, kako bi bilo da ih zamenimo onima iz garderobe? Imaš li nešto protiv krupnih crvenih ruža, Nede? Ja ih volim, iz sveg srca! Heti, ne volim kad je hleb ovako jako prepečen... napravite mi još jedno parče, budite tako dobri! Ili, još bolje bi bilo da ih stavim u svoj budoar, ako misliš da deluju suviše ženstveno za tebe... da, to će biti bolje. Staviću ih u svoj budoar.

Uporno je zahtevala da on ima garderobu, a ona budoar, između kojih se nalazila njihova velika spavaća soba, i mada je to smatrao pretencioznim, Edvard je otkrio da voli da se oblači skriven od tuđih očiju; ma koliko da je voleo Margaretu, nije mu smetalo što je ne vidi za ono kratko vreme koje bi prošlo od trenutka kada bi se raščupanih koverća izvukla iz postelje, pa dok se ne bi ponovo pojavila obučena i očešljana. Mrzeo je nered, a dovoljno ju je već poznao da bi znao da urednost nije odlika njene ličnosti, onako kao što je bila odlika njegove.

Obed se najzad završi i, pomalo raznežen, Edvard počeo da se sprema da krene od kuće na posao. Ali Margareta je bila zauzeta promenom zavesu, i Edvard pomisli da je površna. Kad ju je zagrljao u predsoblju, pošto je brižljivo zatvorio vrata od trpezarije, gde je bila Heti, on je upita :

Neće ti smetati što ćeš biti sama celog dana? Mislila sam da skoknem malo do kuće danas pre podne reče ona.

Zašto mi to nisi ranije rekla? upita on malo uvređen.

Ona ga opet iznenađeno pogleda. Ne očekuješ, valjda, da ću ti pominjati kad god budem otrčala do kuće?

Pa ovo je sad tvoja kuća podseti je on.

Da, ali ti znaš šta hoću da kažem. Ne jedi me! Nije hteo dozvoliti sebi da bude ljubomoran na njenu porodicu. Telefoniraćeš mi u kancelariju?

Mogu čak i da dođem da te posetim u kancelariji.

Dodji, dušo!

Mogli bismo da ručamo u Čedberiju i da se zajedno vratimo kući predloži ona.

Možeš li da jedeš onu hranu? upita on.

Oh, mogu, ponekad.

I tako se taj njihov dan ocrtava pred njima dok su stajali zagrljeni. Edvard otvori vrata, pogleda je, zatvori ih opet, poljubi je još jednom, pa onda odlučno istrča; zastade da joj mahne rukom s kapije i, videći njeno lice prislonjeno uz prozor, silom natera sebe da nastavi put. Srećom, u toku noći nije više bilo snega, i neće mu biti teško da pređe ono pola milje do Čedberija ako bude išao tragom točkova seoskih kola. Uskoro će morati i sam da nabavi neko prevozno sredstvo.

Kad je tri četvrti sata kasnije sedeo za svojim pisaćim stolom, znao je da je najzad počeo da živi životom zrelog čoveka.

2

Edvard Hezlet nije bio od onih ljudi koji se raduju kad vide proleće. U zimi je bilo nečega što je voleo.

Suprotnost koju su predstavljali oštar zamrznuti sneg, ljuti mraz i surovi vetar izoštravala je njegovu borbenost i isticala udobnost njegovadoma, koju bi osenio kad bi otvorio prednja vrata i ušao u prostrano, toplo predsoblje.

Za ovih jedanaest godina otkako su on i Margareta stanovali u ovoj kući, on ju je stalno popravljao, tako da je to danas bio najlepši dom u Cedberiju.

Spolja je Cedberi bio isti onakav kakav je bio odvajkada, samo što je njegova stara lepota bila još savršenija.

Crkva je bila sveže obojena, a otkako se svršio rat sve kuće oko utrine bile su popravljene i osvežene bojom.

U ovom trenutku Cedberi je bio zauzet ratom unutar svojih granica. Za vreme svetskog rata jedan fabrikant čeličnih proizvoda, primamljen izgledom na jevtinu radnu snagu, pokušao je da za svoju fabriku kupi zemljište u južnom kraju grada. Tomas Siton, probuđen iz prijatne obamrlosti u kojoj je živeo, stavio se na čelo ratobornih građana s takvim uspehom da je Džon Figaro, taj ambiciozni mladi industrijalac, mogao da kupi zemljište tek na dve milje izvan grada. Pa i to je bilo suviše blizu za Cedberi, koji se žalio da dim iz fabrike upropašćuje boju na crkvi kad vetar duva iz pogrešnog pravca.

U međuvremenu, Južni Cedberi počinjao je da raste. Italijani, Portugalci i Kanađani počeli su da podižu za sebe grad, koji se sastojao od malih i trošnih bengaloo. Građani Čedberija su se držali na strogom odstojanju od ovih ljudi, i stare razmirice među njima behu zaboravljene čim su se udružili protiv pridošlica. Hezlet je sad bio ravan Sitonu, jer su obojica bili podjednako protiv Južnog Čedberija.

Edvard se podrugljivo nasmejavao kad su se njegova majka i gospođa Siton srele u Društvu za unapređenje sela, a ipak, zašto da ne? Margareta je bila jedna od Sitonovih, a on je stvorio malo, ugledno izdavačko preduzeće uz štampariju, koja je sad bila njegova. Pitanje koje se danas postavljalo bilo je da li treba otvoriti filijalu u Njujorku. Središte izdavačke delatnosti bilo je tamo, kao što mu je Bejns uvek govorio. Čovek je, izgleda, mogao naći pisce samo u velikom gradu. Samo, Edvard nije želeo da izdaje baš mnogo knjiga, i bio je oprezan kad bi se našao u prisustvu pisaca.

Jednog ranog proletnjeg jutra on iziđe iz kuće zadubljen u ove probleme. Margareta ga isprati do vrata, i on zastade kraj nje na ulaznom tremu. Dve godine ranije behu porušili dugi, uski trem i sagradili ovaj, prostran i četvrtast, s debelim belim stubovima. On je davao kući dostojanstven izgled, i svidao se Edvardu.

Još je hladno reče Margareta držeći u svojoj tamnoj vunenoj haljini. Iako izgleda da je toplo kao u maju kad se gleda kroz prozor dnevne sobe! Čini mi se da je ono zelenkada.

Ona strča niza stepenice ispred njega, gipka i hitra kao uvek, i nagnuvši se nad leju, koja je sad bila samo gužva niskog zelenog lišća, uzabra pupoljak zelenkade, malo žućkast na vrhu.

U sobi će se brzo rascvetati reče Edvard. Do iduće nedelje sve će se već otvoriti.

On je opet poljubi, pošto je najpre bacio pogled na kapiju. Margareta se nasrne ja. Još uvek se stidiš da me poljubiš, zar ne, jadno moje srce!

On tvrdoglavo stade da poriče. Nisam stidljiv .. . samo mislim da je to lično moja stvar.

Smešeći se, Margareta zadenu pupoljak zelenkade u nabranu čipku oko izreza na haljini, ispravi se, povuče ga za uši i poljubi u podbradak. Zbogom, Nede. Nemoj doći kasno.

Večeras neću. Sutra uveče će onaj čovek doneti svoju knjigu.

O, bože! ■ promrmlja ona.

Dolazi večernjim vozom, i ako mi se knjiga učini dobra, možda bi bilo pametno da se ponašam ljubazno, a Margareta?

Samo ako su mu čisti nokti reče ona odlučno. Onaj poslednji je bio užasno prljav, a knjiga na kraju nije ništa valjala.

Edvard se nasmeja. Zatražiću da mi pokaže ruke. Odjednom se uozbilji. Te reči ga podsetiše na nešto. Ona primeti njegov izraz i okrete glavu, malo smrknuta lica.

Ne budi više stroga prema Meri reče on tiho. Na kraju krajeva, ona je još sasvim mala.

Margaretina puna donja usna se napući. Ne mogu da podnesem izgrizene nokte. To je odvratno. Osim toga, ako sad ne prestane, činiće to celog života.

Dete će se okrenuti protiv tebe, Margareta, a to će biti gore od izgrizenih noktiju.

Margaretine oči napuniše se suzama. Ja ne marim za sebe.

Mariš reče on uporno a ako ti ne mariš, onda ja marim za tebe. Ne podnosim da deca misle da ih grdiš.

Ali moram da ih grdim kad su nevaljala ostajala je ona pri svome. Ko će ih inače naučiti nečemu, Nede? Ti si po ceo dan van kuće, a kad se vratiš, samo želiš da ih maziš. Ja sam ta koja je stalno s njima.

Ako samo budeš onakva kakva si po prirodi, dušo, ona će sve naučiti ostajao je on uporan.

Ali ne uče ništa odvratila ona.

Edvard spazi suze koje su joj blistale na trepavicama i obuzda se. E pa, draga, nećemo počinjati svađu ovako divnog dana. Vрати se unutra i ugrej se. Ako te Meri bude suviše jedila, poslaćemo je u pansion. Jer, pre svega, mislim na tebe.

Ona izvuče maramicu iz svoje bele čipkane manžetne, obrisa oči i osmehnu se. Nisam tako zla kao što misliš. Ja čitam priče Meri, a juče sam umesila one kolače koje ona voli.

Znam reče on nežno. Ti si u dubini duše najbolja majka.

Išli su polako lepo počišćenom stazom, i sad već behu stigli do kapije. Ovog puta nije je poljubio, već se samo osmehnuo i ovlaš dodirnuo šešir.

Margareta se naže preko kapije pošto ju je Edvard zatvorio za sobom. Kad ćeš se vratiti, Nede?

Oko šest, mislim! doviknu on. Mahnuvši joj rukom dok se okretala, pohita na trolejbus. Oči mu behu još pune nežnosti kad je ušao u kola i našao slobodno sedište.

Sad će se vratiti u kuću, obući će Meri kaput i kapuljaču, i pošto se i sama obuče u svoj crvenkastomrki kaput koji joj je kupio kad su lane bili u Engleskoj, odvešće malu jedan deo puta do nove zgrade osnovne škole.

Verovatno će povesti i dečaka. Bila mu je čudna pomisao da je otac troje dece, i da će mali Tom poći u školu iduće godine. Mala Sendi imala je tek godinu dana. Troje dece je dovoljno, zaključio je on. Vodio je računa o tome da Margareta ne rađa suviše često. Svaki put je bila kreпка, odmorna i spremna, i deca su se radala zdrava i lepa. Oči mu se opet zamagliše pri pomisli na Meri. Sta to nije u redu između Meri i Margarete? Kao da nisu imale ni kapi zajedničke krvi. Dete je obožavalo majku, a nije moglo da joj ugodi.

Mala je spora, pomisli Edvard, a Margareta je hitra kao strela.

Da, bio je pažljiv prema svojoj ženi. Uvek se trudio da misli najpre na nju i na ono što ona želi, umesto na svoje potrebe. Uzdahnu kad pomisli na godine koje nailaze, kad će Meri morati da odraste, i kad će mati morati da je pusti da odraste. Onda prestade da misli. Po navici opomenu sebe da na sledećoj stanici silazi. Ustade i prođe sredinom kola, između sedišta, visok, vitak, ljuljajući se malo dok je trolejbus zaokretao i zaustavljao se.

Do viđenja, gospodine Hezlete reče vozač.

Do viđenja, Bobe odgovori Edvard, skoči sa stepenika, pređe preko ulice i uđe u svoju radionicu". I dalje ju je zvao radionicom, kao što je otac uobičajio, mada je u toku godina, otkad je preuzeo odgovornost za poslove, stalno proširivao preduzeće, uvek oprezno i uvek protiv očeve volje. Jednog dana će preuzeti celu zgradu. I sad je već želeo da izbacii ime starog Madera i da firmu pretvori u Hezlet i sinovi, štamparskoizdavačko preduzeće". Mader je umro godinu dana pošto je Edvard počeo da se bavi

zajedničkim poslom. Ta prva, probna godina bila je strašna. Edvard je sanjao o knjizi koja će mu doneti uspeh i pristojnu zaradu. Umesto toga, jedva se nekako izvukao. Knjiga koja ga beše toliko očarala donela je veoma malo novca, i on ju je uporno branio pred starim Maderom dok je ovaj ležao u postelji iz koje više nije ni ustao.

Ovo nije knjiga na kojoj ja zasnivam svoje nade, gospodine Madere rekao je. To je prvi roman, i to veoma dobar, ako se sve uzme u obzir. Čovek koji ga je napisao može da napiše i bolji. Eto, kad sam razgovarao s nekim izdavačima u Bostonu, rekli su mi da je uvek više nego verovatno da će čovek izgubiti na prvoj knjizi nekog pisca. A mi smo zaradili sto sedamdeset pet dolara.

A opšti troškovi, a opšti troškovi! progundao je stari Mader.

Uračunao sam i opšte troškove odgovorio je Edvard.

Da, tada se jedva izvukao, ali mu je iduće godine Tenant dao onu veliku knjigu, onu koja je celom svetu dala na znanje mislio je Edvard s uživanjem da su Mader i Hezlet" izdavači isto koliko i štampari. Ohrabren stvarnom zaradom, upustio se u izdavanje još osam knjiga, koje su sve do jedne propale, tako da se njegova druga godina završila, u stvari, gubitkom. Stari Mader beše, međutim, umro u toku te godine, i premda se otac dosta plašio, pristao je da nastavi posao s Edvardom još godinu dana, i štamparija se održala. Sledeće godine dobio je izdavačko pravo za dve engleske knjige, koje su se dobro prodavale, a krajem treće godine Tenant je opet dao jednu veliku knjigu, pa je Edvard zahtevao da se kancelarije prošire. Četvrte godine mu je Tenanta preotela jedna njujorška firma, koja ga je odmamila uz pomoć ogromne akontacije. To ih je malo uzdrmalo dok nije našao Velabiju, koji je pisao romane iz istorije Nove Engleske, i oni su od tada stalno izvlačili firmu. Edvard se malo stideo tih romana, ali mu je dobit koju su oni donosili omogućavala da štampa knjige koje se ne bi usudio da prihvati.

On uđe u kombinovani teretni i osobni lift, klimnuvši glavom dečaku koji je njim rukovao, i čuteći sačeka da ga doveze na treći sprat. Stigao je pola časa kasnije od činovnika, i zato se vozio sam. Lift se naglo zaustavi, a Edvard blago opomenu dečaka: Eh, Seme, govorio sam ti da misliš na ono što radiš.

Da, molim, gos"n Hezlete reče dečak brzo.

Edvard izađe iz lifta znajući da je rekao dovoljno. Svi su ga se pomalo plašili, i on je smatrao da je to dobro.

Klimnuvši glavom telefonistkinji, prođe pored očeve kancelarije. Onda se vrati i otvori vrata. Otac je već sedeo za stolom, zadubljen u glavnu računsku knjigu.

Poranio si, je li? reče Edvard.

Ti si zakasnio odgovori otac ne dižući pogleda.

Edvard se osmehnu. Jednom ću morati da prenoćim ovde. To je jedini način da stignem pre tebe.

Ja ne mogu da spavam kao ti odgovori otac. Slušaj, Edvarde, pogledaj ovo.

Čvrsto je držao prst na jednoj brojki, i Edvard se naže da pogleda preko njegovog ramena. Izdao si za reklamiranje Velabija pet stotina dolara više!

Sve cifre još nisu unete reče Edvard oštro. Za Božić se mnogo prodavalo, i skoro nijedna knjiga nije vraćena iz knjižara u januaru.

Hm, hm! progunda otac. Ne vidim kakav je to dobar posao primati natrag knjige prosto zato što knjižara nije u stanju da ih proda. Ti ne vraćaš Velabiju knjige koje ne možeš prodati.

Edvard ne odgori. Klimnu glavom ocu, ode u svoju kancelariju i zatvori vrata za sobom. Džein Hobs, sekretarica koja je obavljala posao i kod njega i kod oca, već je bila otvorila njegovu jutarnju poštu, i Edvard ugleda na vrhu pismo od svog brata Bejnsa, kome je nerado odobrio da ode na nedelju dana u Njujork i da mu donese predračun

o tome koliko bi stajalo da tamo otvore kancelariju. Bejns je poveo i Sandru sa sobom. Edvard je sumnjao da je ta njujorška kancelarija bila dobrim delom njena zamisao.

On dohvati pismo i poče pažljivo da čita. Sandra se pokazala od velike pomoći u poslu oko kancelarije, pisao je Bejns. Luis Herou, onaj mladić koga šalje tamo da ga Edvard malo osmotri, doneće sa sobom nekoliko rukopisa. Iznajmili su jeftine prostorije, veoma male, u stvari samo tri sobe u jednoj zgradi u središtu grada, u kojoj se već nalaze tri izdavačka preduzeća. Adresa je bila dobra. To je Sandrino delo, pomisli Edvard mračno.

On spusti pismo. Neće se brzopleto odlučiti na nove opšte troškove. Ako ih i prihvati, to će biti samo na godinu dana, a Bejns će morati da uloži dovoljno novca da pokrije izdatke. Još se nije usudio da ma šta o ovome pomene ocu. Onda pročita i ostala pisma, mršteći se pomalo, stalno obuzet mislima o Bejnsu.

Taj mlađi brat samo je činio život složenijim time što je pošao stopama starijeg brata. Između svih ostalih zanimanja koje je mogao da izabere, Bejns je hteo da se bavi samo izdavačkim poslom. Za štampanje se nije ni najmanje interesovao. Hteo je samoda izdaje knjige, možda i da ih piše jednog dana. A oženio se Margaretinom mlađom sestrom. Edvard je osetio ne malo gnušanje kad mu je ubrzo posle njegove ženidbe Bejns priznao da je zaljubljen u Sandru.

Ne možeš biti ozbiljno zaljubljen kad si tek brucš u koledžu rekao je strogo, a onda je, pošto je bio suviše pošten u odnosu na sebe, priznao u sebi da je on bio zaljubljen u Margaretu još davno pre koledža.

Sandra je malo lakomislena rekao je tada Bejnsu.

Bejns se nasmejao ne rekavši ništa. Još je rastao, i Edvard je video, s nezadovoljstvom za koje je priznavao da je nerazumno, da će mlađi brat možda biti i koji santimetar viši od njega. Nisu više razgovarali o Sandri, i Bejns je istrajao u svom bezbrižnom udvaranju, koje se završilo veridbom kad je bio na poslednjoj godini u koledžu. Ni Edvard ni Margareta nisu verovali u taj brak, jer je Sandra sasvim otvoreno izjavila da ne zna hoće li voleti Bejnsa kad sasvim odraste, premda je smatrala da je sad sasvim zabavan. Ipak je do braka došlo za manje od godinu dana. Mlađi par se odmah preselio u Njujork, gde je Bejns radio kao niži službenik u nekom izdavačkom preduzeću, a Sandrine želje je i dalje zadovoljavao njen otac. Kad je objavljen rat, Bejns, koga je podstakla Sandra, prijavio se kao dobrovoljac u jedan britanski puk, i Sandra je otišla zajedno s njim u Englesku. Četiri godine borbi na svim frontovima redom nisu izazvale na Bejnsu nikakvu povredu niti ikakve spoljašnje promenē, osim još nešto višeg stasa i širih ramena; i jedno i drugo naišlo je na Sandrino odobravanje. Kad se Bejns vratio kao kapetan, svukao je uniformu što je brže mogao i zamolio Edvarda da ga zaposli, izjavljujući da će on i Sandra stanovati u kući Sitonovih. Ni jedno od njih nije čeznulo za sopstvenim domom, a ni o deci još nije bilo reči. Poslednje godine, međutim, mnogo se pominjao Njujork. Edvard je smatrao da Bejns, koji stupa u preduzeće kao mlađi brat treba da se uputi u štamparski zanat od samog početka, ali je Bejns uporno odbijao da o tome ma šta zna, izjavljujući da ne razlikuje jedan tip slova od drugog. Nije se ni najmanje interesovao za Edvardovu tipografsku biblioteku, koja je postepeno rasla. Na Edvardov užas, on nije razlikovao školski tip od garamonda, i već je provodio pola svog vremena u Njujorku uporno ponavljajući da juri pisce.

Ne znam šta da radim sa Bejnsom poverio se Edvard zlovoljno Margareti jedne zimske večeri, kad su deca već bila u postelji. Tog dana dobio je od Bejnsa pismo u kome mu se mlađi brat zaklinje da je otkrio jednog genija po imenu Luis Herou, da se s obzirom na to otkriće smesta mora otvoriti kancelarija u Njujorku, i Sandra, prema tome, već traži prostorije.

Pa, šta je to sa Bejnsom? upitala je Margareta sanjivo. Ona se to popodne sankala sa decom, pa su joj obrazi bili rumeni a oči se same sklapale od sna.

Neće da uči ništa o štamparstvu a želi da stupi u preduzeće žalio se Edvard.

Zašto ne izvidiš koliko on već zna? upitala je Margareta. Sandra kaže da ima sjajan njuh.

Kakav njuh? upitao je Edvard.

Da nanjuši ljude koji u sebi nose knjige. Edvard nije ništa odgovorio na to. Bolje idi da spavaš rekao je malo posle. Ne vredi da se praviš kao da ti se ne spava.

Na te reči Margareta je ustala osmehujući se sanjivo, kose sve u kovrčama i čupercima, i izišla polako iz sobe, dok joj se duga somotska suknja vukla za njom.

No ipak se na osnovu tog eventualnog njuha Edvard ubrzo potom saglasio da primi Bejnsa u preduzeće, a isto tako je, uzdajući se u taj njuh, počeo da razmatra pitanje njujorške kancelarije. Pre ili posle, trebalo je ocu govoriti o tome. Oprezan i spor u prihvatanju novina, Edvard je bio dovoljno mudar da zna kako te dve osobine, tako bitne, ipak nisu dovoljne. Izdavački posao zahtevao je i izvestan napor mašte, a on nije bio ubeđen da je za to sposoban. Sam Bejns bi, naravno, predstavljao opasnost za preduzeće. Mogao se smatrati srećnim ako bi se od stotine zamisli koje su se radale u njemu, pet pokazale kao ostvarljive. Taj Luis Herou je možda genije a možda i nije. Edvard uzdahnu pitajući se treba li da odbije svog mlađeg brata isto onako odlučno kao što bi odbio svakog drugog mladog čoveka koga je uzeo u službu, a onda odluči da stavi na kocku svoju veru u taj neocenjivi njuh. U sebi je otkrio veru u tu vrlinu, koju je opažao ali je sam nije posedovao. Zahvaljujući tome, želeo je da se oženi Margaretom, i ostao je s njom nepokolebljivo u braku tokom svih proteklih godina. Bio je zaljubljen u tu njenu besmrtnu osobinu. Ali otkud je taj prah besmrtnosti pao na dušu Bejnsovu, koji je rođen od istih roditelja kao i on, Edvard? Ni Lujza svakako nije imala tu osobinu. Još uvek neudata, predavala je u čedberijskoj školi. Lujza je jedan od kamenova koje on daje svojoj deci umesto hleba, mislio je Edvard katkad zlovoljno. Meri će

biti njena učenica dogodine, u petom razredu, i on nije uživao u toj pomisli. Sta njegova bledolika sestra može da pruži njegovoj stidljivoj čerčici, koja tako lako pati?

On čvrsto stisnu usne na svom glatko izbrijanom licu, dodirnu zvonce i, ne dižući oči kad je ušla njegova sekretarica Džejn Hobs, počeo da diktira:

Dragi Bejnse,

Primio sam tvoje pismo od jedanaestog o. m. Možeš raditi dalje na osnivanju kancelarije, vodeći računa o tome da ukupni izdaci ne pređu brojke koje sam ti dao, računajući tu i nameštaj, itd. Što se tiče onog autora, molim da ne daješ nikakva obećanja dok ga ja ne ocenim. Uz to moram da vidim i potpuni rukopis, kao i obično. Nikakvih akontacija, naravno, dok se ja ne odlučim. Došlo je vreme da obavestim oca o tim planovima; učiniću to danas. Očekujem velike zamerke i nadam se da ćeš mu ti dokazati da nije u pravu.

Tvoj odani brat, Ed"

Diktirao je ceo sat pisma puna brojeva, procena, odbijanja, žalbi, a onda, cupkajući se za usnu resicu i napudivši usne, počeo da razmišlja o jednoj riskantnoj odluci. Džejn Hobs je čekala. Bila je to sredovečna žena, mršava lica, i čekala je s olovkom u ruci. Edvardova slabost bila je to je ona znala, jer je bila čuvar njegove tipografske biblioteke kupovanje novih tipova slova.

O čemu razmišljate? upita ga sad.

On je pogleda pomalo vragolasto, a krajevi usana mu zadrhtaše. Poznajete li ona slova tipa fel? Juče sam ih razgledala odgovori ona.

Trebalo bi da imam janson, on se slaže s njima.

Šta je to? upita ona.

Holandski sedamnaesti vek. Pa brzo nastavi, pošto ga je ona pogledala s negodovanjem: Liči na garamond. . . lako se čita, izrazit, lep tip slova. Da, nabaviću ga . . .

Naglo je izdiktirao pismo. Prošlo je pet godina pre nego što je Džejn shvatila da on može poslovati po svojoj volji. Pet godina je Edvard podnosio da ona odlazi krišom njegovom ocu i saopštava mu šta on radi. A onda je jednog dana zaključao vrata kancelarije i, naslonivši se na njih, rekao joj da će je otpustiti ako ikad bude opet nešto ispričala njegovom ocu. On će razgovarati s ocem kad bude potrebno a ne ona! Džejn je prihvatila njegovo punoletstvo plačući gorko.

Moraćete da kupite još sandučića reče ona sad smrknuto, dižući se da iziđe iz sobe.

Poručite ih naredi joj on. Resio sam da iznesem iz štamparije zbirku inicijala i sitnijih tipova ... da sve to skupim kako bih mogao da odaberem šta hoću. Ljudi ostavljaju stvari da se svuda povlače.

Kad je ona otišla, Edvard ustade, kao obično, da obiđe štampariju. Voleo je da bude ono što su nazvali industrijskim štamptom". Ponosio se svojim novim štamparskim mašinama i fabričkom hartijom. Više od svega bojao se zamerke da posluje umetnički". Zeleo je da bude solidan u poslu. A ipak je poznavao svoju slabost. Nije se mogao odupreti finom tipu slova i skupocenoj hartiji. Tokom onih šest meseci koje su on i Margareta jednom proveli u Engleskoj i Evropi, posetio je svaku staru livnicu koju je uspeo da pronađe i doneo sa sobom uzorke starih tipova slova i rukom rađenu hartiju. Štamparija je sad bila odvojena od kancelarija, biblioteke i sobe za primanje debelim dvostrukim zidom i dvostrukim vratima. Nije hteo da buka mašina narušava atmosferu u kojoj on sastavlja planove i piše. A ovako, kroz dvostruka vrata, ta buka mu je bila prijatna. Sviđao mu se miris štamparske boje i umazani ljudi, zadubljeni u stranice koje su pripremali i štampali. Naročito je voleo da svaki čovek u štampariji poznaje donekle i posao ostalih, pa da tako svaki od njih ima osećanje celine i sebe lično kao delića cele radionice. Nemilosrdno je odbacivao svaku pomisao o nezamenljivosti. Kad bi se neki čovek razboleo ili otišao na odmor, uzeo bi drugog namesto njega. Neko u štampariji morao je znati da nastavi taj posao, a i on sam nije se libio da provede prepodne kraj mašine za slaganje.

Ali najviše od svega voleo je da posmatra kako se tabaci nove knjige izvlače iz mašine, da bi se zatim savili, složili po redu, prosili i obrezali, i tako spremili za korićenje. Knjigovežnica je bila najnovije i najmodernije uređeno odeljenje u preduzeću. Ponekad bi tu doveo Margaretu da joj pokaže uzorke platna i porazgovara o boji i šari. Nije očekivao od nje neko naročito interesovanje za posao, ali bi se ona katkad duboko i trajno zainteresovala za neki rukopis, pa bi onda zaželela da se upozna sa piscem; i od tog časa, pa dok ne bi držala u ruci gotovu knjigu, želela je da prati svaki stupanj njene izrade. Edvard je uživao u njenom prisustvu, mada mu je ono s vremena na vreme smetalo, jer Margareta nije shvatala, ili nije htela da shvati, da ta knjiga, ma kako uzbudljiva bila, možda predstavlja samo jednu od mnogih stvari na koje on mora da misli.

Tog jutra zaustavio se pred jednom mašinom za štampanje i posmatrao kako se slova prenose na debelu žučkastobelu hartiju. Odredio je tip slova kaslon za tu knjigu, sasvim malu knjigu, memoare koje je napisao neki stari gospodin iz Bostona i štampao ih o svom trošku. Bejns je s nipodaštavanjem gledao na štampanje knjiga o piščevom trošku. Tu dobiješ samo ono što su ostali izdavači odbili.

Ali Edvard nije hteo da se složi s tim. Ne posmatram tako tu stvar odgovorio je nepokolebljivim, pomalo jednoličnim glasom kojim je obično govorio poslednjih godina. Ima knjiga koje ljudineće da puste u prodaju. Pišu ih za prijatelje i porodicu. Sasvim je prirodno što hoće da se mešaju u izbor hartije, vrstu slova i povez. Ne vidim zašto to ne bi činili.

I tako je nastavio da štampa male privatne knjižice pesama, eseja i memoara, a katkad je štampao i propovedi i pacifističke brošure, i nikad nije rekao nikome, pa čak ni Margareti, kakvo potajno zadovoljstvo oseća što može da zadovolji te ljude koji žele da učine trajnim nešto u svom životu. Mahnu rukom postarijem čoveku koji je radio na toj mašini za štampanje, i mašina se zaustavi.

Je li ova boja stvarno crna? upita on. Neću da prelazi u mrku. Više bih voleo da ima ljubičastu nijansu.

Vi ste mi ovako kazali odgovori čovek i ja sam je ovako smešao.

U redu je reče Edvard posle jednog časka. Kad se osuši, postaje crnija.

Tako je složi se čovek.

Mašina opet počne da radi, i žućkastobela hartija nastavi da izlazi. Stari gospodin je pisao o svom dečastvu u Bostonu. Sećao se samo jedrilica koje su plovile u Kinu, i oduzeo je Edvardu ceo sat vremena da bi mu objasnio zašto hoće da sačuva te uspomene za svoje unuke i praunike. To daje nekog smisla čovekovom životu rekao mu je prilično stidljivo, cupkajući svoje sede zaliske.

Zaista daje, gospodine Stelingse složio se Edvard. I on je želeo da njegov život ima nekog smisla.

Resili su da ne bude nikakvih boja u ukrasima, ali da stave fine inicijale na početak svake glave, i crnobeke vinjete.

Edvard pođe dalje kroz sredinu odeljenja. Na sledećoj mašini, kao potpunu suprotnost, štampao je biografiju nekog bankara, složenu iz bodonija, na tvrdoj hartiji sa širokim marginama. On zastade diveći se ćutke štampanju. Na ovoj mašini je radio jedan mladić iz Južnog Čedberija, Džon Karozi, koga je zaposlio tek pre godinu dana; bio je to odličan

8

115radnik, nestalne naravi, i Edvard je podozrevao da je taj čovek u potaji zainteresovan za osnivanje radničkog sindikata. E pa, ako ima takve ideje u glavi, moraće da ide. Sindikalna štamparija njemu ne treba, izjavio je Edvard odlučno.

Reši se da ne razgovara s tim mladim mašinistom, i polako odšeta središnjim prolazom natrag u kancelariju. Bolje će biti da odmah razgovara s ocem, pre nego što se obojica umore od dnevnog posla. Nije voleo da izgubi strpljenje sa roditeljima. Neće to ni učiniti. Oboje su postajali detinjasti i bilo je potrebno da se čovek stara o njima, a pri tom ih je ipak vređao svaki znak gubljenja autoriteta. Otac je dobijao istu platu kao i ranije, a to je bila još jedna stvar o kojoj Edvard nije hteo da misli. Sada, kad im Lujza više nije bila na teretu i kad je Bejns sam zarađivao sebi za život, Edvard nije mogao ugušiti u sebi upornu pomisao da je njemu, Margareti i deci, koja rastu, svakako potrebno više novca nego što imaju. Međutim, preduzeće ne bi moglo izdržati povećanje plate koju je on sad sebi davao ukoliko njegov otac ne bi dobijao manje.

Ipak to neću nikada predložiti rekao je on Margareti baš prošle noći.

Naravno složi se ona, gotovo sasvim ravnodušno.

Uvek je bila ravnodušna prema novcu. Odakle novac dolazi, koliko ga imaju, jesu li obezbeđeni to su bila pitanja koja ona nikad nije postavljala. Kupovala je malo stvari sebi, i nosila je stare haljine zato što ih je volela, a ipak je bila u stanju da postupi tako rasipnički da bi njemu prosto zastao dah kao onog dana, na primer, kad je došla iz Njujorka sa starinskom ogrlicom od kovanog zlata.

Biće mi potrebno jedno dvesta dolara, Nede rekla mu je radosno.

On je osetio kako mu lice postaje purpurno od navale krvi. Nemam ih, Margareta odgovorio je jednostavno. Zauđen izraz njenog lica delovao je na Edvarda kao udarac. Oh, izvini! Samo to je rekla i smesta skinula ogrlicu.

Ponos mu se na to probudio; uzeo je ogrlicu od nje i opet joj je stavio oko vrata. Zadrži je rekao je. Neka ti to bude rođendanski poklon.

Sutradan je pozajmio novac iz banke, potpisavši menicu na tri meseca. To se desilo pre osam godina. Sad bi, naravno, lako mogao da plati tu ogrlicu.

On kucnu na vrata očeve kancelarije i uđe. Starac je sedeo zavaljen na stolici, dremuckajući, još uvek s olovkom u ruci. On otvori oči i nespretno se potapka po ustima pa promrmlja: Baš sam sabirao prodaju.

Dobro je reče Edvard veselo, pa sede na stolicu s druge strane pisaćeg stola. Otac i Bejns su imali jedan sto. Hteo bih o nečemu da porazgovaram s tobom, oče. Već dugo o tome razmišljam. Znaš da ne volim da razgovaram dok ne proučim neki problem. S tim recima hrabro ulete u samu suštinu stvari. Bolje će biti da to prebrine što pre.

■ Neću da kažem da je Bejns uticao na mene

zaključio na kraju. Ali je ipak na neki način to učinio. Bejns ima nešto čime doprinosi poslu, oče, nešto što ni ti ni ja nemamo: nekakav njuh, rekao bih! Ja poznajem dobru knjigu kad mi je donesu, i mogu lepo da je odštampan, povezem, i tako dalje, ali ja ne umem da nanjušim knjigu, a Bejns ume. Raspitujući se o tome, saznao sam da je izdavačima potrebna takva osoba. Možda je prava sreća što je mi imamo u porodici. Izgleda da je Bejns već pronašao nekoga... nekog čoveka po imenu Henou.

Govorio je živahno da bi ublažio sve jaču natmurenost očevih pepeljastosivih obrva. Možda ti imaš poverenja u Bejnsa u Njujorku reče otac

ali ja nemam . . . s obzirom na onu njegovu ženu. Sandra nije kao ova žena koju si ti dobio. Ona je nešto sasvim drugo. Odmahnu glavom, a oči mu se smračiše. Razbacuje novac na sve strane! promrmlja on. Koketuje! Koktelpartije... to je najnovija stvar, kako sam čuo. A sve ide na račun ...

Postaraću se za to reče odlučno Edvard. Nije kazao ocu da postepeno počinje da shvata kako malo muvanja levodesno predstavlja korisnu stvar u izdavačkom poslu. On je to nazivao muvanje levodesno", i vrlo je rado pristajao da se Bejns poduhvati toga. On sam bio je prisutan na nekoliko takvih skupova prilikom svojih retkih poseta Njujorku, i oni mu se nimalo nisu svideli. Ali ga je zbunilo to što je tamo video direktore preduzeća mnogo većih i važnijih nego što je bilo njegovo. To su bili ozbiljni ljudi, i on nije mogao zamisliti da uživaju mnogo više od njega u onim čudnim pićima i neobičnim komadićima hleba i nadeva. Naročito je mrzeo žene pisce. Hvala bogu, trenutno je njegova jedina žena autor bila jedna stara gospođa šezdesetih godina, koja je pi ala mladalačke priče za decu. Edvard je smatrao da su te priče bezvredne, ali su se ipak dobro prodavale i od njih su postajale lepe knjige. Ta gospođa je sama platila da se štampa prva knjiga, kao njen dar unučićima, a kad je izašlo četvrto izdanje, Edvard je ponudio da joj preduzeće objavi sledeću. Ali je ipak voleo da se govori kako je Hezletovo preduzeće muška izdavačka kuća.

Njegov otac je sedeo namrgođen i zamišljen. A onda naglo zalupi glavnu knjigu. Znam dobro da ti i Bejns vodite poslove kako je vama volja reče ogorčeno. Trebalo bi da sam i ja mrtav, kao stari Mader. U današnje vreme zemlja pripada mladima. Nije ostalo nimalo poštovanja prema starima, ma kako razumni oni bili. Čudna je to stvar čovek provede život pabirčeći nekako malo mudrosti, a onda ona nikome nije potrebna. Omladina misli da se rodila sa svom mudrošću ovoga sveta.

Edvard nije odmah odgovorio na te suviše dobro poznate primedbe. Sedeo je ćutke jedno vreme, a onda mu iznenada dođe nadahnuće. Lepo je što tako govoriš baš sad kad sam hteo da predložim nešto i da vidim kako će ti se to svideti. Otac ga pogleda iskosa; oči su mu bile ledene ispod obrva. Dakle? oteže on. Kakva je to sledeća veličanstvena ideja?

Šta misliš o tome da promenimo ime preduzeća u Hezlet i sinovi"? upita Edvard.

Otac ga pogleda razrogačenim očima. Da izostavimo starog Madera?

On nije u preduzeću, je 1" tako? odgovori Edvard. Isto kao ni Lumis ...

Hm reče otac moraću malo da promislim.

Ali zašto, oče? uporno nastavi Edvard. Na kraju krajeva, ovo je bila samo štamparija u Maderovo vreme. Ti i ja smo osnovali izdavačko preduzeće, a sad je u njega ušao i Bejns.

Tačno je da Mader nije voleo knjigu priznade otac.

Mi stvarno malo zarađujemo na njima, oče

produži Edvard. Svi kažu da se na knjigama i ne mogu zaraditi milioni, ali to je solidan, pristojan posao... pa čak i nešto više, mislim, nego samo posao.

Meni je u tome važan samo posao progundā otac zauzimajući opet neprijateljsko držanje.

E pa, meni nije u svemu važan jedino posao

reče Edvard odlučno. Neću da budem samo običan poslovan čovek. Želim i neke od dobrih stvari u životu... malo umetnosti, malo misli i malo prijatelja koje stičem izdajući knjige. Ne bih mogao sam da pišem knjige, to znam, ali volim da uzmem ono što su drugi napisali, ako je dobro, i da mu udahnem život. To je važno to je posao, ako hoćeš, ali ipak i nešto više od toga. Pisac bi bio bespomoćan kad ne bi uspeo da od svog rukopisa napravi knjigu. Šekspir bi danas bio zaboravljen da nije postojao neki štampar i izdavač kao što smo mi.

Otac je piljio u njega. Šta te je to spopalo?

upita on. Nikad te nisam čuo da tako čudno govoriš.

Pokušavam da te ubedim reče Edvard i široko se osmehnu. Ali ja, pri svem tom, tako mislim i osećam. Jedan časak su sedeli ćuteći, kao što su često činili. Sunčeva svetlost padala je kroz uzani prozor na glavu Marka Hezleta i pretvarala u sneg njegovu gustu i krutu belu kosu. Sa godinama je oslabio i osušio se, a nešto hladno u njegovoj prirodi jasno mu se ocrtavalo na zboranom licu. Mrzeo je što stari, a ipak je morao ostarjeti. Nije dobio nikakvu naknadu u starosti. Ponekad bi za doručkom bacio preko stola pogled na ženu pošto su se sva deca razišla i ostali su samo njih dvoje a ona je izgledala tako stara da bi se on uplašio. Pre deset godina bila je krupna i zdrava, prijatna žena, oštra jezika, zbog koga je on stalno bio ozlojeđen, a sad se pretvorila u mršavu, blagu, ćutljivu staricu. Katkad bi pomislio da njen um nije više onakav kakav je bio, i to bi ga uplašilo više od svega. Možda ni njegov um nije više onakav kakav je bio. Naravno, to mu niko ne bi rekao. Njegova dva sina bi nastavila da rade, lepo i krasno, svršavajući sve i ne govoreći njemu ništa. Ali on je ipak zadržao u svojim rukama obračune. Još nije bio tako star da ne može poznati kad se brojke smanjuju.

Dakle, hoće li biti Hezlet i sinovi", oče? upita Edvard.

Vide kako se otac trgao, kao da je nešto sanjao. Oh, valjda bi i moglo da bude reče pomalo gundajući. Na kraju, ovo i jesu Hezlet i sinovi", moglo bi se reći.

Tačno reče živo Edvard i ustade. Vreme je da ručaš, zar ne? Pošao bih s tobom kući, ako ne smatraš da će to uznemiriti majku.

Neće ■ reče otac. Diže se, odupirući se na naslon za ruke, nađe svoj šešir, a Edvard mu pridrža kaput. Nekoliko minuta kasnije spuštali su se zajedno liftom. Tvoja majka ne izgleda baš najbolje govorio mu je otac. Voleo bih da iskoristiš priliku da je vidiš, pa da mi kažeš šta misliš.

Hoću, oče obeća Edvard.

Opet začutaše. Nekoliko poznanika je prošlo pored njih a ni jedan od njih nije govorio pred strancima. Ali, lako im je bilo da ćute. Edvard je opetshvatio, kao što je počeo da shvata ovih nekoliko poslednjih godina, da je njegov otac star čovek. U starosti je bilo nečeg vrlo dirljivog. Ona je spopadala čoveka kao bolest, a bila je neizlečiva. Zamišljao je koliko njegov otac mora u potaji da strahuje kad uviđa kako je svake godine nesposobniji nego što je bio godinu dana ranije, kako mu snaga kopni, a razum postaje manje živahan. A tu nije bilo nikakve pomoći! Kako je bog svirep ako uopšte postoji bog! Edvard je i dalje odlazio sa porodicom svake nedelje u crkvu, i svi su zajedno sedeli u klupi porodice Hezlet. Nastavio je to da čini, iako je dušu počela da mu nagrizi teška sumnja, sumnja s kojom je on još uvek odbijao da se suoči. Sad je odbacio, i razmišljao je o tome na koji bi se način mogli utešiti njegovi roditelji, tako usamljeni u starosti. Pažnjom, naravno, i time što će biti pošteđeni uvreda; ali to nije bilo dovoljno. Morala bi postojati i neka zadovoljstva u starosti. Svako doba života, bez sumnje, ima svoje naknade, samo ako čovek uspe da ih otkrije.

Ljudi se moraju učiti kako da otkriju zadovoljstvo. Možda to i jeste pravi cilj obrazovanja pomoći pojedincu da otkrije kako će uživati u svom dobu starosti. Tako je razmišljao Edvard puštajući mislima na volju, kao što je činio uvek kad nije bio prinuđen da se umno napreže. A onda se seti svoje ćerke Meri. Lujza nikad neće moći da je nauči ničemu u vezi s uživanjem! Bio je pravi zločin dozvoliti njegovoj sestri da poučava druge! Hvala bogu što se Margareta još uvek lako smeje.

Podnevno sunce je toplo grejalo, i na ulici su deca gledala da ugrabe nekoliko minuta igre između škole i ručka. Prednja vrata na Hezletovoj kući bila su otvorena, i u predsoblju se osećao miris pečene govedine, koji je dopirao kroz otvorena kuhinjska vrata.

Majko! viknu Mark Hezlet. Ed je došao na ručak! Onda se okrete sinu. Kladim se da je u kuhinji; radi tamo dok je služavka posmatra. Ne mogu je naterati da se odmara. Edvardova majka se pojavi na kuhinjskim vratima, odvezujući kecelju. Zborano lice joj se ozari kad ugleda sina. E, to je baš lepo od tebe, Edvarde. Čekaj samo da okačim kecelju. Šta se to desilo da si ti došao kući?

Edvard se saže i poljubi je u usahli obraz. Ništa. Prosto sam hteo da vidim kako si.

Ne može biti bolje odgovori ona. Nadam se da govedina nije preprečena. Ova devojka voli da meso bude kao đon. Hoćeš li da opereš ruke?

Otići ću gore reče Edvard.

Pope se uza stepenice i uđe u svoju staru sobu. Sve je bilo potpuno isto kao i uvek. Čak je i postelja bila nameštena, kao da će on te noći spavati u njoj. Oseti se kao da se vratio u neku toplu ljušturu koja je sad postala suviše mala za njega, i nešto ga podseti na njegovo dečastvo. Opra ruke u starinskom umivaoniku sipajući vodu iz krčaga u lavor. U kući je postojalo kupatilo, ali je njegova majka zadržala umivaonike u spavaćim sobama. Posle nekoliko minuta Edvard siđe u prizemlje; roditelji su ga čekali, u svojim naslonjačama, a devojaka je stavljala pečenje na sto.

Zdravo, Gledis reče joj on.

Kako ste, gos“n Hezlet! odgovori devojka. Bila je farmerska kći, bleđa i pegava lica, i ridaste kose vesto spletene u viticu. Deset godina ranije ona bi sedela za stolom, zajedno sa porodicom, ali sad to nije činila. Hezletovi su zauzeli veći položaj u gradu, i gospođi Hezlet to više ni na pamet nije padalo. Još uvek je bila predsednica Ženskog hrišćanskog trezvenjačkog društva; sastajale su se redovno jedanput mesečno tu u kući, i osećale se važnima, svesne da je njihova delatnost imala uspeha. Edvard nikad nije razgovarao s majkom o prohibiciji. Stari Tomas Siton naučio ga je da oseća koliko je glupo braniti ljudima da čine ono što su, izgleda, čvrsto resili da čine, i atmosfera u Sitonovoj kući bila je sasvim drukčija nego u ovoj. Tomas Siton je pio isto kao i uvek, i ljutio se zbog petljivine oko nabavke pića, a Tom Siton se na džentlmenški način bavio poslovima u vezi s krijumčarenjem alkohola. Odnosno, brinuo se o uvozu škotskog viskija. Edvard je verovao da je njegovoj majci sve poznato, ali ni ona to nije pominjala.

Zabrinuta i ozbiljna lica, posmatrala je kako se seče pečenje. Otac nije bio naročito vest u tome, i majka se nije mogla smiriti dokle god se ne uveri da vlakna u mesu idu u suprotnom pravcu od noža. Otac je pažljivo naoštrio nož i počeo da seče tanke reznjeve mesa, iz kojega je potekao crveni sok. Majka uzdahnu s olakšanjem: Divno pečenje . . . baš se radujem što si došao danas, Edvarde. Kako su Margareta i deca?

Svi su dobro reče Edvard nežno. Margareta je danas uzabrala prvi pupoljak zelenkade.

Je V da? odgovori gospođa Hezlet. Misli su joj sad bile obuzete pečenim krompirima koje je Gledis služila oko stola. Uzmi taj veliki, Edvarde, . . . izgledaš mršav.

Nikad nisi zadovoljna mojim izgledom progundao je on ljubazno. Ali ipak uze veliki krompir, s koga je kapalo maslo.

Jesi li začinila povrće kao što sam ti rekla? gospođa Hezlet upita Gledis.

Oh, teško meni! zaječa devojka, pa spusti krompire na sto i odjuri u kuhinju.

Pamet joj nije duža od nosa primeti gospođa Hezlet.

Nos joj je dovoljno dugačak reče gospodin Hezlet. Isti je kao u njenog oca. Uvek sam govorio da je nos staroga Bebkoka dugačak odavde do Jerusalima.

Ubeđena sam da Gledis priča svojim sve podbogom što mi radimo izjavi gospođa Hezlet uzdišući.

Edvard se osmehnu. Pa, vi ne radite ništa tako rđavo.

Je li malom Tomu već ispao onaj očnjak? upita gospođa Hezlet pošto su neko vreme bili zauzeti jelom. Ispao je; znam da se to desilo zbog toga što je Tom očekivao da će naći novčić od deset centi pod jastukom, a ja sam na to zaboravio priznade Edvard.

Otac se nasmeja. Kladim se da te nije ostavio na miru dokle god ga nije dobio. ■ Nije reče Edvard.

Mali Tom je zaista bistar dečak! uskliknu majka. Znam da ne voliš zeleno povrće, Edvarde, ali ovo je nešto novo, zove se prokelj. Već nam je dosadio spanać otkako tvoj otac više ne može da svari kupus.

Bio je to isti onaj nevezani razgovor kao i u minulim danima, ali tako prijatan i ugodan. Trpezarija je bila topla, a miris jela podsticao je Edvardov apetit. On uze dve male, mekane zemičke i namaza ih debelim slojem maslaca. Voleo je da ponekad tako sedi sam s ocem i majkom. Bili su nežni roditelji prema njemu, i on već beše zaboravio one njihove navike koje su ga ljutile dok je rastao. Sad je prosto osećao da su oni dobri i da ga vole, i da ga ovde čvrsto okružuju zidovi doma. Zeleo je da se i njegova deca osećaju tako u njegovoj kući.

Bejns hoće da živi u Njujorku reče otac odjednom.

Gospođa Hezlet ispusti viljušku. Za ime božje . . . zbog čega?

On smatra da nam je potrebna filijala u Njujorku... da nalazimo nove pisce i tako dalje reče Edvard uzimajući još jedan komad iz činije sa vrućim zemičkama koju je Gledis nosila oko stola.

Gospođa Hezlet pričekala da devojka izađe iz sobe. Čini mi se da imate već onoliko knjiga sa koliko možete da izađete nakraj. Nisam mogla da čitam onu poslednju, "Oprljeni cvet", je li tako beše?

Ipak je počela da se prodaje reče Edvard. "Oprljeni cvet" je bila knjiga nekog pisca koga je on našao u Engleskoj, nekog čoveka po imenu Piter Pit. Ni on nije razumeo tu knjigu, ali je naslutio nešto nejasno u njoj, kao neku udaljenu muziku. Margareta ju je pročitala triput. Ne smem ni da mislim na Bejnsa i Sandru u Njujorku reče uto njegova majka. Oh, oni će trošiti novac kao vodu... onako zajednički, kao petak i subota! Volela bih da Bejns malo čvršćom rukom drži svoju ženu. Pravi je šmokljan. Katkad je to zaista odvratno.

■ Rekao bih da smo svi mi šmokljani kad su u pitanju naše žene reče Mark Hezlet i blago se osmehnu.

Gospođa Hezlet se malo uvredi. E, oče, ne znam kakvog povoda imaš da to govoriš. Ja sam dobro pazila da se držim onde gde mi je mesto u kući.

Oh, pa... to je bila šala.

Veoma rđava šala!

Ne svađajte se, vas dvoje reče Edvard ljubazno. Pružate rđav primer svojoj deci.

Eto ti, majko! uzviknu gospodin Hezlet pomalo obešenjački. Zar ti nisam govorio?

Oh, čuti, ti. . . reče gospođa Hezlet s nezgrapnom šaljivošću. ■ Ponaša li se još Tom Siton onako rđavo kao i obično?

Nisam ga video mesec dana odgovori Edvard. Na njegovog šuraka svaljivalo se, u ovoj kući, sve nezadovoljstvo njegove majke. Uprkos dvostrukom braku, porodice su ostale tuđe jedna drugoj i sretale su se samo u zvaničnim prilikama. Edvard se već sasvim odomaćio kod Sitonovih, ali Margareta se ovde nikad neće osećati sasvim kao kod svoje kuće. Edvard je bio potpuno svestan šta je tome razlog; njegova je majka uvek morala da stekne povoljno mišljenje o nekom pre nego što ga srdačno prihvati, a nije mogla da stekne takvo mišljenje ni o jednoj od svojih snaha. Znala je, mada to ne bi priznala čak ni samoj sebi, da porodica Siton zauzima u Čedberiju viši društveni položaj od Hezletovih, ali je u duši i dalje ostajala ubeđena da porodica Hezlet, onako ispravna, poseduje vrlinu s kojom se ne bi mogao takmičiti ni jedan Siton. Među Hezletovima nikad nije bilo nijedne pijanice, niti je ikad došlo do razvoda. Povrh toga, Hezletovi su odlazili u crkvu, a Sitonovi nisu ili bar nisu odlazili redovno.

Kazao sam Bejnsu da ćemo to pokušati samo godinu dana reče uto Edvard. Ako uspe da postigne toliku dobit u poslovanju da pokrije svoju platu i režijske troškove preduzeća, onda ću ja da razmislim dalje o toj stvari.

Otac zapisa ono ja", umesto mi", i očuta. Ta reč je bila samo znak, nehotičan znak, da Edvard sebe smatra za najvažnijeg u preduzeću, ali ona zahode nov trn u srce starijeg čoveka.

Pa, ja ne bih primio na sebe odgovornost u vezi s tim reče on poluglasno. Šta imamo od slatkiša, majko?

Pitu s jabukama reče ona brzo sama sam je mesila, jer Gledis napravi koru s prsta debelu i tvrdu kao guma.

Grešno je da se tako upropašćuje dobra hrana.

Pita se pojavi, još vruća, i kad je gospođa Hezlet raseče, prijatan miris šećera i cimeta pomeša se s mirisom jabuka.

Kakav ručak! promrmlja Edvard. Neću biti u stanju da išta radim ceo sat.

I ne moraš reče njegova majka odlučno. Njeni usahli obrazi behu lako porumeneli dok je sekla velike kriške pite i ponosito ih dodavala. Ima skorupa u onom krčagu... ili bi više voleo malo sira?

Uzeću sir reče Edvard i uze četvrtasti komadić žutog, prevrelog sira.

Počeo je da oseća sitost i neku klonulost. Naravno, bila bi prava ludost jesti ovako svakog dana. Njegov je ručak bio sasvim mršav, a glavni obed je jeo uveče. Međutim, voleo je dobru hranu, a znao je da je voli, pa je bio

neumoljiv prema sebi kad je bio u pitanju stas. Jedino kad bi došao svojoj kući, kao sad, dozvolio bi sebi da jede isto onako kao što je bio dok je bio dečak.

Verujem da će poslovi sad malo procvetati reče on ocu. Reklo bi se da stvari dobro stoje. To je jedan od razloga zbog kojih možemo pustiti Bejnsa da malo radi po svojoj glavi.

Doći će republikanci, za promenu složi se otac s njim.

Jadni stari Vilson reče Edvard.

Meni ga nije ni najmanje žao pobuni se majka. Počeo je da nas upetljava u sve i svašta. . . sigurna sam da je i sam sav zbrkan. Kažu da je, tako reći, poremetio umom.

Ne verujem u to odgovori Edvard. Nije rekao roditeljima da je nepokolebljivo glasao za Vilsona svake četvrte godine. Taj čovek je bio za nekoliko desetina godina ispred svoga naroda, on je gledao preko planina u budućnost. Stari Tomas Siton ga je najzad u to ubedio. Ali to nikad ne bi moglo da se objasni njegovim roditeljima. Kakvu je promenu kod njega izazvala ženidba s Margaretom! On se osmehnu na majku. Ne mogu da progutam više ni zalogaja.

Zaista si dobro jeo reče ona nežno. A sad, valjda, ne moraš smesta da ideš? Tvoj otac uvek malo prodrema.

■ I treba, ali ja ne smem ... još reče Edvard. Džejn Hobs će brojati koliko sam minuta zadocnio.

Oh, ta usedelica! reče majka popustljivo. Smatrala je da su sve neudate žene osobenjaci. A onda se lako namršti. Edvarde, volela bih da se Lujza uda.

Nema nikoga na vidiku? upita on savijajući salvet i uvlačeći ga u svoj stari srebrni prsten.

Ona je tako čutljiva požali se majka.

Mislim da će se udati dockan reče Edvard ne bi li je utešio. Možda za nekoga starijeg od sebe.

Trebalo bi da se uda pre nego što napuni tridesetu.

Pa, onda ima pred sobom još nekoliko godina. On ustade i naže se k majci. Hvala na divnom ručku. Večeras neću moći ništa da okusim.

Nadam se da mi Margareta neće to zameriti

reče majka i malo se naroguši.

Ona nikome ništa ne zamera reče nesmotreno Edvard. Osim, možda, Meri.

Stroga je prema tom detetu! uskliknu njegova majka. I ja sam to primetila. . . iako je za mene Meri najbolje dete koje imate.

Majke i kćeri promrmlja otac. On beše ustao, i sad je ležao opružen na starom kožnom divanu ispod prozora.

Oh, čuti! viknu gospođa Hezlet. Ja sam sigurna da sam uvek bila nežna prema Lujzi.

Nikad joj nisi poklanjala onakvu pažnju kao dečacima odvrati gospodin Hezlet.

Šta je to s vama dvoma? upita Edvard. Ne sećam se da ste se toliko raspravljali kad sam bio mlad.

■ Sad imamo više vremena za to reče otac Oči su mu bile sklopljene, a usne razvučene u skriveni osmejak.

Stari ljudi postaju tako nezavisni požali se majka.

To je poslednja prilika koja nam se ukazuje odvrati otac.

Oh, ti stara dangubo! reče majka s puno ljubavi.

Edvard se nasmeja. Bogme, vi se lepo zabavljate! Do viđenja uskoro, oče.

On izađe u predsoblje, stavi šešir i obuče kaput; bacivši pogled u trpezariju, spazi majku kako pijucka svoju kafu. Otac je počeo tiho da hrče. U sobi je vladala neka atmosfera puna srdačnog zadovoljstva, i Edvard shvati koliko voli svoje roditelje. Vratio se u kancelariju, srca obuzeta nežnošću i pitajući se da li će jednog dana kad on bude star njegova deca gledati u njega i voleti ga isto tako duboko i malo podsmešljivo. Tako se jedno pokolenje vezivalo srcem za drugo. Krajem tog dana vraćao se Edvard kući, još uvek obuzet tim osećanjem trajnosti. On je u svome vremenu, i približavajući se najboljim godinama ispunjavao svoju dužnost. Rano proletnje veče bilo je hladno, i on je oko vrata prikupio okovratnik sivog kaputa. Šal je tog jutra ostavio kod kuće jer ga je prevarilo blago proletnje nebo, ali sad su veliki beli oblaci dolazili preko bregova, nošeni krilima severca. Ako vetar oslabi, može još uvek prekonoe da stegne mraz. Edvard je išao uz vetar ka svojoj kući, i ugledao ju je kako se pomalja, čvrsto građena, sa svojim zaleđem od drveća. Bila je četvrtasta, krov joj je bio nizak, a ograđeni tremovi beleli su se na večernjoj svetlosti. Za deset godina šumske senke postale su tamnije, a drveće koje su on i Margareta zasadili svog prvog zajedničkog proleća više nije bilo mlado. Brestovi koji su rasli duž puta do kuće pretvarali su se postepeno u veličanstven drvored. Koračao je između njih, opekama popločanom stazom, i gledao kako se u njegovoj kući pale svetiljke, jedna za drugom. To je bila Margareta. Znao je tu njenu naviku da ide iz sobe u sobu, čim zađe sunce, i da svuda pali osvetljenje. Nije volela sumrak, a i deca su naučila od nje da zahtevaju svetlost čim okolina postane siva.

Prošlo je jedanaest godina, i ta kuća je postala deo njega kao i njegovo rođeno te!o. Pri pomisli na to da on i Margareta žive tu zajedno sa svojom decom, njegova ambicija se vinu nekud daleko. Zeleo je sve za njih. Drugi ljudi bi možda želeli zabavu, putovanje, slavu i novac, a sve što je on želeo bilo je za njih najpre za Margaretu, a onda za decu. Radiće za udobnost, lepotu i bogatstvo, da bi sve to onda mogao da podari njima.

On otvori vrata što su vodila u prostrano i duboko predsoblje i uđe; tu je stajala Margareta i palila poslednju sijalicu.

Ti koja daruješ svetlost promrmlja on. A onda mu srce zakuca brže. Spazio je neki neobuzdan i nežan sjaj u njenim očima. Znaš li zašto te volim? upita ga ona običnim glasom, koji ga nije prevario.

Zbog nečeg novog? upita on vešajući kaput u mali orman ispod stepeništa.

Možda ti nikad nisam rekla odgovori ona.

Još skrivaš ponešto od mene? reče na to on. Obgrli je desnom rukom oko ramena, a levom joj zabaci glavu unazad. Dakle, zašto me voliš? upita.

Zato što me nijednom za ovih jedanaest godina nisu podsetio na račune za elektriку kad sam uveče palila osvetljenje!

Je li to sve? Pretvarao se da je razočaran.

Ah, to je divno! uskliknu ona.

On je opet nežno poljubi u usta, osećajući kako je sve mogao poznati već po prvom dodiru njenih usana.

Pusti je, jer je znao da ona sad ne želi da ostane dugo zagrljena. Naučio je da je pusti pre nego što se sama oslobodi njegova zagrljaja. Ah, koliko je stvari naučio o tome kako je treba voleti! U ono davno vreme kad su se tek venčali, vredalo ga je kad bi se tako brzo izmigoljila. Zeleo je da svaka stvar večno traje. Sad je znao da sve može za nju postati zatvor, pa čak i njegova ljubav. Okrenu se stepeništu i počeo polako da se penje u svoju sobu, a Margareta je stajala i gledala pa.

Hoćeš li da čuješ još jedan razlog zbog koga te volim? upita ona.

Edvard zastade; ona priđe i položi ruke na drvene ploče kojima je bilo obloženo stepenište, a on pogleda dole u njene plave oči. Još jedan razlog?

Još jedan. To je... što nikad ne gasiš svetiljke koje ja upalim.

Zašto bih to činio? izrvdavao je on da joj odgovori. Samo ga je neka intuicija, koju ni sam nije razumeo, upućivala da nikad ne gasi svetlost koju je ona upalila. Cesto je želeo da to učini čeznuo za tim, u stvari, u dubini svoje štedljive duše. Prava je ludost goreti odjednom dvanaest svetiljki. I sada ga ona njegova stalna rešenost da ništa ne krije od nje natera da joj kaže. On se naže preko ograde i, gledajući u nju, reče sa polustidljivom iskrenošću: Margareta... slušaj, moram ti reći... uvek sam želeo da pogasim svetiljke. Činilo mi se preterano osvetijavati celu kuću.

Njen smeh polete k njemu kao sjajan mehurić. Znam da si želeo da ih pogasiš. Ali nikad to nisi učinio! Ponekad sam mislila, večeras će sigurno učiniti ... ponekad kad si bio ljut, ili kad smo se dohvatili, kao što mi to umemo. Ali ti nikad nisi to učinio.

Njena žestina posluži mu kao opomena. Ne srne jurnuti dole k njoj, da joj izrazi svoju ljubav. Ovaj put se ona njemu približavala. Mora se malo povući, dozvoliti joj da nastavi, dok mu se najzad ne preda. Oh, naučio je on to dobro!

Ludice! reče joj.

Produži da se penje uza stepenice, a Margareta je stajala i gledala za njim; znajući da ga ona posmatra, išao je mirno dalje, dok mu je srce udaralo

o grudnu kost.

U svojoj sobi se umi i presvuče, pa onda uz belu košulju brižljivo odabra kravatu crvenu kao vino. Margareta je obukla svoju plavu somotsku haljinu, video je to kad je ušao u kuću. U početku je bio glup kad je trebalo zapaziti te sitne znake, ali sad je to naučio. Još davno, kad se zakleo da neće imati druge ljubavi sem nje, shvatio je da se ona raznolikost za kojom žude svi muškarci može naći u Margareti, samo ako on bude imao dovoljno strpljenja i mudrosti da osvoji njenu mnogostruku ličnost.

A ipak je to veče proticalo kao i obično. Čuo je kako njegova najmlađa ćerčica nešto guče, pa je otišao u sobicu na drugoj strani predsoblja i našao je kako leži u svom krevetu, okupana, nahranjena

i spremna da utone u san. Vukla je za uši otrcanog ružičastog plišanog medveda, čija je njuška bila vlažna pošto ju je ona žvakala. Kad ga je ugledala, meca pade, a ona se široko osmehnu, očarana što ga vidi.

Tataa promrmlja sva ushićena. Edvard je nežno podiže, privi je uza se i poljubi u meki, mirišljavi, punački vratić.

Uuh! reče mala glasno i zakikota se. On shvati da se mora obrijati.

Hvala ti što si me podsetila reče ozbiljnim glasom pa počeo da cupka po sobi, još uvek držeći je u rukama, i dobi kao nagradu za to žuborav smeh. Njen smeh je bio zaista tako neumeren da se završi napadom štucanja, u kome je ona uživala, ponovo obuzeta divljenjem; da bi je umirio, morao joj je dati gutljaj vode, koji ona ispljuva na grudi njegove čiste košulje.

Ehej, mlada damo! reče on odlučno. Spusti je natrag u krevetac, poljubi u oba obraza, vrati joj plišanog mecu, i čupnu je za plavu koverču navrh glave. Onda ode u svoju sobu, obrija se i ponovo presvuče košulju.

Baš kad je već bio spreman da siđe, njegov sin Tom pođe gore da ga potraži. A Meri otvori dole ulazna vrata.

Čuo je njeno prvo pitanje: Mama, je li tata već došao? Neka je blagoslovena zbog toga što uvek to upita pre svega! Meri dojuri uza stepenice i upade u njegovu sobu. Iza nje je išao Tom. Ličio je na starog Tomasu, onako plećat i ridokos. Meri je bila crnomanjasta. Edvard joj je i nesvesno podario svoje smeđe oči, a imala je Margaretinu kovrčavu crnu kosu. Ali u njenom ponašanju nije bilo Margaretine smeđe neusiljenosti. Koraćala je bojažljivo, ne znajući nikad sigurno kako će je dočekati. Jedna od njegovih očinskih dužnosti je i ta, reče Edvard

sam sebi, da je oslobodi te senke, pa da se ona kreće kao neko ko korača obasjan svetlošću. Čudnovato je kako Margareta nije mogla shvatiti šta on misli kad pokušava da joj govori o tome!

Pruži ruke najpre ka ćerci, ali oseti kako ga je sin zgrabio za mišicu i povukao k sebi. Ehej, dame imaju prednost! reče mu on. Meri nije dama prezirivo izjavi Tom. Ona je obična devojica.

Za tebe je dama, mladiću!

Tom ga uhvati čvrsto za mišicu. Tata, mogu li da dobijem bicikl? Moj tricikl se slomio. A, uz to suviše sam velik. Mogao bih da ga dam Sendi kad dovoljno poraste.

Oh, do đavola, stari! Ne mogu tek tako da obećam, pre nego što razgovaram s mamom.

Meri nije progovorila ni reči. Osećao je kako se jako pripija uz njega, obgrlivši ga oko struka, i prislanja mu glavu na grudi.

Kako si, zlato? reče. Jesi li lepo provela dan?

Jesam prošaputa ona.

Hajdemo dole na večeru ...

Tu je izvojevao pobedu nad Margaretom. Kod Sitonovih deca nikad nisu večeravali s porodicom. Najpre se služila laka večera za njih pa onda glavni večernji obed za roditelje i njihove goste.

Sve to odgovara Englezima rekao je Edvard. Oni ne vole da se deca muvaju oko njih, ali ja volim. Najzad su se sporazumeli, i deca su posle svog petog rođendana dolazila na večeru.

To veče Edvard zauze mesto čelo stola i osmehnu se na ženu preko vaze s proletnjim cvećem. Heti unese zdelice sa supom, spusti ih na sto i opet izađe. Porodični obed počeo; tako je kao obično i kao što će, nadao se Edvard, teći dokle god on bude živ. Slušao je šta mu pričaju deca i odgovarao im, da bi im ugodio i da bi ih ispravio, a Margareta bi se povremeno umešala sa svojom uobičajenom živahnošću. Imala je u vidu njegove jutrošnje reči i bila je nežna prema Meri; Edvard primeti da se uzdržavala da je opomene zbog sitnih grešaka u ponašanju za stolom. Veče je bilo kao i svako drugo, a ipak je on bio potpuno svestan toga da je to jedno od retkih večeri i da su, uprkos dečjem prisustvu, on i Margareta sami jedno sa drugim. Danas sam ručao s ocem i majkom reče joj on. Goveđu pečenicu i sve ostalo... večeras neću moći baš mnogo da jedem.

Goveđu pečenicu, i šta još? upita Tom radoznalo.

Pitu s jabukama ■ odgovori on.

Mi imamo piletinu i kompot od bresaka reče Margareta.

Smešne, beznačajne reči, a ipak je on sve vreme zapažao neku dremljivu nežnost u njenim očima. Jesu li deca osećala nešto čarobno u vazduhu? Da li je on ikada kao dete osetio kako se ta svetlucava, srebrnasta paučina ispređa preko stola, povezujući njegove roditelje? Nije to nikad primetio, ali možda u onoj kući ona nikad i nije bila izatkana. Duboka ćutljivost razdvaja dve generacije u svakoj pristojnoj kući, a njegova je kuća pristojna, isto kao što je bila i kuća njegovog oca. Ovde je on otkrio nešto: kad bi Margareta bila duhovita i smejala se piskavo, on bi se povlačio, mada se i sam smejaio, jer je bio svestan da ona time izjavljuje svoju želju za samoćom. Ali kad bi ona odbacila šale i kad se ne bi smejala, mogao je da joj se približi; onda ga neće odbiti. Oh, kako je strašno bilo njeno odbijanje! Još uvek ga se čuvao, čak i posle toliko godina. Margareta, žena, bila je u suštini povučena, a on nije, i to ga je čudilo. Ona je s radošću dočekala decu, jedno za drugim; bila je nežna, prava majka, i othranila ih je na svojim grudima. A, ipak, kad bi došlo vreme da se odbiju, bila je nemilosrdna i jedva je čekala da se otrgne od njih. Nije to razumeo kad se dogodilo prvi put, s Meri, i optužio je Margaretu da je bez osećanja prema detetu. Zatim mu se, pre Tomovog rođenja, pružila prilika da posmatra jedno malo pseto, ženku kokera spanijela koju je sam odgajio. Okotila je štenad i hranila ih danju i noću; ne ostavljajući ih ni časka, sve dok jednog dana, kad su potražili k njoj da sisaju, nije iznenada počela da ih ujeda, i oni su otišli skičeći i pokunjeni. Bila je gotova s njima i grudi su joj presahle, pa ih je morala na silu oterati od sebe da bi se oporavila. Nije ispričao Margareti o tom poređenju, ali je razmišljao o njemu, sećajući se uvek svoje zakletve da će mu brak biti najvažnija stvar u životu. Nije shvatio kako je to obećanje krupno u času kad ga je davao, ali ga sad više nije mogao povući. A bio je isto tako svestan i onoga što je Margareta obećala. Nikad nije čuo da je izrazila želju da se rastavi od njega. Međutim, znao je bar to da je bilo trenutaka kad nije mogla podneti njegovu blizinu, isto kao što više nije želela dete na svojim grudima.

U početku je bio uvređen do dna duše, i onih prvih dana bio je tako lud da ju je katkad optuživao da ga ne voli. Ona je izjavljivala da je ta optužba obična ludost, a ipak nije umela da objasni zašto ne želi da joj se on približi. Ostavi me ponavljala je. Hoćeš li, prosto, da me ostaviš na miru, Nede?

Ali zašto, Margareta?

Otkud ja znam? Samo nemoj da me dodiruješ. Jednom ili dvaput zaželeo je da poveri svoje neprilike drugim oženjenim ljudima, ali ga je njegova uporna osetljivost sprečavala u tome. Da ju je manje voleo, možda bi mogao da govori o tome; ali ovako je nije mogao otkriti pred tuđim očima, ni duhovno ni telesno. I zato je prigušivao svoj bes, a kad je jednom zatvorila vrata pred njim, prihvatio je to poniženje i odlučio da čeka dok ona ne dođe k njemu. Međutim, njen je ponos bio ravan njegovom. Nije došla, pa se zato on, sad ljut na samog sebe, opet približio njoj, mada samo recima.

A da bi to, u stvari, ostalo samo na recima, izabrao je trenutak kad su sedeli u dnevnoj sobi posle večere. Bilo je to pre njihovog puta u Englesku. Meri je bila još beba, i stavili su je rano u postelju. Sećao se da je on čitao drugi

Tenantov rukopis, a Margareta svirala tiho u klavir, prigušujući zvuke. Sedeo je i posmatrao njena prava i ljupka leđa, i obraz poluokrenut k njemu. Onda je progovorio. Margareta!

Mada je to rekao sasvim nežno, ona se jako trgla na zvuk njegovog glasa i ruke su joj klonule udarivši zaglušni akord. Molim? Glas joj je bio prilično veseo.

Hoćemo li malo da porazgovaramo?

Nije bio spreman na radost s kojom se ona smesta okrenula k njemu. Oh, Nede, hoćeš li zaista?

Spustio je rukopis na sto, a ona je prišla i sela u naslonjaču naspram njega. Margareta, ako si htela da razgovaramo, zašto mi to nisi rekla?

Pa ti si bio hladan kao stena! uzviknula je ona blago.

On se zapanjio. Ja! Ti si bila mnogo milja daleko od mene!

Odmahnula je glavom i posmatrala ga bez reči, stežući zubima gornju usnu.

Promenila si se otkako smo se venčali prekorno je rekao on. Imala si običaj da mi sve kažeš.

Margareta i dalje nije ništa govorila.

Vidiš? rekao je on razljučen iako beše odlučio da se ne ljuti. Ni sad me ne pomažeš. Sta se to desilo među nama?

Jedna od divnih stvari na njoj bila je nežna koža, bela naspram crne kose; sad ju je oblilo tamno rumenilo. Nikad ne mogu da odem od tebe rekla je ona, i Edvard je, na svoj užas, spazio kako je počela da drhti; ruke su joj se tresle tako da ih je morala čvrsto stegnuti u krilu, a usne su joj podrhtavale.

Htela je da ode od njega! Pričekao je jedan trenutak dok se nije utišao prvi talas bola. A onda je rekao što je mogao mirnije: Ali, trebalo je da mi kažeš ako si želela da odeš. Hoćeš li da ideš svojim u posetu? Heti se može brinuti o meni. A možda bi volela da odeš u Boston ili Njujork... možda čak i u Englesku, recimo?

Uvek smo govorili da ćemo ići zajedno u Englesku odgovorila je ona.

Stideo se zbog besmislenog položaja u kome su se nalazili, sedeći tako lice u lice, a ipak mučeći se da nađu jedno drugo. Lakše bi nam bilo kad bismo zaboravili da smo venčani rekao je osetivši iznenada neko nadahnuće. Zamislimo da smo onakvi kakvi smo bili pre toga!

Margareta se osmehnula, i on je video da joj se celo telo opušta. Prestala je da drhti i nasmejala se. Nede, baš si pametan. Hajde da učinimo još nešto više... da se pravimo kao da razgovaramo o dvema drugim osobama... ne o tebi i meni... nego, prosto, o njemu i njoj, negde, ma gde, ma o kome,

o nekome ko se tek venčao i ima divnu bebu, i sve je zaista savršeno, divna kuća, isplaćeni računi... odnosno, skoro svi računi. Tu je, naravno, ona moja nova haljina, znaš da je i suviše skupa, ali morala sam da je nabavim iz izvesnog razloga... u onom trenutku. Sad više ne marim za nju, i žao mi je što sam dala da se prekroji.

Biće isplaćena ovog meseca rekao je na to on. I zato kažimo da je plaćena. U redu. On

I ona".

Upustio se u to maštanje pomalo kruto, osećajući se vrlo glupo. Lakše bi bilo da razgovaraju neposredno, a možda i ne bi. U svakom slučaju, neka bude po njenom. Sta je bilo s tom ženom? upitao je. Voli li svog muža ili ne voli? To se on" stalno pita. Možda ju je prosto silom nagovorio. Na kraju krajeva, taj on" je tvrdoglav čovek, i seća se da je navaljivao ... pomalo... da se oženi njom.

Oh, kako može i pomisliti da ga ona ne voli? uzviknula je Margareta. Ona se oseća kao da tek sad počinje da shvata kako treba da ga voli. Odnosno ... ponekad se tako oseća.

Ne uvek?

Ona ga obožava vrlo često, ponosi se njim zato što vidi da je promućurna glava, zaista... više nego što je mislila. Njen otac joj je baš pre neki dan rekao: Dobila si nešto u tom momku." Ali ima trenutaka kad ona hoće da bude sama.

Zato što ga mrzi? upita je on.

Ne odgovorila je Margareta ozbiljno. To ona sad počinje da uviđa ... ne zato što ga mrzi, nego prosto zato što katkad hoće da bude sama i nepodeljena, potpuna. Neće stalno da deli sebe. Ali, uglavnom, skoro uvek to ipak hoće.

Posmatrao je nju, koja je bila njegova žena, njegova svojina, i osećao kako mu se kida meso. On nikad ne želi da bude sam, da ode od nje rekao joj je.

Margareta je opet zadrhtala, sasvim malo. Oh, to je zato što je on drukčiji.

On je samo ljudsko biće... možda i suviše ljudsko.

Nije to u pitanju... oni su oboje ljudska bića, Nede, i u tome su isti.

Znači, ona ga se ne boji?

Oh, ne ... u stvari, nalazi čak da je on privlačan ... kao ljudsko biće!

Sad su se netremice gledali. On je postavio sledeće pitanje:

Oseća li ona da u njemu postoji jedan deo koji nije ljudski?

Ona... ona ne bi volela da kaže da to nije ljudski...

Ali nije?

Možda, samo nije ... prirodno ...

Zar je prirodno različito od ljudskog?

Jeste.

Opet je nastupila duga počivka, onda je došlo njegovo pitanje: A ona nema to prirodno u sebi?

Da ... da... ima ga.

Pa zašto se... onda odvaja od njega? Margareta je napregnuto razmišljala, a crne tanke obrve bile su joj skupljene nad poštenim očima. Ona ne zna... ali možda je stvar u ovome. U njemu ona oseća tu fizičku prirodu kao nešto odvojeno... što je uvek tu, i vreba.

Vreba?

Priliku.

Priliku?

Napravila se kao da ne primećuje pitanje u njegovom glasu i žurno je nastavila, kao da neće moći da zapamti sve te željene reči ako ne pusti misli da brzo lete s njima. U njoj, fizička priroda je izmešana sa svim ostalim. Nije odvojena... ne vreba ... u stvari, najčešće ona i ne zna da je ta priroda u njoj. Jedino kad u njemu spazi nešto što joj se učini naročito privlačno... oh, ponekad kad spazi da mu je profil zaista lep, ili da su pleća široka... ili, možda, kad je on prosto zamišljen pa onda ugleda njegovo lice u novoj svetlosti... ne znam... ali, u svakom slučaju, onda i ona oseti u sebi tu prirodu. Samo, ona se ne odvaja od svega ostalog i nije fizička, u početku. I ne vreba, znaš, Nede. Ona se mora dozvati.

Edvard se nagnuo k njoj, ali nije hteo da joj priđe bliže niti da je dodirne. Ali, draga, kako ću ja to da znam?

Opet je odmahнула glavom, i njega je zbunila ta nova, stidljiva Margareta. Do tada su razgovarali o svemu na svetu osim tih ličnosti on" i ona", koje su bile njihovo skriveno ja".

Zar ne bi mogla da mi daš neki mali, neprimetni znak, draga? Kad bi to mogla ...

Odmahnula je glavom.

Obećavam da te neću terati da žuriš rekao je mirno. Ti ćeš biti ta koja će dati znak.

Možda ću se stideti da to učinim.

Stideti... od mene? Oh, nije valjda, Margareta!

Nije skidala očiju s njegovog lica. Još uvek nagnut k njoj, pazeći da je ne dodirne ili da joj se ne približi, kao da ne srne uplašiti i oterati nekog leptira koji joj se spustio na kolena, on reče još nežnijim i ozbiljnijim glasom: Ne govorimo više. Mislim da sam razumeo ono što si kazala. Čekaću.

Brzo se pokrenula, činilo se da je onaj leptir, zlatan i plav, odlepršao nekud. Ali ja ne želim da osećam kako ti stalno čekaš na mene... to je ono što me odbija, Nede!

Kako je nespretno ispao izrekao je tu pogrešnu reč! Slegnuo je ramenima. Onda neću čekati, draga. Na kraju krajeva, ti zaboravljaš da sam ja zaposlen čovek i da mi je glava puna raznih drugih stvari osim spavanja s mojom divnom ženom, ma kako to bilo prijatno. Misliću na druge stvari, i biću ti zahvalan na onome što mi budeš dala dragovoljno.

Opet je uzeo rukopis i počeo da ga čita trudeći se da uguši lupanje svog srca. Bio je liut, i uvređen, i ponosit, a ipak je znao da je voli isto kao i uvek. Tako su sedeli nekih petnaestak minuta, a onda mu je ona prišla i nežno ga poljubila u teme.

Laku noć, Nede ... i hvala ti.

Laku noć, draga. Noćas ću malo zakasniti. Moram da završim ovo.

Otišla je, a on je spustio rukopis i dugo sedeo zadubljen u misli o zagonetki braka. Lako bi mogao da sprovede svoju volju, kao što to čine muškarci, ali onda bi mu se ona potpuno izmakla. Nije mogao da živi sa ljuštrom. Morao ju je imati celu, a to je značilo da je mora imati s njenim pristankom. Mogla je da mu umakne čak i kad leži u njegovom zagrljaju. Osećao je ponekad kako ga njena duša napušta, i kraj njega je ostajalo samo njeno telo, a ono je tada, iako toplo i mirišljivo, u stvari, bilo mrtvo. Ah, tu ga je ona uhvatila... tu svaka žena uvek uhvati muškarca, samo ako ie on zaista voli. Tada za njega nije više moglo da bude uživanja u njoj, sem kad bi i on bio samo telo, a to on, Edvard Hezlet, nije bio. U tom polnom činu bilo je neke čudne, unutrašnje etike. Taj čin je bio moralan samo kad je, po Edvardovom mišljenju, ispravan i dobar, a bio je, po njegovom mišljenju ispravan i dobar samo kad mu njena duša ne bi umakla. Greh se krije u telu ... Ne, greh je tu samo kad je telo bez duše. Ako bi se zadovoljio njenim telom, to bi bila uvreda za nju, njegovu ljubav, nju koju je voleo u potpunosti. Počeo je nejasno da shvata značenje ljubavi. Ako bi se ljubav koristila sebično, ne bi ništa vredela. Morala je biti nesebična da bi zadovoljila čoveka čak i sebično. Da je bio grublji po prirodi, možda bi prosto odbacio ženu, kao zagonetku koju ne treba ozbiljno objašnjavati. Ali, opet, da je bio grublji po prirodi, ne bi sad bio oženjen Margaretom. Bio je ono što je, i njih dvoje su neraskidljivo spojeni brakom dokle god on ne bude oterao njenu dušu iz tela. Onda se može desiti da se ta duša, lutajući usamljena, nikad više ne vrati k njemu ili u njegovu kuću. Na tu pomisao sledio se od užasa i položio je u sebi zakletvu koju nikad neće prekršiti, zakletvu tako svečanu kao što su bile zakletve koje je dao prilikom venčanja, a koju su, u stvari, one i sadržavale to je on najzad osetio. Posedovaće je celu ili je uopšte neće posedovati.

Održao je tu svoju zakletvu tokom ovih godina otkako ju je dao, a održao ju je i te noći. Naučio je, međutim, da uvek postoji jedan trenutak koji je izgubljen ako ga on odmah ne ugrabi. Ti diskretni nagoveštaji kojima je ona pokazivala svoje raspoloženje oćaravali su ga, i on je u početku dozvoljavao da ta njegova oćaranost traje suviše dugo s obzirom na njenu ćednost. Jer, ćim bi primetila da je ona ta koja vodi, Margareta bi se povukla, i onda bi

je on opet izgubio. Nije više mogao da je osvaja kad bi se jednom povukla bilo je prekasno. Onda ga je izbegavala. Odmahnula bi glavom, onim presudnim, brzim pokretom koga se tako plašio. Počela bi da govori o drugim stvarima ili bi uzela neku knjigu. Ali on je bezuslovno morao da se nađe s njom u jednom trenutku. Posle godinu i dve dana, za koje je vreme činio nespretna greške, otkrio je da taj trenutak nastupa čim Margareta sazna da je on razumeo njen znak. Od časa kada bi videla da mu je jasno objasnila svoje raspoloženje, morao bi on da preuzme vodstvo, a onda da ga prati. Ali, isto tako ne bi smeo dugo da odlaže završetak svega toga. Morao je da vodi upravljajući se prema njenom raspoloženju.

Koliko mu je godina bilo potrebno da to nauči! Cesto je govorio sebi da je u učenju bio spor i tupoglav. A ipak je bio prinuđen da to uči i sebe radi, jer nije bio obična životinja. Uzdigao se iznad čulnog prohteva. Zatim, kad je već jednom naučio, postupao je nežno s njom i podešavao svoje držanje prema njenom, i bio je nagrađen za to. U njenom zadovoljstvu nalazio je i sam zadovoljenje. Taj proces mu je oplemenio dušu dok mu je izostravao čula. On i Margareta bili su tako suštinski venčani, sada, posle jedanaest godina, da je on osećao likujuć kako njegov brak predstavlja pravi uspeh. Da je bio drukčiji čovek, nestrpljiv čovek, nedovoljno pametan da shvati da se muškarac ne može zadovoljiti ženom dok ona nije zadovoljna njim koliko bi time izgubio! Njegov se karakter, međutim, nije promenio, niti je on popravio neke od svojih običnijih nedostataka. Još uvek je bio lako uvredljiv i podložan ljubomori, mada je verovao da je već naučio da to krije od Margarete. Ona nije mogla da podnosi ljubomoru. Čak i onako tvrdoglavog, uplašila ga je smrtno jednom prilikom, u drugoj godini njihovog braka. Jedne noći došao je Tom na večeru i doveo sa sobom nekom mladog Irca, plavookog i crnokosog glupaka, dugačka i oštra jezika. Margareta se neobuzdano smejala za sve vreme večere, a posle večere, kad je Heti unela kafu, ona je tapšući rukom pokazala mesto kraj sebe na divanu.

Ovamo! doviknula je tom Sinu Maloriju. Edvard je stajao i posmatrao kako mladi Irac seda kraj Margarete. I pošto ju je prostrelio očima, a ona na to samo trepnula, više nije htela ni da ga pogleda. Bila je vesela i oduševljena, a Tom ju je u tom podsticao, dok Sin Malori, mada je smesta zapazio ćutanje mladog supruga, nije mogao da se odupre glasu te vesele mlade žene, njenom sjajnom, izazivačkom govoru, njenom smehu.

Cim su se vrata zatvorila za dvojicom gostiju, zavladala je tišina. Margareta se spustila na divan, na kome je sedela cele večeri, i pogledala ga je s neprijateljskim izrazom u svojim plavim očima. Edvarda je zbunila ta promena u njoj. Bilo je to kao da sunčanog dana posmatra predeo koji odjednom postaje siv ispod oblaka. Taj potres uništio je njegovo samosavlađivanje.

Mogu da otrpim sve rekao je kroz stisnute zube sve sem fizičkih stvari.

Margareta ga je pogledala, iskreno zbunjena. Fizičkih stvari? To što si ga pozvala da sedne kraj tebe, gde sam ja hteo da sedim... pokazala si mu rukom. . .

Ona je ustala, sva naelektrisana od ljutnje. Oči su joj sijale, kosa podrhtavala, a obrazi plamteli. E, sad je dosta rekla je mirnim, užasnim glasom.

Nateraćes me da te prezrem ako nastaviš.

Dostojanstveno se odšetala do vrata i tu se okrenula. To što si rekao predstavlja uvredu za mene izjavila je. Neću to da podnosim, čuješ li, Nede? Ako me još jednom optužiš da sam se ponašala. . . fizički... s nekim čovekom koga ne volim, ostaviću te istog dana.

Popela se na sprat, i Edvard je čuo kako se zatvaraju vrata na njenoj sobi. I sam je otišao za njom posle bednih pola sata, a za to vreme je razmetljivo navio sat, zaključao vrata, nahranio mačku i pogasio svetlost svuda u prizemlju. Kad je pritisnuo kvaku na njenim vratima, video je da su zaključana. Proveo je besanu noć govoreći sebi da je bio u pravu što je ono rekao; mada je Margareta tu bila nevina, otkud je Irac mogao znati da je ona nevina? Otkud je ma koji muškarac mogao misliti da je ona nevina kad je onako lepa?

Sutradan ujutro ustao je još uvek ljut i hladan, a ona nije sišla na doručak. Kad je otišao u njenu sobu da je poljubi, usne su joj bile beživotne, a oči tamne. Nije pokazivala znake kajanja, a Edvard ju je dovoljno poznao da bi znao da se ona nikad neće kajati ni zbog čega što je kazala ili učinila, i da se ne kaje ni sad. E pa, dobro, neće se ni on kajati. Otišao je na svoj svakodnevni posao, hladan i uvređen, i vratio se kući vrlo umoran. Zatekao je Margaretu mirnu i istu kao i uvek, i nikad više nisu govorili o tome.

Ali Margareta nije zaboravila. Znao je to po tome što je posle mnogo godina, u stvari lane, kad je Sin Malori već bio jedan od bezmalo najboljih pesnika i kad je on, Edvard, uzgred pomenuo kako se Hezletu i Maderu" ukazala prilika da daju ponudu za njegovu najnoviju knjigu, Margareta nije ništa odgovorila. Uređivala je ruže u vazi na jednom stočiću ispod širokog prozora u dnevnoj sobi, i nastavila je da odabira cvet po cvet. Odustao je od po-nude, i Livingston Hol je objavio Oganj u noći". Edvard je doneo kući jedan primerak knjige i spustio ga na sto u biblioteci. Kad ga je Margareta videla, uzela ga je i bacila u korpu za hartiju. On ju je prekorio.

Margareta, kakva je to ludost... nova knjiga, s odličnom kritikom! Sagnuo se da je izvadi iz korpe.

Ne stavljaš je na sto! viknula je ona na njega.

Edvard je odbio da joj popusti. Odneću je natrag u kancelariju i staviću je u svoju policu rekao je dostojanstveno.

Docnije se setio kako mu je ona jednom davno kazala kako voli da saopšti ono što oseća. Ne želim da se uzdržavam i da razmišljam hoću li povrediti tvoja osećanja..." To je jednom kazala. Međutim, on je nejasno

osećao da je ipak naučila da se uzdrži i da razmisli o njegovim osećanjima, i da više ne saopštava sve glasno. Ali i on je, sa svoje strane, naučio ako ne da obuzda osećanja, bar da ne pokazuje šta oseća. Uprkos njihovim snovima, njihov brak se formirao na osnovu onoga što su oni, u stvari, bili. Njihovi nedostaci su učestvovali u tom formiranju isto koliko i njihove vrline. E pa, taj brak je bio dobar. Edvard još uvek nije mogao zamisliti sebe zaljubljenog ma u koju drugu ženu osim u Margaretu.

Sutra ujutro jedan Bejnsov telegram potvrdio je dolazak Luisa Heroua, i kasno posle podne Edvard je otišao da sačeka voz koji mu je donosio, kako se on nadao, novog pisca. Tog jutra je, izgleda, bilo rešeno da će se preduzeće zvati Hezlet i sinovi", i Edvard je pozvao jednog firmopisca. Posle podne su on i otac odabrali noslov Izdavačkoštamgarsko preduzeće Hezlet i sinovi". Otac je bio čak i uzbuđen, a Edvard je zbog toga ostao miran, uprkos novom ponosu koji ga je obuzeo. Sad je želeo da natpis bude gotov sutra ujutro, kako bi ga mogao videti Luis Herou. Osmehnuo se, postiden zbog svoje nestrpljivosti.

Voz je usporio i zaustavio se u čedberijskoj stanici. Bio je to lokal koji je išao iz Bostona, i pošto je Cedberi bio pretposlednja stanica, malo se ljudi još nalazilo u vagonima. Lako je bilo otkriti jednog zdepastog gologlavog mladića u pohabanom mantilu. Stajao je osvrćući se levodesno, i Edvard mu se približi. Gospodin Herou?

Luis Herou reče mladić.

Žive oči nisu mu zasjale pod poluspuštenim kopcima, niti se osmehnuo. Imao je mladalačke crne brčice, nosio je otrcanu putničku torbu.

Ja sam Edvard Hezlet.

Rukovaše se, i mladić progovori neujednačenim, isprekidanim glasom: Ljubazno je od vas što ste me dočekali... lično, hoću da kažem.

Čedberi je malo mesto, i sasvim lako mogu da dođem peške do stanice odgovori Edvard. Milo mi je što ćete ovde prenoćiti. Trolejbus je odmah tu iza ćoška.

Krenuše zajedno; mladić je lako hramao u hodu, i pred autobusom Edvard mu i nehotice pomože da se popne, pridržavši ga lako za mišicu.

Hvala reče mladić. Za vreme rata sam dobio jedan zalutali metak u nogu.

Zao mi je što to čujem reče Edvard.

Nije to ništa ... sad.

Sedeli su ćutke neko vreme, a onda Edvard poče stidljivo razgovor. I sad se snebivao pred svojim autorima, i plašio se da je još uvek više štampar nego izdavač. Tada primeti da je Luis Herou još stidljiviji od njega, pa ponovo diže glavu i poče odlučno da govori. Nadam se da nećete biti nestrpljivi ako mi bude potrebno petšest dana, pa i više, da pročitam vaš rukopis. Ja čitam sporo... a možda isto tako sporo donosim odluke.

Ne mari reče ravnodušno Luis Herou gledajući netremice nekud kroz prozor. Ovo je još uvek divan kraj. Bojao sam se da se promenio. Lep je priznade Edvard. Jeste li bili ovde i ranije?

Bio sam reče Herou. Ali davno. Edvard je samozadovoljno i s uživanjem posma trao taj tako dobro poznati pejzaž. Najčešće je potpuno zaboravljao na njega, ali kad bi se neko o njemu povoljno izrazio, setio bi se da je zaista lep i da je njegova svojina. U početku, kad su se on i Margareta tek venčali, usrdno se trudio da sagleda lepotu zemlje i neba isto tako brzo kao i ona, ali je, na njegovu sramotu, ona ubrzo otkrila taj njegov napor i jednog dana mu rekla otvoreno, premda dobroćudno: Ne pretvaraj se, Nede, molim te! Ne moraš da se interesuješ za sunčev zalazak!

Ali ja se interesujem odvratio je on. Vidim da je divan isto tako dobro kao i ti, samo ne mogu zbog toga da vičem iz sveg glasa.

Kakvo ti osećanje on uliva? upitala ga je Margareta radoznalo.

Radujem se što on postoji u svetu u kome živim odgovorio je posle kraćeg razmišljanja.

Lepo rečeno izjavila je Margareta, i kao da se malo iznenadila. Možda to znači i nešto više nego što ti misliš.

Možda složio se on.

Posle toga mu je palo na pamet da ona preživljava svaki trenutak potpuno, onako kako naiđe, dok on svaki trenutak preživljava povezan s prošlošću i budućnošću. I zato nije posmatrao zalazak sunca samo kao veličanstveni prizor, već ga je video u odnosu na mesto koje zauzima u pejzažu njegovog zavičaja.

Imate li porodicu? upita ga u tom času Luis Herou.

Sina i dve kćeri odgovori Edvard svi su mali, najmlađa je još beba.

Volim decu prošaputa Herou. Nadam se da će vaša da me zavole.

Učiniće vam se da je Meri stidljiva odgovori Edvard. Kao i uvek, srce mu polete da odbrani njegovo najstarije dete. Drugo dvoje su deca kaoi svaka druga... iako bi mi njihova majka zamerila što se tako izražavam. U stvari, čovek i ne može još da kaže kakva je jedna beba. A svog sina veoma volim, ali on ne pokazuje nikakve znake da će jednog dana zapaliti svet.

Herou se nasrne ja. Realni ste, iako ste otac!

Edvard zažmire osmehnuvši se malo. Nadam se reče suvo. Evo naše stanice.

Izađoše na uglu ulice i pređoše peške kratko rastojanje do kuće. Edvard nije govorio ništa jer je hteo da vidi kako će se ovaj stranac ponašati, neometan beznačajnim pričanjem, kad baci prvi pogled na njegovu kuću. Lukavo se

zaustavi pred samim mestom gde je put zaokretao. Odmah tu iza okuke videćete kuću u kojoj živim reče nemarno. Zaokrenuše, i Herou zastade uzviknuvši s iskrenim divljenjem: Kakva kuća!

Sazidao ju je neki Englez pre mnogo godina objasni Edvard trudeći se da govori nezainteresovano. Zena mu je umrla, a on se vratio u Englesku baš u ono vreme kad smo se mi venčali. Naravno, kuća je tada za nas bila još i suviše velika, ali... eto, želeli smo je. Moja je žena navikla na prostranstvo, pa sam hteo da joj pružim ono što je i dotle imala.

Je li ono vaša žena? upita Herou. Nastavili su put.

Jeste. Sad su već jasno videli Margaretu. Brala je zelenkade.

Izgleda mlada reče Herou.

Godinu dana je mlađa od mene odgovori Edvard.

Vi niste stari reče Herou s osmehom.

Ipak sam stariji od vas reče Edvard i uzvрати mu osmeh.

Tada postadoše svesni da govore beznačajne stvari, pa začutaše. Trenutak docnije bili su već pred kapijom; tu je stajala Margareta u svojoj plavoj vunenoj haljini, s rukama punim zelenkada. Crna kosa joj se kovččala oko lica, a oči su joj pri svetlosti sunca na zalasku bile neverovatno plave. Edvard oseti

10

147staru žaoku fizičke ljubomore, a dlanovi ga zasvrbeše. Zašto Margareta mora da stoji tako tu, kao da je iznenada oživela?

Ovo je Luis Herou reče on oštro. Herou, ovo je moja žena.

Margareta ispruži ruku, a mladić je prihvati. Nadam se da se nećete naljutiti ako kažem da ste divni.

Izenađen tom smelošću, Edvard nezadovoljno pogleda u gosta, i tada prvi put primeti kako je čudna boja njegovih očiju, žućkasta i smeđa kao lešnik. Ali pre nego što je uspeo da progovori, Margareta reče iskreno: Nimalo se ne ljutim. Uđite samo obojica. Sendi te već zove, Nede.

Vrata se na kući širom otvoriše i Meri izlete kao strela. Oh, tata! povika i obgrli ga rukama oko struka. Mislila sam da nećeš nikad doći.

Bilo je to crmpurasto dete smeđih očiju i kose suviše duge i tamne za sitno, uplašeno lice.

Kazao sam ti da moram sačekati gospodina Heroua reče Edvard i čvrsto je zagrli.

I ja sam joj kazala reče Margareta ali ona se brine zbog svega.

Zaista! izjavi Herou polušaljivo. Kako ja to dobro razumem! I ja se uvek brinem.

Brinete se? prošaputa Meri. To je strašno, zar ne?

Zaista je strašno! složi se Herou.

Činilo se da je zaboravio na Margaretu, i Edvard mu istog časa sve oprostí. Tako bi retko neko primetio njegovu neuglednu ćerčicu.

Zbog čega se vi brinete? upita Meri.

Pa, da li će se tvom ocu svideti moja knjiga reče Herou vragolasto.

Tata! uzviknu Meri. Dopašće ti se njegova knjiga, je 14 da?

Meri, molim te idi u kuću da večeraš reče odjednom Margareta.

Zar neće večerati s nama? upita Edvard.

On pogleda Margaretu u oči. Ona i Tom će danas večerati ranije reče Margareta. Veče je prošlo. U svakoj etapi Edvard je posmatrao Heroua ne samo svojim očima nego i s obzirom na Margaretino neodlučno i promenljivo raspoloženje prema tom mladiću. Tako je shvatio da se ona zgrozila zbog Herouovog ponašanja za stolom. Namazao je maslacem celo parče hleba i tako ga jeo. Zubima je skidao meso sa jagnječeg kotleta i besramno brisao ruke o salvet. Sve je to radio nesvesno. Očevídno ga nikad nisu učili kako da se ponaša, niti je on posmatrao tuđe ponašanje. Toj fizičkoj prostoti suprotstavljala su se nežna osećanja i neobična, brza moć zapažanja. Posle večere se izvalio na divan i odmahnuo glavom na ponuđenu kafu. Drži me u budnom stanju izjavi on a san je za mene važna stvar. Hoću da mi ujutro mozak bude bistar kao kristal. Jedan sat docnije naslutio je neki nemir u Margareti i odvažno se osmehnulo na nju.

Cini vam se da ste me već negde videli, zar ne?

Tako je odgovori ona otkud znate?

Osetio sam kako se to pitate.

Gluposti!

Zaista sam osetio uporno ponovi on. Moj je posao da osetim šta ljudi misle. E pa, videli ste me ranije. Njegov samouveren osmehak nije bio privlačan, ali je bio neodoljiv.

Gde? upita Edvard obazrivo.

Herou se glasno nasrne ja. Baš ovde u Cedberiju!

Čekajte reče Margareta. Da razmislim ...

Čekali su, očiju uperenih u njeno živahno, zamišljeno lice.

Jedino što mi dolazi pred oči je naša stara pralja. Ima nečeg u vama...

Tako je. Ja sam njen sin.

Ali, ona se preziva Hinkl.

Luis Herou je prekide. To je nemoguće prezime za romanopisca! Čim je majka umrla, ja sam ga promenio. Sad sam zakonski Herou. Niste vi, valjda, bili onaj dečak što je imao običaj da joj unosi korpe? upita ona.

Bio sam, i sad sam taj odgovori Herou ne zbunivši se.

Lice vam je uvek bilo prljavo.

I sad je takvo, vrlo često.

Pa, koliko imate godina?

Dvadeset osam.

Edvard je sedeo i ćutao. Jasan zahtev koji se krio u Margaretinom glasu i njena neposredna radoznalost izvlačili su od mladića neustrašive odgovore. Edvard je toliko puta gledao kako se to dešava između Margarete i nekog drugog ljudskog bića. Bila je neodoljiva kad je htela da bude takva i kad je ona druga osoba bila dovoljno snažna za to.

Luis Herou je bio snažan, i nije mu bila potrebna nikakva samoodbrana. Sad se okrenuo Edvardu. U ovom romanu što sam vam ga večeras doneo govori se o ratu. Bio sam u ratu, naravno. Moram da ga nekako izbacim iz sebe. Ali već sam počeo drugi roman.

Dobra vest reče mirno Edvard. To izdavač želi da čuje ... da se stalno sprema nov roman.

Sad je došao red na njega, i on ga prihvati, a Margareta je sedela i slušala, napregnuta pogleda i zajapurenih obraza, kako njih dvojica razgovaraju o knjigama.

Šta misliš o njemu? Edvard je to upitao dok su se dockan posle ponoći spremali da legnu.

Zavisi od toga šta radi odgovori ona i skide ogrlicu od kovanog zlata i minduše koje su se slagale s njom i koje joj je on kupio pre nekoliko godina. Kad jede, prava je životinja. Možda je u svakom slučaju životinja. Ali kad govori, podseća me na Betovena.

To dvoje se ne može složiti promrmlja Edvard. Osećao se iscrpenim. U Herouu je bilo neke sile koje je sagorevala kiseonik u vazduhu. Taj čovek prosto uništava, ne bi želeo da bude s njim suviše često! Rukopis je ležao na stočiću u maloj radnoj sobi, pored spavaće sobe. Edvard nije nameravao ni da mu se približi te noći. Ležao je u svojoj postelji posle nekoliko minuta, osećajući na ispruženim nogama prijatan dodir hladnih čaršava. Margareta je već bila u svojoj postelji, i pre nego što će ugasiti svetlost, on baci poslednji pogled na nju kroz otvorena vrata između njihovih soba. Pre pet godina odlučili su se za odvojene sobe. Margareta je ležala, kao i uvek, visoko na dva jastuka, raspuštene meke crne kose. Na sebi je imala noćnu košulju sa dugačkim rukavima i čipkanim naborima oko sklopljenih ruku. Oči im se susretoše i osmehnuše.

Ne bih volela da budem udata ni za koga drugog sem za tebe reče ona umiljato.

Hvala, draga odgovori on.

Pošto se već behu poljubili, on ugasi svetlost. Začu lak uzdah Margaretin pre nego što je zaspala, a onda zavlada tišina. I ona je bila iscrpena.

Edvard je ležao možda ceo sat očekujući da ga obuzme san. Nije dobro spavao čak ni posle običnog dana, a noćas je osećao da je budan u svakom nervu i svakoj žilici. I tako, premda mu je srce kucalo ujednačeno i polako, mogao je da broji otkucaje svoje krvi dok mu je tekla kroz telo. Sluh mu je izoštravao i preuveličavao pucketanje greda nad glavom, grebanje jednog otkačenog kapka o spoljni zid kuće, postepeno jačanje noćnog vetra. Margaretino disanje, tiho i pomalo neujednačeno, remetilo je ritam njegovog disanja, te on i nehotice pokuša da ga podesi prema njoj. I tako je ležao dva sata, mučen nesanicom; nije ga uznemiravalo ništa dovoljno određeno da bi mu potpuno zaokupilo misli, ali su mu ipak sitne svakodnevne brige nejasno proletale kroz glavu Margaretina nepravda prema slatkoj maloj Meri, onaj mladić u štampariji, radnički sindikat koji je pretio da naruši mir u njegovom poslu, sve veća slabost očeva, njegova lična potreba za većom sumom novca i nemogućnost da o tome govori, Bejns i kancelarija u Njujorku, Bejns i Sandra, onda ovaj Herou. Sumnjao je da će biti u stanju da izlazi na kraj sa Herouom. Ako, recimo, ispadne da je taj čovek nešto neverovatno, da je zaista veliki pisac, hoće li onda on, Edvard Hezlet, imati dovoljno umešnosti, dovoljno znanja da da pravac značajnom razvoju jednog genija?

Na to se seti rukopisa koji je ležao na njegovom stolu, pa bešumno ustade, obuče vuneni kućni ogrtač i obu papuče koje su stajale ispod postelje. Margareta je i dalje spavala, i on se, još uvek sasvim tiho, odšunja kroz odaju i otvori vrata radne sobe.

Kad je završio čitanje rukopisa, zora je svetlucala na nebu. Edvard je cvokotao od hladnoće, očni kapci su ga pekli, i bilo mu je zlo od umora. Dok je okretao poslednju stranicu, ruke su mu drhtale. Bilo je to nešto više od umora. Bilo je to čuđenje, gađenje, divljenje i užas. Najzad je našao čoveka koji zna da piše i koji se ne boji ni boga ni ljudi.

Moraću da budem dovoljno jak za njega. I s tom pomišlju Edvard se uvuče u svoju hladnu postelju i zaspao.

Sest meseci docnije, jedne večeri kasno u proleće, još nije bio siguran da li je dovoljno jak. Ceo gradić Čedberi sakupio se u sudnici da čuje govor Luisa Heroua. Njegova slava ih je neodoljivo savladala. Brzi i kolebljivi uspeh njegove knjige zaprepastio ih je i razdražio. Cilj njegovog romana bio je da se dobro našali s ratom.

Njegov junak bio je mlad oficir koji je vrlo rano uvideo kako je grozna stvar terati ljude da ma u kome cilju žrtvuju svoj život, najbolje i najhitnije od svega što imaju. Na kraju je sam imao da bira između razumnog bekstva, da bi sačuvao svoju glavu, i smrti na bojnopolju, da bi očuvao iluziju kod svojih ljudi. Čedberi bi

oprostio Luisu Herouu da je njegov junak izabrao smrt. Umesto toga, neobuzdani mladi oficir odlučio je da se posle bekstva preda svojim ljudima, uz izvinjenje i razmetljivi osmeh, zatim je došao vojni sud, i puške uperene u njega dok je stajao naslonjen uza zid.

Tako neispravno junaštvo zapanjilo je trezveno stanovništvo Cedberija. Herou im je doneo slavu, ali je uzrok te slave bio vrlo sumnjiv. Protiv svoje volje, posle mnogo meseci raspravljanja, resili su da mu odađu zadocnelo priznanje pozivajući ga da im održi govor, i došli su da ga čuju, dok su se u njima borili ponos i radoznalost. Gospođa Siton je rekla ono što su mnogi drugi osećali. Šteta što nas je proslavio samo sin gospođe Hinkl.

Kad je to čuo, stari Tomas Siton je otvorio sanjive oči posle večere. Dabome, zašto to nisi mogao da budeš ti, Tome? Pa čak ni Meg ili Sandra? Svako dete vaše majke uspelo bi bolje nego Lju Hinkl.

Tom se nasmejao bez reči. Što je više stario, govorio je sve manje i manje, i izgledao bistriji, prepredeniji i snalažljiviji. Još uvek neoženjen, živio je u roditeljskom domu; ali pošto sad više nije zahtevao novaca, otac nije hteo da traži đavola, mada je vrlo dobro znao da razlog za to što se njegov sin zadovoljio ili pomirio s tom usamljenošću živi u Južnom Čedberiju, u ličnosti jedne punačke i lepe mlade Italijanke. Margareta je poverila Edvardu da je uzrok Tomovom ranom opijanju bio taj što se jednom zaljubio u jednu plavokosu Engleskinju čiji je otac bio grof. Porodica Siton, tako ugledna u Čedberiju, bila je manje važna u Grejt Bernborn Kaslu.

Uvređena u svom ponosu, gospođa Siton je zatražila da se Tom smesta vrati u Čedberi; Tom je poslušao, i zaboravio je, izgleda, prilično lako svoju prvu ljubav. Međutim, setio je se s nelagodnošću kad je pročitao Herouovu knjigu, u kojoj je buntovni junak voleo istu onakvu mladu Engleskinju kakve se on sećao ponekad noću, kad je bio sam. Ta sličnost nije izmakla ni oštroumnoj gospođi Siton, pa se između majke i sina javila neka razdražljivost, koja se pooštravala time što su oboje uporno odbijali da govore o predmetu svojih misli. Knjiga Luisa Heroua izazvala je malu neslogu čak i između Edvarda i Margarete. Margareta je mrzela fizički kukavičluk i naslućivala je nešto prljavo u toj predstavi jednog vojnika, oficira, koji je izabrao smrt od ruke svojih rođenih radije nego od neprijateljske ruke.

Možda su mu oni bili stvarni neprijatelji napomenu Edvard.

Margareta mu dobaci brz pogled. Takva oštroumnost ne liči na tebe, Nede.

Nije mi lako da budem takav priznade on.

Objasni šta si mislio zatraži Margareta. Međutim, on to uopšte nije mogao da učini, a iz godine u godinu je sve manje i manje to i pokušavao. U prvim godinama njihovog braka reči su za nju bile nešto najhitnije, i Edvard se tada ozbiljno trudio da otvoreno razgovara s njom. Tečno izražavanje je kod nje bilo nešto sasvim prirodno, dok je Edvarda teralo da se znoji od muke, i najzad je digao ruke od toga, kao od nečeg što mu nije urođeno.

Ne mogu da objasnim šta sam mislio reče on sad.

Pokušaj navaljivala je Margareta. Pošto je oklevao, ona reče, grizući crvenu donju usnu: Baš je to čudno kako muškarcima ništa ne smeta da se svuku do gole kože pred ženama, ali čim zatražim od njih da razgolite svoje misli, postanu stidljivi kao device!

Te večeri, kad se sve to odigravalo, ona se beše smestila na divan da čita, a Edvard se, ozlojeđen i zbunjen istovremeno, zaustavio u trenutku kad je pošao na sprat da poželi deci laku noć, uzeo njenu glavu među ruke i poljubio je, pa onda nastavio put u svoju sobu. Više se ni zbog čega nije prepirao s njom.

U međuvremenu, priče su se i dalje širile po Čedberiju. Dve nedelje ranije na jednom sastanku se vrlo mnogo raspravljalo o tome da li će upotrebiti crkvu ili sudnicu. Novi sveštenik je resio tu stvar ustavši na noge, veoma visok i mršav. Pročitao sam knjigu tog Heroua rekao je. Smatram da ne bi bilo pametno dozvoliti mu da koristi crkvu. Reklo bi se da je po prirodi bezbožnik. Bolje bi bilo da se ipak sporazumemo za sudnicu.

Svet se smejao. Oštar sveštenikov jezik bio je za njih svakodnevna blagodat. Propovedi su mu bile jednostavne, i ponekad bi ponekog razljutile, ali je čovek bar znao o čemu je reč u njima. Džozef Barkli je u mladosti bio pomorac, a preobratio ga je u Liverpulu jedan metodistički propovednik, Englez, koji je obilazio zonu javnih kuća i spašavao odatle ljude sa brodova. Taj propovednik je spasao i mladog oficira uz pomoć ubedljivih reči i glasne svađe sa ženom pod čijim se pokroviteljstvom mladić u tom času nalazio. Ščepao ga je obema rukama i na silu izvukao na kišnu, mračnu englesku noć. Odveo ga je kući, održao mu pridiku, molio se zajedno s njim, i čuvao ga kao božjeg zarobljenika dok mu ovaj nije obećao da će se pokajati.

Tako se Džozef Barkli pokajao, i jednog dana vratio u Ameriku da održi reč datu bogu. Sad je imao pedeset godina, i stanovnici Čedberija su ga pozvali kad im je dr Hart rekao da to moraju učiniti. U svojoj sedamdesetoj godini dr Hart je pošao u potragu za čovekom koji će zauzeti njegovo mesto u Cedberiju. Našao ga je u jednoj crkvi u gradu Louelu, crkvi tako pocrneloj spolja od fabričkog dima, a iznutra od prljavih ruku pastve da bi svako drugi prošao pored nje. Ali Fransis Hart je čuo za tog čoveka koji je govorio tako jednostavno da je svet uvek znao šta hoće da kaže, i sad ga je tu našao. Nije bilo lako nagovoriti tog iskrenog čoveka da dođe u Cedberi. Moje je mesto ovde među fabričkim ljudima rekao je on starom dr Hartu. Ja ne volim kindurenje. A kad propovedam, u stanju sam da svučem kožu s leđa.

Fabričkim ljudima skidaju kožu s leđa na drugi način odgovorio je dr Hart. A niko se ne usuđuje da dere moje ljude u Cedberiju, osim mene, pa će se raznežiti posle moje smrti.

Doživeo je da čuje još dvetri divne, gromovite propovedi novog sveštenika, a onda je umro od zapaljenja pluća, koje je dobio jednog mraznog jutra kad je uporno hteo da lopatom očisti stazu pred svojom kućom od snega koji je mečava nanela. Svetu se nije uvek sviđao Džozef Barkli, ali se niko nije usuđivao da se pobuni pošto ga je doveo stari dr Hart. A taj čovek je govorio istinu tako dosledno da niko nije hteo da bude prvi koji će podići glas protiv njega. Štaviše, odlazjenje u crkvu svake nedelje bilo je donekle i uzbuđljivo. Džozef Berkli nikad nije dvaput govorio isto. Živeo je sam u parohijskoj kući, neoženjen, a dobru polovinu svojih obeda kuvao je sam pošto nijedna žena u Čedberiju nije kuvala riblji paprikaš po njegovom ukusu.

Dakle, stanovnici Čedberija sedeli su tako u sudnici jedne večeri kasno u proleće i čekali da čuju šta ima da im kaže sin starog Ejba Hinkla. Stariji ljudi su se još dobro sećali te porodice, i kad je Ejba umro, prilikom svog poslednjeg pijančenja, pomagali su gospođu Hinkl dajući joj ogromne gomile rublja za pranje. Mnogi mlađi ljudi sećali su se Ljua Hinka, štrkljastog dečaka koji je išao s njima u školu. S podozrenjem su gledali na promenu prezimena, mada on nije pokušavao da zataji očevo prezime niti razlog zbog kojeg ga je promenio. Ne vredi zadržati ime koje vas onemogućuje u trgovini izjavio je Luis Herou javno novinskim dopisnicima, i to u samom Njujorku.

Večeras je stajao pred svojim slušaocima, suviše spokojno, po mišljenju nekih. Na sebi je imao ozbiljno, novo sivo odelo; čupava crna kosa bila mu je zaglađena, i jedini izuzetak koji su mogli da zapaze neprijateljski raspoloženi ljudi Čedberija, dok su piljili u njega, bila je boja njegove kravate; ona je bila crvena. I samom Edvardu je bilo krivo zbog te kravate. Nije voleo jasne boje, naročito na muškarcima, i Margareta je naučila da mu nikad ne poklanja ništa drugo sem ozbiljne plave ili sive kravate. Imao je samo jednu kravatu tamnocrvenu kao vino, koju je obično nosio na Božić sa svojim lepim tamnim odelom. Sudnica je bila sagrađena po nekom neobičnom i pomalo pompeznom planu. Pre stotinu godina jedan ambiciozni političar došao je na pomisao da podigne središni podij um s koga bi mogao da drži govore kad se za to ukaže prilika. Oko podijuma, postavljeno uz severni zid, pet redova sedišta uzdizalo se ka vratima. Pošto se sudnica nalazila na jednom brežuljku, ostavljala je vrlo dramatičan utisak. A on nikad nije bio dramatičniji nego ove večeri, kad je ceo Čedberi došao tu da čuje svog smernog i gotovo nepoznatog sina. Sitonovi su sedeli zajedno na levoj strani, a s njima su bili Bejns i Sandra, koji su tog dana došli iz Njujorka. Edvard se za časak pozabavio mišlju da ih pozove na zakusku koju su on i Margareta priredili Luisu Herouu, ali se onda resio da to ne učini. Sandra je umela da na izvestan način podstiče ljude na pričanje, a on nije hteo da se Herou iscrpe pre svog govora. Uzaludno bi bilo trošiti na Sandru duhovite reči kojima se može zapanjiti mnogo slušalaca. Sandra je imala sjajnu zelenu haljinu bez rukava, a svoju crvenu kosu bila je začesljala naviše, kao ptičju čubu. Edvard nestrpljivo odvrativ pogled od nje. Njujork je izvlačio iz nje ono što je bilo najgore. Stari Tom Siton je dremao na svom sedištu, a gospođa Siton ga je gurala laktom. U tome je bila razlika između njih. Stari Tom je spavajući zalazio u starost, dok je ona postajala sve budnija što joj se smrt više približavala. Edvardovi roditelji su sedeli, jedno pored drugog, baš ispred njega i Margarete, a s njima je bila i Lujza. Edvard je tako retko viđao sestru da ju je sad pogledao nepristrasno i polukritički, kao tuđinac. Bila je prilično lepa, onako nedoterana, s razdeljenom kosom skupljenom na potiljku i neku vrstu punđe, i u plavoj haljini zbog koje joj je koža izgledala vrlo bela. Profil joj je bio lepši nego dok je bila devojčica. Izgubila je onu punoću, i sad je bila vrlo nežna.

Pošto je zapazio to opšte poboljšanje, on prestat da gleda u Lujzu, i spremi se da sluša Luisa Heroua. Nekoliko minuta ranije odveo je Heroua do podijuma i na brzinu ga predstavio publici. Znao jeda je slab govornik i, osećajući se nesigurno na nogama, izgovorio je kratko i jasno nekoliko reči, odlučnim i monotonim glasom, suvo i ne čestitajući ni Herouu ni sebi samom kao izdavaču jednog tako veličanstveno uspelog prvog romana. Ali Čedberi je već bio navikao na Edvarda Hezleta i nije donosio nikakav sud o njemu. Uz živ, kratak pljesak, došao je on do svog mesta pored Margarete. Ona ga nežno pogleda, s prikrivenim osmehom u očima, i Edvard oseti kako se njena šaka uvlači u njegovu i čvrsto je steže.

Jedan časak je razmišljao šta bi mogao da znači taj neobjašnjivi stisak ruke, dok su se ljudi pripremali da slušaju Heroua. Margareta nije ništa radila bez razloga. Nikad ga nije uzalud pomilovala. Zašto li, dakle, ćutke se pitao on, sad pritiska njegovu ruku svojim mekim dlanom, brižljivo skrivenim pod krznanim ogrtačem? Za trenutak rastrojen, jedva je i čuo šta govori Herou.

Luis Herou je govorio brzo, i njegov duboki glas je dopirao do najudaljenijeg kutka velike kružne dvorane. Edvard ga nikad nije video zbunjenog, čak ni kad bi ga napao blistavi skup novinara, ali ove večeri zapazio je u Herouovom držanju nešto ratoborno, kao da se piscu čini da je došao na sud pred građane Čedberija. Možda je i njih progonilo sećanje na druga suđenja u istoj ovoj odaji, na presude izricane ljudima koji su ukrali nešto što njima ne pripada, koji su uzeli život drugim ljudima, i nad ženama koje su plakale držeći grčevito za ruku zbunjenu decu. Sudnica je bila mesto puno priviđenja.

Činilo se da i Luis Herou to oseća. On podiže glavu i pogleda oko sebe, u sve njih. Jaka središnja svetiljka bacala je na njega svetlost i toplinu, i on je gledao kako lica ljudi i žena svetlucaju oko njega iz okolne tame. A onda ga snebivanje napusti, pa iznenada počeo da govori neusiljeno, držeći ruke na leđima.

Ono što sam učinio ne dokazuje ništa, ni vama ni meni. Vi ste me počastvovali time što ste večeras došli da me čujete, ali ja ne zaslužujem tu čast dok ne napišem svoju drugu knjigu, pa onda treću. Posle treće moći ćete da sudite o meni, a ja ću prihvatiti vaš sud. Ja umem da pišem o ratu... da, priznajem, pomogao sam vam da osetite

nešto od onoga što ljudi trpe u ratu. Ali svako može da piše o takvoj melodrami. Priča je već gotova. Pozornica rata je mala, šablon napravljen. I uobičajene reči su već tu: rodoljublje, hrabrost, smrt.

Ali, umem li da pišem o životu? To morate vi da resite za mene, za deset godina od današnjeg dana. Uzmite naš grad! Kad bih morao da napišem roman o Čedberiju, čime bih počeo? Cime biste vi počeli da ste na mome mestu? Odrastao sam tu, među vama. Znali ste moje roditelje. S majkom sam ulazio u vaše kuće i izlazio iz njih. Naša su vrata bila na zadnjoj strani kuće, ali ona su najbolje odgovarala mome cilju. Video sam vaše kuhinje. Slušao sam o naličju vašeg života. Predodređen da budem ono što jesam, već sam tada imao dušu pisca. To znači, nikad nisam zaboravio ništa što sam video i čuo, i još uvek ne zaboravljam. Staviše, shvatam mnogo više od jedne reči, čujem beskrajno više od običnog šapata.

Cime da počnem svoju sledeću knjigu? Da je počnem doktorom Voltresom? Sećate se Bertrama Voltresa, kako je bio blistav i lep. Ali nikad nismo saznali zašto je otišao iz Bostona i nastanio se u našem malom gradu. Bilo mi je potrebno dugo vremena da to otkrijem. Dok to nisam saznao, nisam mogao razumeti ništa bolje od vas zašto je on, u naponu mladosti i snage, izvršio samoubistvo jednog vrelog julskeg dana. Sećam se tog dana i tog časa. Plivao sam s nekim od vas dole u starom rečnom viru. Rastali ste se od mene u Uličici Bolster, gde sam ja stanovao. Mi iz te uličice čuli bismo sve novosti pre vas, i već smo znali da je on pucao tačno gde treba, pravo u srce. On je bio perfekcionista, sigurno se sećate. Odjurio sam do Voltersove kuće i video "a mrtvog... samo za trenutak, pre nego što su me isterali napolje. Nešto na njegovom licu nateralo me je da se muvam oko pogrebnikove radnje. DžekBentil i ja bili smo prijatelji na neki čudan način, i on me je ponekad puštao unutra da gledam mrtvace. Dugo sam posmatrao doktora Voltresa. Džek i ja smo razgovarali i pitali se zašto li je on to učinio. Nešto što je Džek tada rekao pomoglo mi je da otkrijem razlog, docnije. .. tako reći, slučajno. Ali ako bih vam sad kazao, to bi značilo ispričati priču ranije nego što treba.

Ili bi trebalo da počnem samom Ulicom Bolster? Kakva je to bila uličica? Očistili su je od onog vremena kad sam ja u njoj živeo. Naši gradski službenici su sposobniji nego što su bili ranije. Možda to samo znači da imamo više savesti nego ranije. Stara Hinklova koliba je srušena. Iznenadili biste se kad biste znali koje sam sve vrle građane viđao ponekad kako idu našom uličicom u mračnim noćima, u ono doba dok sam tu živeo s majkom. Moja majka je bila dobra žena, možda suviše stara i debela za grešnicu, ali je u našoj ulici bilo i nekoliko lepih žena.

Možda bi trebalo da počnem svoju knjigu Henrijem Kroftom, neuporedljivim učiteljem, koji me je prebijao namrtvo ime dok sam bio đak. To je bilo samo pre petnaest godina .. izgleda zaista čudno, stvari su se promenile toliko da bi danas svako ko bi tukao dete u državnoj školi u Čedberiju bio uhapšen. Ali u ono doba je između Henrija Krofta i mene buktao rat, i on je uvek pobeđivao. A pobedio je na još jedan način. Nisam budala, i postepeno uviđam da je razlog zbog koga se on nije mogao uzdržati da me ne tuče bio taj što je znao da je u meni bilo nečega, pa je besneo zato što ja to i sam ne vidim. Naslutio sam to jednog dana kad mi je moglo biti oko trinaest godina. On se razljutio na mene što nisam izradio pismeni zadatak. Rekao mi je: Skidaj pantalone", i ja sam se spremio. On se tada zagledao u mene i zaplakao. Korbač mu je pao iz ruke na pod. Prvi put u životu uplašio sam ga se. A onda je počeo kroz suze da viče na mene: Zar nećeš napraviti baš ništa od sebe?" To mi je doviknuo. Navukao sam pantalone i znao sam da me on više nikad neće udariti. Onda sam bio u stanju da razgovaram s njim. Onda je on mogao da razgovara sa mnom. Sledeće četiri godine bio je najdivniji učitelj koga je ijedan dečak ikad imao. On me je uputio pravim putem.

Margareta je u međuvremenu izvukla svoju ruku, i sad je sedela nagnuta napred, oslanjajući se na laktove. Suze su joj tekle niz obraze. Edvard beše zaboravio na nju, ali se sad okrete i spazi kako joj oči svetlucaju. Stanovnici Čedberija se nisu micali ni govorili. Gospođa Kroft je sedela u svojoj udovičkoj odeći, visoka i mršava, lica nepomična kao stena. Mala stara gospođa Volters sagla je glavu. Tomas Siton je bio potpuno budan, a gospođa Siton je brzo mahala tamoamo svojom lepezom od sandalovine.

Edvard se nađe k Margareti. Možemo li dopustiti da se ovo nastavi?

Ona odmahnu glavom ne odgovarajući, očiju uprtih u Heroua.

■ Gde da počnem svoju knjigu o životu? pitao je on u tom času. Da li da je počnem u jednoj od naših velikih kuća? Ta je kuća puna života, kao što i sami dobro znate. Jednom davno jedan jak čovek oženio se divnom ženom, i izrodili su divnu decu. Sta postaje od te divne dece? Ona su u početku tako mnogo obećavala. Sta se dešava s njima? Da li da ispričam tu priču?

Mogao bih da odaberem jednu drugu kuću i jednu običnu, časnu porodicu, porodicu kakva živi u svakoj drugoj kući u Čedberiju. Ne bore se sa siromaštvom, ali se bore sa životom. Čovek je počeo sa skromnim snovima o sebi, o ljubavi. I žena je sanjala neki sićušan san, ništa naročito, naravno. Mi smo ovde oprezni ljudi. Ne vredi sanjati o nečemu što ne možemo dobiti! Međutim, snovi tog čoveka i te žene bili su svi odreda mudri, mogućni. Mogli su da budu i nešto više od snova. Ali nisu bili. Zašto? Taj čovek i žena bili su verni, naravno, jedno drugom. Njega nikad nismo videli u našoj uličici. Uvek je odlazio nedeljom u crkvu sa ženom i decom, i nije se bojao ničega. .. sem samog života. Da ste ga upitali želi li nešto, od porcije pite sa pilećim mesomna crkvenoj večeri pa do milion dolara, on bi vam odgovorio isto: To mi je sasvim svejedno." Ta rečenica daje njegovu sliku. Možda daje i sliku Čedberija. A ipak, uprkos svojim snovima, koji se nikad nisu ostvarili pošto se on nije

usudivao da sanja nešto dovoljno veliko, ili nešto dovoljno smelo, on je ipak imao svoj život. Na izvestan način imao je i ljubav, a isto tako i ta žena. Da, možda je njihova istorija prava istorija Čedberija. Nehotice, Edvard baci pogled na oca i majku, ali nije mogao da im vidi lica. Zaista je opasan ovaj Herou! Stavio je Čedberi na svoj dlan i posmatra ih sve kao neki ogromni Guliver. Ljudi će biti ljuti sutra, i on će već čuti svoje. A onda iznenada počne da uživa u svemu tome nekako ljutito. Ma šta se desilo, on je našao svog velikana. Herou će razneti ime Hezlet i sinovi" po celom svetu. Ali pre toga je njegova dužnost da učini Heroua poznatim celom svetu: sanjao je o tome da će nekako ispuniti tu dužnost samo ako uspe da nađe takvog čoveka. Već je osećao u svojim rukama veliku novu knjigu. Dok je Herou govorio, Edvard je u mislima okretao finu hartiju, pronalazio savršen tip slova, razmišljao o širini margina i nacrtao za omot. Kakvu će boju uzeti za povez? Možda crvenu kao vino, i zlatna utisnuta slova? Sutra će već prelistati svoju knjigu sa vrstama slova. Obuzelo ga je njegovo lično ludilo stvaranja.

Nije ni primetio te noći, kad su se vratili kući i legli u postelju, da je Margareta ćutljiva i zamišljena. Išla je tamoamo po kući kao i obično, nalila poslednji čanak mleka Merinoj mačkici, oljuštila pomorandžu i pojela je kraj ugljehlja koje se polako gasilo u dnevnoj sobi, i posmatrala Edvarda svojim zamišljenim plavim očima dok je proveravao da li su sva vrata zaključana, spuštao zavese i navijao sat u predsoblju. Popeo se na sprat pre nje, jer je on češće nego ona odlazio da pogleda dvoje starije dece. Ona se behu preselila iz dečje sobice svako u svoju sobu kad su napunila sedam godina; Edvard na prstima pride najpre jednoj postelji, pa onda drugoj. Uvek je prvo obilazio Toma, jer je voleo da se malo duže zadrži pored Meri. Dečak je ležao ispružen, snažan; jednu nogu beše izvukao ispod pokrivača. Prozori su bili širom otvoreni i svež povetarac je duvao u sobu, donoseći miris ne baš mnogo udaljenog mora. Edvard pokri Toma i seti se da je njegovom sinu tog dana ispao zub. Izvadi iz džepa novčić od pet centi, pa zavuče ruku pod jastuk, nađe zub, a ostavi novčić. Onda izađe u predsoblje i otvori susedna vrata.

I tu se osećao svež noćni vetrić, ali je Meri ležala sklupčana pod tankim svilenim jorganom, a kad joj dodirnu čelo, Edvard primeti da je vlažno od topline. To je dete uvek nagonski želelo da se nekud skrije, da se zavuče duboko u neko sklonište. On pažljivo povuče jorgan s njenog vrata, a ona se smesta probudi i zapanjeno ga pogleda čudnim očima. Video je da ga nije poznala.

Ja sam to, srce prošaputa on naginjući se nad nju.

Devoj čiča ispruži ruke i čvrsto ga zagrlji oko vrata. Uplašio si me.

Ne smeš se tako lako plašiti.

Mislila sam da je neko drugi!

To ja dolazim svake noći ovamo da vidim je li ti dobro.

Možda to nećeš uvek biti ti.

Zbuni ga neka daleka istina skrivena u tome. On je poljubi i nežno skide njene ruke sa svog vrata. Sad spavaj, Meri.

Ona se opet sklupča u postelji, a Edvard na prstima izađe iz sobe i sreće Margaretu, koja je baš, dolazila iz dečje sobe.

. Je li Sendi dobro? upita je.

Snažna je i divna reče Margareta.

Te su reči dobro pristajale njihovom trećem detetu. Sendi, koja nije bila lepa, osim po tome što rumeni obrazi, plava kosa i nevine plave oči uvek sadrže u sebi izvesnu lepotu, bila je puna zdravlja i jednostavne ljupkosti. To je bilo dete zbog koga Edvard nije morao ni trenutka da se brine. Docnije, pre nego što će leći, on se malo zadrži kraj Margaretine postelje i, setivši se onog stiska njene ruke, saže se i poljubi je da bi ispitao situaciju. Ona primi poljubac bez oduševljenja, premda ljubazno, a Edvard, sećajući se lekcije kojoj su ga naučile mnoge godine, pomilova je za časak po kosi pa se udalji. Njegovo dobro raspoloženje spreči ga da zapazi Margaretinu neuobičajenu ćutljivost, i on zaspa.

Divno osinje gnezdo reče sutra dan ujutro gospodin Hezlet. Čekao je pred vratima lifta kad njegov sin iziđe odatle malo brže nego obično.

Dok je išao svojim svakodnevnim putem u kancelariju, u Edvardu se postepeno skupljalo jogunstvo. Pozdravi ljudi s kojima se sretao jutrom u trolejbusu bili su uvek osorni. Stanovnici Čedberija nisu nikad bili dobro raspoloženi do podne. Ali ovoga jutra inače progundane reči pretvorile su se samo u klimanje glavom, i ljudi su čitali jutarnje novine ne dižući oči dok je on prolazio.

Sve je to bilo uvod za očevu smelu primedbu, i Edvard, zbunjen u duši, ne htede da je prihvati.

Šta je bilo? upita lažući nehotično.

Čini se da ćeš morati da biraš između onog čoveka i ostalih ljudi u gradu reče otac.

Edvard ništa ne odgovori. Prođe ćuteći između stolova u glavnoj kancelariji, ne dozvoljavajući nipošto sebi da primeti potajne i ljubopitljive poglede koje su mu dobacivale devojke. Uđe u svoju kancelariju i zatvori vrata za ocem.

Sedi reče mu.

Sam se posadi za stari četvrtasti pisači sto koji je nekad pripadao gospodinu Maderu, a njegov otac se spusti na stolicu preko puta njega. Edvard se nikad nije osećao prijatno kad bi se našao tako s ocem lice u lice, ali danas

nije dozvolio svojim osećanjima da ga dirnu. Ako je već potrebno da se zbog Luisa Heroua bori protiv celog Čedberija, neka počne odavde. Čekao je da otac progovori. Ne vidim da je Lju Hinkl imao razloga da onako govori sinoć reče gospodin Hezlet. Bio je u starom pirgavom odelu koje se već izlizalo i postalo sivo, te su njegova siva koža i kosa izgledale još zagasitije. Sa godinama je omršaveo, a vrh dugog nosa mu se crveneo. Od hladnoće ili uzbuđenja jedna drhtava kapljica bi mu se pojavila iz nozdrve, i Edvard uguši u sebi staru želju, koju je osećao i u mladosti, da mu na to skrene pažnju. Ako treba da se prepire s ocem zbog krupnog pitanja u vezi s Luisom Herouom, neće se upuštati u sitnice koje su njemu lično odvratne. On baci pogled na prozor. Čedberi je sad već bio vrlo lep, ali je u njemu čovek mogao da bude isto tako zao kao i na svakom drugom mestu.

Moraš pustiti pisca da govori po svojoj volji

reče on. A onda nastavi ne dajući ocu prilike da odgovori: Bejns će verovatno uskoro doći.

Ja sam proživio svoj život u ovom gradu odgovori otac.

I ja nameravam da svoj život proživim ovde

reče Edvard nepopustljivo.

Tvoja majka kaže da je gospođa Volters veoma potištena.

Edvard se okrete na svojoj stolici.

Glavno pitanje je u tome hoćemo li se mi peti do vrha sa Herouom ili ćemo ostati ovde u Čedberiju, zajedno sa gospođom Volters i njoj sličnima.

Ne možeš služiti istovremeno Bogu i Mamonu

reče dostojanstveno gospodin Hezlet.

Gospođa Volters nije ni jedno ni drugo odvrati Edvard.

Usred tog smešnog razgovora Bejns ulete u kancelariju kao topovsko đule, rasipajući oko sebe dobro raspoloženje i optimizam. Bio je obučen u novo odelo od neke prugaste tkanine, a ramena su mu u njemu izgledala nekako glupavo opuštena.

Odmah sam mislio da ću vas obojicu naći ovde! Zar ono sinoć nije bila izvanredna predstava? Odrao je kožu polovini grada, a? I to sve da ne mož“ biti vesti je! Izvukao ih je iz njihovih hladnjača! Svađali smo se kod Sitonovih, inače bih ranije došao ovamo.

Je li gospodin Siton razalošćen? upita gospodin Hezlet.

Tog matorog debeloškoca ne možeš razalostiti reče Bejns. Gospođa Siton je, naravno, sva uzbuđena zbog onakve netaktičnosti. Sto je čudno, mladi Tom je na njenoj strani. Niko neće imati mira u gradu ako Herou zaista napiše onu knjigu. Ako bude samo upola onakva kakva treba da je po njegovim recima, svi smo obrali bostan.

To je Sandrino mišljenje o celoj stvari? upita Edvard.

Sandra je otišla da mu pomogne u biranju mesta za njegovu kuću. Bejns sede na prozorsku dasku i zaklati nogom.

Neće, valjda, živeti ovde! uskliknu gospodin Hezlet.

Hoće odvrati Bejns. A neće da stanuje ni u jednoj od onih starih kuća koje bi mogao da kupi. Takav ti je Čedberi! Vrište na njega, a prodali bi mu svoj krov nad glavom samo ako dosta plati. On će sazidati sebi kuću ... hoće da ima svoje lične aveti, tako kaže.

Edvard razmisli o tome, ćutljiv kao i obično. Svakako, bilo bi zgodnije da je Luis Herou izabrao za svoje boravište dovoljno udaljeni Njujork, gde je, po mišljenju Čedberija, piscima i bilo mesto. Ali on lično neće učiniti ništa čime bi doveo u opasnost taj svoj dragoceni posed. Jednom u životu izdavaču padne u ruke zaista veliki pisac. Već je video ostale izdavače, one tipove iz velikog grada, kako se kao ajkule skupljaju u rojevima oko nesigurnog brodića Hezlet i sinovi". Biće do krajnosti popustljiv prema Herouu, vodeći računa o geniju koji se nalazi u tom čoveku kao dragi kamen u kovčegu od ilovače.

Hoće da stanuje negde odakle može da gleda na Čedberi ispod sebe reče uto Bejns. Sandra ga je odvela na vrh Granitne planine.

Ko će izgraditi put donde? upita gospodin Hezlet. On sam reče veselo Bejns parama koje će zaraditi kod nas. Oči gospodina Hezleta postadoše bezizrazne. Suviše smo duboko zaronili.

Edvard se okrete svom pisaćem stolu. Plivaćemo.

Kad ću njegov osorni glas, gospodin Hezlet ustade. Bolje će biti da se latim posla i da ostavim vas dvojicu da to isto učinite izjavi on i ljutito zatvori vrata za sobom.

Edvard pogleda u mlađeg brata. Bejns je dobijao neki čudan, pomalo raspuštan izgled. Pustio je da mu izrastu gusti tamni brkovi, koje je potkresivao da bi pokazao svoja još uvek mladalačka usta, i dok je sad piljio kroz prozor, zamišljeno je uvrtao jedan kraj brkova. Njegove crne oči zažmiriše. Trebalo bi da Heroua lepo oženimo nekom ženskom visoka roda iz Čedberija. Onda bi sasvim mirno mogao sve da nas razobličava. Samo, ja više ne poznajem ovdašnje devojke. a ti ih nikad nisi ni znao. Šteta što sam ja uzeo Sandru... to bi bilo divno. Jedna od Sitonovih udata za praljinog sina! Bejns se bezglasno nasrne ja.

Edvard oseti odvratnost i zbog tih reči i zbog tog smeha. Živeći u Njujorku, Bejns se pretvorio u prostaka. Možda je tome bila razlog sama Sandra. Edvard je uvek u potaji zamišljao da je ona prosta. U njoj nije bilo nimalo one Margaretine finoće, a Njujork je otro s nje sve što bi iole podsećalo na mladalačku uzdržljivost.

Sandra, ni mlada ni stara, bila je prevučena nekim spoljnim sjajem kao srebrni kip.

Iznenaduje me što na taj način govoriš o rođenoj ženi reče Edvard. Nadam se da se vas dvoje ne otuđujete jedno od drugog. Bio je svestan da ima nečeg krutog i staromodnog u onome što je rekao, ali nije znao kako bi se drukčije izrazio.

Bejns je uživao. Skide nogu s pisaćeg stola i sede na stolicu s koje se malopre digao njegov otac. Sa Sandrom je sve u redu ... naravno, mora joj se puštati na volju. Sve su žene takve posle rata. Jesi li primetio kako su ženske drukčije otkako smo domarširali kući?

Pošto ja nisam marširao, ne primećujem to reče suvo Edvard. Pažljivo je odvajao na gomile svoju jutarnju poštu, spremnu za diktiranje, i sa zadovoljstvom prime ti izveštaj fabrike hatrije da je cena hartiji opet pala. Bila je ubistveno visoka za vreme rata zbog toga što je vlada imala običaj da štampa onolike stvari koje ionako niko nije čitao.

Ti i Meg tako ljupko starite.

Glas mlađeg brata, izazivački i bestidan, trže Edvarda. On savi jutarnje novine i, nagnuvši se preko pisaćeg stola, neuobičajeno mladalački pljesnu Bejnsa po glavi.

Bejns se, tobož, uplaši. Ehej ... u starom psu još ima života!

Usred tog vragolastog ponašanja Džejn, sekretarica, otvori vrata. Ozbiljno pogleda braću, reši da se ne obazire na ono što je videla, i kroči napred.

Povodom onog novog tipa slova... reče ona.

Edvard se zavalj na stolici i, čvrsto rešen da se ne snebiva pred tom postarijom osobom koju je nasledio od Hezleta i Madera", odgovori ljubazno: Udite, Džejn. Odlučio sam se za tip oksford. Vidim da će ova nova knjiga biti dvaput duža.

Bejns ga prekide: Hoćeš li da pričekam?

Da. Hoću da čujem o svim tim prokletim velegradskim ujdurmama koje možemo da napravimo.

Tako je retko govorio grube reči da se na Bejnsom licu ukaza iznenađenje, a Džejn obli prljavo rumenilo.

Oboje smesta priznadoše Edvardu mesto onoga ko upravlja preduzećem. Za časak ispunjena poštovanjem, Džejn mrmljajući izjavi svoju saglasnost i povuče se, a Bejns se dade na posao.

Dva sata sedela su braća i vodila poverljiv razgovor, mnogo čvršće vezana zajedničkim strahopoštovanjem prema sreći koja im je pala u ruke nego što su ikad bila vezana istom krvlju. Bejns je govorio na svoj nov, plaho vit način, skraćujući rečenice kao što to čine Njujorčani, a Edvard ga je slušao, odmeravao, procenjivao, donosio odluke. Naoravili su plan za oglašavanje unapred, za jednu večeru u Njujorku i za nekoliko onih novih koktelpartija koje su ulazile u modu. Sa sve većom velikodušnošću Edvard je priznavao da Bejns i Sandra postaju neophodni „Hezletu i sinovima". On sam nikad ne bi mogao da sastavi tako smeo program, i ne bi dozvolio Margareti da učestvuje u nečemu što je sam u dnu duše smatrao za nedovoljno dostojanstveno. Ali priznavao je da je rat izmenio sve, osim Cedberija.

Luis Herou je švrljao po Granitnoj planini. Peo se uz taj masiv, s jednog brdašca na drugo, i kritičkim okom posmatrao Cedberi ispod sebe. Sad, pošto se krug izbora sužavao, on se uspuza četvrti put na jedno prostrano i ravno uzvišenje. Ovo je ipak najbolje saopšti Sandri.

Malo bleđa nego inače, Sandra se trudila da ne dršće. Ona se skljoka na jednu sivu stenu. Hvala bogu!

Herou spusti na nju drzak i kritički pogled. Ona je bila jedna od onih novih modernih žena koje je viđao u evropskim prestonicama i u Njujorku. Uprkos svim naporima, nije se mogla uporediti sa svojom sestrom.

Gospođa Hezlet je bila lepotica, kao one koje je čovek gledao na slikama u Luvru. Pravo je čudo kako je on voleo poneki ogroman muzej toliko da je provodio u njemu sva svoja odsustva. Na pariškim ulicama nije bilo devojke koja bi se mogla uporediti sa divnim ženama koje je video u Luvru tim ženama koje nikad ne bi mogao da osvoji.

Niste tako otporni kao što izgledate reče on Sandri s hotimičnom grubošću. Uvek je želeo da bude grub prema takvim ženama kao što je ona. Zudeo je da ih uvredi.

Ali, kako ste se vi peli! požali se Sandra.

Niste morali da pođete.

Bogme, morala sam. Sve to spada u posao. Sta ... i ovo?

Naravno, vi ste naš veliki pisac" ... zar to niste znali?

Do đavola, znam to suviše dobro.

Samo zatražite, i dobićete sve što želite. Ona teatralno ustade ispruživši ruke.

Herou se okrete od nje. Hvala. . . želim vrlo malo. Kuću na vrhu ovog brda... nisku kuću napravljenu od granita, s velikim prozorima.

■ U kojoj ćete živeti sami?

Oduvek sam živio sam.

Morate li da živite sami? Crvenokosa glava ispod zelenog šeširića ljupko se naže.

Ne, ne moram ... nego hoću.

On vrlo brzo počeo da se spušta niz breg, dok mu se odronjeno kamenje kotrljalo ispod nogu, a Sandra pođe za njim.

S takvom naravi reče ona umiljato vrlo je pametno što živite sami!

Herou ništa ne odgovori na to, a ona doviknu gledajući u njegova široka leđa: ■ Precrtajte to. . . ništa nisam kazala!

Tada se on nasmeja i, okrenuvši se, uze je pod ruku, pa se opasnom brzinom sjuriše niz breg. Sandri se to sviđalo. Bacivši pogled na njen prilično drzak profil, on vide da su joj se od opasnosti zelene oči zasvetlele, a obrazi zarumeneli. Taj mu je prizor bio dobro poznat. Bio je potpuno svestan svoje moći nad ženama i koristio se njom tako često da je znao da sad čeka na nešto sasvim drukčije na nešto sasvim različito od ove izgledne vitkosti, ovog veoma bledega lica, ovih ledenih mršavih ruku. U tome se, naravno, krilo mnogo neke mačkaste strasti, ali to je bilo sve. A strast je jevtina stvar – cena joj je niska na svakom tržištu. Prestala je da bude zanimljiva. On je želeo da dobije strast s nekim ukrasima ili možda s nekom osnovom. Želeo je da ima nešto što će obožavati.

U podnožju brega udoše u mala sportska kola i odvezoše se zavojitim putem u Cedberi. Zaustaviše se kod kuće Sitonovih, i Sandra, uhvativši ga za kaput, poče da ga nagovara: Uđite na časak.

Usušujete se da me pozovete?

Zašto?

Video sam kako me je vaša majka sinoć gledala kroz lomj on.

Možda ćete joj se izbliza više dopasti.

U redu. Ako nečije perje bude letelo, to neće biti moje.

On izađe iz kola i teškim korakom uđe za njom na velika prednja vrata. Lepa kuća promrmlja – krila su divna. Potreban je bio genije koji će se usuditi da postavi ove balustrade oko svih krovova.

To je uradio moj otac.

Herou ispravi ramena i spremi se za onu divnu staru gospođu s lornjonom i dremljivog starog čoveka u bezobličnom odelu od tvida. Stari Tom Siton nije bio u dnevnoj sobi, ali on to i ne primeti, jer je tu bila Margareta – gospođa Hezlet, ispravi on sebe. Nastavio je da misli na nju još pola noći – kako je izgledala u svojoj kući, kako se kretala po njoj, tako zadovoljno da ga je to lutilo. Podstaknut tim besom, on je i smislio sve ono što je docnije rekao celom Cedberiju. Margareta je bila kraljica koja ima svoju kraljevinu, a ipak nekako izgleda ravnodušna prema tome. Voli li ona onog dosadnog Hezleta? Kako bi mogla da ga voli? A ipak je izgledala neosvojiva – možda je bila strasno čedna. On odloži za docnije misao o strasti. Želeo je da je poštuje ■ možda da je pomalo i obožava. Život je zaista strahovito prazan.

On radosno pođe napred gledajući sad, na dnevnoj svetlosti, tu divnu, toplu ženu koju je sinoć video za njenim stolom, o večeri. Gospođa Hezlet! ■ uskliknu. Kakva sreća! Zaista nisam očekivao da ću vas tako brzo opet videti.

Zgrabi njenu šaku obema rukama, a stara gospođa Siton, koja je sedela kraj prozora, posmatrala ih je uzdignutih obrva. Ona se beše sasušila, ali pri tom nije postala blaža, i sad su njene hladne sive oči posmatrale ovog neotesanog mladića koji je držao Margaretinu ruku. Genije, tako ga je nazvala Margareta. Gospođa Siton je bila suviše promućurna, te je osećala nepoverenje prema geniju premda ga je uvažavala. Nema ničeg opasnijeg od toga. A Edvard, siromah, nema ni trunke genijalnosti. Margareta se udala za dobrog čoveka, izvrsnog čoveka, koji joj je pružio udoban i miran život u blagostanju, ali on nije bio genijalan. Na sreću, ovaj čovek bio je nemoguće niskog porekla. Hezletovi nisu bili aristokrati, ali to je bila ugledna porodica iz Nove Engleske – nisu možda spadali baš među sitno mesno plemstvo, ali ni u trgovce.

Dobar dan, gospodine Herou – reče ona vrskaajući ledeno.

Dobar dan, *madame* Siton – odgovori on dostojanstveno i saže se nad usku staračku ruku koju mu je pružila. Samo prosta osoba može tako da preteruje, pomisli ona. Pa ipak je potresoše te tigrovske oči tako blizu njenih. Nisu bile tamne, kao što je pretpostavljala. Bile su zelenkastožute, neprijatne boje. Ona povuče ruku.

Sandra se sruši u naslonjaču. Zidaće kuću na predgorju – objavi ona. Skide šešir i rastrese svoju kratku kosu.

Moram najpre da pronađem čije je to zemljište – reče Herou. Sede na divan kraj Margarete sa takvim samopouzdanjem da se ona i nehotice odmače od njega. Iz njega se širio neki životinjski miris, ne baš neprijatan, ali koji se ipak nije sviđao Margareti.

Mislim da će svako biti srećan što može da proda komad Granitne planine – reče ona.

Namamiću, zavešću, općiniću svakoga da to učini – reče Herou okrećući k njoj svoje oči žute kao u tigra. Onemogućiću svakom živom da me odbije.

Gospođu Siton iznenada obuže krajnja odvratnost zbog njegovog prisustva. Na kraju krajeva, ona nikad nije sedela u istoj sobi sa sinom neke pralje. Ustade i polako odšeta do otvorenih staklenih vrata. Vaš otac je dovoljno dugo spavao – dobaci svojim kćerima. Eno ga, leži pod brestom sa maramicom preko lica. Produbiću ga i reći mu da me mora zabavljati.

Divno je to što on još uvek može da vas zabavlja ■ izjavi Luis. Kakav brak, *madame*.

Gospođa Siton pognu glavu ne odgovarajući na taj prostakluk, i oni se zagledaše u njenu sivu suknju koja se polako vukla niza stepenice.

Sad je ono životinjsko prisustvo postalo zaista vrlo izrazito, i letnji vazduh je odjednom bio zagušljiv. Pošto je sedela uz Luisa Heroua, Margareti to prisustvo postade suviše blisko, i ona ustade. Moram da idem kući.. . deca će čekati na ručak.

Pozovite me reče bestidno Herou. Hteo bih da vidim ono divno dete, Meri. Negde ću je uplesti u stranice svoje knjige, tu nežnu puzavicu, zelenu i neotpornu.

Mi u podne imamo sasvim lak obrok.

U Margaretinom nimalo predusretljivom glasu osećao se protest, ali Herou nije hteo da ga prihvati. ■ Ja hoću da vidim Meri.

Čvrstim korakom pođe za njom iz sobe, i Sandra, koja je gvirila kroz vrata, vide na svoje zaprepašćenje kako je njena starija sestra sela u Herouova kola i odjurila s njim. U tom trenutku u sobu se leno dovuču Tom. Kosa je rano počela da mu sedi, i to mu je davalo izgled neke lažne otmenosti.

Đavolski mirna kuća primeti on. Gde su svi ostali?

■ Otišli su reče Sandra i nastavi nekako čudno da pilji kroz prozor.

Kad je te večeri Edvard ušao u svoju kuću, u njoj nije bilo ničega što bi nagoveštavalo neko životinjsko prisustvo za vreme njegovog odsustva. Prostrano predvorje bilo je tiho; pošto je malo zakasnio, znao je da je Margareta na spratu i da meće u postelju njihovo najmlađe dete, dok se Meri i Tom baš sad umivaju i presvlače, jer je Margareta uporno zahtevala da to učine pre večere. Druga njihova služavka, Nora, koju je Edvard uzeo u službu nekoliko nedelja ranije, jer mu se činilo da Margareta izgleda umorna, pojavi se tiho na vratima u dnu predvorja i prihvati njegov šešir i štap.

■ Odnosite malo serija u dnevnu sobu naredi joj on, pa se polako uputi uza stepenice.

Taj dan bio je zamoran, uzbuđljiv, nekako opasan. Edvard se duboko zagnjurio u nešto novo, i bio je istovremeno uplašen i veseo. Ako Herouova sledeća knjiga propadne, s njom će propasti i Hezlet i sinovi", jer je on tu uložio svu zaradu ostvarenu na onoj knjizi o ratu. Biće povucipotegni dok ne bude držao gotov rukopis u rukama i dok ne bude lično zaključio da li Herou može dati više od jedne knjige. To je za pisca probni kamen i uvek predstavlja pouzdan znak. Jedna knjiga ne dokazuje ničiju sposobnost. Ono što su želeli Hezlet i sinovi" odnosno što je želeo Edvard bio je čovek koji će predstavljati pravi izvor knjiga, koji će ih razbacivati sa svakim novim vidom i na svakom novom stupnju svog razvoja.

Pri vrhu stepeništa poluotvorena vrata otkriše mu Margaretu, koja je stajala pored dečjeg krevca sa Sendi na rukama. Bila je u dugoj plavoj sobnoj haljini koju je on naročito voleo, i srce mu dvatriput jače zakuca kad ugleda njenu lepotu. Laskajući sebi, smatrao je da joj lepo pristaje. Nežno se rascvetala, kao ruža obasjana blagim suncem. Edvard, koji je bio pomalo ljubitelj ruža, voleo je da u mislima poredi svoju ženu s ružom. Bio je tako stidljive prirode da je samo jednom ili dvaput bio u stanju da joj govori o toj sličnosti. Nije znao zašto nije uspeo da traži otvorena vrata za saopštavanje misli između sebe i Margarete, i često je o tome razmišljao. Možda ju je suviše voleo, a njegov stari odbrambeni ponos opirao se potpunom otkrivanju njegove ličnosti. Pokatkad se plašio da je ona tako širokogrudna po prirodi, da je njena uvidavnost tako velika, da su njeni preci toliko iznad njegovih, te je sva njegova urođena osećajnost bila stalno budna, i utoliko opreznija što nije mogao otkriti Margareti njeno postojanje. Stideo se toga, a ipak nije imao moći da nešto izmeni. Zeleo je da Margareta veruje da on nije običan čovek, a ipak je bilo trenutaka kad je znao da je samo posledica njegove nesposobnosti da sudi o sebi samome. Nije znao da li je bolji od drugih ljudi. Sumnjao je da je njegova preterana ponositost neka vrsta taštine. Verovao je da je bolji od prosečnog čoveka, ali nije bio siguran u to. Sad je pokatkad pomišljao na to kako bi mogao mnogo otvorenije razgovarati sa ženom da je u to bio siguran.

Ovako, mada mu je srce malo brže zakucalo, mada je ušao u dečju sobu i zagrlio Margaretu, zajedno sa detetom, uspeo je samo da promrmlja: Ne bih smeo da te dodirujem. . . nisam se oprao. Te su reči izgovarale njegove usne dok ju je u srcu obožavao.

Izoštrenih čula, on uобрази da je u poljupcu koji mu je ona dala bilo neke uzdržljivosti. Ta mogućnost mu potpuno zaveza jezik. Sa strahom koji mu je lepršao u grudima, on poljubi ćerku i nasloni se na ogradu krevca dok je Margareta pokrivala dete spremajući ga za spavanje.

Držeći se za ruke, izadoše iz sobe, i on opet uобрази ili zaista opazi da u njenoj ruci ima manje topline nego inače, premda je odlučno stezala njegovu šaku. Ali između odanosti i odlučnosti postoji razlika.

Je li sve u redu? upita je on.

Jeste odgovori ona brzo. Samo, ne sviđa mi se taj tvoj Luis Herou.

Moj Luis Herou? ponovi on s lakim osmehom.

Da, tvoj reče ona ti si ga uhvatio, je li tako?

Nadam se . . . za ljubav posla . . .

Eto! uskliknu ona. Ne sviđa mi se pomisao da on plaća naš hleb i maslac. . .

I svoj rođeni kolač upade Edvard.

Ona mu dobaci čudan pogled, koji nije mogao da razume. Znaš li zašto mi se on ne sviđa? Zato što je danas pozvao sebe na ručak, nasamo sa decom i sa mnom!

Zašto mi nisi telefonirala?

Ona ga začuđeno pogleda. Pravo da ti kažem, Nede, nisam na to ni pomislila. Tako se iskreno čudila samoj sebi da se on opet osmehnu.

■ Znaš, moraš uvek misliti na mene reče blago. Je li bio dobar prema deci?

Nije ni primetio Tomija i Sendi, ali se ludirao s Meri. Da ona nije samo obično dete, rekla bih prosto ... da joj se udvarao.

To je nemoguće, Margareta.

Nede, to je zaista bilo odvratno!

Video je kako joj obrazi plamte, a u isto vreme su joj oči bile tako sjajne i plave, kosa tako crna i lepršava, da on oseti kako mu se njena lepota kao usijano gvožđe zariva u samo srce. Je li se takva učinila i Herouu?

Osećajući, sav užasnut, navalu stare ljubomore, za koju je verovao da je davno ukroćena, on pređe u susednu sobu, svoju ličnu, kako Margareta ne bi primetila njegovo bedno stanje i naljutila se. Već godinama nije bila ozbiljno ljuta na njega, jer on tokom svih tih godina nije dozvoljavao svojoj mladalačkoj, sirovoj ljubomori da se pokaže u recima ili razdražljivosti. Sad je znao da je ona još u njemu, i da je po svaku cenu mora sakriti od Margarete kako bi u njenim očima sačuvao samopoštovanje.

Izenada oseti da je vrlo umoran i sruši se u svoju staru kožnu naslonjaču, pokrivši oči rukama. Zašto Herou obasipa ljubaznošću malu Meri? Zašto baš Meri, a ne Tomija ili Sendi? Zašto, ako ne zbog toga što je, zahvaljujući svojoj prokletoj književničkoj moći opažanja i mašti, već shvatio da Margareta ne voli baš mnogo svoje najstarije dete? A od toga je iskovao lukavo, svirepo oruđe kojim će Margaretin pogled privući na sebe. Ni za časak nije Edvard poverovao u to da Luis Herou mari bilo za koje dete.

Sva čudovišnost ovakvog ponašanja jednog čoveka, koji je iskoristio dete u takvu svrhu, mešalase u Edvardovim mislima s ljubomornim strahom da je Margareta zaista i zapazila Heroua zahvaljujući tom njegovom lukavstvu, a istovremeno sa ljutinom što je njegova ljubimica pretvorena u obično oruđe. Sedeo je nepomično u naslonjači, besno žudeći da nađe Heroua i saopšti mu da mu se gubi s očiju, i to zauvek. Suočavao se s tim besom u sebi, čuteći duže vremena i pozivajući u pomoć razum. Herou je bio nešto manje od čoveka. Bio je stvar načinjena od osećanja i mašte, nestalna od stvaranja, neodgovorna, nepouzdana, stvorenje na koje je čovek morao paziti i voditi nadzor nad njim da, i koristiti ga. Ludost je biti ljubomoran na njega tako bi isto mogao biti ljubomoran na neku pijanicu ih luđaka. Taj čovek nije postojao izuzev u svojoj mašti. Ma šta da je činio, to nije bilo stvarnije od dramatične radnje u nekom pozorišnom komadu on je verovatno igrao neku scenu iz romana koji je nameravao da napiše. Misliti o tome kao o nečemu što je uradio pravi čovek značilo bi pridavati mu preteranu važnost. Genije je tako dragocen i tako nepredviđen, a možda i tako neobuzdan, kao morski vali.

Dok je polako sve to objašnjavao sebi razumom, začu kako se vrata tiho otvaraju, i njegova ćerka Meri ušunja se u sobu. Katkad ga je uznemiravalo što se ona kreće tako nečujno, kao da u njoj nema dovoljno živosti za detinju brzinu i bučnost. A ipak je izgledala sasvim zdrava dok je stajala na vratima u svojoj belo muslinskoj haljinici. Osmehivala se, i on spazi na njenim obrazima rupice, dar koji je dobila od majke. Margaretine rupice na obrazima, koje su se opet pojavile na svetu!

Da uđem, tata?

Uđi, zlato... mada se još nisam umio.

Neću ostati dugo.

Tiho mu se približi, idući po podu bezmalo na prstima, i prisloni se uz njega. Kad ju je obrlio rukom, spusti mu glavu na rame, i on oseti čist, svež miris njene crne kose.

Jesi li lepo provela dan, dušo?

Jesam ... uglavnom! Zašto samo uglavnom?

Tata, sviđa li se tebi gospodin Herou?

On izbeže to pitanje. Mama kaže da je on ovde ručao.

Jeste. Ja mu se mnogo sviđam. ■ Je li to rekao?

Jeste.

Edvard se opet razgnevi na Luisa Heroua. Zar ovu njegovu ćerku! On je privi uza se. Ti se svima nama sviđaš . . . svi te volimo, znaš.

Znam. Meri uzdahnu, a on se uzdrža da je upita šta je razlog tome. Toliko mu je lakše bilo da je ne pita. Oseti njene usne kraj svog uha. Tata . . .

Molim?

Ali on mene voli više nego ma koga drugog.

Je li to rekao? ■ Jeste.

Onda je slagao! Te mu se reči nezadržljivo omakoše iz usta.

Meri potpuno klonu! Slagao, tata?

Jeste! I bilo je vrlo ružno od njega što je tako razgovarao s tobom, Meri. Mami se to nije svidelo. Pričala mi je o tome. Moraš zaboraviti to što je rekao. Male devojčice dobijaju od roditelja svu ljubav koja im je potrebna. Sad moraš misliti na školu, znaš, i na svoje drugarice Mili SentBeskom i Džozefinu Hil. To su dobre devojčice. A krooz dve tri godine moći ćeš već da ideš na časove igranja, pa ćeš onda steći i druge prijatelje dečake tvojih godina.

Govorio je sebi da uzima sve to suviše ozbiljno. Samo pogoršava celu stvar, pojačavajući utiske koje je želeo da izbriše. On ustade. A sad trči, Meri. Moram da se spremim za večeru.

Meri tada izađe iz sobe, zastajkujući, a Edvard ode u kupatilo i poče da trlja ruke s nepotrebnom žestinom.

Možda je pomislio da je time stvar okončana. Večera je protekla kao i svakog dana. Edvard je uvek mogao biti siguran da ga uveče čeka dobar obed, jedno ili dva jela koje je Margareta izmislila i u čijem je spravljanju pomalo i sama učestvovala. Te večeri bila je to teletina na francuski način, s vinom i mirišljivim travama, a za kraj obeda kolač s kupinama. Edvard se postepeno pretvarao u neku vrstu gurmana, jer mu apetit nije bio uvek isti; jeo je bolje ako je vodio računa o ukusu i kvalitetu. Večeras je oštro zapažao sve sitnice. Vide sebe kako sedi u začelju sopstvenog stola, pa nesvesno ispravi svoje suvonjavo, visoko telo gledajući u Margaretu. Bila je u domaćoj haljini od neke tanke srebrnastosive tkanine, tako staroj da ju je on gotovo već zaboravio ■ ili je možda bila nova.

Je li to neka nova haljina? upita on.

Trebalo bi da se stidiš, Nede odgovori ona. Ovo spada u moju devojačku spremu. Nosila sam je u Nju Orliezu, zar se ne sećaš? Pre toliko godina!

Sećam se samo nečeg veličanstvenog i maglovitog reče on s osmehom.

Probala sam je šale radi... prosto da bih videla mogu li da je obučem. Verujem da sam, u stvari, malo tanja nego što sam bila tada.

Posle toga on nastavi da je posmatra znajući dobro da u onoj devojci Margareti nije bilo lepote koja bi se mogla porediti s ovom lepotom, lepotom njegove žene.

A od njih su postala ova deca. Sedela su mirno, svako na jednom kraju stola, u smiraju dana. Čak je i Tomi jeo ravnodušno i ćuteći. Voleo je dobar zalogaj, i jednog dana će postati krupan, nezgrapen čovek kao što je stari Tomas. Meri je, međutim, bila nežna i u njoj je, uprkos njenoj lepoti, bilo nečeg što ga je podsećalo na njegovu sestru.

Jesi li videla skoro Lujzu? upita on Margaretu.

Meri diže glavu. Naljutila se danas na mene, tata ... malo ... zato što sam posle podne zadocnila u školu.

Jesi li joj rekla zašto si zadocnila? upita on. Jesam, kazala sam da je gospodin Herou bio ovde na ručku, a ona se onda naljutila... sasvim malo. Rekla je da to nije nikakvo opravdanje.

Pa i nije, čini mi se.

On je pričao bez prestanka reče neodređeno Margareta.

Morali bismo da dovedemo Lujzu ovamo reče on. Možda bismo mogli da je zovnemo jednom kad i Heroua. To će za nju biti izuzetan doživljaj. Nikad ništa ne činimo za Lujzu.

Naravno. To moramo zapamtiti. Samo, zašto moramo njega opet da zovemo?

Margareta je postavila to pitanje digavši obrve, koje malo zadržtaše, kao da se spremala da prsne u smeh, a Edvard joj dobaci oštar pogled. Smatraj to za posao.

■ Tomi odvrati pažnju od svog drugog parčeta. Ne sviđa mi se gospodin Herou izjavi on svojim krupnim, dubokim glasom. Kad me ščepa, tako me jako stegne. Boli me.

Tresni ga po njušci reče odjednom Edvard. Deca ga pogledaše zaprepašćeno, pa prsnuše u radostan smeh. Otac je tako retko bio smešan! Njihov smeh povratu lepotu večeri, i Edvard se potajno, u dubini duše, podsmehnu svojoj ljubomori.

Malo preduzeće Hezlet i sinovi" bilo je potreseno iz temelja. Obuhvatio ga je tornado i uneo u njega život, poterao izdanke, silom prodirao s vrelinom, svetlošću, grčevitim naletima vetra. Po stoti put je Edvard Hezlet zažalio što je ikad upoznao Luisa Heroua, što taj čovek nije ostao u Francuskoj posle rata, što se nije izgubio u Njujorku, pa je bezmalo zažalio čak i to što nije nabasao na vrata neke druge izdavačke kuće, nego je došao u tihi gradić Čedberi da se dočepa baš njegovog tek procvetalog preduzeća. Pretprodaja Herouove nove knjige rasla je i plavila zemlju kao pobedonosna bujica. Kao neka prethodnica širile su se glasine ispred trojice mladih trgovačkih putnika koje je Edvard uzeo u službu i stavio pod Bejnsovo rukovodstvo, s upozorenjem da ne sme biti nikakvog preterivanja. Ali je to upozorenje bilo zaboravljeno. Pohlepnost knjižara zarazila je Bejnsa i prešla na trgovačke putnike, te su oni sad jurili tamoamo i hvalili knjigu koju niko od njih još ne beše ni pročitao, koju niko nije ni video, osim Heroua, a on je, pišući bezbrižno i ne hajući za vreme, izjavljivao da će knjiga možda biti, a možda i neće biti, završena do kraja zime.

Mora biti završena rekao je Edvard strogo. Stavio sam sve što imam na tu knjigu, Luise. A znao je još dok je govorio da se od Luisa ne može izvući nikakvo obećanje.

Herou se beše potpuno zaneo u građenje niske i čvrste kuće na Granitnoj planini, kuće koja će moći da odoleva buri. Nad zidove se nadnosio veliki krov, i to je izdaleka ličilo na neku pticu koja se zaustavila u planini i leži na jajima. Heroua je zabavljala ta sličnost, i on ju je povećao time što je dodao kraj oba krila rešetkaste senice nalik na perje, a na kapiji podigao kratak i širok toranj. Svoju kuću je nazvao Orao", i nedeljom se mladež iz Čedberija pela na brdo da je vidi. Herou se nastanio u njoj mnogo pre nego što je bila gotova, i uživao je u tome da posmatra kroz prozore ljude koji su se približavali. Izjurio bi napolje i uveo ih u kuću, vodio ih kroz niske odaje, malobrojne, ali vrlo prostrane, s prozorima ogromnim i okrenutim tako da je video predeo miljama unaokolo, kad bi mu palo na pamet da pogleda kroz njih. Kuća se grčevito držala za tle svojim dubokim temeljima, i mada su vetrovi urlali, nisu mogli prodreti u nju. Herou je odlučno zahtevao da zidovi budu debeli četrdeset pet santimetara, kao oni koje je video na tvrđavama po Evropi. Nije bilo ni podruma ni sprata, i sobe su se nastavljale jedna na drugu, pružajući se u polukrugu u pravcu planine.

Edvard je smatrao da je ta kuća neobična i grozna, i rekao je svoje mišljenje Margareti. ■ To, svakako, nije dom za porodicu odgovorila je ona ali ja i ne mislim da Luis želi porodicu. Nisam sigurna čak ni da li želi ženu. U to vreme Herou je već bio u tolikoj meri njegovo vlasništvo da Edvard nije ni upitao otkuda ona zna sve to o njemu. Naravno, žena poseduje instinkt, a Margareta nije u tome nimalo oskudevala. Njegova proletnja ljubomora beše iščezla, ili je možda samo bila utopljena u bujici sve većeg posla. Cedberi nikad nije ostvario svoju osvetu, koje se Edvard plašio posle one večeri u sudnici. Cedberi se malo rogušio, gospođa Volters je tiho prolila nekoliko suza, a gospođa Kroft je bila stalno ljuta. Henri Kroft je umro pre deset godina, i svi su znali da je njegova žena srećnije živela bez njega, pa ipak se ona nije mogla uzdržati da ne misli na njega još nedeljama pošto ga je Luis Herou onako vaskrsnuo, vraćajući joj u sećanje tu opaku narav, koja je ipak nekako izgledala samo kao tamna strana jednog blistavog štita.

Cedberi se opet umirio, i ljudi su posmatrali Heroua kako silazi i vraća se na Granitnu planinu. Ma šta da su osećali prema Herouu, on je imao pravo da bude među njima, jer je tu živio kao dete, kao čudan, nastran, gladan i uvek usamljen dečak koga su oni gledali ne primećujući ga dok je teglio korpe, unoseći ih i iznoseći iz njihovih kuhinja, i koga su sad i protiv volje poštovali, mada su smatrali da je odvratan. Nedeljni list nije donosio nikakve vesti

O Herouu, a Čak Viljems, urednik, ponosio se time što je čitao njegovo ime u društvenoj rubrici velegradskih listova i u književnim esejima po časopisima, a ipak i dalje nije ništa javljao o njemu. Pa

I kad ta nova knjiga bude objavljena, on možda neće ništa napisati.

Usred svih tih događaja, jedne noći u dva sata Edvarda probudi zvrjanje telefona u predsoblju. On smesta ustade iz postelje, diže slušalicu i začu izbezumljeni glas svoje majke.

Edvarde, tvom ocu je veoma zlo.

■ Sta je bilo, majko? Ne može ništa da mi kaže... Glas joj se izgubi u promuklom jecanju.

Jesi li pozvala lekara?

Nisam. Nisam znala šta da radim.

Pozvaću ga ja, a onda smesta dolazim. Edvard zatvori telefon i uputi se u Margaretinu sobu. Ona je ležala visoko na jastuku; duga kosa, spletena u vitice, spuštala joj se na ramena, a oči su joj bile sklopljene u snu. Pošto je bio tako umoran svake noći, on je već dugo vremena nije video zaspalu, i sad, dok je zaklanjao njeno lice od svetlosti držećne lampe koju je upotrebljavao noću, njega zaprepasti mršavost njenih obraza. Bio je tako blizu nje, a ipak među njima već dugo vremena nije postojala neka stvarna veza. Bio je suviše zaposlen toliko zaposlen da je prenebregao obećanje koje joj je dao kad mu je kazala da će se udati za njega. Dozvolio je da mu njihov brak postane od drugostepene važnosti. To je bio problem čovekovog života kako da se istakne u poslu a da ipak ostane blizak sa ženom. A koliko ju je pri tome voleo!

Te misli, jedva nešto određenije od osećanja, za časak mu se probiše do površine svesti, a on ih opet potisnu. Nešto će morati da preduzme u vezi s tim, ali to ne može učiniti sad. Reši se da je ne budi, pa opet tihim koracima izide iz sobe i zatvori vrata.

Posle nekoliko minuta, pošto je pozvao dr Vina i obukao se, već se vozio svojim kolima kao očevoj kući. Ubedio je sebe nekoliko nedelja ranije da treba da kupi automobil, pravdajući se time da mu je on potreban zbog posla.

■ ■ Zašto ne kažeš prosto da želiš kola? upitala ga je Margareta.

On je pogledao u nju prilično glupo. To izgleda nekako preterano, zar ne?

Ne vidim zašto bi tako izgledalo odgovorila je ona. Ništa nije preterano ako si u stanju da za to platiš.

U stvari, konačno se odlučio da kupi automobil kad je video Toma Sitona kako juri po gradu u malim sportskim kolima, bog bi znao kojim poslom. Kad je Tom mogao da kupi kola, sigurno to može učiniti i on, koji tako dobro napreduje. Nedelju dana je trošio svoje slobodno vreme učeći se da vozi kola, i sad su mu se ona prijatno pokoravala i pojačavala u njemu osećanje moći. Ovakav slučaj, na primer, dokazivao je Edvard sebi, kad mu se otac iznenada razboleo, opravdavao je držanje kola.

Poslednjih nekoliko minuta proveo je razmišljajući o ocu. Sa grizom savesti setio se kako već mesecima nije imao vremena da misli na njega. Stari čovek je u kancelariji postajao sve tiši, i Edvard se seti da ga, tako reći, danima nije viđao, izuzev što bi ga ujutro pozdravio na brzinu. Bejns bi jedanput ili dvaput nedeljno skoknuo iz Njujorka da se posavetuje, i dok je u početku otac dolazio i sedeo s njima, poslednjih petnaest dana to više nije činio, a oni to nisu zapazili, ili bar nisu o tome govorili. Čudno je kako se čoveku roditelji, koji su središte sveg njegovog postojanja, osovina oko koje se okreće točak njegovog života, udaljuju od središta ka periferiji i tako pretpostavljao je Edvard odlaze zauvek.

S osećanjem predstojećeg i neizbežnog gubitka, on žurno izađe iz automobila i uđe u kuću. Niko ga nije sačekao; on se pope pravo u očevu sobu i otvori vrata. Otac je ležao na leđima u velikoj dvostrukoj postelji u kojoj su njegovi roditelji spavali zajedno svih ovih godina, a majka je sedela kraj postelje u maloj stolici za ljućanje, nagnuta napred tako da se oslanjala na pokrivače, i držala njegovu bledu i ukočenu ruku. Šum očevog teškog, ubrzanog disanja ispunjavao je sobu oštrim, ritmičkim zvukom. Lekar još ne beše došao.

Oh, Edvarde! jeknu majka.

On se približi postelji. Kad se to desilo, majko?

Ne znam. Spavala sam, a onda sam se probudila i osetila ga u sredini postelje on je uvek zauzimao sredinu postelje pa sam mu rekla da se odmakne, kao što mu govorim svake noći. On to uvek učini, ali noćas nije. Gurnula sam ga... sasvim malo... i osetila da je nekako čudan i težak, pa sam upalila svetlost, a on je ovako ležao. Ne može čak ni da mi kaže ništa. Oh, Edvarde, ne misliš, valjda...

Naravno da ne mislim. On sede na postelju i pogleda oca. Nekakva strašna podzemna sila kretala se u tom strpljivom, mršavom telu. Leva strana očevoeg lica bila je opuštena, i mlaz pljuvačke cedio mu se niz bradu. Edvard izvadi svoju maramicu i obrisu ga. Lekar treba da stigne svakog časa.

Suviše se brinuo kukala je majka. Svako veče dolazio je kući smrtno uplašen zbog onoga što ste vi mladići radili u kancelariji. Nije trebalo da pozajmljuješ novac na štampariju, Edvarde. Ona, u stvari, pripada ocu. Na majčinom unezverenom licu, koje je izgledalo neobično zbog sede kose što joj je u pramenovima padala niz obraze, on za časak sagleda šta znači ostariti. Stari prestaju da stvaraju. Počinju da se plaše svake promené, svesni užasne promené koja njih čeka. Više ne žele da grade, već samo da zaštite sebe. A onda se njegova mladost pojavi da odbrani svoja prava. Ja snosim odgovornost, majko reče on s nestrpljenjem zbog kojeg se zastide, ah koje nije mogao da suzbije. Voleo bih da otac prestane da se brine.

Zvonce na vratima zazvoni i Edvard, ne sačekavši majčin odgovor, požuri niza stepenice da dočeka lekara.

Zdravo, Ede reče mladi lekar. Bio je još suviše mlad da bi se na njemu videle besane noći i dugi časovi rada. Njegov prethodnik, dr Sali, koji je bio mlad kad i dr Hart, stari sveštenik, umro je prošle godine u Floridi, toj zemlji odmora i uživanja u koju je poslao toliko svojih pacijenata, a kuda sam nikad nije našao vremena da ode sve dok nije bio spreman za smrt. Vin je preuzeo njegovu praksu, i sad je vodio borbu sa svojim pacijentima ne bi li ih naterao da dolaze u njegovu ordinaciju umesto što ga pozivaju k sebi da ih pregleda.

Sta taj misli... ko je on? gundao je Čedberi, zaboravljajući da su njegovi stanovnici oterali u smrt starog lekara. Šta se desilo? upita novi lekar penjući se za Edvardom uza stepenice.

■ Bojim se da nagađam reče Edvard. Zajedno udoše u sobu i lekar za minut, na brzinu, obavi pregled.

Bolje bi bilo da vaša majka izađe i odmori se malo dok ja ne završim reče on Edvardu. Majka se diže bez reči i izide iz sobe. Taj stari čovek koga je ona volela i negovala tolike godine postao je sad bolesni muškarac, i ona je za njega bila tuđinka. Čuše kako je zajecala u predsoblju. Lekar je bio ljubazan čovek. Bolje idite k njoj ■ reče on Edvardu. Ali vratite se za jedan minut.

Edvard onda izađe, obgrli majku oko ramena i potapša je ne znajući kako da je uteši. Osećao je njeno rame kao nešto tuđe. Još otkako je bio dete nije je dodirnuo, a onda joj je naslanjao glavu na grudi. Bila mu je tada bliža nego ijedno živo biće, a sada je postala starica, odvojena od njega nekim neizrečenim i neizrecivim razdaljinama. Bio je, međutim, dovoljno mudar da shvati da ona mora nešto raditi kako bi sebi olakšala.

Ako ti to ne bi bilo suviše teško, majko, voleo bih da nam svima skuvaš malo kafe. Uveren sam da bi se Vin obradovao, a i ja isto tako.

Ona se poslušno okrete ka stepenicama, a Edvard se vrati u spavaću sobu.

Očevidno udar kapi reče Vin. I to, na žalost, prilično ozbiljan. Bolje će biti da pošaljem ovamo jednu bolničarku. Za vašu majku bi tu bilo suviše posla. Zao mi je što u Cedberiju nema bolnice. On ne bi mogao izdržati put do Bostona.

■ Bojao sam se kapi promrmlja Edvard. Očevo mršavo lice bilo je nabreklo od tamnocrvene krvi, a leva strana je sad bila jako opuštena.

■ Dao sam mu nešto reče Vin. Gde je telefon?

U predsoblju odgovori Edvard.

On se spusti na stolicu u kojoj je pre toga sedela njegova majka i zagleda se u oca. Čudna je i užasna bila pomisao da možda više nikad neće čuti oca kako govori! Zažele, kad bi sad to bilo moguće, da je ovih poslednjih meseci malo češće nalazio vremena da sluša očev glas. A ipak, nije mogao postupati nikako drukčije. Ukazala mu se zgodna prilika, kao što se nekad ukazala i njegovom ocu, i on je bio prinuđen da je ugrabi. Da je popustio pred očevim strahovanjem, da je pustio Heroua da ode na drugu stranu, možda bi opet spao na položaj običnog štampara, koji upravlja malim lokalnim preduzećem. Ovako, počeo je već da pušta pipke po celom svetu. Baš juče je Ben Ešten, poštar, prilično ponosito bacio na njegov pisači sto pisma iz Engleske i Francuske. Vi ćete, kanda, postati neko, Ede izjavio je kikoćući se. To je bilo tačno. Herou je prestao da bude ljudsko biće; postao je vrlo skupocena imovina.

Bila je to, dakle, neizbežna tragedija života da se generacije udaljuju jedna od druge; i dok je negde duboko u srži osećao čudan bol zbog tog razdvajanja, voleo je oca s nekim iznenadnim bolom. On ispruži obe ruke i uhvati njima očevu ukrucenu, hladnu šaku.

Posle nedelju dana, nedelju dana koji su bili užasni zbog zahteva što ih je postavljala mašina koju je on stavio u pogon da prodaje Herouovu novu knjigu, mašina koju nije mogao zaustaviti niti je odbiti kad je onako neumorno zahtevala njegovo vreme, posle tih nedelju dana doK je radio danju i noću, i nije ni pokušavao da ode kući, a Margaretu je vidao samo u prolazu i docnije u domu njegovih roditelja, s njegovom majkom posle tih nedelju dana on, Lujza i Bejns sakupiše se žurno oko postelje koja će uskoro postati samrtnička.

Majka je opet bila u stolici za ljuljanje, u kojoj je sedela gotovo neprekidno tih nedelju dana. Ustala bi samo da se umije, da obuče čistu haljinu i da pojede nešto kad bi Margareta svratila. Ali nije htela da ode sve dok Lujza

nije zauzela njeno mesto. Lujza beše našla sebi zamenu u školi, i već tri dana nije napuštala kuću. Bejns je došao iz Njujorka, ostavivši Sandru da ispunjava njegove obaveze. Kad je bolničarka izašla iz tihe sobe da ih pozove unutra, Edvard je za časak ostao s Margaretom. Bili su u njegovoj staroj spavaćoj sobi; ona se odmarala na njegovoj postelji, a on u zelenoj ripsanoj naslonjači koju je dobio kao božićni poklon kad mu je bilo petnaest godina.

Edvard je ustao kad je spazio bolničarku, a kad se ona žurno udaljila, okrenuo se Margareti, dok mu je srce lupalo od čudnog i užasnog straha. Margareta ga je pogledala s jastuka, i on vide da ne bi želela da pođe s njim. Nikad nisam videla nikoga da umire reče ona prigušenim i uplašenim glasom.

Ni ja odgovori on. ■ Nede ... ne želim da budem tamo. On je ostavi bez reči, i već je bio u predsoblju kad oseti kako ga njene ruke stežu za mišicu.

Nede, nemoj me mrzeti.

Naravno da neću ... samo, sad me ne smeš zadržavati.

Ruke joj klonuše s njegove mišice, i on požuri u očevu sobu; srce mu je još uvek jako lupalo zbog onog čudnog novog straha, životinjskog straha, pomisli on dok je zauzimao svoje mesto kraj postelje. Zbog prisustva bolničarke svi su se osećali neobično. Nisu bili sami na okupu. Edvard priđe majci, kleče i obrgli je rukom oko ramena, ali se ona ne osvrnu na njega. Sve njeno biće bilo je usredsređeno na samrtnika, koga je volela, grlila, pazila, mrzela, i opet volela u ciklusu njihovog bračnog života. Bejns je bio bled i ozbiljan, Lujza je plakala, a bolničarka mirno čekala tako dobro poznatu smrt. I ona dođe u jednom trenutku, bez borbe, ali uz promuklo krkljanje i gušenje. Mark Hezlet je bio mrtav.

Edvard nasloni glavu na postelju i oseti kako mu se majčine ruke obavijaju oko ramena. Nije mogao ništa da misli niti da oseća. A onda mu s iznenadnom jasnoćom nešto pade na um: Odsad će biti samo Braća Hezlet" i odmah posle tih neizgovorenih reči bio je kadar da oseti šta je izgubio.

Pa, ipak, život opet preuze svoju vlast. U roku od nekoliko bednih dana Edvard je očevo telo predao zemlji, i sad je znao da je svoj gospodar. Mada već godinama nije prihvatao s osećanjem obaveze ma šta što bi rekao njegov otac, ta siva prilika koja je prožimala njegove dane ipak je zahtevala svoja prava. A sad je nestalo svih tih zahteva i samo je sećanje, nesputano živom ličnošću, moglo da se lati posla i da rekonstruiše tog izmučenog, čutljivog, a ipak ljubaznog čoveka koji je bio njegov otac. Ocu je dugovao za zdrave temelje svog poslovanja, za principe u radu i za opreznost, čega se on još uvek pridržavao uprkos sadašnjoj zauzetosti. Od oca je nasledio obazrivost, i pomoću nje je vladao nad Bejnsom i Sandrom, koji je uopšte nisu imali. S obazrivošću je postupao i sa Luisom Herouom, primoravajući ga da završi svoju knjigu pre onog dana kad je nameravao da zvanično otvori svoju kuću velikim prijemom, koji će obuhvatiti sve živo u Čedberiju. Kuća će biti otvorena tri dana izjavio je Herou rasipnički. Danju i noću dodao je zatim. Svako može ući u svako doba.

Herou je bio odvratio zadovoljan zbog smrti Marka Hezleta. Uveli i žuti list", nazivao ga je on ranije, vrlo malo krijući to od Edvarda, a nimalo od Bejnsa. Sada, kad je starac umro, Herou je bio dovoljno pristojan da ga ne pominje, ali je ponovio svoje zahteve Braći Hezlet", tražeći preterane akontacije i zajemčenu reklamu. I sad, kad mu je otac bio mrtav, Edvard uvide da mu se vratila njegova obazrivost, tako da je, u stvari, očev glas sad bio jači u njemu nego za njegova života.

S tim glasom u ušima on odlučno dočeka Heroua jednog dana sledeće zime. Orao" me staje nekoliko hiljada više nego što sam očekivao objavio je Herou ulazeći. Naduven zbog svoje vrednosti, stekao je naviku da ulazi neprijavljen u Edvardovu kancelariju. Džejn je to u početku zabranjivala, ali pošto se dvatripit sukobila sa Herouovim nezauzdanim jezikom, koji je na svaki nagoveštaj neprijateljstva mogao ponovo da se lati dečake neuljudnosti, ona sad više nije na njega obraćala pažnju. Kadtađ, razmišljala je ona, Edvardu će biti dosta tog čoveka. Noću, klečeći kraj postelje u svojoj staromodnoj spavaćici, ledenih nogu na golom podu svoje devičanske sobe, molila je boga da taj čas što pre dođe.

Edvard diže pogled sa pisaćeg stola; oči su mu bile hladne. Dakle?

Hteo bih dve hiljade akontacije, Ede.

Dobio si dve hiljade odgovori Edvard preturajući po hartijama.

Herou sede. Slušaj, Ede ...

Slušam.

Ti znaš da ćeš se obogatiti na meni.

Ako ikad dobijem tvoju kniigu.

Već je skoro napisana, kažem ti.

Nisam video nijednu stranicu.

Gospode, šta je to s tobom? Mislio sam da će preduzeće malo živnuti kad starog više ne bude.

Prilično je živnulo reče Edvard. Nije gledao u Heroua.

Pa uzviknu Herou veoma nestrpljivo šta hoćeš da učinim?

Da završiš knjigu.

Nastade duga počivka, a za to vreme je Edvard pažljivo čitao predloženi ugovor o prevodenju na španski jezik te knjige koju on još nije ni video.

Je li to konačno? upita Herou.

Sasvim odgovori Edvard.

Herou skoči sa stolice i izjuri iz sobe. Posle dve nedelje, za vreme kojih ga niko nije video, on side niz Granitnu planinu noseći veliki zavežljaj umotan u mrku hartiju. Tresnu ga na Edvardov pisači sto. Evo ga! viknu. A sad, pare na sredu! Prevrnuo si mastilo reče Edvard. Pritisnu zvonce, i na vratima se pojavi Džejn, besna izraza.

Donesite krpu, Džejn reče on.

Ona se vrati s istim onim besnim izrazom i obrisu mastilo. Tek kad je otišla, Edvard dozvoli sebi da se okrene ka Herouu.

Ceo? upita on.

Do poslednje stranice izjavi Herou. Gde su moje dve hiljade dolara?

Edvard odbaci obazrivost i, da bi se otarasio tog čoveka kako bi što pre mogao da proguta knjigu, izvuče iz fioke pisačkog stola čekovnu knjižicu i, svestan da je to ludost, napisa ček na dve hiljade dolara. Suma koja je ostala u banci na računu bila je opasno mala, i ako mu se izmakne ono na šta je igrao, moraće da založi i svoj krov nad glavom. Prvi put se tada obradovao što mu je otac mrtav.

Celo popodne je velika gomila u mrkoj hartiji stajala na ivici njegovog pisačkog stola. Nije se usudio da je počne čitati tu. Neće je čitati sve do noći, kad deca budu u postelji, a on i Margareta ostanu sami. Strah od razočarenja ledio mu je krv. Pio je vodu, gutljaj za gutljajem, iz krčaga koji je stajao na prozoru, ali bi kroz pola sata opet ožedneo. Nije bilo nikoga ko bi ga sprečio da baci pogled na prve stranice, a ipak on to ne bi učinio ni za kakvo blago. Baš je to smešno, reče on sebi, kad ste u vlasti jednog čoveka, i to čoveka kao što je Herou! Nije mogao ni sanjati, kad mu je ono palo na pamet da izdaje knjige, da će to biti tako mučan, tako opasan, tako razoran posao. Molio je boga samo da knjiga bude izričito dobra ili rđava. Onda će moći da donese odluku. Ako bude umoreno dobra, ili ne suviše rđava, mučenje koje sad oseća produžiće se mesecima, pa čak i godinama. Neka bude dobra ili rđava! Kao smeran hrišćanin, osećao je stid što se obraća bogu sa tako ličnim zahtevom, svakako beznačajnim s obzirom na ogromne probleme koji su se javili u svetu posle rata, a ipak je u duši šaptao te reči. U istom času one postadoše smešne, pošto je, u stvari, knjiga već bila gotova, bila je onakva kakva je, i tu više ni sam bog nije mogao ništa da učini. Tvrdoglavo se baci na posao, i radio je do šest sati, kao i obično, prekinuvši samo jednom da bi telefonirao Bejnsu u Njujork.

Bejnse, jesi li to ti? Hteo sam samo da ti javim da je Herou predao rukopis. Noćas ću ga čitati.

Bejns uzviknu sa strepnjom: Zovni me čim svane! Hoćeš li?

Neću. Ali svakako ću već imati neko mišljenje sutra ujutro kad dođem u kancelariju.

Neću sklopiti oka izjavi Bejns.

Možda neću ni ja odgovori Edvard i spusti slušalicu.

Bila mu je potrebna sva snaga volje da se savlada i da te večeri ne tera decu da žure. Strofo je primorao sebe da razgovara s njima za vreme večere, da deset minuta deklamuje dečje pesmice maloj Sendi i da naglas čita knjigu Švajcarska porodica Robinson", koju je odabrao kao zimsko štivo za Meri i Tomija. Margareti je rekao glasom za koji se nadao da zvuči normalno: Noćas ću dugo sedeti. . . Herou mi je danas doneo ceo rukopis.

Veče se otezalo u beskraj, deca su najzad bila spremna za spavanje, i on ode gore da sasluša njihovu molitvu.

Nejasno osećanje licemerja uznemirilo bi ga svaki put kad bi video njihovu bezazlenu veru. On se više nije molio određenim recima, a ipak je osećao da je religija pristojna i ispravna stvar, nešto neophodno u životu časnog čoveka, ma kako bila izražena. Molitva je deo religije, razmišljao je on, i deca se moraju tome naučiti, a da im se pri tom ne obećava ništa zauzvrat. Ove noći pokušao je nežno da ubedi Meri da se ne moli za bicikl, jer njemu nije ni na um padalo da joj to kupi. Nije voleo da vidi žene na biciklu. Od toga su im debljale noge, i gubile su nežnost. Međutim, kad je Tom zamolio boga da dobije za rođendan vazдушnu pušku, Edvard je razmišljao o tome da li je dečak dovoljno odrastao za nju, i zaključio je da jeste. Uznemiravala ga je izvesna nedoslednost u odlukama kad je bila u pitanju ćerka i kad je bio u pitanju sin, sve dok munajzad nije palo na um da ie možda i sam bog tako primoran da donosi odluke na molbe svoje dece. Nekima je bio nesmotreno dati poklon, drugima se to moglo učiniti. To bi mogao biti razlog skriven negde u Nedokučivoj Mudrosti.

Najzad su deca bila u postelji i, prijatno utešen saznanjem da je bio dobar otac, Edvard ode u svoju sobu i obuče stari plavi kućni ogrtač. Kad je sišao u prizemlje, Margareta je već sedela kraj vatre u svojoj najmilijoj naslonjači presvučenoj crvenim somotom, i plela čipku zategnutu na malom okviru. Taj je posao naučila još kao mlada devojka jednog leta u Francuskoj, i tvrdila je da to smiruje nerve. Edvard je redovno uživao u slici koju je ona pružala, i sad se osmehnu na nju dok je privlačio pomoćni stočić i pripremao se za časove koji su ga čekali?

Zar nećeš i ti da pročitaš Ljuov rukopis? upita je.

Margareta podiže pogled. Ne, hvala, Nede: Sačekaću dok knjiga bude štampana. To je rekla bez ikakvog interesovanja, što Edvard u svojoj revnosti nije ni primetio.

On iziđe u predsoblje i donese onaj ogromni paket, pa ga spusti kraj svojih nogu na pod i poče da ga odmotava sedeći na stolici preko puta Margarete. Između njih su drva prijatno gorela u mramornom kaminu. Kad diže oči da uhvati Margaretin pogled, Edvard prime ti da ga ona ne odvaja od svoje čipke.

Posle onih raznih trenutaka provedenih s tobom, draga reče on trudeći se da ne izgleda uzrujan čini mi se da je ovo najuzbudljiviji trenutak u mom životu.

Možda čak i jeste najuzbudljiviji odgovori

ona.

U njenom glasu bilo je neke žestine koju bi on možda u drugo vreme ispitao, ali noćas nije mogao podneti da mu ma šta odvrća pažnju.

Znaš dobro da nije tako odvrati on i u istom času diže prve glave sa gomile pred svojim nogama i počeo da čita. Mesto radnje bio je Cedberi. Herou je upotrebio njegovo pravo ime. Nažvrljana napomena na vrhu prve stranice glasila je: Nazovite ovaj grad kako hoćete kad budete štampali, ali ja sam morao da napišem on,ko kako je."

KⁿJig^a je počinjala jednim malim bednim dečakom u siromašnoj kućici na ivici naprednog gradića, dečak_m čiji je otac bio pijanica, a majka pralja. Herou se bio resio da piše o svom životu, ne samo onakvom kakav je bio već i kako se granao u jednom društvu koje nije marilo za to kako dečak živi, a ne baš mnogo ni za to da li će on umreti, izuzev što ^{su} građani nerado plaćali suviše mnogo sirotinjskih pogreba. Edvard zaroni u jedan Cedberi koji nije Uopšte poznavao.

U jedanaest sati Margareta ostavi svoj okvir s čipkom i ormančić za šivenje načinjen od plemenitog drveta.

Edvard se jedva reši da digne pogled. ■ Ideš na spavanje?

Idim, Nede.

Ona n_u priđe i, nagnuvši se, poljubi ga u čelo. Ruke su mu bile pune listova, te je samo mogao da zabaci glavu.

Poljubi me kao što je red, Margareta zatraži on.

Ona Se opet saže i poljubi ga u usta. Kad ćeš doći gore, Nede?

Ni? znam, dušo. Mislim da ću čitati dokle god budem mogao.

Zašto moraš to da radiš?

Suviše sam mnogo stavio na kocku i moram znati hocu li da dobijem.

Marg_{are}ta spusti na njega pomalo setan pogled, a on diže oči na nju, osećajući ponovo da među njima postoji nešto neizrečeno; pa, ipak, opet nije mogao dozvoliti da ga nešto odvuče od neodložne stvari koju je hteo da obavi.

Laku noć, ljubavi moja reče on.

,aku noć, Nede odgovori ona.

J^d;m časak je slušao njene korake dok se polako pela uz stepenice, a onda zaboravi na nju. Opet se vrati u svet Luisa Heroua, svet koji je na neki čudan, podzemni način bio i njegov.

Mnogo časova docnije on ćutke spusti poslednju stranicu. Završio je knjigu. Nije nimalo sumnjao, a ipak je bio pun sumnji. Stavio je na kocku i dobio je. Luis Herou je napisao veliko delo. Braća Hezlet" mogu sada graditi na temeljima čvrstim kao što je Granitna planina. Novac će priticati Herouu od te knjige dokle god bude živ, a isto tako i Edvardu i njegovoj porodici. Edvard je već predviđao koliko će uživati u tome što će od dobiti koju će mu donositi ova dragocena stvar moći da izdaje druge knjige koje će mu se možda svidati, ali koje se ni u kom slučaju ne bi isplatile na primer, knjigu o raznim tipovima slova, o njihovoj istoriji i upotrebi, knjigu za one koji izdaju knjige, a ne za pisce.

To mu je bila prva pomisao kad je ostavio poslednju stranicu. Vatra u kaminu pretvorila se u gomilu pepela, i svi su se glasovi u kući utišali u snu. Samo je on bio budan i svestan, a njegov iscrpen um bio je neobično bistar.

Edvard se zavalio na stolici i sklopi oči. Naravno, knjiga je bila svirepa. Nije pošteđela ništa i nikoga čak ni onog mršavog, divljeg dečaka koji je, u Herouovoj mašti, porastao i postao veoma bogat čovek zahvaljujući

proizvodnji čelika. Zato je Herou izabrao čelik? Covek voli čelik zbog njegove čistote i čvrstine. Herou je izrazio simbolično malo svoje lične ljubavi. Ali bilo je tu i stranica punih ljudske ljubavi, a tih se stranica Edvard plašio. Bile su uzbudljive i sramne u svojoj raznolikosti, a onda je na kraju dolazila jedna stranica tako nežna i savršena da se činilo prosto neverovatno da Herou može poznavati takvu ljubav. Edvard je počinjao da se boji tog čoveka. Bio je uveren da u njemu ima raspusnosti i pohotljivosti, ali otkuda mu ta moć da nežno obožava jednu ženu koja mu je tako daleka?

I tada duboka sumnja počeo mračno da navire u Edvardov usamljenički mozak. Nije bilo moguće da se to sakrije. I suviše je dobro shvatio istinu. Zena koja je izmamila tu nežnost iz snažnog i surovog čoveka bila je prikazana u jednom njemu dobro poznatom liku, a to je bio lik njegove rođene žene.

Malo docnije, pošto je nespretno složio stranice i uvezao mrki paket kao što je i bio, on ustade, ugasi osvetljenje i pope se na sprat. Svake druge noći ušunjao bi se u Margaretinu sobu da je bar pogleda pre nego što zaspi. Ali noćas nije ušao tamo. Vrata između njihovih soba bila su odškrinuta kao što ih je ona ostavila, a on ih nečujno zatvori i spremi se za spavanje. Na malom časovniku koji je stajao na stolu vide da je već skoro pet sati; krv mu je od umora kucala u žilama. Reče sam sebi da neće moći da spava. A ipak nije bio u stanju da misli. Ležao je, obamro, pod pokrivačem i osećao kako noćni vetar duva na njega kroz otvoren prozor. A onda ga obamrlost proze kao droga i, odlažući strahovanje za docnije, on zaspa i protiv volje.

Probudio se kasno ujutro. Sunce je bacalo belu svetlost na južni prozor, i on spazi belu ivicu. Prekonoć je pao sneg. Na prozorskom pragu ležala je snežna gomila. On skoči i pogleda na svoj sat devet časova. I u kući oko njega vladala je tišina. Deca su već bila u školi, a Margareta je sigurno doručkovala. On ču Sendin glas na stepeništu, i Margaretu kako je ućutkuje.

Onda se seti svega. Leže opet i potpuno se umiri. Herou je imao smelosti da prikaže baš istu onu ženu kakva je bila Margareta, njenu meku crnu kosu, oči plave kao more, njenu vitkost i visinu, pa čak i oblik njenih šaka i njena visoko izvijena stopala. Usudio se da zamisli oblik njenih grudi, njenog stasa, njenih bedara. Nepodnošljiva sumnja! Edvard ustade iz postelje i počeo s neuobičajenom bučnošću da se muva po sobi. Tata je ustao! začu on uzvik svoje ćerčice, i časa docnije Margareta kucnu na vrata i uđe. Edvard se baš brijao, te je poljubi samo ovlaš.

Trebalo je da me probudiš progunda on.

Ne bih to učinila ni za kakvo blago na svetu odvratila ona. Izgledaš kao avet, Nede.

Dobro mi je.

On nastavi da brije svoju prilično dugu bradu, a Margareta je stajala i čekala. Pošto je on ćutao, nije se više mogla uzdržati.

Kakva je bila knjiga?

Prvoklasna.

Je li da?

Jeste ...

Slušaj, Nede ...

Molim?

Sta je to s tobom?

Ništa. Samo, možda. . . rekao bih da je Herou skinuo kožu s nekih od nas čedberiskih građana, pa sam zabrinut... pomalo.

Oh, on je glup!

Ne, nije glup ... suviše je pametan. Svaki glupak bi izmenio stvari te niko ne bi ništa znao. A on je tako pametan da se usudio reći sve što je želeo da kaže.

Ne verujem da ću pročitati tu knjigu.

Moraćeš da je pročitaš jednog dana, Margareta.

Ona ga pogleda radoznalo, i on uобрази da vidi odraz sopstvene sumnje u njenim očima koje su ga vrebale. Kad im se oči susretoše i upiše jedne u druge, Margareta pogleda u stranu. Ne brini, Nede. I dođi dole . . . doručak te čeka.

Ona se udalji svojim žustrim i hitrim, ženstvenim korakom, toliko nalik na ženu koju je poznavao još od dana venčanja da se on umiri. A onda mu opet pade na um ona prokleta izvrsna Herouova knjiga. U njoj muž tu ženu, koju je tako dugo posedovao, nije uopšte poznavao. Taj čovek, glupak, nije znao da njegova žena ima prava na obožavanje, i da bi i sam našao uživanja u tome što bi je obožavao. Edvard oseti iznenadnu i čudnu žudnju da jurne dole, da nađe Margaretu, ma gde se nalazila, i da joj dovikne stežući je u naručje: Niko te nikad neće moći da voli ovako kao ja!" Njegova urođena stidljivost pokrete se da suzbije takvo užasno otkriće. Margareta će izgledati iznenađena, razrogačiće oči. Možda će se čak i nasmejati.

On produži da se oblači, prilično ljutit zbog neprijatnog položaja u kome se nalazio. Jednog takvog jutra, kad bi trebalo da bude ispunjen samo olakšanjem i zadovoljstvom zbog sreće koja ga je snašla, kad ne bi trebalo da mu odvrća pažnju ništa što bi moglo obuzdati njegovu energiju, on oseća da je potišten i pun sumnje. Nije verovao svojoj mašti, zbunjen delovanjem nečeg tako nestvarnog kao što je mašta Luisa Heroua. Šta mari ako je taj čovek i očaran Margaretom? Ljude može tako da očara neka otmena žena, naročito razuzdane ljude prostog roda, ali to ne znači da ta žena čak i zna za to. On vređa Margaretu svojim sumnjama. Biće jedino pristojno da ih sačuva za sebe, svakako bar zasad.

Umiren ispravnom odlukom da odloži sve to za docnije, on odabra sumornu sivu kravatu, koja nije ni najmanje razvedrila njegovo tamno odelo i, pošto oseti da je obučen u skladu sa svojim raspoloženjem, siđe u prizemlje i pojede svoj jutarnji obed. Margareta je sedela na svome mestu i, mada već beše doručkovala, nali mu kaiu, pazeći pri tome na brbljanje i igranje Sendino, koja je u jednom uglu pravila od kocaka nekakvu građevinu. Sve te nepromenljive stvari koje su ga okruživale delovale su veoma umirujuće. Taj dan bio je isti kao i svaki drugi, a to je Edvard i želeo. On pogleda u Margaretu i ona se osmehnu. Svakako nije znala šta je učinio Herou, a on joj to neće reći.

Jedan čas docnije još ga više uteši svakodnevni izgled njegove kancelarije. Džejn je kao i obično bila ljuta kad je stigao sa zakašnjenjem. Ne znam samo kad ćete sastaviti svoja pisma primeti ona kad je Edvard seo u svoju pokretnu stolicu iza pisaćeg stola. Sneg se topio i curio niz prozorska okna, i Edvard začu zvrjanje mašina kad je otvorio vrata.

Najpre hoću da razgovaram s Bejnsom reče on. Pisma će morati da pričekaju.

Telefonist je bio dobro raspoložen, a vreme dana pogodno, i Edvard vrlo brzo dobi vezu s Njujorkom. ■ Jesi li ti, Bejnse?

Ja sam.

Pa, zar nećeš da me pitaš?

Neću. Zar nećeš da mi kažeš?

Edvard se nasmeja. Nije imao srca da dalje tako svirepo muči svog mlađeg brata. E pa, knjiga je sve ono što smo mi želeli da bude.

Hoćeš da kažeš ...

Da, baš to! On je napisao nešto još veće nego što je bila prva knjiga.

Oh, trista mu muka!

Suviše je dugačka, ali ne znam kako bih je skratio ma i za jednu reč. Ima jedna ili dve scene, ili neka epizoda, koje bih mogao sasvim da izostavim.

Sumnja koja je tinjala u njemu iznenada uzavre i nametnu mu jednu misao. Zašto ne bi zamerio Herouu zbog dužine dela i zahtevao da se one stranice sećao ih se dobro i sad stranice između četiri stotine dvadeset pete i pet stote, prosto izbacе? Uostalom, ta se žena pojavljuje na samom kraju knjige, i nije nagoveštena ničim drugim sem žudnjom s kojom je tražena po celom svetu. On se opet obrati Bejnsu.

Da, mislim da bih mogao zahtevati izvesna skraćivanja... od kojih je samo jedno malo važnije. Ali tu nema ničег što bi nas zaustavilo. Hoću lično da se nađem sa slikarem zbog crteža na omotu. To mora biti neki pejzaž .. neki pejzaž nalik na ovaj što ga baš ovog časa gledam kroz prozor svoje kancelarije: zelena padina koja se penje do crkve, a u prednjem planu Sitonova kuća, vatrogasna stanica, naravno, i skladište, sve to možda pod snegom. Kad pomenu to ... noćas je ovde pao sneg ... vrlo rastresit. Sad ćemo morati da zapnemo i da požurimo, Bejnse. Sandra smatra da bi trebalo prirediti veliku večeru na dan izlaska knjige iz štampe. Da sazovemo sve kritičare, i tako dalje.

Sto god hoćete.

Ozbiljno to misliš upita Bejns uzbuđeno.

Ovog puta da ...

On spusti slušalicu pa je jedan časak sedeo i posmatrao prizor koji je nameravao da stavi na omot knjige. Trebalo bi da pozove Heroua, ali u Orlu" nije bilo telefona. Herou nije hteo da ga uvede. Ništa se drugo nije moglo učiniti, osim čekati da taj čovek siđe s planine.

S ugašenom sumnjom i iskrenim zadovoljstvom u duši, Edvard uđe u štampariju. Mašine iz kojih su izlazili tabaci knjiga koje je on izabrao za svoje preduzeće ulivale su mu prijatno osećanje moći. On, Edvard Hezlet, tu u svojoj mirmoj, namerno staromodnoj kancelariji u jednom malom gradu u nevažnom kraju zemlje, mogao je domamiti k sebi žive, umne ljude sa svih strana sveta, ljude čiji um plamti i rasprskava se u stvaralaštvu.

Pripala mu je čast da pre nekoliko nedelja primi tanak rukopis pesama nekog mladića koji je živео u dolini Kostvolda. Godinu dana ranije on se ne bi usudio da izda tako rizičnu stvar, ali, zahvaljujući Luisu Herouu, prihvatio je te pesme čim ih je pročitao i uočio u njima osećajnost i gordost. On se zaustavi kraj mašine za štampanje, na kojoj je radio Džon Karоzi, i zagleda se u široke margine, u debelu žućkastu hartiju s odštampanim kratkim i crnim redovima slova. Izabrao je svoj najnoviji tip slova za glavni tekst, polifus, pun i topao, koji je dočaravao neku prastaru umetnost. Razmišljao je da li to odgovara mladom pesniku. Međutim, kao kod tolikih mladih ljudi, u stihovima ovog pesnika, uprkos njihovoj originalnosti, ponavljalo se nešto već rečeno. Edvard se odlučio za ovu knjigu ne toliko zbog onoga što je ona sama bila koliko zbog osećanja i mašte koje je sadržavala i koji su obećavali veliki talent u budućnosti. Čitate li nekad neki od tabaka koje šampate? upita on. Karоzi ga iznenađeno pogleda. Edvard Hezlet se nije često obraćao ljudima koji su radili kod njega.

Ne čitam reče kratko. Kad bih to radio, ne bih mogao da pazim na mašinu. Verovatno bi se boja razlila.

Mladić saže glavu, a Edvard ode dalje, prilično zadovoljan. On štampa knjige jednostavne, i suviše jednostavne, možda, da bi se mogle nazvati izvrsnima. Pa ipak je u njihovoj jednostavnosti bilo neke skladnosti, a sa skladnošću se javljao i lep stil. Vraćajući se svom stolu, Edvard je razmišljao o odgovoru koji je maločas dobio. On lično nije nimalo mario za mašine. Nije se razumevao u njima. Zupci i točkovi, tako ih je nazivao; one su bile slepi robovi, napravljene samo za to da uobličе i ovekoveče ljudske misli. On je umnogome prevazišao svog oca, koji je, pamtio je Edvard, stvarno osećao nežnost prema mašinama kupljenim uz onako brižljivu štednju. Šta se na tim mašinama štampalo, za to Mark Hezlet jedva da je mario razni oglasi, objave venčanja i smrti, kupoprodajni obrasci, plakati i obaveštenja. Edvard je nasledio ponešto od oca, ali je to bilo usavršeno jednom njegovom ličnom osobinom. Mašine su bile samo sredstvo.

Zadubljen u te misli, osećajući se prijatno zato što je pobedio, Edvard je zaobilazio suštinu one nelagodnosti u sebi. Ali kad otvori vrata svoje kancelarije, on se zaprepasti. Luis Herou je sedeo u njegovoj pokretnoj stolici, držao noge na pisaćem stolu i gromoglasno se smejaо u telefonsku slušalicu. Kad je Edvard ulazio, on uzviknu: Doći ću ... da proslavim svoju pobeđu ili svoj poraz. Evo ulazi Gospod bog! ... Dakle!? reče on i polako počе da se diže.

Nemoj ustajati reče Edvard s ledenom učtivošću.

Sedim ovde kao na iglama odgovori Herou i sruči se na stolicu sa druge strane pisaćeg stola. Govori, Ede. Sviđa li ti se moja knjiga? Kako bi mogla da mi se ne sviđa? upita Edvard. Ti znaš isto tako dobro kao i ja šta si stvorio. Divna je i užasna. Samo je suviše dugačka.

E, ako počneš da se uplićeš u to... reče Herou gnevno.

Edvard diže ruku. Hoću da bude kraća za sedamdeset pet stranica.

Herou skoči na noge. Daj mi rukopis!

Zašto?

■ Odneću ga u Njujork.

Sedi, luđače jedan reče strpljivo Edvard.

Hoću da izostaviš deo o onoj poslednjoj ženi.

Herou sede gundajući: Objavićeš je ovakvu kakva je, ili je nećeš ni dobiti.

Ta žena tu ništa ne doprinosi reče Edvard tvrdoglavo. Celu si knjigu napisao bez nje, a onda si je na kraju uvukao.

Herou glasno jeknu. Ako si prosto zaboravio da ti nisi pisac... On se naže napred, a njegovo četvrtasto, izrazito lice pocrvene od trenutne ljutnje.

Slušaj, Ede, zar ne vidiš da se tu nagoveštava ...

Šta se nagoveštava? upita Edvard smrknuo.

Da je ona promenila njegov život time što je nedostižna?

Oh, ona je nedostižna, je 1“ da?

Naravno.

Nasuprot zdravom razumu, podstaknut svojom živom ljubomorom, Edvard reče: Otkud on zna kako izgleda njeno telo?

Herou odbi da shvati šta se dešava u Edvardovom mozgu. Zar ne vidiš da moj junak zna šta su žene? Zar od onih dvanaestak, pa i više žena s kojima je živeo i spavao, koje je kupovao i voleo. . . zar od njih nije nešto naučio? Kad mu je poznata visina, oblik, uzana šaka, lepršava crna kosa, plave oči, visoko izvijeno stopalo . . . zar ne može da zamisli?

To je odvratno izmače se Edvardu.

Nastupi opasna tišina, a onda Herou progovori: ■ Ti si odvratan. Opet zavlada tišina. Edvard je piljio u malog belog slona na pisaćem stolu; taj ukras od slonove kosti, i olova da bi bio teži, poklonio mu je jednom za Božić Tomas Siton.

Staviše reče odjednom Herou ti je ne zaslužuješ. Jednog dana ću joj to reći.

On ustade, nabi na glavu svoj bezoblični šešir i krupnim koracima izađe iz sobe.

S njim ode i sva radost tog značajnog dana. Edvard je sedeo nepomično, oslonjen na sto, zaklonivši oči rukom.

Nije mogao izdržati ljubomoru koja ga je mučila. Ona proključa u njemu, i on skoči na noge, jurnu za Herouom, stiže ga u spoljnjem predsoblju i uhvati za rame.

Vrati se ovamo i reci mi šta si mislio time da kažeš! Ako je u pitanju ono što ja mislim, možeš da носиš tu svoju prljavu knjigu.

Obradovao bi se da mu je na to uzvraćeno gnevom, jer je bio obuzet neizdržljivim besom. Umesto toga, Herouove čudne mrkožute oči bile su bezizrazne i mirne.

Svakako ću se vratiti reče on. U glasu mu se osećalo samo blago interesovanje.

Međutim, kad su se opet našli u kancelariji, iza zatvorenih vrata, on pogleda Edvarda sa žudnom radoznalošću.

Nikad te ranije nisam video ljutitog, Ede ... to je zanimljiv prizor. Miran čovek je zaista sposoban da izvede lepu predstavu.

■ Ovo nije predstava. Edvarda obuže neka jeza dok je odgovarao Herouu. Uvek bi se stresao od hladnoće kad bi mu se gnev stišavao. Pokuša da ovlaži usne, ali su mu usta bila suva.

Ne, vidim da nije. Herouov glas je zvučao sanjalački. On uzdahnu. ■ Kako mrzim stvarni život!

Edvard ne odgovori na to. Pronađe u džepu lulu i zapali je, a kad diže pogled, vide da je Herou opazio kako mu ruke drhte.

Ljudi kao što si ti, Ede reče Herou žive samo u stvarnom životu. A ljudi kao što sam ja samo koriste vas, vaše žene i decu, da bi pisali o stvarnom životu.

Bolje bi bilo da nas ostavite na miru.

Mogao bih, ipak, da ti budem od koristi, ako hoćeš da primiš to od mene. Herou se uporno trudio da bude nezainteresovan.

Ta korisnost se ograničava na poslovanje odvrati Edvard, a onda se trže zbog tih svojih sitničarskih reči. Zašto ne može da uviđe svoj glas u onu nemarnost sa srebrnom oštricom koja čini zajedljivim i najdosadnije reči? Nije to mogao da učini. Bio je ozbiljan, možda i trom, ali bez spoljne uglađenosti.

Herou se nasmeja i pljesnu dlanovima o sto. Ede, hoćeš li da čuješ nešto od mene?

Možda.

Ako je možda", onda moraš čuti! Ti si budala . . . pre svega.

Sedeći sad za svojim pisaćim stolom, Edvard umesto odgovora jako povuče dim iz lule. Herou se nalakti.

Drugo, ako mi dozvoliš da nastavim, mada je lepa, tvoja žena je neosvojiva. Ne zaslužuješ takvu sreću.

Više bih voleo da ne govoriš o njoj.

Ne budi takva budala, Ede. Hoću da govorim

O njoj, čuješ li?

Herouovo lice, tako blizu njegovog sa druge strane stola, postade surovo. Bilo je to ružno lice, grubih crta, ozareno jedino svetlim očima, belim zubima i promenljivim izrazom. Oči i zubi sad su blistali pred njim.

Naravno, bio bih srećan da sam ti je mogao preoteti. Šta si učinio da je zaštititi? Možeš li uopšte da oceniš šta je ona? Sumnjam!

Dosta! zaurla Edvard na Heroua, a njegov sopstveni glas mu čudno zazvuča u ušima. Ti ne možeš ni zamisliti odnos između moje . . . moje žene

I mene. Ti. . . ti. . . potrebne su godine da bi se izgradilo ono što smo mi postigli . . . i jedna vrsta požrtvovanosti o kojoj ti nemaš pojma. Ustao je i vikao na Heroua. Ispustio je lulu na pod, a zažareni duvan iz nje ispao je na prostirku i progoreo je. Edvard ga zgazi i, dok je za trenutak gledao dole, ču kako se Herou tiho smeje.

Zar ja to ne znam, čoveče? Herouov glas dopre tiho do njega preko pisaćeg stola. Zato ona i jeste neosvojiva. I pored svih tvojih raznovrsnih grešaka, koje ona sve odreda vidi, u to budi siguran, ipak je svesna šta poseduje i nikad neće dozvoliti sebi da pobegne od tog. Prihvatila je tamnicu tvoje ljubavi.

■ To nije tamnica.

Ponekad jeste uporno ponovi Herou. Ali najčešće je to zidom opasan vrt, a ona svakog dana baca ključ od kapije, te neće nikad podleći iskušenju.

Dolazi li ona ikad u . . . Nije mogao da izgovori tu reč.

U iskušenje? ■ Herouov glas bio je pomalo veseo. Naravno. Ko ne dolazi?

■ Ja ne dolazim.

To je onaj zid oko vrta. Ona te poznaje, Ede. Neka ti to ulije hrabrosti. Nema mnogo takvih ljudi koje žena poznaje skroz naskroz, a utoliko ih više ceni.

Neko poštovanje neprimetno se uvuče u Herouov podrugljivi glas. E pa, Ede, ti si lud što ne provodiš svoj život u radosti. Ti stvarno poseduješ svoju ženu. Znaš li koliko malo ljudi mogu to da kažu, i da pri tom znaju da je to istina? Ti si unesrećen svojom skromnošću.

Samo zato što je ona suviše dobra za mene, naravno. Edvard s mukom iscedi te reči iz stisnuta srca, proklinjući Heroua zbog njegove oštre pronicljivosti.

Ona nije suviše dobra za tebe ■ odvrati Herou. Nijedna žena ne može biti dovoljno dobra za ono što ti pružaš svojoj supruzi.

Oči mu padoše na njegov ručni sat, i on skoči na noge. Za deset minuta moram da uhvatim voz . . . obećao sam da ću biti u Njujorku. Uze šešir i izjuri iz sobe, zatvorivši s treskom vrata. Edvard je sedeo, ne mičući se. Osećao se iscrpenim pošto nije bio naviknut, pretpostavljao je, da pušta osećanjima na volju. Za trenutak nije mogao da se pribere. A onda u njegove žile polako počeo da se uvlači neka toplota. Opet se seti šta je Herou rekao.

Margareta, njegova žena, neosvojiva je. Njegova ljubav čuvala ju je od sknavljenja. Dakle, Margareta je znala koliko je on voli. Nikad nije bio u stanju da joj to potpuno izrazi, ali ona je znala.

Ta uteha bila je kratka veka. A otkud je Herou znao čak i to O' Margareti ako nije vodio s njom vrlo prisne razgovore? Šta su pričali? Koliko je Margareta otkrila, i zašto? Herou će odsada biti neželjeni treći u njihovom najskrivenijem životu.

Cuo je kako se otvaraju vrata, ali nije digao pogled.

Jeste li spremni da odgovorite na pisma? upita Džejnin glas.

Nisam.

Ona zatvori vrata, a Edvard je i dalje sedeo. Časovnik u spoljnoj kancelariji izbi dvanaest i začu se komešanje službenika koji su se spremali da idu na ručak. Džejn im je sigurno rekla da on ne želi da bude uznemiravan, jer niko ne pride njegovim vratima. Sedeo je još jedan sat, prekidajući s vremena na vreme svoje očajanje i sumnju da bi preturao po hartijama, pročitao jedno ili dva pisma, i najzad opet shvatio da ne razume ništa, osim sve jače želje sopstvenog srca da sazna istinu lično od Margarete. Dok je on bio zauzet u ovim kancelarijama, upinjući se da stvara knjige i da ih prodaje, gde li je bio Herou? Šta je radio onda kad je iz nedelje u nedelju odlagao završavanje svoje knjige, i zašto je sad, kad ju je tako brzo završio, morao da unese u te stranice Margaretu. Iz Luisa Heroua nije se mogla izvući cela istina. Taj čovek, koji je tako bezočno razumeo šta se dešava u ljudskim bićima, u stvari, nije mogao da shvati ništa. Šta je on uopšte mogao znati, i kako je mogao znati šta znači to biti čovek kao što je on, Edvard Hezlet čovek nepokolebljiv u svojoj ispravnosti, veran suprug, dobar otac, uticajan građanin koga svi poštuju? Luis Herou, sveznajući, čija se plodna mašta kao lasica zavlčila u skrivene kutove života s kojima on nije mogao imati nikakve veze, njuškajući i usisavajući uvukao se u dragocenu intimnost jedne kuće na čija vrata nije bio dostojan da uđe.

Ali od Margarete bi se mogla doznati istina. To najzad sinu Edvardu u glavi, dajući mu još malo nade. Margareta ga nikad nije lagala. Neće ga slagati ni sad. On ustade, dohvati šešir i kaput, i izađe iz kancelarije. Kad ugledaše njegovo ljutito lice, niko ga ne oslovi u prolazu, čak ni Džejn.

Njegova kuća bila je tiha; on uđe na prednja vrata. Deca se još ne behu vratila iz škole, a Sendi je spavala dubokim snom posle ručka. Edvard okači šešir i kaput, pa baci pogled u dnevnu sobu. Margareta nije bila tu. Za časak njegova ljubomora uzavre na pomisao da je ona izašla, baš sad, možda, s Herouom. Taj je čovek mogao dotrčati da joj ispriča o razgovoru koji je vođen u kancelariji. Ona je mogla da se nađe s njim negde, možda čak i u Njujorku. Više puta je Margareta odlazila iznenada u taj grad, ostavljajući samo ceduljicu.

Edvard odlučno obuzda taj nagli strah od koga je zadržtao. Bilo je jasno da ne srne otići k njoj usplahiren i rastrojen. Mada je bila veoma osećajna, Margareta je s fizičkim gađenjem uzimala pred emocionalnošću. Nije

mogla da se pomiri s javnim ispoljavanjem osećanja. Edvard za časak uđe u biblioteku da se pribere, ali umesto toga uhvati sebe kako se priseća onog vremena, već tako davnog, kad se u njemu prvi put javila nagona ljubomora. Kako je dugo Margareta odlagala donošenje odluke da se uda za njega! Da ga je volela onako kao što je on nju voleo od svoje sedamnaeste godine, ne bi mogla toliko da okleva. Jednom mu je rekla kako je otac hteo da se ona uda za nekog čoveka u Njujorku; svakako nije bilo potrebno da mu to govori kad taj čovek za nju nije ništa značio; a bilo je tu i ono veče kad je prvi put došao u kuću Sitonovih i kad je ona obukla haljinu sa tolikim izrezom na grudima da je njemu bilo neprijatno, pa su se sporečkali. A onda njegova sramna ljubomora dođe do neprikosnovenih časova njihovog medenog meseca, i njegovog zaprepašćenog i s osećanjem krivice pomešanog ushićenja zbog slobode s kojom se ona oblačila i svlačila u njegovom prisustvu, zbog tog nedostatka stidljivosti, divnog i opasnog.

U stvari, Margareta je s godinama postala stidljiva. Ne govoreći ništa, oni su u svoje ponašanje uneli ljupku učtivost koja ih, kako je Edvard do tada uobražavao, nije ni najmanje razdvajala. On nije otvarao njena vrata bez prethodnog kucanja ■ nije to više radio otkako se rodila Sandra. A ona nije ulazila kad se on kupao. U početku, čim su se venčali, uživali su u tome što nema zidova iza kojih bi se mogli povući u usamljenost, ali su sad te zidove opet podigli, malopomalo, te zidove ne deblje od magle, providne ali koji ipak zaklanjaju. Da li je zbog tih zidova postala čutljiva?

Margareta se, naime, promenila. One stare, iskrene naglosti s kojom je nekad govorila šta misli, ističući svoje pravo da ga pozledi ako mora, jer u ljubavi mora biti istine te iskrenosti nije više bilo u njoj. Sad je bila okružena srebrnastom blagošću, i Edvard se zaprepasti kad shvati koliko je vremena prošlo otkako nisu razgovarali zaista otvoreno.

U tom trenutku on začu kako se neka vrata otvaraju i zatvaraju, pa sa žestinom koja mu je bila potpuno strana skoči na noge, odjuri uza stepenice i zakuca na vrata Margaretine sobe.

Ona je bila tu. Edvard nije znao, dok je stajao tako i piljio u nju, da mu je od olakšanja lica počelo da se trza kao od plaća. Margareta je baš izvadila iz ormara nekakvu haljinu. Očevidno se odmarala, jer je postelja bila izgužvana, a ona sama u domaćoj haljini.

Da nisi bolesna? upita on bez daha.

Ne ... samo sam umorna. Htela sam da se odmorim dok Sendi spava. Nede, šta se desilo? Ništa. On se sruči u njenu somotsku naslonjaču.

Ne budi glup, Nede. Izgledaš strašno. Edvard nije mogao da izusti ni reči. Sad, kad ju je video kako stoji tu u svojoj ružičastoj domaćoj haljini, i izgleda isto kao svakog jutro, sa crnom kosom koja joj se kovrča oko lica i očima mirnim kao more obasjano suncem, on oseti kako mu se srce nadima, a dah postaje kraći. Pokuša da se osmehne, ali je izgledao tako užasno da Margareta ispusti haljinu koju je držala u ruci i pade kraj njega na kolena.

Nede, reci mi, čuješ li me? Ispričaj mi šta je bilo!

Srce mu se i dalje nadimalo tako da više nije imao daha, i na svoj užas začu glasan jecaj. To je on zajecao.

Na to Margareta, koja ga nikad nije videla da plače, odjednom i sama zaplaka. Oh, dragi, šta je bilo? Nemoj to zadržavati za sebe, dušo. Je li posao u pitanju? Da se nije desilo nešto strašno? Nije, valjda, Tomi... ili Meri? Njen strah mu dade snage; on je diže i posadi sebi u krilo. Ne, ne... suviše je glupo. Nećeš mi oprostiti.

Ali, ja bih ti sve oprostila. Glava joj je ležala na njegovom ramenu, i on oseti da joj je obraz mokar.

Oprostila bi mi, Margareta... oprostićes mi?

Naravno... obećavam ti. Ne, ne moram da obećavam ... ti to znaš. Oh, Nede, plašiš me.

■ E pa, onda slušaj.

I tada, naslanjajući se obrazom na njenu kosu, tako da mu nije mogla videti lice, on joj ispriča o svojoj sumnji i svojoj ljubomori, a ona ga je slušala. Samo nije hteo da joj kaže ono što je rekao Herouu.

Da se naljutila na njega, da joj se telo ukočilo dok je ležala ćuteći u njegovom naručju, on bi se umirio. Da je poletela k njemu sa malo one neobuzdane plahovitosti iz svojih devojačkih dana, on bi se

14 Duga ljubav

209umirio. Ali ona mu je ležala u naručju, mirno i prepuštajući se. Oči su joj bile zatvorene osećao je njene podvijene trepavice nepomične pod svojom bradom. Ruka joj je ležala u njegovoj, i on zamisli samo kako joj srce sve brže kuca dok tako leži naslonjena uz njega. I zato nije bilo drugog načina da sazna istinu sem da je upita, te on, pošto je razgolitio dušu u svom ljubavnom ludilu, zaista postavi to pitanje:

■ Neću da me se plašiš, Margareta. Neću da moja ljubav bude tamnica. Reci mi istinu. Ako ti se Herou udvarao .

..

Kad je progovorila, glas joj je bio mukao i umoran. To li je, znači? Pa, ništa ne mari i ako se muškarci udvaraju. Znači, učinio je to?

On je od one vrste ljudi koji će uvek pokušavati. .

■ Ali ti mu nisi. . .

■ Dozvolila, hoćeš da kažeš? Naravno da nisam Nede. Uzdahnu kad je izgovorila te reči, i dalje ležeći u njegovom zagrljaju, mirna i troma. Za mene ništa ne znači to što on radi, Nede. Samo . . .

■ Šta . . . samo, srce moje?

Jesi li ti ljut na mene?

■ Nisam, ali se strašno plašim. Jesi li zadovoljan mnome? ■ Potpuno.

Na to se ona pridži i pogleda ga u lice, dok joj plave oči zablistaše od iznenadne ljutine. ■ Kako možeš biti zadovoljan, Nede, kad nemaš ništa da mi kažeš, kad nisi sa mnom, kad nećeš da se pomučiš da ma šta saznaš o meni, pa čak možeš i da me sumnjičiš da... obraćam pažnju na Luisa Heroua? I ona ponovo brižnu u plač. Edvard je bio tako utešen njenim gnevom, tako umiren njenim besom, tako uspokojen njenim suzama, da mu dođe da se nasmeje. Na silu je privuče k sebi, a kad ga ona odgurnu, odupirući se rukama o njegove grudi, on je ne htede pustiti da se odvoji od njega. Jesi li zadovoljna mnome? upita je.

Nisam! zajeca ona. Nisam, nisam, nisam!

E pa reče on odlučno sad imamo o čemu da razgovaramo. Prestani da plačeš i reci mi šta nije u redu. Prestani, kad ti kažem!

Natera je da pogleda u njega, lica još oblivenog suzama, i protrese je kao da je dete. Nisam održao obećanje koje sam ti dao ... to misliš?

Ona klimnu glavom.

Zaboravio sam ... ili sam bio suviše zauzet, a to je isto ... pa nisam od braka napravio najvažniju stvar u svom životu. To misliš, je li tako?

Da ■ prošaputa ona. Tako je. Baš to si učinio.

A evo šta si ti učinila odvratila on. Pustila si me da to činim, iz godine u godinu. ..

Zato što sam mislila da ti to želiš.

I tako si me malo razumela strogo je optužio on.

Vrlo sam te dobro razumela odvratila ona ■ ali nisam znala kako da te promenim. . . ukoliko nisi želeo sam da se promeniš. Otkud sam mogla znati da me se nisi zasitio? Ljudi prerastu svoje žene. Ali ja sam tako navikla na tebe da ne bih mogla živeti drukčije nego s tobom.

On zaječa. Oh, Margareta, kako je ovo glupo od nas!

Zaista, Nede? Glas i oči bili su joj setni.

Zašto si tako ponizna? upita on. Nikad nisi bila ponizna.

Brak doprinosi, mislim, da žene postanu ponizne reče ona pomalo žalosno ■ baš kao što doprinosi da muškarci postanu oholi.

Glupost! Tvoj otac i majka nisu bili ni jedno ni drugo.

Ah, oni nikad i nisu bili stvarno u braku . . . ovako kao što smo mi.

Uzmi onda moje roditelje.

Oni su oboje bili ponizni ■ reče Margareta razborito. Brak nije bio dobar za njih . . . bar ne njihov brak. Jedan časak su ćutali, svako se bavio svojim mislima. Brak, koji ih je sjedinio, počeo je da stvara zid između njih i razdvojio ih je, tako je razmišljao Edvard. Postojala je tu potreba da se zarađuje za život svih njih, potreba u njemu da bude otac, a u Margareti, možda, potreba da bude majka... a ipak je, svakako, to bio pravi tok braka?

Cini mi se da ćemo morati da počnemo iz početka reče on najzad. Možda nam je potrebno samo da predahnemo. Ili bi možda trebalo da svoj brak preuredimo s obzirom na ono što smo sad... na muškarca i ženu u koje smo se pretvorili.

Margaretine se suze osušiše, i ona se osmehnu. Volim te. Promrmljala je te reči uz same njegove usne.

Edvard ih prihvati, u stvari, mnogo ozbiljnije nego onda davno kad ih je ona prvi put izgovorila, a sumnja i ljubomora ga napustiše iznenada i zauvek.

Zaista, draga? Ako je u njegovom glasu bilo manje strasti nego onda u mladosti, sad je bilo nežnosti koja se prostirala od morskih dubina pa do neba. I ja tebe volim, i hoću da ti obećam opet, Margareta...

Ona se nasrne ja neobično veselo, kao da pre deset minuta nije plakala slomljena srca. Oh, obećanja uzviknu zvonkim glasom kao da su nam ona potrebna!

Diže se iz njegovog krila, i zagladi s lica raščupanu kosu.

O čemu smo, zaboga, mi to razgovarali? upita.

O nečemu važnom odgovori on.

Možda reče ona trezvenim glasom i poče da četka kosu.

Edvard ne odgovori na to, već je sedeo i posmatrao je s lakim osmehom na usnama. To je zaista bilo nešto veoma važno. Do kraja života on će biti drugi čovek. Divno je bilo Badnje veče u četrdeset prvoj godini Edvardovog života. On je ustao ujutro iz postelje i ugledao Čedberi pokriven debelim slojem snega. Iznad ivice brda, iza crkvenog tornja, tamnocrveno sunce je sijalo na vedrom nebu. Edvard je bio ispunjen osećanjem duboke radosti. Božić je počinjao baš kao što treba. Do večeri će se deca već sakupiti pod njegovim krovom, kuća će biti puna. Njegova majka i sestra Lujza doći će na večeru, a malo docnije prirediće uobičajenu božićnu igranku. To je bila istovremeno i proslava godišnjice njegovog venčanja. On i Margareta su već davno odustali od pokušaja da to pretvore u nešto svoje, prisno, i bilo je trenutaka kad mu se njegov brak činio više porodična nego lična stvar.

Oblačeći se natenane za doručak, Edvard u mislima pređe poslednje godine. Godišnjica venčanja uvek je budila u njemu uspomene. Još mu se jasno zadržala u sećanju ona svađa koja se odigrala između njega i Margarete

zbog Herouovog romana. Naravno, Herou je bio đavolski u pravu; međutim, Edvard nije voleo da bude nekome dužan za to što razume svoju rođenu ženu. A ipak je bio dužan. U samoći svoje sobe, u onim turobnijim noćnim časovima pročitao je mnogo puta Herouov roman zadržavajući se uvek na onim stranicama gde se iznenada na sceni pojavljuje plavooka, crnokosa žena. Svakim čitanjem ošinio bi svoju uvek budnu savest. Margareta mu više nikad nije prebacivala da je zanemaruje.

Roman je bio jedno od čuda u izdavačkoj delatnosti, ali Edvard nije želeo da se to ponovi. Posle svog razgovora sa Herouom o onoj neželjenoj epizodi, koju je Herou odlučno odbio da izbaciti, Edvard je više nije pominjao. Uspeo je čak i da je odstrani iz svojih misli. Besno je nastavio da od te knjige stvara izvanredan uspeh, zadržavajući ledeno lice nasuprot ljutitom Čedberiju, koji je poznao neke od svojih mana vesto naslikane u ličnostima Herouovog romana. Ako sam ja mogao to da progutam, mogu i oni, govorio je Edvard sam sebi negde u dubokim i skrivenim kutovima svog bića.

Sedeo je u svojoj kancelariji, kontrolnoj odaji jednog preduzeća koje se toliko proširilo da je bilo trenutaka kad bi se on i sam prepao od onoga što je postignuto zahvaljujući Herouu. Mašine su izbacivale izdanje za izdanjem, i Edvard je bio prinuđen na opasno odlaganje svih ostalih poslova. I ovako nije mogao da naštampa dovoljno primeraka te knjige, za koju su kritičari, darežljivo i glasno hvaleći novog genija, zahtevali da je pročita svaki za razmišljanje sposoban Amerikanac. Svi su navalili da se ubace u redove misaonih ljudi, i Herouova se knjiga nalazila na stolu u svakoj dnevnoj sobi, ako bi tu uopšte bilo neke knjige, a pod silnom navalom opštih zahteva Edvard prvi put ustupi autorsko pravo za snimanje filma.

Život mu je bio poremećen, a varenje oslabilo od toga što su Bejns i Sandra stalno tražili da prisustvuje koktelpartijama i večerama po velikim gradovima, ali je najzad štampanje dela pojačalo potrebu da on ostane za svojim pisaćim stolom. Svu tu pomamu Herou je podnosio bez ikakve vidljive štete po sebe. Jeo je u svako doba, pio bez mere, i spavao, kako je sam izjavljivao, stojeći na nogama.

Edvard je gledao kako uloži njegove firme u banci rastu do ohrabrujućih iznosa, i ovoga puta nije osećao bockanje svoje osetljive savesti, jer je Herouova zarada bila još veća. Tih dana, mada se Edvard kretao tamoamo skromno kao uvek, Čedberi je primetio na njemu neko novo samopouzdanje. On je sad bio čovek koji je postigao stvarni uspeh.

Pa ipak se pokolebao jednog ponedeljka ujutro kad je mala gospođa Volters izvršila samoubistvo. Niko to nije očekivao. Ona je hrabro pročitala knjigu, pretvarajući se i pred najprisnijim prijateljima da nije primetila jasno naslikani portret svog muža, koji je umro pre toliko godina. Čak je prethodne nedelje, posle crkve, prišla Edvardu i zacvrkutala usred čedberijskih građana koji su stajali na sunčanoj opštinskoj utrini: Ja mislim da je Gradski trg" zaista divna knjiga!

■ To je veliko delo, mada je surovo ■ odgovorio je Edvard. Možda će Herou postati blaži sa godinama dodao je pošto je spustio pogled na belo, zborano lice gospođe Volters.

Oh, naravno da će postati! ćurliknula je ona.

Te noći je uzela preteranu dozu pilula za spavanje, i Edvard je sa zahvalnošću i sažaljenjem shvatio da je njena hrabrost prethodnog dana bila, u stvari, priprema i izvinjenje.

Izdržao je, na izgled spokojan, ogorčene pa čak i gnevne pretpostavke Čedberija, i obazrivo poslao na odar samo skromnu kitu cveća. Ma šta više od toga, Čedberi bi smatrao kao znak nečiste savesti. Međutim, Herou se obratio nasamo, ubedljivim glasom.

Vidiš šta se dešava kad se petljaš u stvarni život!

Herou je slegnuo svojim snažnim ramenima. Kako se malo razumeš u ljudima, Ede! Da nije htela da umre, ona se ne bi ubila. Ja sam joj dao samo opravdanje, i to je sve. Siguran sam da mi je bila zahvalna.

Uperio je nekud preko sebe pogled tako nejasan i vidovit da Edvard nije rekao više ništa. Ali te noći je ispričao Margareti šta mu je Herou rekao. Sedeli su još dugo pošto su deca otišla u postelju, a zatim, pre nego što će i sami poći gore na spavanje, prošetali su se malo po vrtu, držeći se pod ruku.

Čudno je to što je rekao, zar ne? primeti Edvard.

Jeste odgovorila je Margareta a ipak se, kao tolike stvari koje Lju govori, ne može poreći, jer je možda istinito. Progutao je ćutke tu primedbu, priznajući da je tačna. Vetar je postao prohladan kad su stigli u udaljeni kraj vrta, te su se zato vratili u kuću.

Kao da je smrt gospođe Volters bila dovoljna oduška gnevu, Čedberi je posle pogreba opet utonuo u svoju uobičajenu dremljivost, a Herou se energično dao na završavanje ogromne kuće na Granitnoj planini, da bi se zatim zagnjurio u svoj sledeći roman.

U svom malo setnijem raspoloženju Edvard je priznavao da su Braća Hezlet" veoma ugledni izdavači, ali da nisu imali dobro oko, izuzev za knjige Luisa Heroua. Dvatri manja uspeha, postignuta Bejnsovim i Sandrinim otkrićima, jedva su mu omogućili da pred Herouom održi svoju nezavisnost. Među njima više nije bilo ničeg sličnog, i Edvard je nekako savlađivao svoju neprekidnu zlovolju zbog bezbrižnog načina na koji je Herou ulazio u ovu kuću i izlazio iz nje. Osim onih nedelja i meseci, ispunjenih grozničavim usredsređivanjem, kad je Herou živeo povučen i usamljen na Granitnoj planini, nije postojalo ništa neprikosnoveno. Poslednje nedelje Herou je stalno prisutan i zauzet pripremama za božićnu zabavu.

Na tu zabavu dolazila je sva čedberijska mladež, zajedno sa prijateljima koji nisu bili iz toga grada i s kojima su se deca upoznala u raznim školama, a uz to i s onim poslovnim poznanicima koje su Bejns i Sandra smatrali za neizbežne.

Pitanje je bilo da li će stari Tomas Siton moći da dođe večeras ako se sneg održi pod ovim suncem. U svojoj sedamdeset sedmoj godini on beše već jako oslabio. Gospođa Siton je, međutim, bila tvrda kao kremen. Nežno telo, koje je nekad bilo njena draž, postalo je sad žilavo i grozno.

Edvard je razmišljao o odlučnosti žena da nadžive muškarce. Da li će se jednom i njegova Margareta vući još dugo pošto on bude pod zemljom? Nije našao odgovora na to setno pitanje dok je nastavljao da se oblači, osluškujući pri tom da li čuje glas Marka, svog najmlađeg deteta, koji se rodio pre tri godine, na njegovo zaprepašćenje i uz Margaretin smeh. Nikad neće zaboraviti koliko se prepao kad je Margareta, posle toliko godina, došla k njemu i rekla mu da je u drugom stanju.

Nismo nipošto smeli da idemo u Italiju rekao je on dostojanstveno. Zašto okrivljuješ Italiju? upitala je Margareta.

Znaš vrlo dobro šta hoću da kažem odvratio je on.

Te su godine, naime, dali Sendi u jedan internat, a on i Margareta su još jednom otišli u Evropu. To je bio, tako reći, njihov drugi medeni mesec, iako ni jedno od njih nije glasno iskazalo tu misao. Edvard se radovao što opet ima Margaretu samo za sebe, i što će njene misli biti upućene njemu jedinom, kao onih dana odmah posle venčanja. Ali nije bilo baš tako. Deca su i dalje postojala za njih oboje, te je on čak i u trenucima kad su bili najprisniji, kao, na primer, one noći u Veneciji, viđao kako se u njenim očima polako javlja neki rasejan pogled, koji je pokazivao da se pita šta li rade deca. Kad jednom rodi dete, žena, izgleda, ostaje zauvek podeljena. Bilo mu je potrebno mnogo vremena da to nauči, a još više da to prihvati kao nešto neminovno.

Tu noć u Veneciji zapamtio je on u vezi sa smešno idiličnim okolnostima mesec se beše pojavio iznad Svetog Marka, a voda u kanalu po kome su se vozili gondolom, mada je, u stvari, bila prljava, pretvorila se u tečno zlato. Italijan koji je veslao počeo je da peva neku tihu, drhtavu melodiju, a njegov tenor, mada neškoloan, bio je čudno milozvučan. Sedeći pored njega na uzanom sedištu nalik na klupicu, Margareta je ličila na devojčicu. Preko glave beše prebacila veo, ili nešto slično, a lice joj je bilo savršeno lepo. Edvard je istog časa zaželeo da je zagrli, i posle satdva predložio je da se vrate u hotel. Margareta nije htela da ide, i to ga je razljutilo. Bez sumnje je shvatila njegovo raspoloženje, i bez sumnje je mogla da odgovori na njega. On je ozbiljno žudeo da se prepusti romantičnoj ljubavi. Nije baš tako često osećao da to može učiniti. Ali te noći, daleko od Cedberija, bez poslovnih problema koji bi ga pritiskivali, i sa zbrinutom decom, on je osetio da ima pravo na nešto što bi se moglo nazvati razgaljenjem. Neki čovek prostija kova došao bi do toga na razne odvratne načine, ali on se obratio svojoj ženi.

■ Oh, hajde da uživamo u noći što duže rekla je Margareta opirući se.

Čini mi se da ne uživaš kad si sa mnom odvratio je on. Naravno, znala je vrlo dobro šta on oseća.

Možda nećemo videti Veneciju više nikad u svom životu. To je bio njen odgovor. Dala ga je da bi ga podsetila na svađu koja se odigrala među njima jednom u Kanzasu. Tada je prvi put putovala na Zapad, i od ushićenja je, isto kao i te noći, bila lepša nego ikad. Gledala je netremice u ravnice koje su se postepeno uzdizale i kroz koje su se vozili automobilom. Ovo je lepše nego more prošaputala je zato što se ne menja. Tako je divna bila tog dana, s rumenim preplanulim obrazima i lepršavom crnom kosom, da je on zaželeo njenu ljubav. Predala mu se protiv volje to je on saznao mnogo docnije zato što nije htela da ga uvredi. Ali ta njena želja da ga poštedi nije bila nesebična. Priznala mu je, kad ju je saletao pitanjima, da, u stvari, nije želela da sebe uznemiri svađajući se s njim. Na to su se tvrdno posvađali. Edvard nije zaboravio uvijena priznanja koja je iščupao od nje.

Ti, koja si uporno tvrdila da ćeš se udati za mene samo ako budemo iskreni podsetio ju je opet. Ja sam zaista iskren, ah šta je s tobom?

Margareta je bila pribrana i strpljiva. Ti mi onemogućujuš da budem iskrena izjavila je. Ako se ne osećam potpuno isto kao ti, i to u isto vreme kad i ti, smatraš da sam ja za to kriva. Lažem da bih uštedela sebi neprijatnosti.

Edvard nije hteo priznati da možda ima istine u toj besmislici, ali je znao da istine ima, makar samo tračak, a znao je i to da je Margareta svesna da je kazala nešto što će imati dejstva. Otada se uvek časno trudio da ispita njeno raspoloženje pre nego što pusti na volju svome.

Ali je Margareta zadržala u pripravnosti to kanzaško popodne, kao oružje protiv njega ■ kako je Edvard vremenom shvatio zato što ju je on, dok je ona želela da uživa u svetu kroz koji prolazi, primorao, zahvaljujući tome što nije htela da ga uvredi, da usredsredi pažnju na njega. Nikad mu to nije sasvim oprostila, niti je u izvesnom smislu on oprostio njoj, ali je naučio da razumno prihvati tu razliku među njima, koja se sastojala u tome što bi on, kad ga uzbudi neki neobičan doživljaj ili zadovoljstvo, težio da nađe oduške i izraza u svojoj ljubavi prema njoj. Sad je znao da ona u takvim trenucima želi da se oslobodi njega i ljubavi, kako bi mogla da se potpuno izgubi a da možda izgubi i njega.

Dugo vremena ta razlika među njima zadavala mu je duboki bol, ali je sa godinama došao do uverenja da to nije samo razlika između Margarete i njega nego uopšte između čoveka i žene, pa se stoga s njom morao pomiriti.

Te noći u Veneciji, dok je u njemu još živela uspomena na Kansas, on je obuzdao svoju želju; sedeo je držeći Margaretu samo blago za ruku, dozvolio joj je da luta kroz snove u kojima sam nije učestvovao, dok se odjednom, dugo vremena posle ponoći ona nije okrenula k njemu, tamnih očiju.

Sada prošaputala je ■ sada sam spremna.

Posledica te noći kojom je nagrađen u to je Edvard bio čvrsto ubeđen ■ bio je njihov neočekivani sin Mark. Sad je, naravno, bilo nemoguće zamisliti šta bi radili bez njega. To dete, koje je poremetilo sve njihove navike, koje je uznemiravalo stariju decu isto koliko i njega i Margaretu, onako razmaženo zbog svoje neukrotljive mladosti i živosti, bilo je slatka glavobolja", kao što se izrazila Sendi, ma kuda da su ga vodili. Edvard ga je krišom obožavao više od ostale svoje dece. U potaji se nadao da će mu Mark biti radost u njegovim starim danima, i glavni stub preduzeća. Bejns nije imao dece, a nije ni bilo izgleda da će ih imati. Tomi, mada je sad već bio štrkljast mladić, još uvek nije pokazivao interesovanje ni za šta izuzev za fudbal i ono čudno cviljenje koje su sad proglasili za pevanje. Ali Mark je već u svojoj trećoj godini pokušavao da nauči da čita. Osim toga, Edvard se trudio da ne bude ponosit zbog toga što je, od sve njegove dece, samo Mark ličio na njega. Ta je sličnost bila tako velika da bi se Edvardu ponekad učinilo da gleda svoje rođeno lice iz detinjstva, ono lice koga se sećao, kad je bilo malo starije nego što je sad Markovo, iz ogledala u svojoj staroj spavaćoj sobi. A ni njegova majka nije tajila da joj je Mark najdraže unuče.

Edvard se odlučio veoma sporo, ne osećajući potrebu za žurbom tog jutra uoči Božića. Za vreme tih prazničnih nedelju dana trudio se da ne obavlja, ukoliko je to bilo moguće, svoje uobičajene poslove. Ugojio se jedva nešto više od tri kilograma dok je polako stario, ali ga je dr Vin opomenuo zbog krvnog pritiska, koji je bio kao u čoveka desetak godina starijeg. Nije to bilo ništa opasno, ali je ipak predstavljalo barometar. Uto začu kucanje na vratima.

Napred! viknu poznavši taj laki metalni zvuk. Margareta uđe u sobu, u novoj tamnocrvenoj vunenoj haljini, koja mu odmah pade u oči.

Da nije suviše crvena? postavi on oprezno pitanje.

Zar jeste? upita ona.

Suknja je kratka primeti on.

Oh, ti! reče ona s podsmehom punim ljubavi. Ti nećeš biti zadovoljan sve dok ne budem išla pokrivena nekom vrstom vela, kao Indijke. Zaboga, Nede, idi ukorak s godinama!

Voleo bih da ti ideš ukorak sa svojim; godinama odgovori on veselo.

Da li je to bilo zbog njene kose, koja je počinjala malo da sedi pa je koža izgledala svezi ja nego ikad, ili možda zbog nepromenljivog plavetnila očiju, ali Margareta se sa godinama prolepsala. Ono što je na njenom licu u mladosti bilo ćošasto i žustro sad je postalo glatko i smireno. Margareta nije potpuno zadovoljila njegovu potajnu žudnju za romantičnim trenucima, ali Edvard nije za to krivio samo nju, jer je znao da on za obične oči nije baš sasvim romantična ličnost. Njegovo lice, koje je sad posmatrao u ogledalu dok je vezivao smeđu satinsku kravatu, bilo je dugo i crnpuasto. Kosa mu beše mnogo osedela, a prilično široka usta dobila neki opor i hladan izraz, koji on nije shvatio, jer je u duši bio stidljiv i još uvek preterano osetljiv čovek. Poslednje što mu je Džejn Hobs kazala jednog dana, biće tome sada već pet godina, kad se spremala da poslednji put izađe iz kancelarije, bilo je: Sad, kad me ne bude bilo ovde najmanje mesec dana, pazite dobro, Ede, za ime božje, i nemojte davati novac nekome koga ne poznajete.

Jadna Džejn ni jedno od njih nije tada pomislilo da se ona više neće vratiti! Otišla je u bolnicu da se operiše zbog neke ženske bolesti o kojoj se Edvard nije raspitivao, nečega što se, kako je on razumeo, lako može razviti u materici stare devojke, i nije preživela tu operaciju koja je trebalo da joj život učini boljim. Možda je on u svakom slučaju sad bio bolji. Ko to zna? Džozef Barkli svim svojim propovedima nije uspeo da ga ubedi da sa one strane groba postoji ma kakav stvarni život. Nije hteo da govori o toj svojoj sumnji dokle god mu je majka živa, jer je njoj i u najboljem slučaju ostalo još sasvim malo vremena za nadu da će jednom opet videti svog muža. Posle svih tih godina koje su protekle od očeve smrti, dok je tišina postajala sve dublja jer se gubilo čak i sećanje na njegov glas, Edvardova majka je mogla da se seti samo njegovih vrlina, onih dobrih osobina koje su za njegova života izgledale tako malobrojne. Možda su njegova nespretnost i one sitne neprijatne navike kojih otac nikad nije pokušao da se otrese umrle zajedno s njim, ostavljajući jasan njegov pravi lik. Smrt mu je učinila uslugu.

Pa reče sad Margareta nemirno pretpostavljam da ćeš sići na doručak kad se spremiš.

Zar jutros nećeš da me poljubiš upita on. Margareta mu se primače, i usne im se spojiše s neusiljenošću koja dolazi od duge navike. Ona se beše navikla da upotrebljava ruž, na njegovo potajno nezadovoljstvo; ali je ipak digao ruke od protestovanja. Stavljala ga je, naravno, vrlo dobro, sasvim tanak sloj, a ne kao ono jako crvenilo kojim je Sandra oblepljivala svoja već pomalo ogrubela usta. Ali je i to ipak bilo dovoljno, i on se morao brinuti o tome da obriše trag kako mu se neko od dece ne bi podsmehnuo.

Zar opet, vas dvoje! uzviknula je Sendi poslednji put kad je bila kod kuće za vreme školskog raspusta i kad mu je spazila crvenu mrlju na bradi. U današnje vreme omladina se hotimično ponašala prostački.

A ipak, pomisli on kad Margaretine usne dodirnuše njegove, ovaj poljubac mu je bio prijatniji nego ikad. Možda je iz njega nestalo malo one negdašnje žestine i neobičnosti, ali je sadašnje zadovoljstvo bilo dublje nego ono što

ga je mogao osetiti u mladosti. Još uvek nije prozreo do dna svu njenu ženstvenost. Margareta se stalno menjala, i on je morao ići ukorak s tim menjanjem. Eto, na primer, ta njena spremnost da radi za one strance ■ šta su, do đavola, oni uopšte tražili u Čedberiju? Ionako mu se nije svidalo stanje stvari u svetu! Još kad su on i Margareta bili u Evropi, neka se senka nadnosila nad Dansku i Holadniju. U Italiji i Nemačkoj je Edvard nije video. Tamo je sve bujalo, i ljudi su bili puni nade.

Nemačka se sprema da zauzme onako visoko mesto kakvo dolikuje njenom narodu izjavio je tada Hajnrih Munt, nemački izdavač.

■ Na šta misliš, pobogu? upita ga uto Margareta. Sigurno ne na mene.

To dolazi otuda što ne moram da žurim u kancelariju ■ priznade on.

Sta вреди što me ljubiš kad ne misliš na to? reče ona, protrese ga malo i ode.

Začu se neki tutanj pred glavnim ulazom, tresak vrata, a onda jak i bučan glas odjeknu kroz kuću objavljujući dolazak Luisa Heroua. Casak kasnije on zaurla odozdo:

■ Još nisu usto, Ede? U to vreme Luis je iz izmotavanja ponovo prihvatio govor niže klase u Čedberiju; izjavljivao je da je taj engleski naučio kao dete, a sve što je docnije stekao bilo je samo pretvaranje. Luis se uopšte nije ženio, i tokom svih tih godina živeo je i dalje sam u Orlu", osim za vreme dugih putovanja u razne krajeve sveta a u kakvom društvu, to niko nije znao.

Edvard otvori vrata, oštro reče: ■ Dolazim i ponovo ih zatvori. Promuklo mumlanje, kao u medveda, pomešano sa ciklom, objavi mu da je Mark izleteo iz kuhinje da nađe svog ljubljenoeg Luisa. Čudnovato kako je danas zbog te detinje radosti Edvard opet mogao da bude pomalo ljubomoran na Luisa Heroua! Stari koreni su i protiv volje puštali izdanke.

On siđe u prizemlje; da bi obeležio praznik, bio je u crvenom somotskom kaputu koji mu je Margareta poklonila prošlog Božića. Luis Herou, u otrcanom odelu od tvida, s jednim pocepanim laktom, zinu u njega kao da je neko priviđenje. Gospode, ali si divan! uz viknu on pretvarajući se da je silno zaprepašćen.

Edvard se osmehnu. Hvala reče mirno. Jesi li doručkovao?

Obradovao se kad je video kako njegov sinčić, u plavom mornarskom odelu i s portiklom koju su mu stavljali za doručak, napušta Luisa i juri k njemu ispruženih ruku. On ga diže i ponese u trpezariju, pa ga stavi u visoku stolicu pre nego što je zauzeo svoje mesto.

Doručkovo sam pre zore! viknu Luis ulazeći za njim u trpezariju.

To si glupo učinio primeti Edvard. Zbog čega si došao ovako rano. . . zbog novaca?

Njihovo se prijateljstvo sad više nije moglo raskinuti, mada se Luis dvaput svađao s njim i odlazio drugim izdavačima, a Edvard ga je puštao da ode, sav besan, shvataj ući da mu niko drugi ne može doneti ono bogatstvo koje mu Luis donosi svake godine. Međutim, Luis Herou se dvaput vratio, pun žalbi i razljučen. Vi izdavači ste prava lopovska banda! uzviknuo je. Tako bih voleo da jednom sam štampam svoje knjige.

Možda bi bilo dobro da to učiniš složio se Edvard s njim onda ćeš videti kud odlazi dobit. Izenadilo bi me kad bi ti ostalo i hiljadu dolara.

Umukni, i sastavljaš ugovor za najbolju knjigu koju sam dosad napisao naredio mu je Luis. Sećaš se onog mulata o kome sam ti pričao lane? Napisao sam knjigu o njemu.

Svet neće da čita o mulatima gundao je Edvard.

Međutim, svet je čitao roman Pedro i javnost". To nije bila jedna od Herouovih velikih knjiga. Kritičari su bih škrti, ali je ipak mnogo ljudi čitalo to delo s uživanjem. Herouova snaga bila je u tome što je svet čitao njegova dela ma šta rekli kritičari.

Neću nimalo tvog prljavog novca odgovori mu sad Luis, a onda se popravi: Bolje reći, mog prljavog novca. Tvoje malo preduzeće sigurno bi bankrotiralo da nije mene.

Ja sam sasvim dobro poslovaao dok si ti traćio vreme s onim ljudima u Njujorku odvratila blago Edvard i s apetitom navali na kajganu sa slaninom.

Luis ga je gledao razrogačenim očima. Gospode, pogledaj kako samo jede! To ti je jedan od onih što ostavlja njupu nekud na stranu.

Zbog čega si došao? upita Edvard. Znam da nisi sišao sa Granita u snežno jutro samo da bi mene posmatrao dok jedem.

Dižući u tom času viljušku s kajganom, Edvard spazi na Herouovom licu čudnu promenu. To lice nikad nije bilo lepo i, onako grubo i jednostavno, malo se promenilo sa godinama. Sad je bilo crveno kao krv.

Došao sam da vidim u koje vreme stiže Merin voz reče Luis.

Zašto bi se ti gnjavio dočekujući Merin voz? upita Edvard. Senka stare ljubomore natera ga da odvratila pogled od Heroua.

Slanine reče Mark lakonski. Edvard stavi režanj slanina detetu u tanjir. Možda hoću da razgovaram o božićnom poklonu za tebe reče Luis.

Čudnovato je što si tako pocrveneo zbog božićnog poklona za mene odgovori Edvard.

Još slanina izjavi Mark.

Ne jedi tako brzo reče Edvard sinu. Ovo ti je poslednje parče.

Nećeš da mi kažeš za voz? upita Luis.

Kakav voz? upita Margareta, koja u tom trenutku uđe u sobu tražeći Marka. Edvarde, on je već doručkovao i pojeo ogromnu količinu slanine.

Rekao sam mu da je ovo poslednje parče odgovori Edvard.

Merin voz podseti ih Luis.

Stiže baš pred podne ... u jedanaest i pedeset pet, zar ne, Nede? bezazleno reče Margareta.

Da reče Edvard nerado.

Zašto mi nisi rekao? povika Luis. Ustade i krupnim koracima izađe iz sobe, vadeći u hodu nekakvu krznenu kapu iz džepa.

Margareta sede za sto i nali sebi solju kafe. Onda natenane zapali cigaretu, i Edvard je znao da ga očima čika da joj to zameri. E pa, neće joj zameriti. Može da radi što god hoće. Zнала je da on osuđuje tu naviku koju su žene postepeno sticale, da puše cigarete, ali dok Margareta to radi samo u svom domu, on neće izustiti ni reči.

Da li ti je palo na um da se Herou ponaša pomalo luckasto prema Meri? upita on.

Uglovi usana joj lako zadrhtaše. Je li tebi palo na um da u starosti postaješ vrlo lep?

Edvarda to više zbuni nego što mu skrenu misli na drugu stranu. Pa ja još nisam došao do starosti odgovori on i nastavi da srkuće katu; pokušavao je da se navikne da je pije bez pavlake, zbog neznatne, ali sve jače sklonosti ka rđavom varenju usled nervoze. Napreže volju da ne pogleda u Margaretu, jer je znao da ona gleda u njega i izaziva ga da je pogleda. A onda odjednom popusti i oči im se sretoše, njene vesele, a njegove stidljive. Šta te navodi da govoriš stvari zbog kojih moram crveneti? potuži se on. Jedva se uzdržavao da se ne nasmeje i bio je suviše pošten da bi poricao, bar u sebi, da je čoveku prijatno kad mu žena, posle mnogo godina braka, pomene kako sve lepše izgleda.

Ti se držiš bolje od mene reče Margareta.

Kad si bio mlad, izgledao si star za svoje godine, a sad izgledaš mlađi nego što si. Strašno je nepravedno što se na ženi tako primećuje svaka bora.

Ti nemaš nijednu boru izjavi on lojalno. Imala je samo nekoliko vrlo finih borića oko očiju, i jednu, prilično duboku, između obrva, zato što nije htela da nosi naočare.

E, sad da predemo na Luisa nastavi ona.

Da, mislim da je malo luckast prema Meri, i to me zabrinjava jer, mada znam da se ona neće zaljubiti u mladića svojih godina, nije pametno ni to što je Luis jedini čovek koji postoji za nju. On želi da je obožava, a ona voli da bude obožavana. U tome leži opasnost.

Edvard se napravi da ne primećuje neku, kako mu se učini, pakosnu oštricu u njenom glasu. Margareta se lepo ponašala prema Meri sad kad je dete odraslo. Period od puberteta do zrelosti, koga se Edvard plašio, nije bio ono što je on sa strahom očekivao. Meri nije skrivala činjenicu da njega voli više nego majku, ali su zato, sa druge strane, Tomi i Sendi više voleli Margaretu. Pretpostavljao je da se u porodici stvari nekako poravnavaju. A mali Mark je rano naučio da podjednako traži od oba roditelja. U svakom slučaju, Margareta se pomirila sa Merinom pristrasnošću prema ocu.

Znam da ne voliš što ti ovo govorim, Nede, ali ti si razmazio Meri, i sam dobro znaš. I ti si je pomalo obožavao. Gluposti! Edvard spusti na sto solju s kafom.

Nisu gluposti, mada nemam ništa protiv toga. Ja lično ne bih volela da me obožavaju.

Jesi li to nekad rekla Herou? Od stare ljubomore ostala je sad još samo sen. Edvard je kao suprug uživao u svome osećanju bezbednosti.

Smejala sam se! Ništa tako temeljno ne uništava obožavanje kao smeh. Herou je bio besan na mene.

Zar to ne možeš da ispričaš Meri? Njegove oči upravljene na Margaretu bile su vesele, ali se ipak radovao što to nije saznao deset godina ranije.

Oh, ona je u ozbiljnim godinama! Ljubav sa velikim „Lj"! Margareta diže Marka sa stolice, obrisa mu usta i zamaha na njega rukama. A sad... iš, mladiću! Odlazi napolje da se igraš. Kaži Heti da ti obuče odelo za sneg i kaljače.

Kad je ostao sam sa Margaretom u toploj i prijatnoj trpezariji, Edvarda obuze neka čudna seta. Hteo je da je prenese i na nju, i dok je još birao reči, ona progovori: Stvarna opasnost je, naravno, u tome što je Luis dospao u godine kad se obožava mladost. Blaga podrugljivost zablista joj u očima, koje su još bile plave kao more.

Čudno je to kako mladići obožavaju stare žene, a starci mlade devojke!

Edvard nije voleo da sluša te oveštale reči s njenih usana. On spusti praznu solju na sto i brižljivo obrisa kratke brkove. Baš sam pomislio na to koliko te sad volim, više čak nego kad smo bili mladi. Ljubavne reči je obično izgovarao noću, pod zaštitom mraka, i obradovao se što nisu zazvučale besmisleno na ovako sjajnoj sunčevoj svetlosti, bleštavoj zbog snega.

Zaista, Nede? Ona se nalakti na sto i postavi to pitanje s ljupkom napregnutošću.

Kanarinac u velikom prozoru koji je gledao na zatvoren balkon, podstaknut njenim melodičnim glasom, odjednom zapeva. Slušali su ga, gledajući netremice jedno u drugo s takvim razumevanjem da njegov odgovor gotovo i nije bio potreban. On ustade sa stolice, osećajući se primoran da je zagrlji, a ona, pogađajući tu njegovu potrebu, i sama ustade da ga dočeka; ostadoše u dugom zagrljaju, koji je bio utoliko strasniji što je svako od njih očekivao da se vrata iznenada otvore. Ali se ona ovog puta ne otvoriše, i Edvard se najzad otrže i pogleda je.

Voleo bih da ti kažem sve što osećam, voleo bih da to nekako izrazim recima. Još ima trenutaka, nemoj se smeјati, kad zaista zaželim da pišem stihove.

Ni na pamet mi ne pada da se smeјem reče ona nežno. Smatram da je to lepo od tebe, da je divno ... nešto što žena ne očekuje kad pređe dvadesetu godinu. Tako sam srećna.

Zaista? Hteo je da pronikne duboko u nju. Je li najzad zadovoljio sve njene potrebe? Ništa spoljašnje ne bi bilo važno kad bi on samo mogao biti siguran da je Margareta u dubini duše zadovoljna njim. Ali nije smeo ništa više da zahteva. Neka skromnost skrivena duboko u njemu pitala se čak i u tom trenutku zašto on uobražava da Margareta može naći svoj svet u granicama njegovog bića. Ljubav je, po njegovom sadašnjem shvatanju, trebalo da se sastoji u zaštitničkoj, mada nadmoćnoj nežnosti, koja ne zahteva toliko koliko daje. A da li je onda to što je on davao zadovolјilo njene snove?

Zaista odgovori Margareta iskreno.

U tom trenutku ih nešto prekide. Tomi se ušeta u sobu, dolazeći na doručak kasno kao i uvek. Nije mu padalo na um da bi ma gde mogao biti neželjen, te upade sa svom živahnošću nespутane mladosti. Jedino zbog čega je Edvard stvarno žalio u odnosu na svog sina bilo je to što ga je nazvao po starom Tomasu Sitonu, a samim tim po Tomu. Njih dvojica nisu skrivali svoju neobičnu naklonost prema Tomiju, a to je Tomiju pružalo mogućnost da umakne od Edvarda, pomalo strogog u ulozi oca. Tom Siton se pod uticajem godina pretvorio u starog neženju koji je i dalje živio sa roditeljima. Duga putovanja oko sveta, prodiranje duboko u Indiju i Južnu Afriku, a odnedavna iznenadno interesovanje za italijansku muziku davali su Tomu Sitonu opravdanje za život. Edvard je smatrao da Tom rdavo utiče na sve mladiće u Cedberiju, a naročito na Tomi ja, koji je u toku svoje školske kariјere počeo da pokazuje sklonost ka izveštačenom držanju čoveka iz velikog sveta, sveta o kome on, u stvari, nije znao ništa osim onoga što je čuo iz druge ruke, od ujaka.

I tako Edvard sad ugleda svog zdravog i mladog sina, koji je u poslednje vreme toliko porastao da se činilo kao da ide na štulama, kako ulazi u trpezariju nekako suviše dobro raspoložen.

Srećna godišnjica, vas dvojice! reče nemarno. Još mnogo godina... i tako dalje.

Sa ljupkom blagošću Margareta sede za sto da sipa kafu sinu. Edvard ostade na nogama pripalјujući lulu.

Mogu li nešto da pomognem za večerašnju zabavu? upita on.

Ništa, zlato odgovori Margareta. Niko ne bi mogao poverovati da je časak ranije ona bila mlada i zajapurena žena u zagrlјaju svoga muža. Sad je to bila uvažena gospođa, majka odraslog sina. Posmatrajući je ispod spuštenih trepavica, Edvard oseti skriveno uzbuđenje, kao zbog nekog nedopuštenog ljubavnog doživljaja. Niko ne poznaje tu ženu, osim njega. A naročito mladi Tomi ne zna ništa o njoj. Onda mu pade na pamet da, u stvari, nisu ništa resili u vezi sa Herouovim dočekivanjem Meri. Nije hteo da govori o tome pred Tomijem, koji je prema ljubavi ispolјjavao sav onaj površni cinizam svojstven mladim ljudima. Izvuče zlatan sat s ugraviranim imenom Marka Hezleta. Idem da dočekam Meri izјavi.

■ Idi, dragi reče Margareta blago. Mislila sam da to učinim lično, ali ako ti ideš, onda ću ja sačekati Sandru. Ona stiže sat kasnije. Volela bih da te devoјke stižu istovremeno.

Meri uvek udesi da dođe sama, iz razloga koje samo ona, samo ona zna! otpeva Tomi falsetom.

Roditelji ga pogledaše strogim očima, ali je njegovo glatko i rumeno lice bilo bezazleno. Edvard naglo izađe iz sobe. Iskreno je mrzeo tu stalnu neozbilјnost generacije kojoj su pripadala njegova deca, ali to je bilo neizlečivo. Ako je suzbiješ ma gde, izbice na drugom mestu. On stavi šešir i obuče kaput, zamišljen i ozbilјan, pa potraži svoj štap. Nigde ga nije bilo. Pritisnu zvonce, i nova služavka, čijeg se imena nije mogao setiti, dođe iz kuhinje. Gde je moj štap? upita on.

Pitaću gos“n Tomija reče devoјka smesta. Edvard pričekа dok se nije vratila. Kaže da ga je uzimо juče promrmlја ona.

Edvard opet pričekа dok se nije vratila sa štapom, promumla nešto kad mu ga je pružila, i izađe na vrata. Tomi je, svakako, bio dovolјno odrastao da ostavi na miru očeve štapove.

Dogodine ću mu za Božić kupiti štap, gundao je u sebi.

Ali tog jutра bilo je nemogućno ljutiti se dugo na neosetljivu mladež. Sunce je obasјavalo sneg baš kao što treba da bude na Božić. Čedberijski trgovci, koji su te godine prošli malo bolje nego što su očekivali, dali su se u preterani trošак da podignu veliku božićnu jelku na trgu i da vencima sijalica ukrase stubove uličnih svetilјki. Edvard se obradovao kad spazi jedne sanke s upregnutim konjem kako se polako približuju ulicom između automobila, a onda se trže jer vide da njima upravlја Tom Siton. Konj je oko vrata imao čak i ogrlicu s praporcima, a Tom je negde na tavanu Sitonovih našao visok beli cilindar. Ljudi su mu se smeјali, s pravom božićnom trpelјivošću.

Je l“ Tomi ustao? doviknu Tom Edvardu, mašući u prolazu crvenim bičem.

Edvard klimnu glavom i nastavi put. Premda je bio praznik i on nije imao namere da ide u kancelariју, nije se mogao uzdržati da ne prođe tim putem, pošto je još bilo rano za voz, a onda kad već stiže pred vrata, on i uđe. Tokom poslednjih godina preuzeo je celu zgradu za svoju štamariју i izdavačko preduzeće. Iako nije dozvolio knjigama da progutaju radionicu, nije više hteo da štampa reklame za sredstva za ulepšavanje, o kojima nije imao lepo mišljenje, ali je i dalje štampao privatne posetnice i objave venčanja i sahrana, a isto tako i programe za nedelјnu službu božју. Ovdaonda bi se posvađao zbog sveštenikovog načina izražavanja, jer je Džozef Barkli

u svojim srednjim godinama sve više išao u krajnost, umesto da postaje blaži, i smatrao je da se na ovom svetu sad već živi tako bezbrižno da ljude treba zaplašiti bogom. Više puta je Edvard vratio taj crkveni rukopis s odlučnom napomenom da ga neće štampati ako se ne preinači u nešto malo dostojanstvenije. Barkli je dvaput odbio da se nagodi, te dvaput nije bilo štampanog crkvenog programa za tu nedelju.

Kancelarije su bile uređene veoma ukusno. Uz Margaretinu pomoć, Edvard je pronašao pravu atmosferu za svoju ličnu sobu, proširenu na taj način što je spojio negdašnju očevu i Maderovu kancelariju. Prostoriju je obložio hrastovim daščicama, a očev portret visio je preko puta vrata, nad njegovim pisaćim stolom. Sto je bio masivan, ali ne velik. Retke posete koje je činio njujorškim kancelarijama učvrstile su u njemu odvratnost prema velikim okruglim stolovima svetle boje, koji su se nametali svakome ko bi ušao u sobu. Covek iza takvog stola želeo je da deluje zastrašujuće, i Edvard ga je zbog toga sumnjičio da je u duši slabić.

Štamparija, naravno, danas nije radila. Bila je to još uvek otvorena¹ radionica¹. Edvardov krvni pritisak bio je za nekoliko podelaka viši nego što bi možda bio da se nije petšest puta, preko svog pisaćeg stola, ljutito suočak sa grupom ljudi koji su došli i zahtevali od njega da uvede zatvoreni¹ tip radionice. Edvard je dobro znao da ih je tu dovodio Džon Karozi, i s vremena na vreme bio je već spreman da otpusti tog čoveka, ali je umesto toga, zbog svoje pravednosti, bio primoran da ga unapređuje za odličan rad, sve dok Karozi najzad nije postao njegov glavni nadzornik. Taj čovek je bio ubeđen pristalica radničke stranke, a ipak toliko nepristrasan i istinoljubiv da je dozvoljavao Edvardu da se raspravlja iznoseći dokaze protiv sindikata. A Edvard je

¹ *openhshop* gde se mogu zaposliti, bez razlike, i radnici koji su članovi sindikata i oni koji nisu. onda iz pristojnosti bio prinuđen da sasluša Karozijev odgovor.

Edvard se takođe raspravljao, i to isto tako vatreno, i sa Bejnsom. Pošto je Herouov uspeh doneo Braći Hezlet¹ umerenu bujicu raznih romanopisaca, Bejns koga je podbadala Sandra, izjavio je da kancelarije treba preseliti u Njujork, a u Cedberiju ostaviti samo štampariju. Edvard nije hteo ni da čuje za to. Kancelarije u Njujorku, a radionica u Cedberiju to bi, po njegovom mišljenju, predstavljalo samo zbrku.

Ti hoćeš sve da držiš u svojim rukama optužio ga je Bejns, sa razdražljivošću, koja mu je u to vreme već prešla u naviku.

I hoću složio se Edvard. Rekao sam Džonu da ne može čak ni da zaposli novog čoveka dok ga ja ne upoznam i ne porazgovaram s njim, i da ne može nikoga otpustiti dok se ja lično ne vidim s tim čovekom i ne čujem šta to nije u redu. Ali to ne znači da hoću sve da držim u svojim rukama. Ja verujem da se ljudi mogu urazumiti ako se samo pomučim da im objasnim stvari. Neću da se radnici i rukovodstvo u preduzeću ne slažu.

Potajno se pitao nije li podmukla Sandra uobrazila da će Bejns biti stvarni upravnik ako kancelarija bude u Njujorku, a da će Edvard ostati samo gazda štamparskog dela. Nekad bi on ispričao Margareti o toj svojoj sumnji, ali je, zalazeći u godine, naučio da zadržava svoje mišljenje za sebe čak i kad je u pitanju njegova snaha. Edvard je redovno odlazio u Njujork jednom u petnaest dana, mada je Bejns posle Sandrinog bekstva sa Piterom Pitom postao dovoljno ozbiljan da bi se čovek mogao pouzdati u njega.

Tri godine pre ove, koja se već toliko približila kraju, porodice Hezlet i Siton, a isto tako i preduzeće Braća Hezlet¹, koje je tad bilo na vrhuncu svog prvog stvarnog i stalnog procvata, uzdrmla je sve do njihovih upletenih korena Sandrina ljubavna afera. Sve je to bilo izmešano sa poslovanjem, onako kao što je samo Sandra bila u stanju da pomeša takve suprotnosti kao što su ljubav i kancelarija. Ona je sve više preuzimala odgovornost za reklamu i unapređenje poslovanja, i zaista je pokazala pravi talent za te neprijatne ali neophodne strane izdavačkog posla. I tako je pripremala sve za dolazak Pitera Pita u Sjedinjene Države, za njegovu uspešnu čita-lačku turneju i prodaju autorskog prava za snimanje filmova po njegovim delima, uključujući tu i „Oprljeni cvet“. Čak ni Edvard nije sumnjao da se u njoj krije išta više od obične poslovne pronicljivosti. Docnije, obuzet stvarnim i silnim bolom, Bejns je uz avetinski osmeh priznao svoju nesreću.

To je jače od mene. Sandra je nametala teške uslove Piteru Pitu čak i dok je flertovala s njim. Naš je procvat veći nego ikad. Ne znam treba li da je volim ili da je prezirem.

Taj ponoćni čas, pre tri godine, kad je Bejns dojurio iz Njujorka i upao ovamo u kuću, nikad neće moći da zaborave. Srećom, Edvard još ne beše legao. Što je postajao stariji, sve je manje osećao potrebu za snom, dok ju je Margareta osećala sve više; i tako je sedeo u biblioteci, približivši noge vatri, i čitao jedan od rukopisa s gomile koju nikako nije mogao da završi. Kuća je bila tiha, a cela porodica utonula u san. Zanesen u neki fantastičan roman o planinarenju, čuo je kao iz daljine uzvik, podigao oči i ugledao na vratima Bejnsa, ispijenog kao avet.

Pa čak i tada Bejns se pretvarao da je bezbrižan. Tu si, Ede... nadao sam se da još nisi legao.

Sa cigaretom između drhtavih usana, sručio se u naslonjaču i rekao piskavim glasom: Sandra me je napustila. Fantastična priča ispala je Edvardu iz ruku. Kuda je otišla?

Bejns mu je pružio jednu ceduljicu, i Edvard ju je pročitao, nabravši nos kao da oseća neki neprijatan miris.

Dragi Babe¹ to je bilo smešno ime kojim je Sandra zvala muža. Nemoj me omrznuti, molim te! Bar ne zauvek! Pit i ja odlazimo na put možda sasvim kratak. Morala sam da doživim neku korenitu promenu. Ne znam zbog čega. Nije krivica do tebe! Sandra."

Vratio je ceduljicu Bejnsu. Ima nečeg čudnog u sitonskoj krvi rekao je ozbiljno.

Je li ti... ima li toga i u Megi? upitao je Bejns hvatajući se grčevito za tu nadu.

Nema rekao je Edvard odlučno nema nimalo.

Bejns je slegnuo ramenima, a Edvard je primetio da se on uzdržava da ne zaplače, pa je zato nastavio da govori: Bolje bi bilo da odeš gore, u istočnu gostinsku sobu, i da legneš. Duboko ga je uzбудilo bratovo stanje i ljutio se na Sandru, te mu je zato glas bio opor. Jesi li jeo nešto?

Nisam mogao promrmljati je Bejns.

Hodi sa mnom naredio je Edvard, i Bejns, poslušan kao što je bio nekada u dečastvu, pošao je za bratom u ostavu. Edvard je otvorio hladnjaču, izvukao odatle šunku, malo salate, komadić sira i masla. Zatim je otišao do kutije za hleb i izvadio jednu veknu, a onda stavio lonče da provri i odmerio količinu kafe.

Nisam znao da si takav kuvar rekao je Bejns. Glas mu je podrhtavao.

Spremim sebi poneki zalogajčić kad čitam dugo noću odgovorio je Edvard.

Odsekao je parče hleba i napravio jedan sendvič za Bejnsa, a jedan za sebe; kad je kafa bila gotova, napunio je dve velike šolje i našao pavlaku i šećer. Bejns je gledao u hranu kao da mu je muka od nje, pa je onda odjednom počeo da jede i pije, i Edvard je video kako se uobičajeno ohrabrenje koje daje topla hrana prelijeva iz tela u dušu.

Naravno, vidao sam ih kako se muvaju tamoamo rekao je Bejns posle druge šolje kafe. Nisam mario za to... svi danas rade takve stvari.

I ti ih radiš? upitao je Edvard.

Samo zbog poslova. Braća Hezlet" ti ne postavljaju takve uslove rekao je Edvard.

Ti to ne razumeš odvratio je nestrpljivo Bejns. Ti živiš ovde u ovom čednom gradiću.

Nije mi poznato ništa o čednosti grada. Tiče me se jedino moj rođeni dom.

Bejns ga je pogledao nekako čudno, ali se Edvard nije zapitao šta to znači.

“Još malo kafe? rekao je.

Ne. Idem na spavanje odgovorio je Bejns polako.

I braća su se rastala ne rekavši više ništa.

Sandra je ostala na putu skoro četiri meseca. Otišla je u Englesku, a odatle im je svima pisala, s krajnjom bezobzirnošću, kao da je prosto otišla da poseti zemlju svojih predaka. U svojoj drskosti terala je dotle da je otkrila i preporučila Edvardu nekog čoveka koji bi, po njenom mišljenju, mogao da piše romane kad bi dobio dovoljno podsticaja. Bejns nije pričao nikome da ga je žena ostavila, a ni Edvard to nikome nije rekao, osim Margareti. Da li je ona kazala Sitonovima, to nije znao. U porodici su svi, tobože, verovali da je Sandra prosto otputovala na odmor. Čak je i Bejns, kako su prolazile nedelje, ubedio sebe da treba prihvatiti tu verziju, i jednog dana u kancelariji rekao je Edvardu, kao da to pominje tek uzgred, da se Sandra vraća jedanaestog jula.

Edvard, koji je te godine počeo da se bori protiv ■ sve viših poreza, nije digao pogled sa svojih računa.

Vraća se, je 1“ da?

Proterala je svoje rekao je Bejns.

Od tog je događaja usahnuo i očvrsnuo. Bujnosti je nestalo iz njega, možda zauvek, a namesto nje pomolila se njegova urođena novoengleska žilavost. Bijns više nije bio mlad.

Želiš li da ti se vrati? upitao je Edvard.

Ona je još uvek moja žena odgovorio je Bejns.

Ti si vrlo dobar.

Ne . . . samo činim ono što želim. I tako se Sandra vratila, a gospoda Siton je priredila tom prilikom malu večeru, kojoj Edvard nije mogao prisustvovati jer je zaključio da je suviše zaposlen, i na kojoj se, kako je čuo od Margarete, pričalo samo o Engleskoj. Majka je neprestano govorila draga stara Engleska", svakih pet minuta rekla mu je Margareta i napućila nos.

Zna li tvoja majka? upitao je Edvard. Bio se izvukao iz svoje postelje i prešao u Margaretinu sobu kad ju je čuo da dolazi, i već je ležao u njenoj postelji kad je otvorila vrata.

Naravno, mama zna, i tata zna, i Tom zna, ali niko neće ništa reći o tome sad, kad se Sandra vratila kući.

Hoćeš li ti nešto kazati Sandri? upitao ju je on.

Margareta mu je dobacila brz pogled dok jeotkopčavala ogrlicu. Sandra će mi, verovatno, sve ispričati.

Sandra je zaista to i učinila jednog dana kad su dve sestre sedele same na obali, dok su deca bila u vodi, a muškarci u ribolovu. Edvard je bio kupio kuću na morskoj obali da ne bi morao svake godine rešavati gde će porodica da letuje.

Cela ta priča nije bila bogzna šta, rekla mu je Margareta te noći. Edvard beše pustio da ga sunce jako opali, i teško mu je bilo da usredsredi pažnju na tu pomalo dosadnu priču o Sandri i Pitu, koji su biciklima putovali po Engleskoj, očigledno nemajući šta da rade. Na kraju je Sandra osetila dosadu. Nema ničeg dosadnijeg, izjavila je ona Margareti, od pokušaja da živiš s jednim piscem. Bila je sigurna da Pit neprekidno smišlja kako će sve što ona kaže i uradi ubaciti u neku buduću knjigu. Pravo je olakšanje bilo vratiti se svom dobrom starom Bejnsu.

Verovatno će opet pobeći... s nekim bankarom, ili tome slično rekao je Edvard pokušavajući da nađe neko zgodno mesto gde će položiti svoje bolno telo. Sumnjam rekla je Margareta. Sandra, u stvari, nije strasna žena. S te strane beskrajno se dosađivala s Pitom.

Edvard se tako zgrnuo da je zaboravio na bolove. Pa zašto je onda, do sto đavola...

Ne psuj, Nede... Prosto je htela da se uveri da to nije ništa više od onoga što je osećala sa Benjsom. Sandra je oduvek bila takva... hoće da se uveri da je uzvukla sve što se može.

Kakva nepristojnost! povikao je on.

Zar ne! složila se Margareta.

Nije mu se baš sasvim svidela njena mirnoća, u kojoj nije mogao da otkrije nimalo onog osuđivanja koje je sam osećao, ali nije nastavio razgovor o tome. Jedno vreme bio je hladan prema Sandri u stvari, otada je i ostao donekle takav ali ona kao da to nije primećivala. Sitonovi su u Cedberiju dizali glavu kao i uvek, a Tom se divio mlađoj sestri još više nego ranije.

Margareta je ispričala Edvardu samo delimično, u odlomcima i nekako nerado, šta se odigralo između majke i ćerke pošto se Sandra vratila kući.

Majka je pričala Sandri kako je smešno izgledala tetka Doroteja kad se rastala s ujkaHaroldom. Sama žena je uvek tako luckasta. To jest... niko ne zna šta da počne s njom. U tom trenutku Margareta se nasmejala. Uzgred budi rečeno, majka se sasvim lepo izrazila o tebi, Nede! Kazala je da si stvorio jedno zaista solidno i ugledno preduzeće, i da bi Sandra bila glupa kad bi prekinula vezu s njim, a naročito zbog nekoga ko nosi takvo ime kao što je Piter Pit.

Hvala rekao je Edvard pomalo uzdržano. Gospođa Siton je pobedila, i stara krv Nove Engleske u Bejnsu je opet preuzela vlast. Sandra je bila mršavija nego ikad, a smisao za šalu joj se opet vratio, malo oporiji nego ranije.

Dok je tako sedeo usamljen u svojoj praznoj kancelariji, Edvard se u sebi pitao kako je to Margareta postala tako zadovoljna njim. A bio je uveren da je zadovoljna. Iz nje je nestalo sve one nemirnebujnosti koju je ispoljavala kao devojka, i sad se rascvetala u tihi, pomalo tromu, spokojnu ženu, čija je kosa počinjala blago da sedi oko još uvek rumenih obraza. Edvard je nikad nije sasvim prozreo, a sad više nije ni osećao želju da to učini. Srećan je ako ona uživa u nepromenljivoj postojanosti njegove ljubavi.

Hladno decembarsko sunce obasjavalo je pod blistajući kao uglačan čelik, i Edvard se trže kad se seti da treba da sačeka Merin voz. Ustade i pređe u štampariju da vidi je li sve u redu. Ni tamo nije bilo nikoga ili je on bar tako mislio pošto su mašine bile tihe, i kao da su spavale, onako nepokretne. A onda u dnu duge odaje ugleda Džona Karozija u prazničnom odelu, sagnutog nad jednom mašinom za štampanje, sa kanticom ulja u ruci.

Zdravo, Džone! doviknu on.

Zdravo odgovori Karozi. Nikad nije oslovljavao svog poslodavca sa gospodine".

Ni vi ne možete da se otkačite od ovog mesta reče Edvard smešeći se.

Setio sam se da nešto nije bilo ispravno na ovoj mašini odvrati Karozi ne odgovarajući na osmeh.

E pa, zbogom i srećan Božić... moram da sačekam voz. Dolazi mi starija ćerka.

Meri? Džon Karozi izgovori njeno ime dok je i dalje tražio male otvore u koje će uvući kao čioda tanki sisak svoje kantice s uljem.

Da reče Edvard. U Čedberiju se znalo samo za kršteno ime, ali je on za vreme svog braka usvojio od Sitonovih osećanje klasne razlike. Nijedno od njegove dece nije to osećalo, i Meri bi se veselo složila s tim što je Džon tako zove po imenu.

Edvard izađe iz štamparije, stavi šešir i obuče kaput, pa zgrabi čvrsto štap, za slučaj da je sneg klizav, reši da ode peške do stanice. Put od kancelarije donde nije dug, a ta vežba će mu prijati. Zanesse se u misli dok je čvrsta koraka stupao po sad već tvrdo nabijenom snegu. Iskreno je voleo Karozija. Ono što mu se nije svidelo u tom čoveku nije možda bila nikakva njegova lična osobina, a sa druge strane moglo je biti baš to. Karozijev se svet vodio na njegov radnički sindikat. Mala grupa radnika, kojom je gospodario silni gazda, koji je, sa svoje strane slušao zapovesti centralne ljudske mašinerije

to je bio svet u čijim ie granicama živeo Džon Karozi. Sve složene probleme čovečanstva, glad u Aziji, mogući rat koji se nazirao u Evropi, sve veće troškove života ovde u zavičaju sve to je Karozi posmatrao prosto sa gledišta koristi ili štete za njegov sindikat. Edvard se jednom raspravljao s njim o pitanju da li povećani troškovi štampe, koji su bili samo posledica navaljivanja sindikata da se podignu plate, neće jednog dana ugušiti izdavački posao, kao što su, po Bejnsovom kazivanju, sindikati u Njujorku upropastili pozorište, i to baš u trenutku kad je imalo da se suoči s užasnom konkurencijom filma.

Naše blagostanje ne može biti nezavisno od radničkih sindikata odlučno je dokazivao Edvard ali i vi, sa svoje strane, zavisite od opšteg blagostanja.

Dosta mi je toga odgovorio je Karozi s tvrdoglavim mirom. Mi u sindikatu, pre svega, gledamo sebe.

Posledice uznemiravajuće krize, koje su se još osećale, bile su potajno ublažene time što su gomile nezaposlenosti potpuno oslabile sve radničke sindikate. Ali je ipak ta neznatna korist jedva mogla da bude naknada za ono što je američka kriza izazvala u Evropi.

O tome je turobno razmišljao Edvard dok je tog Badnjeg dana koračao po svetlucavom snegu, rasejano dodirujući šešir kad bi prošao pored poznanika. Karozijevo uporno tvrđenje o preimućstvu grupe nad pojedincem bilo je nešto više nego simbol opasnosti koja je pretila od nadzora radničkih sindikata nad poslovanjem. Edvard je govorio sebi kako je sasvim voljan da prizna da su i sopstvenici takođe godinama poslovali samo u granicama sopstvenog sveta, ali je ipak imao više poverenja u sopstvenike nego u sindikate, ako ni zbog čega drugog a ono

barzbog toga što su sopstvenici uglavnom bili bolje obrazovani. Više od svega drugog na ovome svetu plašio se on neznanja udruženog s vlašću, a taj strah bio je još jači stoga što je video kako su, mada daleko od njih, sindikati u Nemačkoj doveli na vlast jednog vrlo neukog čoveka. Nijedan čovek i nijedna grupa ljudi ne mogu da žive sami za sebe a da pri tom budu sigurni ili da učine da svet bude siguran za druge. Ljudski život je pitanje sklada i ravnoteže, a Edvard se bojava da će se i jedno i drugo izgubiti u budućnost koja se sve više približavala. Čak i Sandra, koja je bila ravnodušna prema blagostanju Čovečanstva, opazila je sa svog nadmoćnog položaja u Engleskoj kako se u Nemačkoj uzdiže nekakva zlokobna sen.

Iz tih mračnih misli trgao ga je pisak voza, koji je uleteo u stanicu dok je on bio još dva bloka udaljen od nje; požurio je i stigao kad je voz opet polazio, baš na vreme da ugleda svoju voljenu kćer zagnjurenu duboko u čupavi krznjeni kaput koji je Luis Herou počinjao da nosi posle Dana zahvalnosti i nije ga skidao sve do pred sam Uskrs.

Voz koji je Meri izabrala bio je putnički, i na peronu je bilo malo ljudi. Edvard je bio srećan zbog toga, dok je žurno išao napred. Ali posle tog prizora nisu ga se više ticali brbljivi jezici u Cedberiju. Još se više prestravi što njegovo prisustvo nije smesta rastavilo Luisa od njegove kćeri. Umesto toga, taj čovek zadržao Meri još jedan časak u naručju, a onda se ona otrže uz smeh, koji istače rupice na njenim obrazima.

Tatice, dragi! povika svojim živahnim glasom, za koji Edvard nikad nije bio siguran da li je spontan ili uvežban. Ali ma kakav da je bio, Edvard se razneži na te prijatne zvuke i dozvoli Meri da ga poljubi u obraz. Ona je bila u središtu njegovog srca; smatrao ju je čak i lepšom nego što je bila Margareta u njenim godinama. Međutim, to je možda dolazilo samo otuda što je u njoj osećao neku svoju osobinu i malo sebe samog, osećao je da je razume i da mu je to urođeno, dok je u Margaretinom slučaju bio prinuđen da to razumevanje postigne snagom svoje ljubavi. Ma koliko da je grdio Meri, a imao je nameru da je izgrdi i sad, čim bude ostao nasamo s njom, osećao je da između njih postoji čvrsta veza.

E pa reče suvo hajdemo kući. Majka hoće da te vidi pre nego što pođe da sačeka sledeći voz. Ona se čudi kako ti i Sendi ne možete da uskladite svoje vreme.

Oh, mi to nikad ne činimo! uskliknu Meri. Ljupko lice nije joj bilo onako pravilno kao u njene majke, i izraz mu je bio blaži, možda zato što su oči bile smeđe, a ne onako jasno plave kao more. I koža joj je bila pomalo crnupurasta, a glas pre potmuo nego jasan. Brižno posmatrajući to divno mlado lice usred lepršavih crnih kovrča, pod malom tamnom šubarom, Edvard se uznemiri kad vide kako je ono ženstveno, kako su odlučne crvene usne i nepokolebljiva obla brada. Koliko je duboko prodro Herou u to neiskusno srce? Jer, Meri je, svakako, još uvek bila samo dete.

Pošto uvuče njenu ruku pod svoju i samo lako klimnu glavom svom najvažnijem autoru, Edvard pođe peronom. Pogled mu pade na Merine cipele. Eto ti sad. .. mislio sam da pešice odem s tobom do kuće, ali u ovim cipelama to se ne može. A, naravno, tu su i tvoji koferi. Pretpostavljam da si se natovarila prtljagom kao i obično. Gde je?

Bil ga je uzeo reče Meri svojim mirnim glasićem. A baš bih volela da se prošetam pešice.

Bil je bio nosač. Čekao ih je u staničnoj zgradi, kraj zaliha robe koju jedna mlada dama donosi kad dolazi kući za raspust.

Umrećeš od nazeba progundao Edvard. Ipak, mislim da Bil može poslati tvoje kofere kući, a pločnici su očišćeni od snega.

Presvući ću se čim stignem kući. Hajde, i nemoj da se uzbuđuješ, mili.

Edvard je uživao u tome što ga tako nagovara njegova zanosna mlada ćerka, i oni podoše ulicama, koje su sad bile prazne jer je u Cedberiju na vreme ručku.

Oh, zar ovo neće biti savršen Božić? Medne noge su cupkale po tvrdom snegu tako da je cela poigravala, oslonjena o njegovu ruku.

Već je počeo odgovori on.

Njen vedri pogled upravljen nagore podseti ga da je hteo da je izgrdi, i da bi bilo bolje da s tim počne pre nego što stignu kući. Nikad nije dozvoljavao sebi da prekori svoje ljubljeno dete u Margaretinom prisustvu.

Samo reče ozbiljno ne volim da te Lju grli onako javno. A možda je on tako star da to, u stvari, i nije važno. Iskosa baci pogled na Meri da vidi kako će na nju uticati to mišljenje o Ljuovim godinama. Ona odbi da ga prihvati.

Lju nije star reče potpuno spokojno. Osim toga, volim kad su moji muškarci stari.

Lju je jedan od tvojih muškaraca, je li?

Oduvek je bio reče Meri sanjalački. Od onog prvog dana kad je došao u našu kuću na ručak... oduvek je bio, i uvek će biti...

Edvard je bio uveren da ga ona izaziva da nastavi razgovor, pa i protiv volje prihvati njeno izazivanje. Trebalo bi da ti majka ispriča... počeo on, pa zastade.

Šta to? upita ona stežući ga za mišicu. Ne, valjda, istinu o životu... Molim te, nemoj to da kažeš, tatice! Ne bih htela da se podsmevam ... bar ne tebi!

Edvard prikupi svoje dostojanstvo. Hteo sam da kažem samo da se mlade devojke uvek zaljubljuju u ljude suviše stare za njih. To nije prava ljubav.

Je li to i mama činila? Pitanje je bilo oštro, i on smesta u njemu zapazi neku vrstu ljubomore. Zar je njegovo dete nasledilo i tu njegovu kobnu osobinu?

Ne, tvoja majka je izuzetak od svih pravila u vezi sa ženama.

Možda ti nije ispričala. Edvard na to opet malo počuta. Mislim da bi mi ispričala. Ona je sasvim iskrena.

Tada spusti pogled i srete se s njenim tamnim očima. U njima je bilo nečeg tako podrugljivog, tako zrelog, i tako brzo skrivenog da se on uplaši. Pa to dete je žena!

Nije želeo da išta više govori, ali ju je suviše voleo. Sad hoću da kažem jedino ovo. .. nadam se da znaš koliko si mi draga. Lju je sasvim dobar kao pisac... on je jedan od najvećih, naravno... ali kao čovek nije dostojan da ti veže vrpce na cipelama.

Otkud znaš, tata?

Ja objavljujem njegove knjige, eto otkud znam! On odnekud crpe svoj materijal, i to ne iz knjiga drugih ljudi. A onda s njenih divnih usana sleteše ove reči, koje mu smrviše srce i uništite dušu. Ja ne marim za stare ideje, tata... mislim o čednosti, i svemu tome. Ja želim da muškarac bude muškarac, i to je sve.

Meri... Stegao je njenu mišicu tako čvrsto da ju je podigao sa zemlje.

Pusti me, tata, molim te.

Izvini... ah hteo sam da kažem samo . . . ima još mnogo ljudi sem Ljua... boljih ljudi.

Boljih? Ona odbi tu reč.

Edvard stisnu zube i ljutito se zagleda ispred sebe. Slušaj, Meri... hajde da raščistimo tu stvar pre nego ošto stignemo kući. Ti se nećeš udati za Luisa Heroua. On... moj zet? Smuči mi se od toga. Prestaću da izdaj em njegove knjige... proklet bio ako ne prestanem!

Oseti kako joj se ruka ukočila na njegovom rukavu. On me nije zaprosio, tata.

Ako se samo usudi...

Ja ću se usuditi.

Stigli su do kućnih vrata, i pre nego što je Edvard uspeo da izusti jauk koji je navirao u njemu, vrata se širom otvoriše i Margareta strča niza stepenice, u bundi, sa grančicom zimzelena na reveru, da zagrlji svoju kćer. Meri je prema njoj bila mala, i njen se obraz zagnjuri u meke majčine grudi.

Drago moje dete reče Margareta veselo pa ti izgledaš vrlo lepo!

Meri potapša majku po obrazu. I ti izgledaš divno. Otkud ti taj broš?

Tvoj otac mi ga je dao sinoć zato što sam tako dugo bila udata za njega. Sad se brzo umij te, vas dvoje, pa ručajte! Ostavili smo ručak za vas. Trebalo je da i Tomi bude ovde, ali je ostao na ručku kod moje majke i oca. A sad moram da idem, jer će inače Sendi misliti da se niko nije potrudio da je dočeka.

Dodirnu lako Edvardovu mišicu, pa iščeze. On se pope uza stepenice osećajući, kao i uvek, da je kuća prazna kad u njoj nema Margarete. Meri je odjurila ispred njega u predsoblje, uza stepenice, i sad je čuo njene korake u gornjem predsoblju. Htela je da ga izbegne, prvi put u životu, a nije ni čudo, s onakvim priznanjem na usnama. Sta вреди što imate decu kad vam ona slome srce, Edvard se i nehotice seti onih noći, tako divnih, kad je ustajao zajedno s njom, probuđen njenim slabim plačem, i petljao se oko zagrevanja boce. Bio je preuzeo na sebe davanje obroka u dva sata ujutro, jer je tako često radio do kasno u noć da nije vredelo buditi Margaretu. Još uvek mu je ta slika bila pred očima onaj mali očajni samotuljak koji je držao u naručju, ono nestrpljenje, oćajanje ljudskog stvorenja lišenog hrane, pa ono halapljivo uživanje kad bi nestrpljiva usta našla mleko, a onda dete nalik na ružin pupoljak, opet sito i bezbedno, napunjeno toplom hranom. Zbog ostale dece nije ustajao, i možda mu je baš zbog tih ranih jutarnjih časova koje je proživljavao sa svojim prvorodenčtom, Meri sad bila tako draga. Mnogo se više bojao danas njenog duha, koji se tek razvijao, nego što ga je ikad plašilo njeno nežno malo telo u prvim nedeljama i mesecima njenog života. Ona je bilo u pitanju novorođeno telo i nežne kosti. A sad je bilo u pitanju nešto drugo, rađanje treperavog duha, novorođeno srce, jedno biće koje više nije zavisno od njega i traži podršku na drugoj strani. Kad pomisli da je Luis Hcrou izvor kome se ona okreće, smuči mu se. Popeo se u svoju sobu da bi bio sam nekoliko minuta pre nego što se za ručkom opet nađe s njom lice u lice.

Osećao se umornim, pa zato skide cipele i, mada je bilo podne, obu kožne papuče. Mark je u ovo vreme, bez sumnje, spravao. Uprkos opiranju, Mark je još uvek morao da se potčinjava odluci svoje majke da spava i danju. A pošto je Tomi otišao od kuće, danas će neminovno Edvard i Meri morati da ručaju sami. On oseti da je obeshrabren i nedorastao tome što ga čeka. Da nije nesposoban za očinsku dužnost? Ponos se probudi u njemu da to porekne; on ispravi ramena i posle trenutnog kolebanja reši da promeni kravatu. Pride ogledalu i priveza tamnocrvenu kravatu koju je odabrao, pa onda brižljivo četkom zagladi kosu. To staranje o telu prešlo mu je sa godinama tako u naviku da se on sad s izvesnim snebivanjem zagleda opet u to dugo, prilično potamnelo lice, koje je izgledalo još tamnije zbog sede kose. Sve što je bilo mlado i živahno u njegovim očima sad je iščezlo. One su postale prodirne, a usta su bila stisnuta u tanku liniju. To nije bilo lice koje će kod jedne mlade devojke izazvati želju da se poveri! A poverenje nikad ne srne biti prinudno. On ne može sad naterati svoje dete da otvori usta i da kaže šta joj je u srcu, isto kao što nije mogao naterati usne odojčeta da uzme hranu kad mu ona nije potrebna. U tome je stvar on njoj više nije potreban. Meri sad ne oseća potrebu ni za čim što bi joj on mogao pružiti.

Pošto je to otkrio, on shvati da se mora obratiti Luisu Herouu, prikupivši svu svoju očinsku snagu. A jedino što može učiniti u ćerkinom prisustvu jeste to da bude što je moguće više, po njenom mišljenju, idealan otac. On siđe niza stepenice, rešen da se ponaša učtivo, pa čak i udvarački, kao nežan pažljiv stariji gospodin, koji je slučajno njen otac, i koji je podlegao njenoj ljupkosti i lepoti. Meri ga je već čekala u trpezariji, gde je sto bio postavljen za dvoje. Sad, kad je skinula bundu, pojavila se kao sitna prilika u crvenoj vunenoj haljini, s kovrčavom kosom podšišanom do ramena, po modi koju je uvela neka filmska zvezda čijeg se imena on nije mogao da seti. Mrzeo je filmove, iako su oni počinjali da predstavljaju značajnu stavku u njegovim prihodima. Ipak je otišao na snimanje filma po Herouovom poslednjem romanu "Oštrokonda". Glavnu ulogu igrala je ta zvezda čije ime nije zapamtio. Ona je bila plava, i Edvard oseti olakšanje što Meri ne može da liči na nju. On joj podnese stolicu osmehujući se, i bio je nagrađen zahvalnošću koju spazi u njenim očima. Da je bilo samo to, možda bi ipak postao stroži; ali on otkri u njima i neku mešavinu plašljivosti, njene stare detinje žudnje za ljubavlju, i to za njegovom ljubavlju. Istog časa se razneži i sav se predade trudu da bude, što je mogao više, idealan otac kakvog je ona želela.

Dan je prolazio i bližilo se večer. Edvard je pokušao da čita neke rukopise, svestan sve veće galame i veselja u kući, i bio je sav srećan što je mogao da digne ruke od tog pretvaranja kad je Margareta provukla glavu kroz otvorena vrata biblioteke.

Nede, odvedi Marka nekud! Muva se svuda gde nije potreban, a ja imam još za toliko stvari da se pobrinem pre nego što dođu gosti.

Mislio sam da će ljudi iz restorana sve to posvršavati progunda on, uprkos zahvalnosti koju je osetio zbog toga što ga je prekinula.

Oh, oni iz godine u godinu stalno zaboravljaju gde stoji srebro i staklarija.

Je li stigao Tomi?

Nije. Mislim da ga je Tom odveo u Boston.

Je li ti to rekao.

Nije, ali je Sandra telefonirala i kazala da će možda zakasniti. Ne volim što Tomi tako odlazi s Tomom ... on je suviše mlad, a Tom je suviše star.

Pa, znaš ... Božić je, a Tom nema nikog s kim bi išao. Požuri, dragi, čujem Marka kako vrišti u sobi za posuđe.

Neka ga obuku za izlazak, molim te.

Dovešću ga do vrata. Margareta žurno izađe, a Edvard prikupi svoje hartije.

Pola sata kasnije šetao je oko skvera, dok je njegov sin Mark skakutao uz njega, divan u svome vunenom smeđem kaputu, kamašnama i crvenoj pletenoj kapi. Jelka je bila upaljena, a venci svetiljki su blistali. Mark je postavljao pitanje o Božićbati, a Edvard je odgovarao na njih što je mogao iskrenije, s obzirom na činjenicu da je Margareta podsticala Marka da veruje u priče o svecima.

Jesi li ti video Božićbatu? navaljivao je Mark na njega.

Pa, u neku ruku, jesam odbijao je udarce Edvard.

Je li onda kad mi je donosio poklone?

Edvard nikad nikome nije dozvoljavao da tepajući razgovara s njegovim pametnim sinčićem, te je Mark izgovarao reči čisto, kao starmali.

Pa, naravno, kad je donosio poklone.

Kroz koji će dimnjak sići danas?

Ne znam tačno.

On skrete razgovor s mitologije, o kojoj nije imao dobro mišljenje jer je smatrao da je glupo stvarati veru koja će dobnije ionako biti uništena; zato skrete pažnju Marku na električne sijalice na drvetu.

Kad sam ja bio mali, u Čedberiju nismo imali električnih sijalica.

Odakle su one došle?

Svi su ljudi dali i podigli stubove, pa smo dobili elektriku iz Bostona.

Marka nije zanimala elektrika, a Edvard, izgovori vši reč Boston, zanese se u misli o tom gradu koji je mrzeo i divio mu se istovremeno. Za vreme užasnih posledica krize Boston je, u stvari, bankrotirao. Nije bilo ništa čudno što se i Njujork nalazio u istom škripcu, a još manje ga je interesovalo to što su Filadelfija, Detroit i Cikago u istom tom periodu finansijski slabo stajali. Nabujali talasi onih miliona ljudi koji su živeli od pomoći spašavani su da ne umru od gladi, u stvari, samo darežljivošću bogataša, koji, međutim, nisu bili voljni da pozajme novac ma za šta više sem da ih spasu smrti od gladi. I on sam, kao jedan od vodećih poslovnih ljudi u bostonskoj oblasti, bio je pozvan da s jednim komitetom poseti nekog bostonskog multimilionara, koji je izjavio da, istina, ne želi da snosi krivicu za umiranje ljudi po ulicama, ali, pošto je on sam radio da bi stekao svoj novac, bio je siguran da i drugi mogu činiti to isto, i stoga on mora dobiti jemstvo da će nedeljna pomoć nezaposlenima predstavljati zaista minimum.

Na neki način, a u velikoj meri zahvaljujući Herouu, Braća Hezlet" su i dalje prilično uspešno poslovala, te je u Edvardovoi kući bilo malo znakova one nestašice koja je pogodila čak i nekad imućne domove. On je odlučno zatražio od Margarete da ne služi šampanjac na njihovoj božićnoj zabavi godinu dana ranije, kad su stvari najgore stajale, jer je trgovina s Evropom otpala pošto su usahli američki zajmovi. Ove godine stvari su se,

međutim, popravile, i on nije pominjao šampanjac. Pretpostavljao je da će ga večeras služiti u velikoj kristalnoj zdeli za punč koju su im stari Sitonovi pre deset godina dali na poklon o godišnjici venčanja. Pa, ipak, još mu se nisu sviđale izvesne stvari. Hju Long je, na primer, na neki vrlo čudan način zauzimao položaj tamo na Jugu. Sve je to suviše mnogo ličilo na ono što se dešavalo u Nemačkoj s onim Hitlerom. Edvard je pomišljao kako je Cedberi tako blizu Luizijani i Nemačkoj da to već postaje neprijatno.

Ove teške misli nagonski ga uputiše toplom skloništu njegovog doma.

Bolje će biti da pođemo kući reče on Marku.

Dete se beše nešto ućutalo i čvrsto je držalo oca za ruku. Njegovo božićno ushićenje naglo je splasnulo. Edvard se saže ka svom dragom sinu. Je li ti hladno? upita on i prisloni svoj mršavi obraz uz Markov punački rumeni obrašćić.

Mark zacvile. Dolazi mrak.

Setivši se da se to dete uvek neobjašnjivo bojalo mraka, Edvard se umiri. Idemo smesta kući.

Zar ti ne vidiš mrak? upita Mark slabim glasićem.

Mislio sam na razne stvari.

Kakve stvari, tatice?

Na daleke stvari... kao što je Nemačka.

Sta je to Nemačka?

Jedno mesto?

Je li to lepo mesto?

Nije mnogo lepo, na žalost. . . bar u ovom času. Hajde, trk!

Zajedno potrčaše niz ulicu, koja je nekad bila drum što je vodio u okolinu, i posle nekih pola sata njihova se kuća pojavi u daljini, osvetljena i vesela. Sendi i Tomi su prošle godine izmislili nekakav sistem za posredno osveti javan je drveća pokrivenog snegom, koji je ostavljao mnogo jači utisak nego uobičajene niske malih električnih sijalica. Večeras je Sendi rano upalila osvetljenje, jer ta dama nije znala za štednju. Edvard je još ne beše video, pošto je ona ostavila sve božićne kupovine za Cedberi; njena se škola nalazila u jednom udaljenom mestu na Hadsonu, a ona je koristila sva svoja slobodna popodneva da prisustvuje dnevnim pozorišnim predstavama, kojima se bila potpuno posvetila.

Kad Edvard i Mark uđu u kuću, Sendi se baš vrtela pod imelom u predsoblju, igrajući nešto sama za sebe, a nigde se inače nije videla ni živa duša. Ona vatreno polete ocu kad je ušao i obasu ga poljupcima, pa onda kleče i čvrsto steže u zagrljaj Marka. Još je bila upadljivo detinjasta, bez ijednog uznemiravajućeg znaka ženstvenosti. Njena kratka kosa, gotovo sasvim rida, njen propisno pegav kratki nos i sivozelene oči zasad još nisu očaravali svojom lepotom. Nadam se da si nabavila božićni poklon za mene reče on, počinjući odmah nežno da se šali.

Nabavila sam, sebičnjače odgovori ona smejući se. Nabavila sam poklone za sve i sviđa mi sve što sam kupila, i nadam se da će i drugi meni dati iste te stvari. Tata, kupila sam majci jednu sasvim malu bočicu pravog parfema ... ruže! Toliko je koštala da sam propala!

Koliko ti je potrebno? On zaviče ruku u džep, naviknut na takvu situaciju.

■ Oh, tata, nemoj večeras . . . sutra ionako ne mogu ništa da kupujem . . . nego mi daj pre nego što pođem natrag u školu. Majka je rekla da moram da odvedem Marka i da mu dam večeru, a onda da ga strpam u postelju. Ja hoću da ostanem na zabavi! povika Mark spremajući se da zaplače.

Kad budeš imao šest godina podseti ga Edvard.

Ući ću u šestu godinu uskoro, možda dogodine ■ odvrati Mark.

Ali ove godine nećeš odlučno reče Edvard. Nije želeo da upropašćuje nežno detinje telo nerazumnim postupcima, te zato ostade kamena srca kad ču Markove glasne krike dok ga je sestra odvodila.

Sobe su bile tople i divne, onako ukrašene zimzelenom, s upaljenim lusterima i satinskim divanima koji su se blago presijavali. Vatra je bila pripremljena, ali još neupaljena. Bila je to kuća kojom bi se mogao ponositi svaki čovek. Komad po komad, on i Margareta su zamenjivali jevtine stvari koje su imali u prvim godinama braka, i sad više nije bilo nijednog stola, nijedne stolice kojih bi se morali stideti. Edvard je voleo da na zidovima ima samo nekoliko slika, i oni su sa svog puta po Italiji doneli kući četiri divna mala platna, ne baš starinska remekdela, ali dovoljno lepa da izazovu divljenje onih koji se razumeju u takvoj vrsti umetnosti. Teške zavese bile su navučene na prozore, a u vazduhu se osećao miris začina, pomešan s lakom aromom ruma. U tom času Margareta je verovatno nadgledala spravljanje punča od jaja, i on nije hteo da je uznemiruje. U dnu biblioteke, sada kada su sve sobe bile povezane, božićno drvo je sijalo, visoko i zeleno, ukrašeno srebrom. Edvard je voleo da drvo bude visoko, jer se sećao žgoljavih jelki iz dana kad je bio dečak.

A tada prilično žurno izvuče teški zlatni sat koji mu je ostao od oca. Moraće ranije da se obuče, jer treba da ode po majku i Lujzu.

One godine posle očeve smrti postalo je očigledno da njegova majka ne srne živeti sama, ali on joj nije predložio da živi s njima, naslućujući da kuća neće biti mirnija ako dovede majku i Margaretu pod isti krov. Umesto toga potražio je svoju sestru, koja je tada živela zajedno s jednom učiteljicom u malom stanu, i s mukom ju je ubedio da se vrati kući i da stanuje s majkom.

Iznenadila ga je tvrdoglavost s kojom je Lujza dočekala tu njegovu ideju.

Ovo nije isto kao da imaš svoj pravi dom rekao joj je on.

Lujza ga je pogledala čudnim bledim očima. Baš zato i ne želim da ga napustim odgovorila je.

Najzad je ipak otišla, a on je pokušao da joj to nekako nadoknadi time što je kuću učinio malo udobnijom nabavivši grejalicu na mazut, i nov frižider umesto stare hladnjače. Lujza je čutke primila te korisne stvari. Po prirodi je bila čutljiva. Edvard nije imao pojma šta ona misli o raznim stvarima, ali je priznavao da je, onako visoka i uska, sada izgledala prilično otmeno; pre dve godine bila je naimenovana za pomoćnika upravitelja čedberijske škole. Edvard je bio siguran da je ona bolja za administrativne poslove nego za nastavu.

Popeo se na sprat i brižljivo obukao novo večernje odelo koje je kupio baš pred početak krize, na Margaretino navaljivanje. On se tome opirao zato što je smatrao da će mu njegovo odelo iz koledža, pošto nije dobio nimalo u težini, potrajati do kraja života. Ali, kao i uvek kad bi se Margareta pozvala na njegovu taštinu sebe radi, on je popustio. Margareta je izabrala tkaninu, ljubičastocrnu, zbog čije se cene on malo kolebao.

Ovo ćeš odelo zaista nositi do kraja života dokazivala mu je ona.

I tako je on opet popustio, a onda se u potaji radovao što je to učinio, jer je kroj odela lepo odgovarao njegovom visokom koščatom telu, a uz to je, mada bi se stideo da to prizna, osećao uživanje pri dodiru meke satinske postave.

Izlazeći iz kuće, zavirio je u sobu gde se drži stoni pribor. Njene starinske razmere nikad se nisu pokazale korisnijim nego u ovakvoj prilici. Tu je bila i Margareta, koja je nadziravala čoveka iz restorana i njegove pomoćnike; čma kosa joj se kovčerala oko lica, a obrazi rumeni od vrućine i uzbuđenja. Ona ga pogleda.

Oh, Nede, već si se obukao! Zar je tako kasno? Šta si radio s Markom? Tako je uzbuđen. Moram smesta da se obučem ako ideš po Lujzu i mamu. Probaj ovo ... to je koktel od šampanjca. Napravila sam ga zato što mnogi ljudi potajno ne vole punč od jaja, ali se stide da to kažu na Božić. Nali pola čaše te mešavine, a on je ispi s uživanjem, pošto ju je najpre pažljivo okusio.

Zaista je dobro! uskliknu.

Margareta pocrvene zbog te njegove pohvale, i on zažele da je poljubi, ali nije mogao to učiniti pred prikriveno radoznalim pogledom slugu.

Ne žuri reče joj. Ja ću natenane da se od vezem do kuće. Majka uvek stiže suviše rano.

On izađe i s neuobičajenom veštinom istera kola unazad iz garaže; nije bio dobar vozač, i vozio je mnogo manje spretno nego njegova starija deca, a ona su bila u stanju da mu prebace zbog malih ogrebotina i oguljenih mesta na branicima. Kola su bila vrlo dobra, i on je bio ponosan na njih. Ni po koju cenu ne bi držao ono upadljivo čudo koje su Sitonovi kupili pre nekih pet godina, i na kome se nalazila staklena ploča između onih što su se vozili i jadnog starog Džoba Brumela, koji je, mada se zaposlio kao šofer, još uvek bio i uvek će biti nešto malo više

94od momka za sve". Tomas Siton je uzeo Džoba u službu godinu dana pošto je Bil Kor umro od starosti; uzeo ga je zbog njegovog neobičnog engleskog profila, nasleđenog od nekog dalekog pretka koji je došao u Ameriku iz Londona. Čini mi se ko da sedim u iznajmljenom fijakeru rekao je Tomas s izveštačenim londonskim naglaskom.

Edvard je pažljivo vozio; pazio je na led koji se već stvarao na snežnoj površini, svestan nesigurne podloge pod točkovima. Pitao se nije li možda trebalo da stavi lance, što on u svakom slučaju nije ni umeo da uradi. A potajno se u duši upitao takođe ne bi li trebalo da uzme šofera kad se deca vrate u školu. Nije bio siguran da li se to u Čedberiju neće smatrati kao uobraženost. Mada bi se, opet, razmišljao je dalje, to moglo uzeti i samo kao posledica Margaretinog porekla ali ne, do đavola, neće se on zaklanjati iza toga! Ako želi da ima plaćenog čoveka koji će mu voziti kola, on će ga i imati. Međutim, opšti troškovi mogli bi se povećati, a kriza je bila još daleko od kraja. Opet se zadubi u misli o mučnom stanju u kome se nalazi svet, koji je rat okrenuo tumbe i koji se još nije povratio, dok su se ratni oblaci ponovo javljali na horizontu čovečanstva.

A onda odlučno odbaci taj strah koji mu nije davao mira i, pošto stade pred majčinu kuću, prilično uspešno parkira kola i uđe. Majka je bila obučena i čekala je u dnevnoj sobi, a pored nje su ležali kaput i rukavice. Lujza je čitala neki časopis, jedan od onih novih izbora članaka, primeti Edvard, za koje je on izjavio da upropašćuju izdavački posao. Ko će kupovati knjigu za dva i po dolara kad može da dobije toliku količinu štiva za četvrt dolara? Lujza je imala na sebi novu, vrlo prikladnu haljinu od tamnoplavog štofa. Plava kosa joj ne beše nimalo osedela. Ona skide naočari kad Edvard uđe u sobu.

Poranio sam objavi on i saže se da poljubi majku u uveli obraz. Punoća sredovečne žene sasvim se izgubila kod nje, i to je sad bila smežurana starica. Retka seda kosa nije joj bila ukovčena, ali je majka u pundu nasred temena stavila svoje jedino blago, češalj ukrašen dragim kamenjem koji je nekad bio svojina staramajke njegovog oca a kako je ona došla do njega, Edvard se nikad nije setio da upita.

Izgledaš zaista divno, majko reče on sedajući. Nikad mi taj češalj nije bio lepši. Pristaje ti lepo uz kosu otkako si osedela.

Daću ga uskoro Margareti izjavi majka. Glas joj je bio prodoran kao i uvek, a oči nepomućene.

Edvard prime ti kako se na sestrinom licu javlja neki neprijateljski izraz, ali ona ne progovori ništa.

Moraš ga dati Lujzi reče on.

Neću, jer se ona neće udati, koliko ja vidim

požali se majka. U stvari, volela bih da bude Merin, ali mislim da ga najpre mora dobiti Margareta, po redu. Ne vidim zašto reče on. Margareta ima svojih stvari koje će naslediti.

Onda ću ga možda dati Meri nastavi majka.

Jesam li ti kazala da potiče iz Španije?

Nisi. Zaista je odatle? Sad se Edvard stvarno zainteresovao. Španija, ta zemlja anđela i đavola, taj negdašnji raj i leglo sadašnjeg zla! Baš prošle nedelje video je u jednom nedeljnom listu sliku debelog groznog čovečuljka koji je tamo dolazio na vlast. Kako može svet obožavati takve bogove? Neka bar budu lepi!

Postoji neka tajna u vezi s tim češljom reče majka pomalo uzdržano. Tvoj pradedu ga je dao časno i pošteno svojoj ženi, ali njegova majka ga je dobila od nekoga... niko ne zna od koga. U svakom slučaju, kažu da su Hezletovi otuda nasledili svoju crnpu rastu kožu.

Edvarda razveseli pomisao na to što se možda desilo u davna vremena, i on se nečujno nasmeja.

Oh, majko reče nestrpljivo Lujza svi stalno pričaju o nekim španskim precima.

E pa, mi imamo češalj, je li tako? U majčinom glasu osećalo se likovanje.

A ako je to samo portugalski češalj? upita Edvard obešenjački. Njegova majka ustade. Vas dvoje ste tvrdoglavi kao što ste oduvek bili. Hajdemo. Ako stignemo ranije, možda ću moći da pomognem malo Margareti.

Edvard je znao koliko se Margareta užasava te mogućnosti, te požuri da odvrati majku. Margareta ima večeras tamo one ljude koji organizuju bankete ... verujem da je sve spremno, ali bismo ipak mogli da pođemo.

Majka i Lujza obukoše svoje obične kapute, i Edvard pribegli sebi u sećanje da će idućeg Božića još malo ublažiti Lujzu time što će joj pokloniti krznenu ogrtač za večer. A onda se svi nadoše u kolima, i on ih pažljivo poveze putem ka svojoj kući. Majka, koja je sedela kraj njega, čvrsto je stezala naslon za ruke tako da Edvard oseti nezadovoljstvo, ali joj nije ništa pomenuo jer je dobro znao da će za nekoga koji je odrastao s konjima i čezama automobil uvek predstavljati opasnost.

Kad su najzad stigli kući, on udobno smesti majku u jednu veliku naslonjaču, a zatim, prepustivši Lujzu samu sebi, požuri na sprat, svome sinčiću, da mu poželi laku noć.

Mark je ležao u postelji, s rukama pod glavom i pokrivačem navučenim do brade; lice mu je bilo neobično zamišljeno.

Čekao sam te reče ugledavši oca.

Mislio sam da ćeš me čekati odgovori Edvard i saže se da ga poljubi.

Od tog obraza, tako mekog, tako mirisnog pod njegovim usnama zamalo što mu srce ne prepuče od ljubavi. Da ne bi odao tu svoju preteranu nežnost, on reče što je mogao suvlje: Bolje bi bilo da zapiše pre nego što počne galama.

Volim Božić reče sanjivo Mark ali ne volim noć pre njega, zato što moram da ležim ovde, sam u mraku, dok su ljudi oko živ i srne ju se.

I ti si živ reče oštro Edvard.

Ali ne onako kao danju odgovori Mark jednostavno. To je dete zaista suviše rano sazrelo, reče Edvard u sebi. Mora razgovarati o tome s Margaretom kad prođu praznici. Moraju paziti na tog sina, na to blago.

Dolaziću s vremena na vreme da te obiđem reče on i upaliću svece na ploči iznad kamina, pa nećeš biti u mraku.

On upali svece i okrete se na vreme da ulovi osmeh svoga sina. Hvala, tatice reče Mark i sklopivši oči zaspa. Badnje večer je proticalo po već davno utvrđenom redu, u kome su svi uživali. Iz poštovanja prema onome koga su svi priznavali za svog prvog građanina, mada nisu sasvim razumevali tu vrstu ljudi, stanovnici Čedberija su se već pre mnogo godina odrekli svih drugih događaja na dan dvadeset četvrtog decembra. Zabava kod Edvarda Hezleta bila je iznad svega. Bio je to događaj koji se sastojao iz raznovrsnih faza. Na početku su dolazili oni građani koji su, mada bi vrlo rado proveli van kuće celo večer, instinktivno osećali da je u jedanaest sati došlo vreme da se pojave pred domaćinom i domaćicom, da se oprostite, učtivo zahvale na prijatnom provodu i poželev srećan Božić.

U tim prvim satima zabava je bila donekle trezvena i pristojna, pravi porodični događaj. Tek pred ponoć njene bi se labave niti povezale u nešto jednorodno i prisno. Razgovor više nije bio usiljen, smeh je žuborio kroz sobe. Muzika, koju je Edvard svake godine dovodio iz Bostona, prestala bi da svira valcere i fokstrote, i prešla na one privlačne, opojne ritmove koji su tako osvojili omladinu za vreme krize. Pošto u svetu razuma nije bilo ni nade ni slobode, mladež ih je nalazila u svome telu.

Edvardu se sve to nije svidelo. Pomalo ga je zamarala ta dužnost da bude domaćin ljudima koje je poznao celog života, za koje je on bio Ed Hezlet, sin starog Marka, a ipak je od njih sada bio odvojen time što je stvorio jedno preduzeće za izdavanje knjiga, od kojih mnoge stanovnici Čedberija nisu mogli ni da čitaju. Pošto nikad nisu bili sigurni gde prestaje Ed, a počinje g. Edvard Hezlet, nisu se osećali lagodno kao nekad, osim kad bi sam Edvard odlučno podržavao to osećanje. Međutim, i to je bilo zamorno; što je više stario i što su ga poslovi više primoravali da upozna jedan svet o kome Čedberi nije znao ništa, a čiji je deo ipak bio u ovim čudnim vremenima, Edvard se postepeno osećao sve usamljenijim.

Sad, kad su se sobe upola ispraznile, on sede u udobnu stolicu u uglu biblioteke da se odmori nekoliko minuta. Koktel od šampanjca je postigao dobar uspeh, a punč od jaja će se svideti onima koji su ostali. Video je kako

stari Tomas Siton srkuće svoje penušavo piće, uživajući sanjivo. Starac se najzad sav predao telesnim radostima. Svi su bili zabrinuti zbog njega, a dr Vin ga je opominjao svaki put kad bi ga ugledao. I večeras ga je posmatrao sedeći kraj gde Siton. Pričali su o starom Tomasu, i gđa Siton mu je nesumnjivo govorila isto što i uvek: Tomas kaže da bar može umreti prijatnom smrću. Ne bi hteo, kaže on, da umre gladan i žedan, i da ode u večnost prazna stomaka i suva grla."

Mladi svet je u parovima igrao onu novotariju, rumbu, neku divljačku igru. Edvard vide kako Luis Herou prilazi Margareti i nudi joj se za partnera. Hvala bogu, ona je odmahнула glavom. Herou je izgledao i suviše lepo u večernjem odelu. Njegova tamna kosa nije osedela kao što bi trebalo. Naprotiv, ostala je crna kao ugalj, a pobeležila samo na slepoočnicama, te je izgledala kao obojena. Ipak je Edvard morao priznati da se Lju ne bi spustio do takve budalaštine kao što je bojenje kose.

Uto, kao da je time što je pozvao domaćicu na igru i dobio korpu stekao opravdanje da namerno radi nešto što će razljutiti domaćicu, Herou se uputi pravo ka Meri. Ona je dotle izbegavala sve ostale pozive, i letela je tamoamo u svojoj sivkastobeloj haljini, pod izgovorom da mora voditi računa o tome da njene staramajke budu poslužene. Prateći je pogledom, Edvard sad ugleda divnu sliku, suviše udaljenu od njega da bi čuo razgovor. Dete je stajalo nagnuto nad staramajkom Hezlet, sa svesnom ljupkošću, i Edvard vide kako se njegova majka topi od tog nežnog poštovanja koje joj ukazuje Meri, ali koje je, podozrevao je on, predstavljalo samo jedan vrlo vest način očaravanja. Njegova majka je nešto govorila. Onda izvuče iz kose visoki španski češalj i daje ga Meri.

Devojčina je kosa bila kratka, kako će ga nositi? Ah, evo, sad je klekla, i on vide kako njegova majka nežnim i pobedonosnim pokretom prikuplja tamne kovrče i podiže ih na Merino teme, a onda ih pričvršćuje češljem ukrašenim dragim kamenjem. Meri ustade baš kad se Herou približio i pogleda ga s onom blagom stidljivošću, koja je takođe mogla biti samo jedan od njenih načina da svesno očarava ljude. Ali, ma šta da je bilo, koji bi se muškarac mogao tome odupreti? Herou verovatno nije rekao ni reči. Samo je ispružio ruke i Meri mu je doletela u zagrljaj, a tada je orkestar ■ baš kao da su izvođači sve videli i razumeli počeo da ubrzava taj podmukli ritam, da pooštava njegove strasne akcente, i Herou i Meri se udaljiše igrajući kao jedno biće, dok su svi pogledi bili uprti u njih.

Edvard zakloni oči rukom. Taj je čovek igrao neverovatno dobro, i sam je primamljivao Meri uz pomoć svih telesnih veština, a ona, pošto je bila baš u godinama kad devojka, uprkos svojoj nežnosti, strasno žudi za telom, morala je da odgovara na to. Nije imao srca da je zbog toga osuđuje, jer se sećao sebe i Margarete u tim godinama. Ali oni nisu imali takvu slobodu kakvu ova igra, ova rumba, u svoj svojoj razuzdanosti može dati, i daje, ljudima.

Ustade, ljuto uvređen, i uputi se igračima. Margareta, koja ga je posmatrala, pođe mu u susret i uhvati ga pod ruku.

Sve je u redu, čini mi se reče ona mirno.

Izgleda odgovori Edvard.

Kako ti se sviđa moja haljina? upita ona. Edvard spusti pogled na nju. Haljina je bila od ljubičastog somota, vrlo bledeog i mekog. Nova je, zar ne?

Margareta se nasrne ja. Oh, Nede, ti nikad nisi sasvim siguran, je li tako? E pa, jeste, nova je. Misliš li da je boja pomalo staračka za mene?

Ako time hoćeš da pitaš izgledaš li stara u njoj, odgovor je ne". Svakako ne izgledaš. Ko je ona devojka s kojom igra Tomi?

Doveo ju je iz Bostona, očigledno pod utiskom prvog trenutka.

Ne sviđa mi se njen izgled.

Vrlo je lepa.

I suviše je upadljiva.

Devojka, umotana u neakvu zlatnu navlaku, bila je mršava kao prut, a njena prava žuta kosa lepršala joj se u pramenovima dok je glavom besno mahala tamoamo .

Kako se zove?

Ne znam... Dajni, i još nekako.

Čudnovata vremena primeti Edvard. Sve su to bila sredstva kojima je prikrivao svoje približavanje jedinoj stvari na koju je mislio. Najzad dođe na to. Margareta, moraćemo nešto da preduzmemo u vezi sa Herouom i Meri. Prosto neću to da trpim. Eto, ona može zaželeći da se uda za njega!

Znam, dragi. Ali mi tu ne možemo ništa, to znaš dobro, isto kao što ja ne mogu da učinim ništa u vezi s tatinom četvrtom čašom punča od jaja, koju, kao što vidim, uzima baš u ovom trenutku.

Ali pokušaće, ipak, nešto da učini. Obuzeta strepnjom, ona se hitro odvoji od Edvarda i ode kroz odaju do dugačkog stola u trpezariji, gde je stari Tomas, već nesiguran na nogama, pružao svoju čašu nekoj nasmejanoj ženi, koja ju je punila.

Tako napušten, Edvard oseti kako mu krv navire u glavu, pa se, opijen sopstvenim besom, uputi odlučno između igrača, priđe Luisu Herou i lako ga lupi po ruci. Pođi sa mnom za časak, molim te reče razgovetno.

Iznenaden, Herou se trže iz zanosa. Zar posao ne može da pričeka? upita on.

Ne može odgovori Edvard. Njegov hladni pogled srete Merine užagrene oči, i on odvede Heroua, koji je koračao pored njega, u svoju malu radnu sobu, jedinu od svih soba u prizemlju koja nije bila širom otvorena. Iznenadna tišina iza zatvorenih vrata samo ga učvrsti u njegovoj odluci. Ne moraš sedeti, Herou reče, isto onako hladno i razgovetno izgovarajući svaku reč. Samo sam hteo da ti kažem da ostaviš moju ćerku na miru. Ona je dete.

Herou zatrepta. Tog jutra na stanici dobro je zapazio Edvardov bes, ali je odlučio da se pravi kao da ga ne primećuje. I sad će se praviti. Ona nije baš sasvim dete reče blago.

U poređenju s tobom jeste reče Edvard. Ja ne zaboravljam sve ono što nas vezuje i što je dobro i korisno za nas obojicu, ali ću radije sve to odbaciti nego dočekati da vidim kako ti ona. . .

Šta? upita Heroua s pakosnim nestašlukom.

Predaje svoje srce reče ozbiljno Edvard. Herou se baci u kožnu naslonjaču. Tako si đavolski ozbiljan požali se on.

Kad je Meri u pitanju, jesam složi se Edvard.

Herou ga nekako čudno pogleda. Onda zagladi dlanovima bele pramenove kose i pripali cigaretu. E pa, dobro, onda ću i ja biti ozbiljan. Ja smatram da je to prednost kad se mlada devojka prvi put u životu zaljubi u starijeg čoveka... a naročito u mene.

Edvard ga je posmatrao sa stvarnom mržnjom. Pod njom je plamtela njegova stara ljubomora, preneti na ono mlado i nežno stvorenje koje je bilo njegova kći, a ipak, nekako, pomešana i sa ljubomorom zbog Margarete.

A šta ti osećaš prema njoj? upita on promuklim glasom. Kad si je naterao da te . . . voli... šta ćeš sad učiniti?

Herou pogleda u stranu. Ne znam reče najzad. Zaista ne znam.

To je ružno od tebe reče Edvard. Herou ga pogleda, pa opet odvratiti oči. Ta se osećanja mogu razviti.

U tom trenutku vrata se širom otvoriše. Edvard je, naravno, i očekivao Meri, ali jednu ljutitu i nerazumnu Meri. Ali ova nije bila takva. Plakala je i zgrabila ga za ruku.

Oh, tatice promuća zadihano. Oh, tatice ...

Šta je dušo?

Deda ... on je . . . on je ... Mama kaže da moraš doći. . . oh, požuri, tata, molim te!

Nije imao vremena da se rešava. Bio je potreban Margareti. On ostavi Meri, bacivši, onako zbunjen, još jedan letimičan pogled na nju. Herou je ustao i ispružio ruke, a ona mu je pala u zagrljaj. Čuo je je kako plače. Oh, Lju, umro je ... umro je ... ne mogu podneti da ga gledam... Ali Edvard se nije zaustavio. Bio je potreban Margareti.

Pored jelke je ležao Tomas Siton. Hteo je da nazdravi drvetu, terajući šegu s njim kao što se šegačio sa svim i svačim u životu.

Ti, večno zelena! recitovao je on pred gostima, koji su se smejali. Ja, spreman za odlazak ... pozdravljam te ... večna ...

Nekim čudnim sticajem okolnosti života i smrti pao je baš u času kad je prinosio čašu usnama, i bleštave svetiljke sa drveta obasjavale su ga kad se skljkao na pod. Margareta mu je pritrčala, ali ga Tom već beše prihvatio. Gospođa Siton je okrenula glavu, a Tomi je našao dr Vina, koji je dremao kraj jedne palme u sanduku. Edvard žurno priđe gomili okupljenih ljudi i rastavi ih rukama. Margareta je sedela, s očevom glavom u krilu. Oči su joj bile suve, a lice blede kao smrt kad ga je podigla pogledavši muža.

Hodi, draga reče on. Tomi, sedi na majčino mesto. Gde je Sendi? Otrčala je g ... gore promuća Tomi. Izgledao je bolestan i blede.

Ništa se tu ne može učiniti mrmljao je lekar. To se desilo onako kao što sam se bojavao.

Onako kao što je on želeo reče gđa Siton. Povedoše uza stepnice, između sebe, drhtavu staru gospođu i uvedoše je u sivu i ružičastu gostinsku sobu. Gospođa Siton je bila skoro sasvim mirna; udarac za koju se pripremala tako dugo najzad je došao, a ona ga ipak nije mogla da podnese onako kao što je zamišljala da će ga podneti.

Malo ću prileći. Ostavi me, molim te, Margareta. Moram da budem sama. Edvarde, ti ćeš se postarati za sve. Tom nije dovoljno pouzdan.

Naravno reče Edvard.

Majko, dopusti mi da ostanem... poče Margareta, ali gđa Siton nije htela ni da čuje. Ona odmahnu glavom s nekom prigušenom žestinom. Moram da budem sasvim sama... zaista moram, samo za časak.

I tako je ostaviše na postelji, ispod ružičastog satinskog jorgana, sklopljenih očiju bez suza i drhtavih usana.

Kad su zatvorili vrata, Edvard zagrlji svoju ženu. I Ja mislim na tebe prošaputa on samo na tebe.

Izbacio je iz misli sliku Meri, koja je ostala sama sa Herouom. Bez sumnje ioj je taj čovek ispričao šta se desilo.

Ali to sad nije važno ništa nije važno sem ove ozbiljne žene koja čuti u njegovom naručju, njegove voljene, njegove rođene žene. Pritisnula je lice na njegovo rame, i Edvard je mislio da će briznuti u plač, ah ona nije zaplakala. Čvrsto ga je držala podvukavši mu ruke ispod mišica i stežući ga za ramena, prilično dugo. A onda podiže glavu i zaplaka. čudno je to jecala je. Nekako sam u srcu bila privržena tati... možda su sve ćerke takve.

Jesu li? A šta je onda s njegovom ćerkom? Ko zna šta se sad dešava u onoj sobici, iza zatvorenih vrata? Ni stari Tomas, u stvari, nije želeo da se Margareta uda za njega, ali je ona bila uporna, isto Meri danas. Ah, Margareta je njegova prva ljut njegova jedina ljubav. On odbaci pomisao na sv dete. Nijedno dete ne srne se u ovom času posta između njih. On čvršće pritisnu Margaretinu *gte* sebi uz rame i poče da je teši. Ti si uvek bila njega najbolja ćerka na svetu. Voleo te je više ostale dece.

Misliš, Nede? Zaista? Pokušavala je da savlada, stežući grlo, zaustavljajući suze. Onda di pogled k njemu, Edvard spazi njene vlažne trep vice i plave oči iza njih, i srce mu se opet steže :stare, bolne ljubavi, koja je beskrajno porasla , godinama i svim onim što se desilo i što se nije *d* silo između njih.

Voleo bih da te nekako utešim reče razn ženo i tužno. Voleo bih da znam kako. Tako 1 silno volim. Onda vide kako njeno lice, tako produhovljen životom, dužnostima žene i materinstvom, postaj mekše i podrhtava, a na njemu se javlja treptav osmeh, ublažen tugom. Oh, Nede . . . Nede... ža mi je što nisam bila bolja žena, dragi.

Ali, bila si... bila si savršena.

Nisam. Nisam bila ni upola onakva kakva san želela da budem . . . onog dana kad smo se venčali,

Onda ja za to nisam znao reče Edvard. Čudeći se, razmišljao je o tim Margaretinim recima dok ju je još uvek stezao u naručju. Zar je nju zaista mučila neka potajna griza savesti? Ali zbog čega? Nije mogao da zamisli. A onda, dok ju je tako držao zagrljenu, pre nego što će se vratiti stvarima koje je trebalo posvršavati, odjednom se seti da je i sam, ovdaonda, prebacivao sebi što je dozvoljavao brigama i nevoljama, pa čak i svom uspehu, da ga odvoje od nje; isto je tako i ona mogla imati razloga da sebi nešto prebacuje. Imali su još mnogo stvari da nauče jedno o drugome.

Tek smo sad počeli da živimo u braku izjavi on iznenada. Sve su nam ove godine prošle u tome da nešto postignemo... u zarađivanju za život, podizanju dece, a sad ćemo samo živeti u braku, hoćeš li, ljubavi moja? To staro ime, koje odavno nije upotrebio, bezmalo još otkako je postala majka njegove dece, bilo je sad novo za nju i zvučalo je beskrajno uzbudljivo. Ona mu pruži usne i on ih poljubi, najtoplijim, najstrasnijim poljupcem koji su ikad dali jedno drugome. Sve što je bilo, predstavljalo je samo prilaženje onome što će tek biti. Sta je ono Margareta rekla? Da je u potaji bila privržena ocu, kao sve ćerke! E pa, tome je došao kraj. On više neće morati da se nadmeće u ljupkosti, humoru i veselosti sa Tomasom Sitonom. Sad je Margareta samo njegova, zauvek. Prebacujući to sebi, usred tuge, pritisnu njenu glavu na svoje rame, a ona mu se prepusti. Ukrali su još jedan trenutak da ga provedu zajedno, nasamo, i godine se nekud izgubeše.

Pa ipak, ispod tog nepokolebljivog osećanja dužnosti s kojim je podržavao voljenu ženu, Edvarda je mučilo nespokojsvo. Sta se odigralo između Meri i Luisa Heroua u njegovoj radnoj sobi kad su njega pozvali onako iznenada? Ostavio ih je zajedno, same, i šta bi bilo prirodnije nego da Herou počne da teši njegovu Meri? A šta bi bilo prirodnije nego da devojka, onako potresena, oplakujući dedu koga je volela, prihvati to tešenje?

Edvard požuri dole, pošto je smestio Margaretu u postelju i obećao joj da će se brzo vratiti. Herou, međutim, beše otišao, kao i ostali gosti. Njegova su se deca odlično držala. Tom je odneo očevo telo njihovoj kući, a Herou je, kako je objasnila Sendi, otišao s njim da mu se nađe pri ruci.

Edvard za časak zastade kraj svoje mlađe ćerke, jer opazi u njenom držanju neku novu, preteranu smernost. Jesi li se uplašila od dede, dušo? upita, prisećajući se da mu je Tom saopštio kako je ona pobegla.

Sendine pege na licu iščežoše pod iznenadnim rumenilom. Tako me je sramota... a naročito zato što nameravam da postanem lekar.

Prvi put je to uvek mučno složi se Edvard s njom. Lekar? Nije bio siguran da li žene treba da budu lekari, te zasad odbaci raspravljanje o tome. Uto ugleda Meri. Najbolje bi bilo da vas dve malo uredite sobe reče on Sendi.

Dobro, tata odgovori ona poslušno. Njegova majka i Lujza još su bile tu. U kući, koja je iznenada postala tiha, svi počеше da uređuju odaje, stavljajući stolice na mesto, kupeći serpentine i cilindre od hartije, prazne šoljice i čaše, i vraćajući opet domu pristojan izgled. Samo je božićna jelka još uvek blistala, i Edvard, ne mogavši da podnese njenu bleštavost, dodirnu prekidač i ugasi sijalice. Isto je tako naglo nestalo životne svetlosti iz onog blistavog i krepkog starca.

Njegove su ćerke bile utučene; prelazile su iz sobe u sobu, a kad je sve bilo završeno, tiho su mu poželele laku noć. On pozva Meri natrag.

Meri?

Molim, oče?

Pričekaj jedan časak, molim te.

Pošla sam gore, staramajci.

Ja mislim da bi ona više volela da bude sama.

Ali ja hoću da budem s njom.

Oči im se susretoše, volje ukrstiše, i on popusti.

Dobro.

Laku noć, oče.

Laku noć, dušo.

Meri brzo otrča uza stepnice, zadižući visoko svoju vazdušastu suknju, dok joj se španski češalj svetluca u kosi, a Edvard se spusti na stolicu, iscrpen. Ipak je još morao da odvede majku i sestru kući. One su čekale.

Ja bih mogla da vozim, sem ako ne misliš da će ti zatrebati kola predloži Lujza. Bolje bi bilo da je automobil noćas ovde reče Edvard razmislivši malo.

Nikad nisam pomislila da će stari gospodin Siton ovako umreti tužno reče njegova majka.

Bila je to lepa smrt odgovori Edvard. Gnušao se majčinog interesovanja za umiranje i mrtvace.

Pretpostavljam da ćeš morati da napraviš plan za pogreb nastavi ona.

To će uraditi Džo Barkli reče Edvard.

Zar ne bi trebalo otići noćas do njihove kuće? predloži majka.

Mislim da bi trebalo odgovori Edvard nerado samo ako ne budem potreban Margareti.

A sad bismo mogli da pođemo kući ako ovde više nismo ni od kakve koristi.

S tim recima njegova majka ustade, i trenutak kasnije vozili su se kroz hladnu i snežnu noć. Svetlost je sijala iz prozora na kućicama gde su zakasneli očevi još punili čarape koje su deca obesila za božićne poklone, i kitili jelke; a onda tišinu prekidoše crkvena zvona, koja tiho odzvoniše tonove jedne božićne pesme. Bunovna deca, trgnuta iz sna, znače da je došao Božić, osmehnuće se i opet će zaspati. Samo se jedan stari čovek više nikad neće probuditi.

Edvard se predade mislima o svečanom završetku života Tomasa Sitona. Nikad nije voleo svog tasta, jer je bio svestan, mada to nije hteo priznati, da među njima postoji neko potajno suparništvo. Margaretina je pripadala obojici. Bila je privržena ocu ■ to je kazala noćas ali u kojoj meri? Možda je i ono njeno povlačenje, koga je Edvard tako često bio svestran, dolazilo od toga što je u suštini njeno srce pripadalo drugome, a ne njemu. Nije to bilo uobičajeno suparništvo između oca i muža, već između dva različita muškarca, od kojih je jedan bio veseo i bezbrižan, pun života, šaljivčina, čovek koji se jasno izražavao i kome su reči lako tekle s usana, a drugi je bio on sam. Seti se, besmisleno, posleolikih godina, kako je Tomas Siton nekada želeo da se Margaretina uda za Harolda Ejmsa, koji je sad bio direktor jedne velike banke u Njujorku. Edvard je povremeno viđao njegovu sliku u nedeljnim novinama kako otvara predizbornu kampanju za republikansku stranku, kako vodi u automobilskim trkama priređenim u korist Crvenog krsta, ili kako predaje predsedniku opštine ček za pomoć nezaposlenima. To divno, glatko lice moglo je biti i lice Tomasa Sitona, samo četvrt veka mlađe. Koliko je njemu bilo poznato, Margaretina više nikad nije videla Harolda Ejmsa. Ali je uspomena na njega možda ostala živa u njenoj ljubavi prema ocu, i njeno se srce nikad od oca nije moglo otrgnuti. Stara sumnja u to da ju je on, Edvard Hezlet, ikada potpuno posedovao, dopuni njegovu utučenost još i očajanjem.

Evo nas, majko izjavi on i zaustavi kola pred vratima očeve kuće.

Nemoj izlaziti reče ona spremajući se da se s mukom izvuče iz kola.

Naravno da ću izaći odvratila on.

Izađe i otprati je do vrata, otključa ih i upali osvetljenje u predsoblju pre nego što se sagnuo da joj, uz poljubac, poželi laku noć. Onda primeti, pošto se okrenuo da izađe, da je i Lujza ušla i zatvorila vrata. Kuća je izgledala čudna posle očeve smrti, ta kuća gde su živele samo žene, koje su, onako nesvesno kao što to one umeju, uklonile, komadić po komadić, sve što je podsećalo na oca i što mu je pripadalo.

Laku noć, Lujza reče on i otvori vrata. Na njegovo iznenađenje, ona pođe za njim na trem i zatvori vrata, ostavljajući iza njih staru ženu, koja se s mukom pela uza stepenice.

Ede, ne znam da li treba da još povećavam noćasnje nevolje reče Lujza.

On spusti pogled na njeno blede i nepomično lice, zabrađeno pletenom vunenom maramom, koju je ona nazivala zavodnicom".

Šta time hoćeš da kažeš? upita je. Lujza je oklevala. Možda ne bi trebalo da ti kažem. Za ime božje, Lujza uskliknu on zašto nikad ne možeš lepo da ispričaš šta hoćeš.

Nije potrebno da se izdišeš na mene, Ede, ja samo hoću da postupim ispravno.

Njene drhtave usne dovedoše ga do besa. Sva ona ljutnja koju nikad nije ispoljavao pred Margaretom ili Meri izli se sad na ovu njegovu glupavu, bledu sestru. Mrzim to okolišenje. Ako imaš nešto da kažeš, onda kazuj!

U redu, i nemoj da mi prebacuješ ... Videla sam Meri, a onaj ... onaj...

Dakle? Njegov glas je probode.

Lju Herou ju je grlio.

To u današnje vreme ne znači ništa procedi on kroz zube.

Onda kad si ti otišao na sprat nastavi Lujza uporno. I čula sam kako je kazala: Hoću ... hoću", eto tako, dva puta.

Šta hoće?

Otkud bih ja mogla da znam?

A kako se to desilo da si uopšte nešto čula?

Otišla sam ... otišla . . .

Ona zamuca, obori glavu i razveza krajeve vunene marame obmotane oko vrata. Edvardu pade na pamet užasna pomisao. Ona je otišla da vidi šta radi Herou!

Zašto te je interesovalo šta radi Herou? Čim je izgovorio te reči, oseti koliko je nepravedan. Zašto njega interesuju tajne njegove sestre?

Mislila sam da ne želiš da... da Meri. ..

Nisam znao da pokazuješ toliko interesovanja za Meri.

Pod svetlošću ukrug izvešanih električnih sijalica, koje su predstavljale oskudan božićni ukras pred ulazom, Edvard vide kako njegova sestra zabacuje glavu u jednom od svojih retkih napada ljutine. Poznavao je te izlive, koji su se dešavali možda jednom godišnje, posle mnogo meseci potuljenog ćutanja, te prikupi snagu za to.

Ti misliš da si krasan, je li? da, Ede? Misliš da si mnogo bolji od svih ostalih u porodici. Da, da, to ti misliš. A isto to misli i čika Henri. Nikad nisi otišao da obiđeš sirotog starog čikaHenrija, mada je on sad u domu za starce.

Kakve veze ima zaboga, ta stara cicija s onim o čemu smo govorili?

Tačno je bilo da nije ukazivao nimalo pažnje tom starom rođaku, koji je kinjio njegovog oca u ono vreme kad je porodica bila siromašna. Lujza se nije mogla sećati, isto kao ni Bejns, tih prvih godina, kad je on slušao kako se roditelji zabrinuto pitaju da li se Henri neće uvrediti i uskratiti im onu bednu platu koju je davao svom mlađem bratu Marku.

I to zato što misliš da si tako divan besnela je Lujza. Misliš da je Meri bolja od svih ostalih devojaka. E pa, ja sam joj predavala u školi, i kažem ti da nije takva. Ona juri za Ljuom Herouom godinama. .. da, godinama. Isto kao i svaka druga luckasta devojka.

Ćuti! On zadrži svoje ruke da ne udare tu budalastu usedelicu, njegovu sestru.

Neću da ćutim. Ja ću ti reći istinu, ako niko drugi neće. Misliš li ti da čovek kao što je Lju Herou može stvarno da mari za jedno dete, za jednu učenicu kao što je Meri? Zaboga, pa on je slavan, verujem da je imao mnogo žena... ili je bar mogao da ih ima.

Glas joj se prekide i, kao što se uvek događalo, njemu ljutnja ne uspe da se održi. Ona zaplaka, okrenu se vratima i nespretno poče da traži kvaku, a marama joj pade preko lica.

Edvard odjednom shvati šta je izazvalo taj bes, pa se zbuni i oseti stid. Nikad nisu bili bliski jedno drugome, on i njegova sestra, i on nije želeo da zna njene tajne. Neće joj reći to što je sad video da ona mrzi Meri samo zato što je i sama, onako nemoćna, osetila jačinu Herouove privlačnosti čak i ona! I na svoj bedni način zaljubila se u njega. Sažali se na nju. Nestrljenje se u njemu pretvori u sažaljenje, ali je stid još uvek bio jači. Stideo se pred Herouom, jer se bojao da taj čovek, tako pronicljiv u poznavanju ljudskog srca, možda već zna ono što on sam nije znao do ovog trenutka.

Dozvoli da ti otvorim vrata, Lujza reče. Glas mu je zvučao promuklo. Za jedan minut zavesa između njih se beše uklonila, i on ju je ugledao onakvu kakvu je bila nekad, bleđa, mala devojčica, neprijateljski raspoložena prema dečacima, koja je na neki način činilo mu se i njega ubrajala među dečake. Nikad nije naučila da otkriva svoja osećanja, i nikad dosad nije dozvolila nikome da zaviri u njeno srce ili dušu. Kako je čudovišno bujna bila njena mašta kad je pomislila da Herou može da misli na nju a možda i nije to pomislila! Možda joj je bilo dovoljno da ona misli na njega, da joj on ispunjava srce dok je neoženjen. Možda Lujza ne bi marila da je on voleo druge, njoj nepoznate žene, ali nije mogla podneti da voli Meri.

Edvard je nespretno baratao oko kvake na vratima, dok se Lujza uzdržavala da ne zajeca. Najzad nađe kvaku, udoše u kuću, i on zastade ne znajući šta da kaže ili učini. Izvini, Lujza ponavljao je stalno.

Nemaš zbog čega da se izvinjavaš isprekidano odgovori ona. Nije ga pogledala.

Edvard je uze za ruku i steže je, ali je ta ruka kao mrtva ležala na njegovom dlanu, i on je opet pusti. Ovo je bilo mučno veće za sve nas promuća. Najbolje bi bilo da odeš na spavanje. Verovatno ću se pri povratku zaustaviti kod Sitonovih, kako bih mogao posle da ispričam Margareti šta se sve desilo.

Lujza se okrete od njega i pođe uza stepenice trudeći se da ne zaplače.

Kad se opet našao napolju, osveži ga hladan vazduh i to što je ostao sam. Zažele da se odveze nekud u noć, kako bi imao vremena da razmrsi taj čudni splet događaja u svom domu, ali je znao da to ne sme učiniti. Zaustaviće se da vidi je li Tomi otišao kući i treba li noćas još nešto učiniti za Tomasa Sitona, ako se uopšte išta moglo učiniti. U svakom slučaju, više nego svojim prisustvom utešićeMargaretu ako dođe i ispriča joj da je kod Sitonovih sve u redu.

Božićne svetlosti bile su pogažene, a ulice mirne kad je Edvard skrenuo na kružni automobilski put koji je vodio do velike bele kuće. Niko nije ugasio dve svetle božićne jelke s obe strane vrata, i one su i dalje blistale.

Prizemlje je bilo osvetljeno, a na spratu se videla samo još jedna svetlost, u sobi Tomasa Sitona.

Edvard zazvoni, ali niko ne dođe da mu otvori; pritisnuvši kvaku, vide da su vrata otvorena i uđe.

Hej! doviknu Tomov glas, pijani glas, kao što Edvard smesta zapazi.

Ja sam odgovori on. Priđe vratima dnevne sobe i ugleda Toma, koji je nesigurno koračao goredole i svečanim glasom pričao nešto Luisu Herouu, zavaljenom u naslonjaču, ali treznom, i Tomiju, njegovom rođenom sinu, koji je u ruci držao čašu iz koje je pijuckao vino malim gutljajima, trudeći se da ne pokaže pred ujakom svojoj odvratnost.

Niko me nije razumeo osim oca jadikovao je Tom. On je znao kako mi je bilo kad me je Dejntri odbila. Jesi li znao da sam bio zaljubljen u ledi Dejntri iz Montrouz Hola? I ona je mene volela, ali njen tatica nije hteo da čuje

za to, te mi je moja mamica rekla da se vratim kući. Tada sam se vratio, ali kad bi se to sada desilo, ne bih tako postupio. Otišao sam ocu. On je rekao: Ne mari ništa. Tome, sine moj, na svetu ima mnogo žena." Tu je grešio... ima žena, naravno, ali nijedna nije kao moja Dejntri. Čovek ne može živeti sam, naravno ... za stolom, i tako dalje. I Fioreta Karozi to zna. Jesi li ikad video moju Fioretu?

Video sam je reče Herou zainteresovano. Na to Edvard uđe u sobu. Tomi, vreme je da ideš kući reče tiho sinu. Majka će se brinuti za tebe. Polazi, smesta.

Tomi spusti čašu. Došao sam samo da pomognem ujkaTomu. Ja ću mu sad pomoći reče Edvard onim hladnim glasom koji je, kao što je Tomi odavno naučio, predstavljao glas svemogućeg. Reci majci da ću se brzo vratiti.

■ Ali, kako ću otići?

Ja ću te odvesti reče Herou, pa ustade i nastavi: Sveštenik je gore, Ede ... a isto tako i Bejns i Sandra. Ja sam mislio da će biti bolje ako ostanem s Tomom, koji je pri piću, kao što vidiš.

Tom se u međuvremenu sručio u očevu naslonjaču i briznuo u plač.

Odvešću ga u postelju ■■ reče Edvard. Stajao je dok Herou i Tomi nisu izašli iz sobe,

a onda uhvati Toma ispod miške i podiže ga na noge. Hajde, Tome, treba da ideš u postelju.

Najnežniji čovek mrmljao je Tom. Najbolji otac, do đavola ... uvek razume ...

Edvard ga odlučno povede ka stepeništu.

Rekao je čak i da se mogu oženiti Fioretom, ako hoću ... ti znaš Fioretu Karozi, Ede? Ne, naravno da je ne znaš ... neću da se oženim njom ... tako sam mu rekao ... to je poniženje.

Tom se grčevito držao za ogradu, trudeći se da digne nogu na stepenik. Neka vrata se otvoriše; na vrhu stepeništa stajao je Bejns i gledao dole. Prepusti ga meni, Ede! do viknu mu on tiho. Već sam to radio ... one noći uoči tvog venčanja, prvi put, i još mnogo puta otada.

Ko je ta Fioreta o kojoj priča? upita ga Edvard.

Džonova sestra... zar nisi znao? ■ Gospode bože, nisam!

Nisam ti rekao. Smatrao sam da bi to napravilo zbrku u štampariji... ali sam mislio da ti je Margareta rekla.

Zar ona zna?

Sandra joj je kazala.

Pridržavajući tu sad već dremljivu priliku, odvedoše na sprat Toma, koji je naslanjao glavu Bejnsu na rame. Dva brata se pogledaše. U čudnu smu porodicu ušli ženidbom reče Bejns sa jezivim osmehom. Sad ga ostavi meni. Ja ga ne svlačim. Prosto ga tresnem na postelju. Sandra je tamo, u sobi sa starim. Možda bi volela da ti svratiš tamo.

On pokaza glavom u pravcu sobe Tomasa Sitona, te se Edvard rastade s njim i na prstima pride odškrinutim vratima.

Tomas Siton je ležao na svojoj velikoj postelji, obučen isto kao što je bio na zabavi, s pobedonosnim osmehom na usnama obraslim u bradu. Osmehivao se kad je umro, i taj osmeh se zadržao. Džozef Barkli je klečao kraj postelje, a Sandra je stajala, lica bleđa kao kamen i isto tako nepomična, i gledala u oca. Sveštenik se nije pokrenuo kad je Edvard ušao. Molio se i završio je svoju molitvu.

I ako bude volja tvoja, o Gospode, primi k sebi ovu dušu. Mi koji ne znamo ništa o tom putu što se pruža izvan ovog našeg ništavnog sveta ne možemo videti kako se ta duša bori na svom putu. Ali ti vidiš, i ti opraštaš. U tvoje ime, amin.

Edvard je stajao čuteći dok se molitva nije završila i Džozef Barkli ustao na noge. Rukovaše se bez reči. Onda sveštenik reče: Mislim da sam sve pripremio, Hezlete. Ljudi će biti ovde sutra ujutro da se pobrinu o svemu. Bejnsova gospođa mi je kazala šta je njen otac želeo. Reklo bi se da je predviđao nešto ovako.

Nikad nikoga dosad nisam videla mrtvog reče iznenada Sandra. Čudno je što je to moj rođeni otac.

■ Smrt nije čudna reče Džozef Barkli. ■ Ništa nije tako čudno kao život.

Izgleda kao živ zamišljeno reče Edvard.

On jeste živ! povika Sandra. Nikad neću poverovati da je umro. Neću mu dati da bude mrtav. Održaću ga u životu misleći na njega. ... večno!

Ni jedan od muškaraca ne odgovori ništa na to. A onda značenje tih reči pogodi Edvarda. Tako će možda i Margareta, misleći na oca, smatrati da je večno živ.

18 Duga ljubav

273 Ne mogu više ništa da učinim ovde promrmlja on. Bejns je s tobom, Sandra, a za mene bi bilo bolje da odem kući, Margareti.

Udalji se, zaboravivši da im poželi laku noć, i ponese sa sobom sliku tog ogromnog i teškog tela, toga gorostasnog čoveka, tog nežnog oca koga su sva njegova deca tako volela, i čiji duh nisu htela da odagnaju.

Kad je ušao na prednja vrata, njegova kuća mu se učini neprirodno mirna. Svetlost u predsoblju je gorela, ali su ostale sobe bile mračne. Dok je dolazio automobilskim putem, primetio je da čak ni Margaretina soba nije osvetljena, a gostinjska, u koju se povukla gđa Siton, bila je mračna još otkako su je ostavili tamo, mada je on pretpostavljao da je Margareta sigurno obišla majku pre nego što je legla. On obesi kaput u orman ispod stepeništa i spusti šešir na policu. Onda zastade, zaustavljen nekim nagonom koji nije shvatio. Kuća je zaista bila suviše tiha! On nije bio intuitivan čovek, osim kad je bilo u pitanju ono malo, vrlo malo osoba koje je voleo, ali je sad bio svestan svoje intuicije. Nešto nije bilo u redu.

Popeo se uza stepenice, uznemiren uprkos iscrpenosti koju je osećao, dok mu je srce besno lupalo, ni sam nije znao zbog čega; žurno je ušao u svoju sobu i upalio osvetljenje. Vrata na Margaretinoj sobi bila su odškrinuta, i on im priđe i širom ih otvori. Margareta je bila u sobi. Svetlost je padala na njenu usnulu priliku. On joj se približi pa, zavukavši ruku u džep gde je držao lulu i šibice, upali jednu šibicu. Plamen obasja Margaretino lice. Videlo se da je plakala. Kapci su joj bili otečeni, a trepavice još vlažne. Sad, pod svetlošću, ona s mukom otvori oči.

Nede. . . tako sam dugo čekala.

Je li sve u redu? upita on. Margareta se okrete i skloni s lica raspuštenu kosu. Šta hoćeš da kažeš time?

Kuća je nekako čudna.

Nisam izlazila iz sobe, osim što sam otišla da obiđem mamu. Ali ona nije htela da ostanem. Zar nisi išla da obiđeš Marka?

Ona odmahnu glavom. Mislila sam, naravno, da je zaspao.

Pošto je sad prva njegova misao bila upućena sinu, Edvard se okrete, izađe iz sobe i prođe kroz predsoblje. Na vratima Markove sobe opet dodirnu prekidač, i svetlost se blago razli ispod lampe sa šeširom. Oči su mu već bile upravljene na detinju postelju, i on joj se približi na prstima. Mark je bio živ i zdrav, mirno je spavao. U ovoj noći, prepunoj smrti i tuge, on je ostao spokojan, nesvestan. Oslonivši se na podnožje postelje, Edvard oseti nešto pod rukom i, oborivši pogled, spazi Markovu čarapu. Pošto su ga položili u postelju, dete je sigurno ustalo i obesilo svoju čarapicu na ivicu kreveta. Ona je visila tu, prazna.

Edvardovo srce jako zalupa. Otkako su ostala deca prestala da budu bebe, oni se više nisu držali običaja da vešaju čarape i uveli su jelku kao božićni simbol. Ali Mark je svakako čuo za čarape i, osećajući se usamljenim, ispuzao je iz postelje, našao svoju čarapu i obesio je, kao znak da želi nešto što nije imao. Oh, ta njegova deca! To uskliknu Edvardovo srce u grudima. Kako ih je to izneverio? I pored sve njegove ljubavi, koja je stalno bdela i drhtala nad njima, ona su mu uvek izmicala.

Na prstima ode opet do vrata, žureći da se vrati i kaže Margareti kako se čarapa mora nekako napuniti iz zaliha spremljenih za Marka za sutrašnji dan, kad mu u predsoblju pogled pade na vrata Merine sobe. Bila su poluotvorena, i on se zaustavi. Poslednje godine Meri je počela noću da zaključava svoja vrata, i kad se on pobunio protiv toga, pomalo uvređen što je u prizemlju primala njegov poljubac pred spavanje, ona je na nežan način ostala pri svome.

Sad sam zaista odrasla odgovorila mu je.

Pa ti si kod svoje kuće podsetio ju je on.

Volim da su mi vrata zaključana odgovorila je Meri jednostavno.

Sad se instinkt opet probudi u njemu. Nije Mark

onda je Meri? Prišunja se vratima, donekle uplašen da ona ne vikne na njega. Pa, ipak, možda je samo, onako umorna, prosto zaboravila na vrata. Edvard ih širom otvori i stade osluškujući, ne bi li čuo čum njenog disanja. Nije čuo ništa. Soba je bila tiha, vazduh topao. Nije bila otvorila prozor.

On upali osvetljenje. Soba je bila prazna, a postelja nedirnuta!

Margareta! pozva on tihim glasom.

Ona ga smesta ču i dojuri u spavaćicu; kosa joj se lepršala niz ramena. Ugleda praznu sobu, neizgužvanu postelju, pa se uzmuva, žureći tamoamo, dok je on stajao i piljio zaprepašćeno.

Oh, ludo dete! promrmlja ona. Otvorila je fioke, orman, kutiju za šešire, san duče s nakitom.

Oh, šta je to sad učinila! promrmlja opet. Onda se okrete Edvardu i obgrli ga rukama.

Nede, nemoj da gledaš tako.

Kuda je otišla? upita on.

Ne znam ... ne znam! Oh, Nede, molim te nemoj da gledaš tako!

On odgurnu njene ruke. Idem u vilu Orao".

Nemoj ... hajde da najpre telefoniramo. Ona strča dole, bosonoga, i, Edvard začu njen glas kako neprekidno traži Herouov telefonski broj. Stajao je nepomičan usred ćerkine sobe. Iz Orla" niko nije odgovarao. Herou nije bio tamo. Znao je da taj čovek neće biti tamo.

Margareta se vrati gore. Nede, ako se to desilo. . .

Moram da odem po kola reče on glupavo.

Ne, nećeš! povika Margareta. I dalje su govorili prigušenim glasom, zbog ostale dece, zbog njene majke i Marka. Nećeš ići! Cućemo šta je bilo. Možda je Meri ostavila neku poruku.

Opet je pretraživala sobu, a on pokuša da joj pomogne, ali se osećao trom i smrtno umoran, instinkt ga je napustio, i nije znao što sad treba da radi. Nigde nisu mogli naći nikakvu cedulju. Meri nikad nije radila ono što se od nje očekivalo. Ne znam na koju stranu da se okrenem reče on bespomoćno. Kuda da idem da bih je našao?

Nećeš ići nikud izjavi Margareta. Ostaćeš ovde u našoj kući. Hodi, Nede, hodi... pašćeš u nesvest. I, držeći ga za ruku, ona ga uvuče u njegovu sobu.

Ali on nije hteo da popusti. Ne mogu tako da se pomirim s tim... kao da to nije ništa. Razmislimo oboje... kuda su otišli? Još nije suviše dockan.

Suviše je dockan uporno ponovi ona. Pogledaj nebo!

Bila je zora, i nebo je na vidiku postajalo jasnocrveno.

Ti ne mariš promrmlja on. Ti nikad nisi marila za nju.

Marim odgovori Margareta i zaplaka. Marim za nju isto koliko i ti, ali je poznajem bolje nego što ćeš ti ikad biti u stanju. Ona te mora napustiti, Nede... to je ono što ti ne možeš i nećeš da shvatiš.

Ja mogu podneti da me ona napusti uporno je tvrdio on ali ne ovako, i s njim!

Ali ti moraš uvideti da te ona može stvarno ostaviti samo ovako... i s njim. Sad su sedeli na ivici njegove postelje, i ona ga beše obgrlila.

Ti ne možeš da je razumeš reče on. Ne možeš da je razumeš zato što je nikad nisi volela onako kao ostale.

Razumem je zato što ona najviše liči na mene odvrti Margareta. Prošla je kroz isto što i ja. I suviše te je volela, Nede... kao što sam ja volela svog oca. Ali nije bila u stanju da nađe nekoga kao što si ti, da se uda za njega.

Ne govori tako.

Oh, Nede, tako je... i ona je izabrala nekog sasvim drukčijeg od tebe... da bi se mogla osloboditi tebe. Oh, ona i ne zna šta je učinila... ona ne shvata.

A kako ti onda shvataš upita on. Zato što sam i ja bila takva, Nede. Ona ispruži ruke preklinjući ga.

Hoćeš da kažeš da si volela oca... više od mene?

Uvek sam volela onakve ljude kao što je bio on.

A kakav ja nikad nisam mogao da budem!

I zato sam htela da se udam za tebe, da se oslobodim njega... zar ne uviđaš to, Nede? Pokušaj da uvidiš... Meri za ljubav!

Znači, ti me, u stvari, nisi volela svih ovih godina!

Jesam... jesam! Nede, ne gledaj me tako, dragi! Ja ću te sad vole ti kao što te nikad ranije nisam umela da volim. Moje se srce oslobodilo. Postojiš samo ti.

Opet obavi ruke oko njega, ali on ne odgovori na te njene reči pune ljubavi. Pa, ipak, ona ga je nekako izlečila. Meri je toliko volela njega, svog oca, da je morala preseći vezu između njih. Kako je spor, kako je slep bio kad nije ranije video da je njoj potrebno slobodno srce!

Nadam se da će želeti da se vrati reče on smerno.

Ako je pustiš da ode, svakako će se vratiti tešila ga je Margareta.

Biće mi potrebno malo vremena dok se ovde naviknem na Ljua Heroua... mog zeta. Gospode bože!

Ne misli na njega.

Dugo su sedeli ćutke, dok se u sobu polako uvlačila svetlost zore. Sunce se pojavi iznad vidika, kao kugla rastopljene vatre, i sneg porumene. Nije baš srećan Božić, pomisli on turobno, a onda se seti.

Margareta, Mark je sam obesio svoju čarapu. Ona brzo ustade. Oh, jedno detence... gde to?

U podnožju postelje. Ne srne je naći praznu.

Naravno. Izvući ću neke od onih stvari koje sam sutra htela da mu stavim pod jelku.

Ona otvori orman i odabra petšest paketića i jednog pajaca što iskače iz kutije. Zajedno se iskradoše iz sobe, prodoše kroz predsoblje i, stojeći rame uz rame u dnu postelje, napuniše čarapu; na vrhu je iz nje izvirivao nasmejani pajac.

Mark se u svojoj postelji nije probudio. Ležao je visoko, na jednom jastuku, raširenih ruku, crnih trepavica na rumenim obrazima.

Kako spava! prošaputa Edvard.

Kao da nikad ne misli da se probudi odgovori šapatom Margareta.

Ne govori to oštro reče on prigušenim glasom.

Oh, Nede... ti si premoren... nisam mislila...

Znam... oprost.

Posle nekoliko minuta uvukao se u postelju složivši se s Margaretom da mora malo odspavati, pošto ga čeka težak dan. Ali on ne može spavati, govorio je sebi, dok ne čuje za Meri, gde su... i kad će se vratiti. Pa ipak je najzad zaspao; onda počeo da ga muče snovi o tome kako je izgubio negde Meri, malu devojčicu koja nikad nije porasla, i kako je traži i ne može da je nađe. A onda se nekako ta devojčica, kakva je ona nekad bila, pretvori u Marka, ovakvog kakav je danas, i sad je on tražio svog sina, a nije mogao da ga nađe.

4

Kroz tišinu Granitne planine prolomiše se ratni urlici dvaju piskavih glasova. Edvard Hezlet razneženo podiže pogled sa časopisa koji je čitao dok je čekao da mu se žena i kći vrate iz druge sobe, gde su razgledale neke nove haljine. Njegova dva unuka, blizanci, u punoj indijskoj opremi, proleteše oko jednog od kamenih stubova ove čudne kuće i izgubiše mu se iz vida. Edvard uzdahnu i vrati se časopisu. Bio je to neki popularni časopis, pun slika koje on nije mario jer ih je smatrao za besmisleno razgolićivanje. Nikad nije dozvolio sebi da ga zainteresuje fizički izgled neke druge žene osim njegove, a sad su već davno i prošle godine za slične stvari. Bio

je srećan zbog toga. Borba s telom bila je izborena. To ne znači da nije imao normalne odnose s Margaretom. Mogao je i činio je to kad god je osećao sklonost za tim, a to je s godinama bivalo, kao što pristojnost nalaže, sve ređe; a ona je njegovu sklonost primila sa zahvalnošću, iako ne i sa žudnjom. Sada, kada su zajedno stajali na pragu starosti, život im je tekao zaista tako nepomućeno i skladno da je on katkad pomišljao da bi rado napisao knjigu o braku sa gledišta muškarca. Bilo je nečeg originalnog u toj zamisli kojom se zanosio. To bi, naravno, trebalo činiti anonimno. No on je znao da to nikada neće učiniti. Nikad nije bio u stanju da otkrije svoju dušu, čak i kad pri tom ne bi morao otkriti svoje ime.

Premda je svoj život izdavača koji je imao skromnog uspeha u poslu proveo među piscima svih vrsta, još uvek je osećao zbunjenost i želju za podsmehom, a katkad i gađenje zbog njihove spremnosti da otkriju najskrivenije kutove svog bića. Pa ipak im je ponekad zavelo na olakšanje koje pruža potpuna otvorenost, iako je znao da on to nikad ne bi mogao postići. Na prvom mestu, Margareta bi to saznala, a on se plašio da se tako otkrije čak i pred njom. Ona ga je poznavala skroz naskroz, toga je bio potpuno svestan, a ipak nikad nisu jedno drugom ništa o sebi govorili, kao što je Margareta nekad tvrdila da je potrebno. Nikad nije naučio da se izražava onako lako kao što je to ona umela. No možda je ona naučila da saznaje i iz ćutanja.

Edvard nervozno spusti časopis, pa ustade i pride ogromnom prozoru koji se sastojao od jednog jedinog okna i koji je Luis napravio još pre toliko godina. Tada su takvi prozori bili neobični, i posetioci iz Čedberija potajno su među sobom govorili da ne bi voleli da stanuju tako kao da su sasvim, napolju. Čemu, u stvari, služi kuća ako ne za to da one unutra sakrije od onih napolju? Čedberi se nije mnogo izmenio u toku svih ovih godina. Čak ni drugi svetski rat nije mnogo izmenio ljude. Mladi ljudi su otišli, i neki se nisu vratili, a Čedberi se još uvek svađao oko toga kakav bi spomenik trebalo podići poginulima. Tom Siton je želeo beli mramorni stub usred travnjaka, ali se Edvard žestoko suprotstavljao takvoj grozoti.

To je zato što Mark nije poginuo rekao je grubo Tom.

Edvard ga je pogledao preko naočara. Pa mislim da ni ti nisi izgubio nikoga od svojih.

Ja sam bar bio preko i video kako naši ljudi ginu odvratio je Tom a i Fioretin nećak je poginuo.

To je bilo tačno. Džon Karozi je izgubio sina u bici kod Baldža. Edvard, koji se baš dan ranije bio posvađao s njim oko četvrtog štrajka u štampariji, obukao je kaput i stavio šešir, i prvi put u životu otišao u Južni Čedberi. Bilo je to nedelju dana posle Božića. Zemlja je kao i obično bila pokrivena snegom, pa je vožnja bila neprijatna, iako već odavno nije sam vozio. Njegova česta putovanja u Njujork zahtevala su da uzme šofera, sad kad više nije bio mlad.

Zatekao je Džona kako u košulji sedi u majušnom salonu i, pesnica grčevito stisnutih na kolenima, gleda fotografiju Džeka u uniformi. Džon se ugojio otkako je zašao u srednje godine, i sad se znojio od bola dok su mu suze tekle niz obraze. Na spratu, okružena kćerima, naricala je njegova žena.

Džone, tako mi je žao ovoga što sam čuo rekao je Edvard još s praga.

Bilo mu je teško da pogleda u Džonove crne, napaćene oči.

Sedite, gospodine Hezlete rekao je ovaj ne dižući se.

Edvard je seo držeći šešir i štap između kolena. Osećao je kako mu koža bridi od bola.

Džek je bio zlatan dečko rekao je.

Sjajan dečko složio se Karozi.

Voleo bih da mogu nešto učiniti nastavio je Edvard. Znam da ne mogu ništa, ali sam prosto sebe radi morao da dođem i da vam kažem kako ... kako bih zaista učinio sve da to sprečim.

Vi ste veoma dobri rekao je Karozi. Moram prosto da se nekako s tim pomirim.

Među njima je zavladao ćutanje, Edvard je želeo da nekako ubedi Karozija da je za mladića to lepa smrt slatko je i lepo umreti za otadžbinu, i tome slično ali nije bio u stanju da izgovori te reči. Smrt nije bila ni slatka ni lepa za mlade ljude kao što je bio Džek, pune života i prkosa, a on nije mogao naterati sebe da kaže nešto u šta ne veruje. Sedeo je, dok mu se srce u grudima stezalo od bola, i mislio na Marka, koji će, ako se taj užasni rat ne završi, morati i sam da učestvuje u njemu.

Ali se rat iznenada završio. Dve godine kasnije, na Edvardovo nezadovoljstvo, Mark je odlučio da stupi u vazduhoplovstvo i pregrmi ono što mu je dužnost", kako je rekao.

Edvard je to ispričao Džonu Karoziju u štampariji. Nadam se da od njega neće napraviti kašu kao od mog odgovorio je Karozi. Zato moja žena i plače neprestano. Nismo imali šta da donesemo kući da sahranimo.

Edvard nije bio u stanju da odgovori na to, a pre nego što je uspeo da savlada grč u stomaku, Karozi se okrenuo i odjednom rekao. Ipak vam mogu reći da se sindikat sprema da opet traži povišicu.

Ovoga puta Edvard se obradovao svađi. Ja ću morati da obustavim štampanje knjiga u takvim okolnostima, i vi to znate. Ljudi neće kupovati romane koji staju tri ili četiri dolara.

Još uvek kupuju Heroua odvratio je Karozi.

Vi znate da sam uvek voleo da izdajem knjige novih, mladih pisaca reče Edvard ali ovako se neću usuditi.

To se mene ne tiče odgovorio je Karozi.

Tićaće vas se ako „Braća Hezlet“ odu pod stečaj.

Meni lično bilo bi žao, ali sindikat će se starati o meni odgovorio je Karozi odlučno.... Izgubio je bitku sa sindikatom, i nadnice su opet skočile. Ono što je govorio bilo je tačno. U svakoj borbi stradaju novi i mladi, i on

je sa žaljenjem odbacivao rukopise mladih i nezgodnih pisaca. Biće siguran samo dok bude živela nekolicina njegovih starijih autora koji su se dobro prodavali. Njihove knjige nisu bile onako dobre kao ranije – čak ni Herouove. Sadašnjica je, po njegovom mišljenju, zbunjivala pisce.

A i njega, uostalom. Mark je još uvek bio u vazduhoplovstvu, i Edvard je želeo da se on već jednom vrati. Kakvog smisla ima da neko svakodnevno stavlja život na kocku da bi nosio hranu u Berlin? On nikad nije želeo da dečak bude pilot. Ali sinovi danas ne vode računa o tome šta njihovi očevi žele. Na to se u mislima vrati svome ocu. Sećajući se te prijatne sive prilike, koja se već odavno pretvorila u prah, osim ove uspomene koja još živi, on s ponosom pomisli da nikad nije stvarno prkosio ocu. Ali ga njegovo osećanje pravičnosti odmah podseti na to da se on u svojoj mladosti nije morao da suočava s pitanjima života i smrti, pred kojima sada stoji Mark. Njegova inače uvek spora mašta postajala je bujna kad bi bila podstaknuta ljubavlju, i on pomisli kako se Mark iz dana u dan izjutra budi i pita se, makar i samo trenutak, da li će ga veče još zateći živog. Edvard je verovao da je letenje sigurno koliko god je to bilo moguće, ali je ipak smatrao za svoju dužnost da sazna koliko je mladića stvarno poginulo u hladnom ratu sa onom zemljom, tako jezivom u svojoj pritajenoj moći. Ni za trenutak se nije zavaravao iluzijama. Mark nije svoj život stalno stavljao na kocku da bi nahranio gladne. Sila se bila suočila sa silom, čak i u ovom beznačajnom vidu, a njegov sin – užasno je i pomisliti na to – bio je, u stvari, samo obično oruđe.

Edvard začu korake pred vratima i okrenu se od prozora, srećan što ga je nešto odvratilo od njegove neprekidne potajne brige za Markom. Margareta uđe, spremna za polazak kući. Bila je stavila šešir i obukla žaket svog novog prolećnog kostima. Sad se već podrazumevalo samo po sebi da ona kupuje svoje haljine u Njujorku, i ovaj kostim bio je rezultat njene poslednje posete Njujorku, zajedno s njim, prošle nedelje. Ona i Sandra bile su u nekoj modnoj kući i tamo su ga izabrale, a u isto vreme je Margareta kupila i neke stvari za Meri. Neizmerno se ponosio time što Margareta lepo izgleda. Bio je to pravi podvig da žena ostane onako vitka, ili bar gotovo isto onako vitka kao što je bila, a bez ijedne bore. Tomova žena Fioreta suviše se ugojila, kao što se obično goje Italijanke.

Čudan je to bio brak! Tomas Siton se jedva ohladio u grobu kad je Tom iznenada odlučio da se oženi lepom mladom Italijankom, najmlađom sestrom Džona Karozija, dvadeset šest godina mlađom od Edvarda, a skoro isto toliko mlađom i od Toma. Svadbe uopšte nije bilo. Tom je jednog dana obavestio porodicu da će se on i Fioreta venčati i odmah otputovati u Italiju, gde će možda ostati godinu dana. Ostali su tamo četiri meseca, a u međuvremenu je gospođa Siton, nervozna u velikoj praznoj kući, otišla u Pariz da tamo živi sa svojom razvedenom sestrom Dorotejom. Tom se iznenada vratio zato što je Fioreta bila u drugom stanju, a on je želeo da mu se dete rodi u Americi. Izjavio je da sam nije želeo decu, ali mu je Fioreta, čiji je materinski nagon bio neizlečiv, podvalila. Zatim mu je i dalje ljupko podvaljivala, i sad je kuća Sitonovih odjekivala od buke triju prilično razmaženih, ali izvanredno lepih devojčica.

Edvard je potajno voleo svoju šurnjaju Italijanku, iako je shvatio da ona znači srozavanje za porodicu Sitonovih. Ali nova vremena su bila veoma čudna. Ništa više nije bilo kao nekada. I njegova majka, iako je se to nije ticalo, dizala je galamu zbog tog braka. Nikad nisam verovala da ćemo se preko Sitonovih povezati s Južnim Čedberijem – rekla je zajedljivo.

Ona isto tako nije znala, mislio je Edvard, kako su blizu razvoda bili Bejns i Sandra pre pet godina. Sandra je, štaviše, bila već otišla i u Reno. Kao što je nagađao, ovog puta je u pitanju bio novac, i to u licu Harolda Ejmsa, predsednika jedne njujorške banke. Ipak nije došlo do toga. Direktori su se sastali i posle žestoke prepirke obavestili Harolda da će ljudi izgubiti poverenje u banku ako se on razvede od svoje stare žene da bi se oženio drugom, koja je, iako, u stvari, nije bila takva, izgledala grešno mlada; a ukoliko on bude uporan, biraće drugog predsednika. Suočen sa gubitkom ugleda i sećajući se dobro svoje ćelave glave, na čiji se račun Sandra već nekoliko puta neoprezno našalila, Harold se mudro povukao pre nego što je stvar izbila na javnost.

Sandra se iznenada vratila kući, s izgovorom da je bila samo na izletu. Zahvaljujući svom nepogrešivom nagonu, donela je sa sobom jedan roman o Novom Meksiku, od jednog demobilisanog mladića koji je, smrtno bolestan od tuberkuloze, došao da provede svoje poslednje dane na suncu. I bila je dovoljno iskrena da preduhitri svako prebacivanje.

Sad vidim da me je Hal voleo samo kao tvoju senku – rekla je Margareti. Bila sam budala – dodala je pošteno – i neću to više nikad biti. Bejns je anđeo, i suviše dobar za mene.

Edvard je priznavao da je Bejns svetac, na neki hladan i podrugljiv način. Pošto im je majka umrla od obostranog zapaljenja pluća jedne zime kad je bilo nezapamćeno mnogo snega, kad je Čedberi skoro nedelju dana ostao bez svetlosti i benzina, i kad je cela Nova Engleska bila zimom odsečena od sveta, Bejns je odveo Lujzu u njihovu njujoršku kancelariju, i ona se tu usavršila na mašini za računanje i uzdigla do blagajnika preduzeća. Nikad više ni ona ni Edvard nisu pominjali onu jedinu, užasnu noć kad je ona otkrila da ima srce. Edvard je i dalje bio prema njoj nežan i pažljiv, kao prema svojoj sestri, a ona je postajala sve manje nežna prema svima. Držala je dvosobni stan u Njujorku, namešten stvarima koje je nasledila od majke, pretvorila se u velikog ljubitelja muzeja i postala, na Edvardovo zaprepašćenje, u neku ruku, stručnjak za japansku umetnost. Imala je nekoliko prijatelja, isto tako zanesenih, i Edvard je pretpostavljao da je srećna. No ni u kom slučaju nikada nije bio u stanju da ma šta učini za Lujzu.

Margareta je navlačila svoje bisernosive rukavice. Sivi kostim, skoro isto toliko svetao kao i njena seda kosa, pristajao je odlično uz njene rumene obraze i plave oči, i ona je to dobro znala. Ta njena sitna taština sviđala mu se, i on ju je zbog toga još nežnije voleo. Pokraj nje Meri je izgledala kao mala topla crnokosa golubica i to slatka golubica, ljupka u svojoj lelujavoj mrkoj suknji. Edvardu su se sviđale nove duge suknje, pošto su se toliko godina nosile one uske i pripijene, zbog kojih je često odvrćao pogled od ženskih kolena.

Da li da mu kažem? upita Margareta ćerku.

Šta da mi kažeš? upita Edvard. Naravno da treba da mi kažeš.

Meri opet čeka bebu objavi Margareta. Meri se osmehnu na oca. Njen brak, suprotno svim njegovim očekivanjima, čak i željama, bio je veoma srećan. Okružena muževim obožavanjem, Meri je postepeno postala nežno zavisna i tvrdoglavo privržena žena, ostavljajući za sobom svoje devojaštvo.

Lju će se iznenaditi reče ona umiljato.

Kad se vraća?

Iduće nedelje.

Herou je bio odleteo u London da se objasni sa svojim izdavačem zbog nekog smanjenja autorskog honorara. Unutrašnji nemiri u socijalističkoj Britaniji njega se ne tiču, izjavio je glasno telefonom preko Atlantika, i neće dozvoliti da ga Englezi očerupaju. Nije on bio ni socijalist ni komunist, niti jedan od tih raznih novih ljudi. Kao sin pijanice i pralje, dobro je poznao ljude i zato je verovao da će oni uvek živeti na račun drugih, koji imaju redovno zaposlenje, i smatrao je da je socijalizam obmana koju su izmislili bogataški sinovi zbog nemirne savesti iz okolice. Niko više nije tako glup, često je govorio. Ljudi će uvek gledati da izvuku sve što mogu, kao što i on čini. Nisam mislio da ćeš se opet upustiti u tako nešto progundao Edvard. Sećam se dobro da sam, kad su se rodili blizanci, čuo Luisa kako govori da ti više neće dozvoliti da imaš dece.

I jeste to rekao odgovori Meri. Njene crne oči, pune blagog prkosa, pogledaše pravo u njegove sa dubokom promućurnošću.

■ Nisi se, valjda, namerno u to upustila? upita Edvard.

U stvari, nisam reče ona izražavajući se pomalo neodređeno u njegovom prisustvu. Njene meke crvene usne stisnuše se podsećajući na njen nekadašnji prkos.

Eh, tako je, Meri se mnogo udaljila od njega. Dani kad je osećao da je njegova do srži u kostima odavno su prošli. Ona je postala lepa i prilično uzdržana žena, koja je samo tu i tamo budila u njemu sećanje na malu, preosetljivu devojčicu. Ali dok ju je on izgubio, činilo se da se između nje i majke razvija sve jače prijateljstvo, koje nije toliko podsećalo na odnos između majke i ćerke koliko možda na odnos dveju žena koje su najzad u stanju da budu privržene jedna drugoj. Edvard nije ni pokazivao želju da to shvati, naročito kad bi se setio njihovog nekadašnjeg suparništva i onih svojih čestih pokušaja da uteši kćer.

Pa, zbogom reče uzdišući. Gledaj sama kako ćeš se sporazumeti s mužem. Ako ništa drugo, lekari će sad biti bolji nego pre deset godina. Ipak ti savetujem da ne budu opet blizanci.

Obe žene se nasrne jaše, a to je on baš želeo da postigne. Naže se i poljubi ćerku svojim suvim, ledenim usnama, ne dodirujući jasno rumenilo njenih usana. Grozio se mogućnosti da ružem oboji svoje potkresane sede brkove.

Zbogom, mili reče Meri umiljato. Ako ugledaš Indijance kad budeš silazio niz brdo, reci im, molim te, da se vrate i presvuku za ručak. Volela bih da i vi ostanete, ali majka kaže da nećete.

Ne, ne. Ja volim da jedem na miru izjavi on. Iz svog udobnog zatvorenog automobila pogledao je ćerku dok je stajala na kamenom pragu svog doma. Vetar je nosio njene kratke smeđe kovrče, i da nije bilo zadovoljstva i iskustva u njenom pogledu, čovek bi pomislio da je devojka. Svakako je još uvek bila dovoljno mlada da bude Herouova ćerka. On mahnu rukom i obrati se šoferu dok su kola kretala.

Pazite kad budete vozili na okukama. Moji se unuci sigurno kriju negde iza stena.

Ispod pokrivača njegova ruka, kao i obično, potraži Margaretinu. Voleo je da sedi kraj nje držeći je za ruku, i da posmatra kako im se poznati čedberijski predeo približuje dok se voze niz brdo.

Pitala sam se zašto Meri želi sve te kućne haljine reče Margareta osmehujući se.

Je li carski rez bezopasan posle trideset pete godine? upita on zabrinuto. Pre deset godina, kad su se blizanci spremali da zajednički dođu na svet, pokazalo se da je Meri suviše nežne građe za normalne funkcije suviše nežne, u to Edvard nije sumnjao, da bi se uopšte udala za grubijana kakav je Luis Herou; ali on nije dozvoljavao sebi da se zadrži na toj mračnoj slici. Nije bio u stanju da spava one noći posle Merinog venčanja. Šta taj čovek sad radi s njegovom malom devojčicom? Bilo je bolje što nije znao gde se ona nalazila one noći kad je pobegla. Ali sledećeg jutra, njen glas im je saopštio novosti preko telefona. Pošto su se vozili cele noći, sad su u nekom malom gradu u državi Mejn, i ovog trenutka treba da se venčaju pred mirovnim sudijom.

Čekaj! naredio je dok mu je taj nežni i odlučni glas još zvonio u ušima. Ne smeš to da radiš. Meri! Ja ti zabranjujem ... bezuslovno!

Učiniću odgovorila je ona i spustila slušalicu. Čuo je oštar kratak zvuk kojim je opet prekinuta veza, i okrenuo se Margareti; ona je stajala kraj njega držeći se grčevito za grlo.

Sad se venčava! rekao je zadihano.

Gde? uzviknula je Margareta. Pogledao je jutro. Ne znam! Tek onda je shvatio da mu Meri nije rekla čak ni ime grada. Ah, namerno mu nije rekla ime grada!

Ona i Luis Herou nisu došli kući skoro dve godine. Bili su u Engleskoj i Francuskoj. Vratili su se u vilu Orao" da bi se odmorili i pripremili za rađanje dece. Edvard nije bio u stanju da poveruje da je ta naduvana mala prilika Meri, njegovo dete. I u jednom kratkom trenu, dok je bila na pragu smrti pre nego što se lekar resio na operaciju, on je opet zatražio da se vrati k njemu.

Nisi smeo da se oženiš njom! doviknuo je Herouu u krajnjem uzbuđenju. Ovo se desilo zbog tvoje ... tvoje prekomerne životne snage.

Usled užasnog straha koji ga je obuzimao Herou je zastao da ga pogleda, a onda je prsnuo u neobjašnjiv smeh. Kad, je, međutim, Meri bila spašena i on otišao da vidi unuke, u njemu više nije bilo ni traga od tog kratkog osećanja prebacivanja. Bleda i spokojna. Meri je ležala pobedonosno u postelji, sa po jednim malim, ali snažnim detetom na svakoj ruci. Bio je primoran da se brzo pomiri sa situacijom.

Gle, gle! rekao je malo živahnije nego obično.

Zar nisu zlatni? upitala ga je ona.

Izgledaju zdravi odgovorio je uzdržano.

I bili su zdravi. On je bio ubeđen da su mu unuci prezasićeni vitaminima. Osim toga, bilo je teško govoriti odjednom dvojici dečaka, a niko nije bio u stanju da ih razdvoji. Jednog dečaka bi čovek uvek mogao zainteresovati za nešto, recimo za skupljanje maraka, ili, možda, čak i za poneka slova u štampariji, mislio je Edvard katkad, ali dvojica vam nisu dozvoljava da se usredsredite. Svaki čas bi počinjali da jurcaju da tutnje, kako su oni to nazivali. A u današnje vreme deda nije mogao da se takmiči ni sa radioprogramom i humorističnim stripovima. Edvard se iz dubine duše nije slagao s tim dečjim zabavama, ali je ipak blagost njegovog srca bila tolika da se nije mogao uzdržati da ne odabere čitav naramak tih loše štampanih knjiga u kioscima gde je kupovao novine kad bi bio u Njujorku. Dva ili tri puta, uzbuđen dejstvom tih groznih slika na njegovo potomstvo, pokušao je da pročita po nekoliko stranica, ali nije uopšte shvatao o čemu je reč. Bio je zapanjen ukusom svojih unuka. U tim stripovima mora biti nečeg što on ne vidi, mislio je, isto kao što ne vidi u čemu uživa Mark za vreme svojih beskrajnih večeri kad tumara po gradu, u besciljnoj poteri za zadovoljstvom, kako se on pribojavao. Ali pri pomisli na Marka srce mu je branilo da donosi ma kakav sud. Jedan urlik, koji je nadmašivao sve što je dotle čuo, prekide ga u mislima. Kola naglo ukočiše, i dva našarana divljaka zakreštaše nešto kroz prozor.

Sta to govore? upita on Margaretu.

Daj im svakom po deset centa odgovori ona s osmehom. Oni su nam, tobože, presekli put da nas opljačkaju.

Ali zar nije loše za njih da poveruju da su uspeali? upita opet on, zabrinut kao i obično za njihova moralna shvatanja.

To nema nikakvog značaja reče Margareta tešeći ga i maši se za svoj novčanik.

Oh, neka, ja ću reče on razdraženo to jest, ako se to već mora učiniti.

Izvadi buđelar i, otvorivši prozor, pogleda u dva okrugla, zajapurena lica, tako ljupko nasmejana da mu se srce opet razneži; trudeći se da Margareta ne primeti, izvadi dva puta po četvrt dolara, umesto po pet centa, i čušnu ih u najprljavije ruke kakve nije dodirnuo bog zna koliko godina.

Pamtite, ovo je protiv mojih načela reče ozbiljno i pomalo poučnim tonom, koga najčešće nije bio svestan, izuzev kad mu je, kao sad, zazvučao čudno u rođenim ušima. Ne treba nikoga da zaustavljate na putu... a najmanje svog jadrnog starog dedu. Meni je potreban novac za stare dane. Šta će biti ako budem morao da idem u sirotinjski dom?

Griza savesti pojavi se u dva para crnih očiju.

Možeš da dođeš i da stanuješ s nama predloži Piter. Mi ćemo doći da te odvedemo našoj kući dodade Pol.

Ali ja primećujem da ipak želite taj novac reče Edvard suvo, iako mu se srce već tako raznežilo da je to bila prava ludost, kao što je sam sebi govorio.

Sad nam je baš potreban reče Pol umiljato, stežući čvrsto svoj plen.

Opet zaurlaše svoj ratni poklič, i dok ih je gledao kako iščezavaju u žbunju, Edvard se seti šta je njihova majka poručila i doviknu im: Idite kući na ručak! Onda se zavalio, sav zadihao. Sumnjam da mogu ikoga da čuju, dižu toliku buku!

Stomaci će ih odvesti kući odvrati Margareta, pa ga opet uhvati za ruku i, nagnuvši se prema njemu, poljubi ga u uvo dok su kola ponovo kretala. On i protiv volje pogleda u malo ogledalo. Hvala bogu, šoferove oči mirno su gledale pravo napred.

Zato što si im dao po četvrt dolara, Nede odgovori ona. Gledali su se u oči neko vreme, njene su bile još nežne i još uvek tako plave, i on se na kraju zbuni.

Pa, eto progundā to je samo jednom ... mada su oni, naravno, strašno raspušteni.

Držao ju je čvrsto za ruku, svestan duboke sreće u dnu duše.

Ta nepresušna sreća u njemu bila je nešto što se razvijalo tek kad se već približio dobu koje se obično naziva starošću. Sa godinama je shvatio da zaista stari, iako još nije bio starac. Mark, njegov najmlađi sin, napuniće iduće godine dvadesetu, a Mark je bio zakasnelo dete. Dete koje je, tako reći, savršeno, mislio je Edvard često gotčvo s nekom razmetljivošću. Mnogo je vremena posvetio Markovom vaspitanju. Ostala deca odrasla su pohađajući uobičajne škole i koledže, ali Marka su podigli sopstvenim rukama, ako bi se tako moglo reći.

Bilo je za njega razočaranje, mada to čak ni samom sebi nije priznavao, što taj dragi sin nije pokazivao ni najmanjeg interesovanja za firmu Braća Hezlet". Nasuprot tome, Tomi se, zahvaljujući nekoj

19

291 nasleđenoj sklonosti pošto se odlučio da ne uzme Dajni za ženu i pošto je posle toga, u onom nesrećnom razdoblju između dva rata, napravio zabrinjavajući broj mladićkih ludorija najzad skrasio u porodičnom preduzeću, pun vedrine udružene sa bezočnom oprežnošću, što je primoralo Edvarda da shvati da je možda rodio izdavača koji ga je po svojoj prirodi nadmašio. Zahvaljujući nekim zakonima nasleđa koji su daleko iznad čovečjeg shvatanja, Tomi je u sebi ujedinjavao očevu ljubav prema knjizi s instinktom, ili njuhom, svog strica Bejnsa. Sandra je glasno uzdizala Tomijeve vrline i tvrdila da je on sin kakvog je ona mogla da ima samo da je ranije umela to da shvati. Pošto je godinama odbijala da ima dece, Sandra je sada, kao mršava i ukusno obučena sredovečna žena, žalila što nije pustila prirodu da ide svojim tokom, mada je dodavala: Neukroćena priroda bi sigurno stvorila nešto što ne bi ličilo ni na Bejnsa ni na mene. Sećala se strašnog lica pokojnog čika Henrija Hezleta, sada već davno pokojnog, i najzad izjavila da je već samo zbog njegovog lica zadovoljna što nema dece. Ipak je zato obožavala svog Tomi ja i bila je mnogo ponosnija od Margarete kad je on sebi za ženu izabrao najlepšu među devojkama koje su se te godine prvi put pojavile u društvu u Njujorku.

Posle tog venčanja Sandra je pokušala da natera Toma i Fioretu da se isele iz stare kuće Sitonovih, jer je smatrala da je Fioreta od nje načinila nešto nalik na Južni Čedberi, dok bi Dajanta napravila od nje ono što je ta kuća i trebalo da bude porodično boravište.

Edvard je, međutim, stao na stranu Toma i Fiorete. Bio je zahvalan Fioreti što se udala za Toma i tako ga uklonila da ne utiče loše na njegovog najstarijeg sina pa, prema tome, makar i zaobilazno, možda i na Marka. U svakom slučaju, na Tomiju su se pokazale velike promene tek posle Tomove ženidbe.

Pomislivši sad na Fioretu, Edvard izvuče svoj stari zlatni sat iz džepa. Imamo vremena da svratimo do Toma, ako hoćeš. Mislim da Meri neće imati ništa protiv ako im saopštimo šta je novo kod nje. Fioreta se uvek toliko raduje kad se u porodici pojave izgledi na još jedno dete.

Dobro reče Margareta svojim prijatnim glasom.

Nekoliko trenutaka kasnije Edvard se nađe ka šoferu i reče mu da se zaustavi kod belo obojenih vratnica, koje je Tom postavio između kamenih stubova da bi svoje potomstvo zadržao na domaku Fioretinih glasnih uzvika. Fioreta je bila pametna i nije želela da ma šta menja na staroj kući, te je ona ostala kao i nekad, samo je na belojoj boji bilo možda malo više mrlja nego u stare dane. I cveće se bilo izmenilo, pa su umesto krinova i bokora ruža sada preovlađivale cinije i bele rade, a Edvardu se nije sviđao ni red visokih suncokreta koji je rastao ispred dostojanstvene kuće. Fioreta je držala piliće u zadnjem dvorištu i smatrala je da od suncokretovog semena kokoške bolje nose.

Kao i obično, ugledala ih je kroz prozor i dotrčala da ih srdačno pozdravi. Kad se Tom oženio njom, bila je punačko, rumeno, crnomanjasto stvorenje, ogromnih crnih očiju i crvenih usta. Sad je bila očigledno više nego punačka. Još uvek je volela jaku tamnonarandžastu i purpurnu boju, kao u mladosti, i te su joj boje nekako dobro pristajale uprkos njenoj debljini.

Teča Ede, tetka Margareta! uzviknu ona svojim mladalackim glasom. Jedini znak da se osećala nesigurnom u ovoj porodici bio je taj što nikad nije uspela da privoli sebe da ih naziva krštenim imenom. Tek kad su deca porasla toliko da su počela da govore, resila je problem na taj način što ih je zvala onako kao što je i decu učila da ih zovu.

Hajde, ulazite! Baš sam iznela ručak na sto ... specijalne raviole, koje Tom toliko voli. Ah, molim, sedite! Pa zašto ste inače dolazili baš u trenutku kad sam rekla devojci da iznese ručak? Ne možemo, draga moja reče Margareta blago. Ned ne podnosi testo, a i kod kuće nas sigurno već čeka ručak. Pa ti znaš kako se kuvarica ljuti kad ne dođemo kući. Samo smo hteli da vidimo tebe, decu i Toma, ako je kod kuće, i da vam saopštimo najnovije porodične novosti.

Deca će svakog trenutka stići iz škole, a Tom obrezuje lozu. Govorim mu svake godine da treba da imamo više grožđa kako bih mogla da pravim sve vino kod kuće. Bolje je za Toma nego oni kupovni bučkuriši. Tata me je naučio kako se pravi dobro vino, isto onako kao što se pravi u Italiji.

Izvrсно je reče Margareta.

E, pa reče Fioreta svojim prijatnim, a istovremeno poslovnim glasom šta je to novo?

Baš dolazimo iz Orla", i Meri nam je danas kazala da će opet imati bebu. Margareta je govorila jednostavno, kao da se obraća detetu.

Bože, ali je to divno! Fioreta zakoluta svojim krupnim očima i diže ruke uvis. Znači, hoće da me pretekne? Imaće još jednu bebu. Moram da kažem Tomu. On mi ne dozvoljava da imam više nijednu bebicu. Šta kažete na to? A ja sedim praznoruka! Moja su deca sva već suviše velika. Znae šta je bilo? Moja se Viola već ljubi sa dečacima. Zamislite samo!

Fioreta zabaci glavu, a iz njenih punih crvenih usta zažubori smeh.

Edvard je kao i obično ćutao. Grejalo ga je prisustvo Fioretinog velikodušnog bića. U stvari, oni nisu imali mnogo šta da kažu jedno drugome. Fioreta, koliko je njemu bilo poznato, nikad u životu nije pročitala nijednu knjigu. Džon Karozi, naprotiv, Čitao je vrlo mnogo. Poslednjih godina često se raspravljao sa svojim

poslodavcem oko knjiga koje je izdavala kuća Braća Hezlet". Prošle godine, kad je Edvard odabrao za izdavanje knjigu Prava poslodavca u demokratiji", koju je napisao direktor jednog velikog preduzeća, Džon je, jednog jutra kad je Edvard došao u kacerariju, tresnuo o zemlju svoj sivi kačket. Gospodine Hezlete, neću da radim na štampanju ove knjige.

Dobro, Džone odgovorio je Edvard. Daću je nekom drugom majstoru.

Neću da radim u ovoj štampariji izjavio je onda Džon.

Ne želim da vas držim kod sebe duže nego što želite odgovorio je Edvard dostojanstveno. Ali zadržavam pravo da objavljujem obe strane jednog pitanja. Ne zaboravite da sam lanjske godine bio potpuno spreman da objavim knjigu Sindikat i radnik".

Istina nema dve strane rekao je Džon.

Svaka stvar ima dve istine odvratio je Edvard. Pošao je dalje kroz štampariju i posmatrao, očima koje su tokom godina postale hitre i pronicljive, kako mašine uz tresak izbacuju knjige koje je on odabrao da ih pruži svetu. Edvard se uporno opirao Bejnsu i Tomiju u pitanju proširenja štamparije.

Nemam nameru da izdajem više knjiga govorio je najmanje nekoliko puta mesečno. Želim da izdajem bolje knjige ... to da, iz godine u godinu, ali ne i veći broj.

E pa, onda dodite iduće nedelje, molim vas navaljivala je sad Fioreta. Napraviću nešto naročito za vas, tečaEde, ne testo, već govedinu u sosu, onako kao što se pravi u Italiji. Dodite, molim vas!

Deca su uto stigla kući; sjatiše se oko njih, sve sama crnomanjasta dečurlija, i sva po izgledu više italijanska nego engleska. Oči su im bile žive, glasovi prodirni, a zdravlje je izbijalo iz svakog njihovog pokreta i reči. Okružili majku grleći je vatreno, dok se ona smejala. Pogledajte ove moje majmune! Deco, treba da zamolite tečaEdu da dođe u nedelju na ručak.

TečaEde, molim te!

TetkaMargareta, nateraj ga!

Nije mogao da priguši u sebi osećanje zadovoljstva zbog te njihove glasno izražene želje za njegovim društvom, iako nije znao zašto to žele, jer on nikad nije umeo bogzna šta da kaže deci. A zašto želite da dođem? upita pomalo šaljivo. Ja ne mogu da se jurim s vama i ne znam nikakvu igru.

Crne oči se zgledaše sa crnim očima. Zavlada ćutanje.

Govorite deco naredi Fioreta srdačnim i zapovedničkim tonom koji je poticao iz bezgranične ljubavi. Recite ono što vam je u srcu. Ne plašite se.

Viola zabaci svoje guste kovrče. Ja ću ti reći zašto, tečaEde ... mi svi osećamo da nas ti voliš.

Eto! uskliknu Fioreta sa divljenjem. Zar to nije istina? Kako je to lepo rekla!

Vrlo lepo složi se Edvard i pruživši ruku dodirnu detinji topao i crnpuvasti obraz.

Divno reče Margareta. E pa, doći ćemo. A sad morate svi da idete na ručak.

Živahna deca ostaviše majku i okupiše se oko njih, i baš u tom trenutku pred tim prozorom obasjanim toplim prolećnim suncem pojavi se Tom, koji je bio otac ove porodice, nesumnjivo, ali je ipak još uvek izgledao pomalo zbunjen, pa čak i zapanjen onim čemu je skoro nesvesno dao život.

Mršav i svetlorid kao i uvek, bio je u radničkom kombinezonu žućkaste boje, a u ruci je držao kosir. Udaviće vas reče on. Znam kako to izgleda. Svakog božjeg dana pokušavaju da me uguše.

On zamaha kosirom da bi ih, tobože, zaustavio kad su, čuvši njegov glas, poletela k njemu. Nemilosrdno odgurnu laktom obe starije i uze u zagrljaj najmlađu ćerku. Hodi ovamo, mala reče. Ti jedina možeš da me poljubiš. Ovde u obraz, molim te!

Ona mu prilepi glasan poljubac na mesto koje je pokazao, a Margareta se nasmeja. Tome, Tome, čudim se da otac još nije ustao iz groba!

Fioreta se okrete, ozbiljna izraza. Mislite da stari ovo ne bi voleo?

Oh, voleo bi, neka je blagosloven! reče Margareta. Voleo bi i tebe, Fioreta. Neka si i ti blagoslovena!

Ona poljubi Fioretu u punačak rumeni obraz. Svi te mi volimo, dušo. Ne obraćaj pažnju na mene. Ako kažem nešto što ne razumeš, prosto zaboravi na to! Tom zna šta sam htela da kažem, i on će ti reći.

Zar nećete ostati na ručku? upita Tom.

Nećemo, dragi. Dolazimo u nedelju.

Fioreta se odjednom seti novosti. Tome, zamisli! Meri čeka bebu! E pa, Tome, pitam te sad zašto ona može da ima bebu, a ja ne smem?

Čuti, Fioreta odgovori on nežno. Imamo ih više nego što nam je potrebno, a biće i još koji neželjen slučaj. Znam ja tebe.

Jao, tata, mi bismo voleli novu bebu! počeo da moli Viola.

Pa pričekaj, curice reče Tom ćerci. Imaćeš svoju, i te kako brzo.

On se okrete sestri. Meg, misliš li da Meri treba to da radi, s obzirom na blizance?

Sad je suviše kasno reče Margareta s mirnoćom koja je bila glavna odlika njenih godina. Moramo samo naterati Ljua da pazi na nju. On i sam želi da pazi, samo zaboravlja na to, kao i obično, kad piše svoj najveći roman.

Tom podiže malo podrugljivo svoju lepu i tanku gornju usnu. Računaj s tim, Ede, da će u knjizi sigurno biti neki porođaj, i verovatno suprug koji se nagine nad postelju svoje žene na umoru i nariče kako bi više voleo da je izgubio dete.

Ne zbijaj šalu, Tome! reče oštro Margareta.

Fioreta, koja je slušala sve to, odjednom se naljuti. Zar nije pokvaren? O, bože, ponekad pomislim da sam dobila najgoreg čoveka na svetu! Meri neće umreti... do đavola!

Kad je bila ljuta i u krugu porodice, Fioreta se rado vraćala navikama iz Južnog Čedberija. Gnev je plamteo u užagrenom pogledu koji je upravila na svog supruga.

Čiti, Fioreta reče Tom, iz navike. Dobro, čekaćemo te u nedelju, Ede.

Hezletovi kretose, znajući da će se, sve dok oni ne odu, Tomova dečurlija zadržati na suncu; sad su opet sedeli u kolima držeći se za ruku, i vozili se ćutke, jer su oboje bili svesni topline koja im je obuzimala srce.

Misliš li zaista da bi se tvoj otac slagao s tim da ima u kući Južni Cedberi? upita Edvard.

Naravno da je u njegovo vreme to bilo nemoguće odgovori Margareta. Tada je sve bilo nekako određeno.

Majka bi zagorčala Fioreti život. Ali da je onda umrla majka, a ne otac, mislim da bi on ovde živio sasvim srećno s Fioretom, dremao bi pod čardaklijom, pio njeno vino, pravio sve više i više mrlja po kaputu, a devojčice bi ga ludo volele.

One svakoga ludo vole promrmlja on. Bio je iznenađen njenim odgovorom.

Znaš, Nede, počinjem da verujem u takvu ljubav; to je jedina stvar koja čini mogućim život na ovome svetu.

Možda će sve nas tome naučiti Fioretina deca.

Znao je kakvo duboko očajanje vlada u njenoj duši tih dana. Bila je napustila mnoge stvari kojima se nekad bavila. Posle rata je čak prestala da radi i u Crvenom krstu. Sve mi to izgleda beskorisno rekla mu je jedne noći. Sve je to samo krpež. Svetu je potrebno nešto sasvim drukčije, neki nov način pristupanja životu uopšte.

Sad su razgovarali mnogo više nego ikad ranije. Edvard se sećao svojih mladih godina s izvesnim čuđenjem. Dok su deca bila mala, bio je tako zaokupljen poslom da je imao vrlo malo vremena za razgovor ili za bilo šta drugo osim brige da stvori sredstva za život onima koje je voleo, pa mu je zato ostajalo suviše malo vremena za uživanje. Sam je stajao između njih i ostalog sveta, ili se bar tako osećao.

Jednu od knjiga kojom je postigao najviše uspeha napisao je neki istraživač džungle na Sumatri, neka vrsta pustolova koji mu se nimalo nije svideo kad ga je upoznao na večeri koju su mu Sandra i Bejns priredili u Njujorku posle izlaska knjige iz štampe. Ali džunglu Edvard nikad nije zaboravio. Uvlačila mu se u mozak noću, godinama, dok najzad nije bio u stanju da je poistoveti sa svetom, čije se razorne snage plašio. Uporno konzervativan, do te mere da je očajavao i zbog socijalizma koji je sad bujao u Engleskoj, bio je spreman da u svakom trenutku izjavi kako se ne plaši nesigurnosti koju sa sobom nosi krajnji individualizam. Ali ga je ona noćna mora, u kojoj je osećao džunglu koja sve osvaja, opsedala sve dok jedne besane noći nije poverio Margareti taj san, koji mu se stalno vraćao.

Čini mi se kao da idem uskom stazom duž koje se dižu zidovi od nekog sasvim mrtvački zelenog drveća i puzavica. To nije obično zelenilo... nije nimalo nalik na ono što raste ovde u Novoj Engleskoj. Ono je strašno, stalno pušta nove grane i pipke. Pa čak ni korenje drveća ne izgleda lepo. Liči na velika usta koja se pripijaju uza zemlju i sisaju iz nje svu vlagu. Što dalje idem, a moram da idem sve dalje, čini se da ne mogu drukčije, zeleni zidovi se sve više stežu oko mene, i ja ne vidim ništa ispred sebe. Vi idete za mnom. . . katkad samo ti i Mark, katkad svi vi... a katkad, u poslednje vreme, samo Mark. Ja se neprestano borim protiv onih užasnih zelenih vreža koje se stalno pružaju k meni. Ali me se one najzad dočepaju, i ja se budim gušeći se.

Potpuno rasejana, Margareta ga je slušala razrogačenih očiju. Ti se brineš zbog nečega izjavila je. Nisi mi sve ispričao.

Ispričao sam ti sve što znam pobunio se on iskreno.

Sledećih nekoliko meseci stalno ga je ubeđivala da treba da ide psihijatru, ali se on tome opirao sa dubokim ubeđenjem da je sve to obično nadrilekarstvo. Najzad je otišao, jer ga je tamo uputio Vin, koji je bio njegov lekar u toku svih godina.

Vaš krvni pritisak je suviše visok, a pri tom ste mršavi kao lovački pas rekao mu je Vin. To nije od prekomernog jela. Nešto vam jede dušu. Vi ste rođeni da mučite sebe, kao i vaši preci iz Nove Engleske. Idite i porazgovarajte s nekim stručnjakom . . . ukoliko ne možete da se ispovedite katoličkom svešteniku. Ispovest je bila nešto nemoguće za Edvardov protestantski duh, i on je najzad oprezno ugovorio jedan sastanak, koji ga ni na šta nije obavezivao, s nekim nepoznatim imenom u Njujorku koje su mu toplo preporučili. Otišao je tamo ubrzo pošto je u njegovoj zaprepašćenoj i užasnoj svesti blesnula neminovnost rata. Pokazalo se da je dr Hastings visok, mršav gospodin, hladnog ali prijatnog izraza; pažljivo je saslušao priču o teškim snovima, koju mu je Edvard ispričao zamuckujući. Niz uzgred postavljenih, ali veštih pitanja doveo je posle nekih dva sata do neverovatno korisnog zaključka.

Sve je u redu kod vas, gospodine Hezlete rekao je Hastings. Vi ste, po svemu sudeći, izuzetno uravnotežena i disciplinovana osoba. Ono od čega vi patite jeste bolest koja se zove moderna vremena". Kao i svima nama, vama nedostaje osećanje sigurnosti. Naš američki način života nam to zasad ne pruža. Da li je to dobro ili zlo, trenutno nije važno. Ja nisam moralist. Ali morate uvideti činjenicu da se vi, iako ste po prirodi i po izboru

individualist najčistijeg soja, ipak nesvesno plašite sadašnjih rizika krajnjeg individualizma, mada pri tom odbacujete sve drugo. Morate se naučiti da prihvatite nesigurnost. Dok vi budete živi, naše društvo vam neće pružiti sigurnost. Recite sami sebi: Imam visoke prihode i ženu kojom sam zadovoljan. ..." jeste li sigurni da ste mi rekli istinu u tom pogledu?

Potpuno odgovorio je Edvard. Ja sam ono što se naziva monogamistom... to jest, ja sam u svojoj ženi našao sve druge žene. Ona je lepa i pametna.

Sasvim izuzetan slučaj rekao je dr Hastings hladnim glasom. S obzirom na to da je vaš slučaj takav, ubeđen sam da ćete moći da se nosite sa svojim strahom od nesigurnosti. Smatrajte ga za sastavni deo duhovnog stanja u celom svetu, za atmosferu naše generacije.

Edvard je izašao iz lekarske ordinacije čudno laka srca. Bilo je tačno da je on usred svih poslovnih rizika uvek ostvarivao dobar i, uopšte uzevši, sve veći prihod, premda je bio pre solidnog finansijskog stanja nego bogat. Nikad nije izgubio nikoga od onih koje je voleo, jer je roditelje jedva mogao da svrsta u kategoriju prave ljubavi. Margareta je preživela svoje srednje godine bez nervnih poremećaja kojima su podložne žene, kako je imao prilike da čuje, i nije ga smatrala neprijatnim u njihovim prisnim odnosima čak ni kad je zašla u godine. On se, naravno, trudio da bude pažljiv. Čak je kupio neku knjigu o menopauzi kod žena, koju mu je ona otela iz ruku i pri tome se nasmejala.

Ne čitaj o meni, Nede! uzviknula je. Normalna sam koliko god je to moguće, hvala bogu, i još uvek te volim. Bila je savršena žena, ili bar skoro onoliko savršena koliko je smrtni čovek mogao očekivati. Njene malobrojne mane bile su neznatne izvesna sklonost ka nemarnosti u vođenju kuće, ukoliko je postajala starija, jer su prašina i tome slično za nju bili sve manje važni dok su za njega postajali sve važniji; a ni njegovo odelo nije uvek bilo poslano na glačanje kad je on to želeo. Isto tako, osećao je katkad da je ona razmišljala o mnogim stvarima koje mu nije pominjala, ali je na njegova direktna pitanja, kao što je na primer: O čemu misliš kad tako izgledaš?" odgovarala sasvim neodređeno. Jednom zamalo što se nije razbesnela.

Želela bih rekla je sa malo negdašnje mladalačke žestine da me ne pitaš o čemu mislim. Ja nisam u stanju da upravljam svojim mislima, niti sam ikad to mogla. Puštam da me one vode vukući me za nos, i katkad bih se stidela da ti kažem gde se nalazim.

Ne treba da se stidiš preda mnom podsetio ju je on.

Oh, pa ne bih se baš stidela u pravom smislu reči rekla je ona nemarno. Bilo bi samo suviše dosadno da ti objašnjavam kako sam došla do toga da mislim ono što mislim. Sećaš li se podsetio ju je on kako si pre nego što smo se verili zahtevala da među nama vlada samo potpuna i savršena iskrenost?

Na to mu je odgovorila zaobilazno, tako je bar on pomislio. Rekla je: Tada još nisam znala ništa

O braku. Da sam ti uvek govorila istinu, dosad bi se već razveo od mene.

Nikad! uskliknuo je on, veoma uznemiren.

Osim toga nastavila je Margareta nisam znala ni to da dve osobe koje žive zajedno dugo

1 u velikoj prisnosti saopštavaju jedna drugoj sve manje i manje stvari recima. One ionako sve znaju . . . to jest sve osim onoga što ne žele da znaju.

Je li postojalo nešto šta ti nisi htela da znaš o meni? upitao ju je on posle kratkog razmišljanja.

Nije važno rekla je ona isto onako prilično nemarno. Kad god si se jedio... a ti se jediš, Nede, iako bih ja želela da to ne činiš ... nikad mi nije izgledalo da vredi trošiti vreme na razmišljanje o tome zbog kakve se sitnice kidaš. Bio je prilično uvređen kad je to rekla, i povukao se u ćutanje. Ali je potom, pošto je razmislio o tome, bio prinuđen da prizna da je imala pravo. Da je i nju raskinjala svaka briga koja je mučila njega, ona bi izgubila svoj mir, tu blaženu atmosferu koja je njemu pružala snagu i utočište. No ipak je baš to njegovo kidanje", kako ga je ona nazvala, doprinelo da se njegovo preduzeće uspešno razvija onda kad su drugi izdavači propadali. Čak ga ni Herou ne bi mogao spasti da je bio neoprezan.

Sada, ovog savršenog majskog dana, sve te borbe pripadale su prošlosti. On se oslobodio džungle, zahvaljujući snazi volje i ponovnom čitanju filozofskih dela. Kad je studirao u Harvardu, Viljem Džems je bio profesor filozofije, i sećajući se živahne prilike pune ljubavi prema životu, Edvard se vratio knjigama koje nije čitao otkako se rastao od svog učitelja. Bio je suviše stidljiv da kaže Džemu šta oseća prema njemu u tim studentskim godinama, i prolazio je kroz njegove razrede samo kao ime na spisku za prozivanje.

Čitajući po ko zna koji put te knjige, Edvard je sada, na pragu starosti, osećao kako mu se vraća nekadašnja duševna snaga. Viljem Džems je bio Amerikanac, govorio je on sam sebi, filozof, aktivni mislilac koji se dičio pragmatizmom, sastavnim delom prave američke duše. Katkad je uveče glasno čitao Margareti te značajne, snažne reči, to užasavanje zbog nasilja i rata, koji je danas, uprkos blagom majskom suncu, bacao senku na nebo svake razumne duše.

Šta se to desilo što je navelo Amerikance da danas misle kako svirepost i nasilje znače snagu? Snaga se nalazila samo u moralnom ekvivalentu rata", u snažnoj mudrosti, stezi strožoj nego što bi je mogla stvoriti ikakva vojna snaga, zato što je to bila stega koju čovek sam sebi nameće.

Nije se usuđivao da glasno izrazi takve misli. Cedberi ih nikad ne bi razumeo, njega bi premazali crvenom bojom. Ali zar se mladi nikad nisu bavili takvim mislima dok su stupali tuđinskim drumovima kroz polovinu zemalja ovog sveta?

On se seti jedne noći, ubrzo posle Perl Harbora, kad je Mark bio trinaestogodišnji dečak. Bio se popeo na sprat u Markovu sobu da mu poželi laku noć taj običaj je inače bio odbačen, jer dečak koji dozreva ne voli da ga drže za bebu. Ali Edvard nije bio u stanju da savlada strah. Rat će se sigurno svršiti dok Mark poraste. Nagao se i poljubio sina u vetrom opaljen obraz. Mark se celog dana klizao po prvom debelom ledu te godine.

Lepo si se proveo rekao je Edvard. Vidim to po tvom licu.

Sjajno sam se proveo odgovorio je Mark. Gledao je dugo oca pravo u lice, očima tamnim od nečega njemu nepoznatog. A onda, sasvim neobjašnjivo, izgovorio je reči koje su se urezale u Edvardovo srce.

Nadam se da ću moći da živim rekao je Mark. Edvard je uzdržao u sobi nagon da prvi put u životu neobuzdano zaplače. Naravno da ćeš živeti rekao je. A onda, ne mogavši da zadrži bol koji ga je pekao u grlu, otišao je u predsooblje, zalupio vrata i pustio da mu suze nemo poteknu niz obraze. Nije bio u stanju da ispriča Margareti tu scenu, iz straha i stida da će ponovo zaplakati, i ona je ostala skrivena u njemu.

Ni jedan od njegovih sinova nije se interesovao za filozofiju. Tomi je bez velikih muka položio ispit iz engleske književnosti, a Marka nije zanimalo ništa izuzev prirodnih nauka, naročito fizike. Sendi se najzad zaista odlučila za medicinu. On nije mario žene lekare, ali je smatrao da iz pristojnosti ne treba to da govori dok njegova mlada kći s mukom krči sebi put da bi stekla dobru praksu. Istakla je svoju tablu u Bostonu, i Edvard je svaka tri meseca plaćao račune koje ona nije bila u stanju da plati, i molio se bogu da Sendi nađe pristojnog muža i da digne ruke od borbe. Ali nije bilo mnogo izgleda da će Sendi, najružnija i najveselija od sve njegove dece, dići ruke od toga. Bila je pre zgodna nego lepa, jer joj je deda Hezlet ostavio u nasleđe svoj poduži nos, ali je zato bila ljubimica babe Siton i po svojoj prilici će, rekla je Margareta, jednog dana primiti znatno nasleđe kad stara gospođa Siton umre.

To za mene ništa ne znači rekao je on ukočeno.

Ali za mene znači, ti stari drvenjače! odgovorila mu je Margareta smejući se. Sendi se nikad neće udati za onog zlatnog mladića koji je zaljubljen u nju ako ne bude u stanju da snosi svoj deo troškova.

Nadam se da ne želiš smrt svoje majke rekao je na to Edvard.

Naravno da ne želim odvratila je Margareta veoma veselo. Međutim, majka ne može da živi večito, i ja se radujem što ona voli Sendi, a nadam se da će ubuduće tetka Doroteju, koja će, izgleda, večito živeti, da i ona pokloni Sendi ono što imn Meri to nije potrebno, a dečaci se mogu snaći.

Ko je taj čovek što voli Sendi?

Zar se ne sećaš onog mladića što ga je do vela poslednji put, na Badnje veće?

Ne baš najbolje morao je on da prizna dok je preturao po sećanju.

Onaj krupni, što je slomio klupicu za noge kad je seo na nju?

Taj! Sećam se da sam pomislio kako ne bih voleo da on čeprka po meni. .. hirurg beše, zar ne?

Jeste rekla je Margareta. Ima neverovatno nežne ruke. Dužan je, uz to, do grla zbog školovanja . . . proći će godine dok budu modi da sastave kraj s krajem.

To ga je prilično uznemirilo, i on je lupao glavu o tome na koji će način omogućiti brak toj kćert kojoj nikada dotle nije posvećivao mnogo misli. Sendi je bila tako zdrava, tako normalna ma šta ta reč značila da je odrasla a da je on, tako reći, nije ni primetio, osim što je, s ogorčenjem kojeg se stideo, video da dobija u školi bolje ocene nego oba brata. Zar roditelji ne treba da omoguće mladim ljudima, pitao je sam sebe, da stupe u brak u razumno odabranom trenutku, kad je biološka potreba najjača? On i Margareta su bili mladi, a životni troškovi su tada bili niski. Sad je bilo praktično nemoguće, izuzev ako mladić nije demobilisani vojnik, da se uskladi vreme braka i biološke potrebe. Edvard se grozio površnih seksualnih odnosa, koje su danas, kanda, prihvatili čak i njegovi prijatelji, i premda sam tu nije mogao ništa da učini, ljutio ga je broj vanbračno rođene dece. Ta deca iz poligamijskih odnosa bila su problem za monogamijsko društvo. U njegovoj mladosti bilo ih je, nesumnjivo, mnogo manje. On se, istina, pribojavao da Tomova ćerka Viola, u stvari, nije bila „pre vremena rođeno dete“. kao što je obazrivo objavljeno. Suviše je bila snažna za dete pre vremena rođeno! Ali u Cedberiju se, naravno, ništa nije o tome govorilo bar ne otvoreno. I niko se, naravno, nije usuđivao da njemu nešto kaže. Više je voleo da ne misli na mogućnost da Sendi spava sa onim svojim mladićem, ohrabren time što je verovatno raspolagala dovoljnim znanjem kako da se zaštititi. Ali je, ipak, uznemiren tom mogućnošću, baš razmišljao kako da joj ponudi izvestan prihod a da ne uvredi njen ponos, kad je gospođa Siton iznenada umrla, maja meseca, pre godinu dana. Ije hteo da misli na to kako je taj događaj došao u pravi čas, ali je to bila istina. On i Margareta otišli su u Pariz i u metalnom kovčegu doneli kući mršavo staro telo. Margareta nije plakala. Spreman da sačeka njene suze, ipak je osetio olakšanje kad nisu potekle.

Ti ne kriješ, valjda, preda mnom svoja osećanja? upitao ju je zabrinuto.

Ruka koju je Margareta položila na njegov obraz ohrabrila ga je. Ne, dušo. Bilo je već vreme.

To je bilo sve što je tada rekla. Ostavili su u Parizu, u preterano iskićenom francuskom stanu, jednu još sparušenu staricu, jedno tako staro telo i tako izmršavelo lice da je bilo teško poverovati da je radi nje u svoje vreme jedan mlad i strastan čovek napustio bogastvo i ugled da bi živio s njom u blaženom grehu skoro četrdeset godina.

Zbogom, deco! rekla je tetka Doroteja pružajući im svoje smežurane obraze. Za nju su oni bili deca, iako su već imali sede kose i unučice

Užasno je živeti tako dugo rekla je Margareta.

I sedeći sad kraj nje, dok su prolazili kroz široku kapiju svog udobnog doma, on se prilično mirno upita da li je tačno to što je rekla. Nije izgledalo moguće, ovog majskog jutra, da postoji išta strasnije od smrti.

Lepo vreme potrajalo je cele nedelje, praćeno sve većom i za to doba neprirodnom vrućinom. U nedelju izjutra Margareta je, sva ushićena, posmatrala u vrtu cveće, koje se trudilo da procveta prevremena. Ruže su isterale pupoljke, rekla je ona Edvardu, pupoljke koji se neće rascvetati.

Pitam se nije li to ona prokleta atomska bomba izazvala neko zagrevanje u unutrašnjosti zemlje zamišljeno je promrmljala.

Vrela sunce dovelo je Edvarda u iskušenje da ostavi gomilu rukopisa svoj redovni posao subotom i nedeljom i da izađe u vrt onako kao što se zatekao, gologlav i bez gornjeg kaputa. Tu je ugledao Margaretu, takođe gologlavu, kako nešto radi lopaticom; zavrnuti rukavi otkrivali su njeno još uvek lepo izvajane ruke. Nedelja je bila dan kad se ona bavila vrtom, jer je tog dana stari, bučni i plaho vili italijan Toni Antoneli, koji je smatrao raz za svoje vlasništvo, sedeo s mirom kod kuće u Južnom Čedberiju. Ponedeljkom Margareta nije ni prilazila vrtu, dajući na taj način vremena Toniju da se izbesni zbog onoga što je ona uradila. U utorak su već opet bili u stanju da se raspravljaju bez ljutnje.

Verovatno bi tek Mark to umeo reći izjavi sad Edvard kao odgovor na njeno pitanje. Razgovarali su o atomskoj bombi za vreme mnogih obeda. Margareta je bila čvrsto ubeđena da je to najveće zlo, i grčila je Edvarda kad se nije do kraja slagao s njom. Po njemu, to je bila samo jedna od zlih stvari u zlom poduhvatu. Nije mogao doznati u kolikoj je meri ona stvarno razorna, i resio je da se kad se Mark vrati, uputi malo u tajne tog najsatanskijeg oružja. Ono što ga je najviše uznemiravalo nije bila toliko sama bomba koliko nedostatak moralnih načela kod naučenika koji su pristali da je naprave. Edvard je govorio sam sebi da bi naučnici sigurno trebalo da budu novi predvoditelji u moralnosti, pošto su svi drugi omanuli. Kad je Džozef Barkli održao vatrenu propoved protiv upotrebe atomske bombe, propoved za vreme koje je Margareta sedela napeto, čvrsto stisnutih ruku, Edvard se čudio takvoj ogorčenosti. Zar ta bomba nije samo logično sredstvo jednog nečovečnog procesa?

Nije se usuđivao da to kaže Margareti. Umesto toga, on primeti s blagošću koja je odgovarala tak

307vom duhu: Mislim da bi trebalo da se spremimo za crkvu... ukoliko te sunce ne primami da ostaneš kod kuće.

Ne želim da idem u crkvu reče ona a ipak nekako ovih dana osećam da moram ići.

Zašto? upita on s onom svojom neumornom radoznalošću koja se odnosila na sve što Margareta oseća i misli.

Zato što smo tako nemoćni odgovori ona. Nije je upitao protiv čega su to tako nemoćni.

Znao je da je ona, uprkos svemu što bi on mogao učiniti, negde ispod svoje mirnoće, iz koje je proizlazilo njeno lično spokojstvo, pa čak i sreća, na neki način morala učestvovati u neshvatljivim događajima koji su se odigrali u svetu. Oboje su se nekako nejasno radovali ravnodušnosti s kojom je njihov narod dočekao izbore održane šest meseci ranije. Edvard je iz dugogodišnje navike glasao za republikance, i bio je zapanjen kadi je otkrio da je Margareta glasala protiv njega. Ona najpre uopšte nije želela da glasa, tvrdeći da podjednako prezire sve predsedničke kandidate. Čak je izjavila da neće ni da ide na glasačko mesto. Ostaće kod kuće da plete podmetač za tanjir za svoju novu stolnu garnituru.

Edvard joj se podsmehnuo, govoreći da je to namešteno držanje. Margareta je umela lepo da radi kukicom, kao što je uopšte sve lepo radila, i bilo je trenutaka kad je on voleo da gleda kako kukica od slonove kosti u njenim uskim, dugim rukama brzo zahvata i povlači konac žut kao zelenkada. Ali je vremenom naučio da je Margareta, kad god bi odabrala ovu vrstu ručnog rada, u stvari, želela da se povuče iz života.

Moraš da ideš! uzviknuo je on. Ako ne odeš, za to će znati ceo Čedberi, a posle tvojih propovedi poslednjih godina, draga moja, o odgovornosti žena, to ne bi valjalo. Možeš da spustiš prazan listić, ako hoćeš, ali moraš ući u glasačku pregradu.

Njeno zaprepašćenje sutradan izjutra odmah ga je navelo da joj postavi pitanje. Mislila sam da će moje glasanje značiti oštar protest ■ rekla mu je, zbunjenija nego što ju je ikad ranije video. Umesto toga, našla sam se na pobedničkoj strani.

Šta si radila dok si bila sama tamo u pregradi? upitao ju je on.

Ona ga je pogledala veselim očima, Glasala sam za poštenu demokratsku listu... eto šta sam radila... u znak najoštrijeg protesta koji sam mogla izmisliti protiv svega što mi se ne sviđa.

Misliš li da će ti se svideti ono što si sad dobila? upitao ju je zlovoljno.

Otkuda znam šta sam dobila? odvratila je ona. Da sam znala šta ću dobiti, možda ne bih glasala za to.

On je ljutito frknuo na te reći. To je za tebe demokratija!

Posle toga je u svojoj kancelariji opet razmišljao o tome i smeja se u sebi, onako sam. Širom cele zemlje, pretpostavljao je, bilo je zaprepašćenih ljudi koji su takođe otkrili da su glasali za pobedničku stranu. Marku je napisao jedno neobično veselo pismo, u kome mu je opisao majčino iznenađenje i izjavio da se on, sa svoje strane, raduje što vidi da ljudi pomalo pokazuju zube.

Sada je, uprkos toplom suncu koje je sijalo tog dana, bio svestan da se njegov optimizam u pogledu te hrabrosti postepeno hladi. Ni najmanje mu se nisu sviđali izvesni znaci na vidiku. U svojim godinama nije mario da se suoči s onim što je već ranije proživio za vreme krize. Želeo je da se Mark vrati. Mogao bi da razgovara s

Markom. Obuze ga bolna čežnja za sinom, i on ga za trenutak ugleda tako jasno da je skoro zajecao, dok se Margareta naginjala nad svoju leju sa zumbulima.

Beli zumbuli su najlepši govorila je. Ubraću nekoliko strukova i položiću ih na oltar u crkvi.

On ne odgovori. Diže oči i učini mu se da vidi Markovo lice, snažne linije vilica i visoke jagodice, i oči, crne i pune nekog iznanačenja da li su bile vesele ili ne, srećne ili ne, to nije umeo reći. Naginjao se iz svoje pilotske kabine, kao što ga je Edvard viđao da se nagine kad je uzletao sa zemlje.

Sta si rekao, Nede? upita ga Margareta.

Ništa nisam rekao odgovori on. Pa nastavi s mukom: Odjednom sam video Marka.

Video si ga?

Kao da je ovde.

On je pogleda i vide njeno iznenađeno, pomalo uplašeno lice.

Mnogo si mislio na njega reče ona. Hajdemo u crkvu.

Premda nije imao jasne pojmove o religiji, i uprkos tome što je ona osnovna vera u njemu stalno bila ugrožena raznim sumnjama svojstvenim njegovom vremenu, Edvard tog dana oseti da je okrepljen prepodnevnom službom. Klupa u kojoj su on i Margareta sedeli pripadala je nekada njegovim roditeljima; u njoj je on nemirno sedeo dok je bio dečacić, a zatim preko volje kad je postao mladić. Tu su, isto tako, i njegova deca sedela između svojih roditelja. Mark koji nikad nije mogao da sedi mirno, jednom, kad mu je bilo tri godine, propao je iza klupe, i Edvard ga je dohvatio, podigao i privukao sebi na grudi da tu uguši njegove jecaje sve dok dečak nije zaspao.

Crkva je bila puna slatkog mirisa jorgovana, a Margareta je stavila bele zumbule u srebrnu zdelu između dve kite rastresitog cveća. Crkva je u poslednje vreme retko kad bila puna, i Džozef Barkli se jedio što njegove vatrene poruke ne nalaze odjeka u hladnim srcima današnje mladeži. Iako ih je voleo i žarko želeo da osvoji njihove duše, oni ga nisu slušali. Mark je bio glavni odmetnik.

Ne mogu i neću više da idem i slušam ono tračanje starog Džoa Barklija rekao je.

Ja vidim čoveka koji se krije iza reči odgovorio je Edvard. A ja ne mogu da vidim čoveka od silnih reči uzvratilo je Mark i suviše živo.

Sramota! upala je u razgovor majka. Pomisli samo šta je sve taj sveštenik učinio za vas decu: kitio božićnu jelku, priređivao zabave, takmičenje u košarci s proleća na trgu, trenirao vas u ragbiju, skupljao novac za plivački basen.

Čast i poštovanje! odmah je odgovorio Mark. Ah od propovedi mi se ipak prevrće stomak.

Nisu više navaljivali, i kad je sveštenik ustežući se upitao zašto Mark više ne dolazi u crkvu s njima, Edvard je rekao istinu.

Današnja deca, čini mi se, ne mogu da slušaju propovedi.

Edvard je osećao da uopšte ništa ne zna o Markovoj duši. Samo je malo zavirio u nju jedne večeri, nedelju dana pre Markovog stupanja u vojsku, kada su, pošto je Margareta otišla da legne, on i sin sedeli u biblioteci. On je obeležavao jedan rukopis za sutrašnje štampanje, a Mark se zavalio u najdublju naslonjaču i udubio u neku knjigu o nuklearnoj fizici. Odjednom ju je sklopio s tako glasnim treskom da se Edvard trgao, i pri tom su mu spale naočari.

Oprosti, tata rekao je Mark.

Nešto si živahan odvratilo je Edvard.

Ne, samo se prvi put osećam srećnim što idem preko mora, umesto da ostanem kod kuće.

On je pogledao sina i učinilo mu se da mladić izgleda izmučeno, kao da već dugo vremena nije spavao.

Možeš li mi reći zašto? rekao je Edvard pažljivo, kao i uvek kad je trebalo da postavi neposredno pitanje.

Mark je odgovorio posle jednog trenutka, s nekom čudnom ozbiljnošću: Time se odlaže ono što zaista želim da radim.

Kako to?

Kad bih ostao kod kuće, nastavio bih odmah istraživanje na polju atomske energije. To je ono što želim da znam više od svega na svetu. Moram to da znam. Cela budućnost čovekova zavisi od našeg znanja.

Pa?

Mark je opet oklevao. Polako je provlačio obe ruke kroz svoju crnu kosu tako da je postala još čupavija nego obično. Znam jednog tipa starijeg od mene baš sad se oženio. Završio je koledž, istu onu grupu koju sam ja želeo. I mora da nađe mesto, naravno. A jedino mesto koje može da dobije jeste u novim ratnim fabrikama. Na lepoj se mucu našao, zar ne? Čovek provede četiri godine života da nauči nešto, a onda to što je naučio treba da mu posluži za ubijanje ljudi.

Edvard se često pitao šta li Mark misli o ratu. Nikad nisu o tome raspravljali. Te noći je primetio da je to gadna dužnost i hteo je da ga poštedi toga, ali nije znao kako. U današnje vreme mlad čovek nije imao kuda da se skloni.

Rat ne može dugo da traje rekao je, ali su i njemu samom te reči neubedljivo zazvučale u ušima.

Mark je ustao i zevnuo. Ne vredi misliti. Čini mi se da treba živeti dan po dan. A možda i nema sutrašnjice.

Ne govori tako, sine prekorio ga je Edvard. To liči na cinizam.

Oprosti, tata . . . samo, zašto se vi stariji toliko bojite cinizma?

Edvard je malo počutao kad je čuo to Markovo pitanje.

Mislim da su nas vaspitali tako da verujemo u božju dobrotu rekao je najzad.

Mark, džarajući po uglju u kaminu, nije ništa odgovorio.

Bojim se da, u neku ruku, nismo izvršili svoju dužnost prema tebi nastavio je Edvard. Voleo bih da veruješ u božju dobrotu i u vrednost života, ali ne znam kako da te tome naučim. Sve je bilo prostije kad sam ja bio mlad.

Oh, ja verujem u vrednost života, i te kako! odgovorio je Mark. Naslonivši glavu na skrštene ruke, koje je položio na masivnu hrastovu oplatu kamina, gledao je u ugallj koji je dogorevao. Život je divan ... to jest, mogao bi da bude takav.

U kom slučaju? upitao je Edvard, usuđujući se da napravi korak dalje

Kad bi mogao da traje rekao je Mark. Stresao se kao veliki pas, istegao ruke u svoj njihovoj ogromnoj dužini i ponovo zevnuo. Što li sad to počinjem da mudrujem u ovo doba noći? Mora biti da govorim u snu. Laku noć, tata.

Laku noć, dragi moj sine odgovorio je Edvard.

Pošto je ostao sam, sedeo je nagađajući šta treba da znači ono što je Mark rekao. Je li hteo da kaže više ili manje od onoga što su sadržavale reči? Ko zna? Ovaj svet se toliko razlikovao od onoga u kome je on odrastao da mu je čak i srce rođenog sina bilo tuđe. Mark je krenuo usamljen svojim putem, i uprkos želji svojih starijih morao je sam da se probija njime.

Sveštenik je baš pevao poslednju crkvenu pesmu. Edvard nije znao o čemu je propovedao. Nije bio čuo ni jednu jedinu reč. Ali poznate reči pesme dopreše mu do ušiju i probudiše uspomene. Vodi nas, blaga svetlosti, kroz ovu tamu svud oko nas." To je bila omiljena pesma njegovog oca. On ustade, držeći zajedno s Margaretom otvorenu istu stranicu molitvenika. Nikada nije pevao, jer nije imao sluha, ali je voleo da čuje Margaretu kako peva svojim jasnim hlasom. Ona je u svoje vreme pevala njihovoj deci dok su bila odojčad, ali kad se Mark rodio, morao je da je podseti na to, da Mark ne bi bio lišen uspomene kako ga je uspavljivala muzika majčinog glasa. Margareta se malo snebivala, as malo i smešla. Vidiš li koliko sam stara za ovo dete rekla mu je praveći se da se duri. Ali u njegovim očima izgledala je lepo i ovoga puta, jer je već bio zaboravio kao izgleda kad drži dete u naručju, kad ga ljulja i peva mu. Baš je smešno što svi tvrde da mati ne treba da ljulja dete! Margareta je ljuljala svoju decu, jer je volela to da radi, rugajući se knjigama i doktorima, a pre neki dan je on iz rukopisa nekog psihologa, koji je dospeo u njegovu kancelariju, saznao da je, na kraju krajeva, ipak sasvim na svome mestu ljuljati odojčad, i pevati im, i uzimati ih na ruke kad plaču. Bio je zadovoljan što je uvek uzimao Marka u naručje kad god je ovaj plakao, i bio je srećan zbog svih onih noći koje je presedeo s njim kad je grmelio, sve dok Mark nije postao veliki dečak.

Sveštenik je blagoslovio vernike, i Edvard i Margareta iziđoše iz crkve pozdravljajući prijatelje kao i obično.

Fioreta je bila katolikinja, pa je Toma i decu vodila sa sobom na službu, danas verovatno na jutrenje; zbog toga je morala silom da ih probudi, kako bi imala dovoljno vremena da u kuhinji pripremi veliki ručak, na čiju se samu pomisao Edvard stresao. Stomak mu je bio zdrav, ali osetljiv.

Sunce je bilo toplije nego ikad kad su izišli na travnjak koji se spuštao niz brdo. Na vidiku, nad Čedberijem, koji je ležao ispod njih, skupljali su se preteći, gadni oblaci. Docije, popodne, biće oluje, i noć će biti sveža.

Edvard zastade i pogleda niz utrinu, a onda, obuzet nekim čudnim osećanjem umora, sede za trenutak na veliku stenu pred crkvenim vratima. Ta stena je više nego jednom bila predmet rasprave i razmirica na gradskim zborovima. Neki građani Čedberija želeli su da se ona raznese dinamitom i ukloni, ali su se Edvard i drugi tvrdoglavo tome opirali. Siva i obrasla lišajem, ta ogromna stena stajala je tu još i u vreme kad su prvi naseljenici došli u Čedberi. Edvard ju je voleo više nego travnjak. Bilo je nečeg simboličnog u toj steni Nove Engleske. Ona je davala obeležje čak i samoj crkvi.

Kad se rat završio, Edvard se osetio nadahnut jednom mišlju. I još uvek je to smatrao za nadahnuće. Umesto razmetljivog mermernog stuba nasred utrine, koji je trebalo da bude spomenik dvanaestorici mladića iz Čedberija poginulih u Evropi i Aziji, on je predložio da se u tu stenu uglavi teška bronzana ploča. Stanovništvo Čedberija bilo je u nedoumici zbog tako neuobičajene zamisli, ali ju je sveštenik nekako progurao.

Izvanredna zamisao izjavio je na zboru. Stena predstavlja nešto večito.

Bakalin je najzad dao odlučujući glas, pridobijen činjenicom da bronzana ploča ne staje, tako reći, ništa. Edvard se okrete da još jednom pročitava dvanaest imena. Sin Džona Karozija bio je na čelu spiska. Džon Braun Karozi, star devetnaest godina." On se seti Džeka kao živahnog dečaka, koji se provlači između mašina da nađe oca i ispisi od njega pet centa.

Nije ti dobro? upita Margareta.

Sasvim mi je dobro odgovori on, slagavši je malo. Onda ustade, pa siđoše polako pločnikom koji je vodio duž utrine i, obišavši je, stigoše do bele kuće u podnožju.

Sunce je ispunjavalo dvorište zagušljivom jarom, ali je staro drveće pravilo gustu hladovinu. Oni se čuteći uputiše vratima. U dvorištu iza kuće igrali su kriket, i oni čuše dečje glasove koji su vrištali oko vratnica.

Pčele su sigurno izišle iz košnica reče Margareta.

Kažu da su ljute pred oluju odgovori on. Bio je tako obuzet nekom zlom slutnjom, dok se

polako peo stepenicama, da se upitao neće li on, kao stari Tom Siton, umreti od kaplje. Prednja vrata su bila otvorena, ali je kuća bila nekako čudno mirna. Gde je Fioreta, gde je Tom?

On zastade za trenutak gledajući u polumračno. prostrano predvorje. Onda ugleda Toma, i u trenutku oseti da se slutnja obistinila. Tom je stajao kraj telefona, sa slušalicom u ruci, bleđa, nepomična lica. On spusti slušalicu i polako im pođe u susret.

Ovo je bilo za vas, Ede. Telegram. Priberite se. Tiče se Marka.

Ostareli roditelji ukočeno ga pogledaše.

Srušio se reče Tom kad se vraćao iz Berlina. Edvardovo prvo osećanje, otupelo od bola, bilo je osećanje zavisti. Žalio je što ne može da nariče glasno kao što je naricala Fioreta. Ona je stajala na kuhinjskim vratima i jecala zaklanjajući lice svojom velikom belom kećeljom. Pomoglo bi mu i da je Margareta mogla glasno da plače. Ali ni ona to nije mogla.

Sela je na izrezbarenu škrinju kraj stepeništa. On se naslonio na zid. Tom je ponavljao prazne reči zvaničnog saučešća, onako kao što ih je zapamtio.

Henk je hteo da ga otkuca, ali nije imao po kome da pošalje zato što je nedelja. Poslaće ga poštom.

Ja ću proći onuda i uzeću ga reče Edvard mirno. Odjednom se osećao snažnim i čilim.

Spremiću kola reče Tom.

Povedi i mene zamoli Margareta. Ona se okrete Fioreti. Dragaa moja, daj deci ručak. Ovo ne sme da im ga pokvari.

Ne mogu ništa da jedem! jecala je Fioreta. Ali ješće, Edvard je to znao. Ješće i plakaće u isto vreme. On je želeo da više nikad ne jede. Činilo mu se da mu je stomak zbrčkan i suv. Držao se, međutim, pravo kao i obično, i Margareta ga uhvati pod ruku dok je Tom isterivao kola iz garaže.

Vozili su se ćutke kroz vazduh pun sunca i vlage prema maloj željezničkoj stanici, gde je Henk Parker, šef stanice, primao telegrame. Stanica je bila prazna. Henk je stajao kraj prozora, u košulji, a oči mu je zaklanjalo parče zelene hartije uvučeno ispod kačketa. On ih tužno pogleda kroz gvozdene šipke.

Dao bi milion da ga nisam dobio reče jednostavno, pa gurnu žuti listić između šipki, i Edvard ga uze. Držao ga je tako da i Margareta može čitati s njima, a Tom je čekao, ozbiljan i crven u licu.

Ničeg nije bilo u tim recima osim užasne činjenice. Moraće sačekati dok ne sazna kako se to desilo. Mark, koji nikada nije imao nijednu nezgodu, njegov divni sin, bio je mrtav. On oseti nesavladljivu želju da se vrati kući, u svoj dom. Hvala vam, Henk pođe mu za rukom da kaže. Moraćemo sad gledati da se nekako naviknemo na to.

Mnogi su to morali reče Henk češući olovkom uho.

Da reče Margareta. Mnogi i mnogi su to morali.

■ Hajdemo kući promuća Edvard.

■ Molim te, Tome reče Margareta.

Popeše se ponovo u kola, i Tom ih odvede do njihove kapije. Sam bog zna koliko bih voleo da mogu nešto da učinim izjavi vatreno.

Nema šta da se učini, naravno reče Edvard.

Javi nekim ljudima reče Margareta. Znaćeš sam kome. Zamoli ih neka nas ne pozivaju telefonom izvesno vreme.

Hoću obeća on.

Posmatrali su ga dok se nije odvezao, a onda umorno krenuše stazom popločanom opekama između dva reda sjajnih crvenih lala. Popeše se uza stepenice, otvoriše vrata i ponovo ih zatvoriše. Kuća je bila "prazna. Čak i poslugaa beše izišla, jer je bilo nedeljno popodne. Nikad Edvard nije mogao zamisliti da postoji tako jeziva tišina. Okrete se Margareti i zagrli je, a onda oboje zaplakaše.

Luis Herou je, začudo, bio ličnost koja im je donela prvu utehu. Ljudi koji su se trudili da mu olakšaju bol bili su tako stražno nespretni da se Edvard stideo u njihovo ime, pa se zato trudio što je više mogao da im olakša njihovu dužnost. Znam govorio je božja volja je neispitana. . . Da, dobro je što imamo i drugu decuu ... i, naravno unuke... . Naravno slagao se s njima danas je život težak za mlade ljude. Možda je Mark pošteđen mnogo koječega.

Pristao je da se Džozef Barkli moli bogu s njim, najpre s njim samim, a onda s Margaretom. Margareta je sedela oborene glave, bleđa i nema, šaka sklopljenih na kolenima.

Bila je dovoljno mudra da ne pokušava da ga teši, a ni on nije pokušavao da teši nju. Za njih nije bilo utehe bar još ne. Zajedno su iskusili vrhunac bola, i Edvard je nejasno počeo da zapaža da je od svih stvari koje razdvajaju ljude najdublji i najoštrij onaj ponor što leži između onih koji su osetili krajnji bol i onih koji to nisu iskusili.

Oni koji su ga osetili rekli bi samo poneku reč, ali je stisak njihove ruke bio snažan i topao.

Držao je u naručju svoju kćer Meri i pustio je da plače, znajući da ni ona još ne razume šta znači žalost. Ne plači, dušo rekao je skoro ljubazno. Ti imaš obaveza prema životu, znaš. Ne smeš to zaboraviti.

Najteža uteha je dolazila od onih koji su pokušavali da dadu neki smisao Markovoj smrti. Voleo je Džozefa Barklija zato što nije bio jedan od njih. Moleći se bogu, sveštenik je rekao: Mogao bih da vam kažem da je ovo volja božja, ali ja ne verujem u to. Mogao bih da vam kažem na to da je Mark poginuo noseći hranu onima koji su mu bili neprijatelji, ali mi znamo da oni nikad nisu bili njegovi neprijatelji, ni njegovi ni naši. Nosio je hranu

Nemcima da ne bi postali komunisti. Možda će se pokazati da je za to vredelo umreti, ali vam ne mogu obećati da će tako biti.

Džo, vi ste božji čovek, sad to znam odgovorio je Edvard.

Ali mu je pravu utehu doneo Herou, koji se avionom preko Atlantika vratio kući. Kad je primio Merin telegram, odleteo je pravo u Nemačku, probivši se kroz birokratsku kontrolu crvenih, nadmeniji nego ijedan oficir, pitajući ih sve znaju li ko je on.

Tako mi boga, ja sam najčuveniji pisac u Sjedinjenim Državama! vikao je mršteći svoje guste crne obrve. Iznenadili biste se kad biste čuli šta ja mogu da napišem o vama i gde to mogu da objavim! Takvim totalitarnim metodama probio se do pozornice Markove smrti.

Kad je opet stigao kući, pohitao je sa aerodroma u Čedberi i otišao pravo kući, gde je zatekao Edvarda i Margaretu kako se šetaju po vrtu posle obeda koji su pokušali da nekako progutaju u podne.

Došao sam što sam brže mogao objavi on. Znao sam da želite da znate kako se sve desilo. Otišao sam da to otkrijem, i mislim da sam sve saznao.

Hodi unutra, Lju reče Edvard.

Dragi Luise reče Margareta i uze ga za ruku. Otkuda si znao šta želimo?

To je ta moja prokleta intuicija, pretpostavljam odgovori on. Bili su u praznoj dnevnoj sobi. Margareta ju je, kao i obično, ukrasila cvećem. U njoj su bili ranije i Sandra i Bejns, naravno, i ceo Čedberi je tiho prošao kroz njena vrata. Ali to je sad već bilo i prošlo. Edvard nije dozvolio čak ni Tomiju ni Sendi da ostanu. Želeo je da bude sam s Margaretom. Tako su dočekivali dane, jedan za drugim.

Herou sede i zbaci kaput kao da se guši u njemu. Vreme je opet postalo hladno posle strahovite oluje one nedelje kada su čuli da je Mark poginuo.

Herou se naže napred. Njegove velike ružne usne su se grčile, a ravna crna kosa padala na čelo.

Bog mi je svedok da bih želeo da vam ispričam nešto divno reče on. Zeleo bih da je Mark poginuo spašavajući nekoga ili nešto. Ali ovde nema ničega divnog. On je prosto bio deo mašine. Avioni se dižu svakih nekoliko minuta iz američke zone i lete preko granice u rusku zonu. To nije lako zbog toga što dugo traje i što Rusi pucaju nasumice, a katkad i zbog vremena. To se sve vrti neprekidno kao kazaljke na satu. Avioni stalno lete jedan za drugim, svakih nekoliko minuta. Ako ne mogu da se spuste na drugoj strani iz nekog razloga, prosto moraju da lete natrag, odakle su krenuli, da uhvate red i da krenu ponovo. To je i Mark učinio. Nešto je moralo biti neispravno na avionu, a on se nije usudio da sleti, već se vratio do polaznog aerodroma i pokušao da se tu spusti. Dežurni na aerodromu rekao mi je kako je video da se jedan točak otkao, a onda se Markov avion zabio prednjim delom u zemlju i počeo da gori.

Je li . . . njegovo telo . . . uništeno? Edvard postavi to pitanje koje je video u Margaretinim očima.

Ne . . . samo je izranavljeno, naravno. Ali je u kovčegu. Udesio sam to. Biće preneto čim se ukaže prilika. Znae šta je to čim se ukaže prilika". Ah! Luis dunu prezrivo i pogleda kroz prozor. Onda grubo reče: Ako imate razuma, a nadam se da ga imate, nećete otvarati kovčeg. Prosto ga lepo sahranite.

Onda duboko uzdahnu i ustade. Voleo bih, da umem nešto da vam kažem, ali ne umem. Sve to nema nikakvog smisla, čini mi se.

On krenu tromo ka vratima, ali ga Margareta zaustavi.

Lju, mili moj! On se okrete.

Njeno lice, mokro od suza, bilo je blistavo i nežno. Je li ti Meri rekla?

Šta? upita on. Dobio sam samo kablogram o Marku. Suviše sam mnogo leteo tamoamo da bih primao pisma.

Onda dozvoli da ti ja kažem reče Margareta. Meri se neće ljutiti... to je za mene takva uteha. Ona će dobiti bebu. Lju, imaćete još jedno detence.

On je za trenutak zapanjeno pogleda, a onda joj pritrča i pade pred njom na kolena.

Obožavam vas promuća on. Ede, ja obožavam tvoju ženu!

I ja reče Edvard i ja. Sedeli su ćutke i gledali se kad je Lju otišao. U jedan ili dva maha on pomisli da bi morao pokušati da izrazi recima kako se za njega njihova ljubav pretvorila u nešto nadzemaljsko, u nešto kristalno jasno i čisto, nalik na svetlost koja ih oboje obasjava. Poznavali su život, a sad su poznavali i smrt, i ništa ih nije moglo razdvojiti, ni vreme ni večnost.

Osećao se neiskazano umornim, ali ne i iscrpenim. Pogledavši Margaretu u lice, shvati da se i ona oseća isto kao i on. Bilo im je potrebno nešto što bi im preporučilo telo, da bi duh koji je boravio u njima mogao da živi.

Da donesem malo Fioretinog vina? upita on.

Fioreta, u želji da bar nešto učini za njih, poslala im je krčag svog domaćeg vina.

To bi bilo dobro reče Margareta. Zavalila se u naslonjaču i sklopila ruke u krilu. On joj pride i kleče kraj nje, pa joj poljubi obe ruke. Ona se naže, uze mu glavu među ruke i poljubi ga u čelo, a zatim u usta.

Ljubavi moja reče ona donesi i malo hleba uz vino.

Edvard ode da donese to što je ona tražila. Nali vino u staru bocu od žućkastog stakla koja je nekada pripadala njegovoj majci. Iz nje je sipala mleko kad je on bio mali. Sad je on napuni vinom. Izvadi hleb iz kutije od žuto obojenog lima i izloml ga na srebrnom poslužavniku; onda stavi i dve vinske čaše na poslužavnik, pa sve to

odnese u dnevnu sobu. Tu nali vino u čašu i pruži joj, a onda nali i sebi, pa joj zatim dodade hleb, i tako su jeli i pili.

Kad su završili, Margareta uze čaše i spusti ih na poslužavnik.

Sad, pošto sve znamo reče ona pošto znamo da se uzaludno trudimo da shvatimo, hoćemo li da izađemo u baštu, Nede.

— Da, hajdemo reče on. Izgleda da će zalazak sunca biti divan.